

Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

- + *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.
- + *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.
- + *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.
- + *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter <http://books.google.com> durchsuchen.

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

NEDL TRANSFER

HN 6CZI P

KF 13122

414

KLAUS GROTH

IN ZIJN

LEVEN EN STREVEN

ALS

DICHTER, TAALKAMPER, MENSCH

met reisverhaal en terugblik op de

DIETSCHÉ BEWEGING

DOOR

DR. C. J. HANSEN

Boekwaarder der Stad Antwerpen.

ANTWERPEN.

DRUKKERIJ L. DELA MONTAGNE, WIJNGAARDSTRAAT, 10.

1889.

V·DE LA
MONTAGNE
LEX·LIBRIS

KLAUS GROTH

KLAUS GROTH

IN ZIJN

LEVEN EN STREVEN

ALS

DICHTER, TAALKAMPER, MENSCH

met reisverhaal en terugblik op de

DIETSCH E BEWEGING

DOOR

DR. C. J. HANSEN

Boekwaarder der Stad Antwerpen.

ANTWERPEN.

DRUKKERIJ L. DELA MONTAGNE, WIJNGAARDSTRAAT, 10.

1880.

Nederlandsch en Platduitsch maken in den grond maer ééne tael uit...en daer men het Geldersch en het Limburgsch tot het Nederlandsch betreft, zoo bevoed ik niet waerom (*de dietsche tongvallen in Duitschland*) juist eene afzonderlyke tael zouden moeten uitmaken.

J. FR. WILLEMS.

*

Ik weet eenen Eikboom, dé staeit an de see

.

Keen menschenhand

Dé hêft 'em 'plant,

Hé rekt sich van Pommern bet Nèderland,

FRITZ REUTER.

*

Schoon Belgies, Duitsch- of Hollands zonen,

Toch zijn en blijven wij Teutonen,

En Dietscher in onze eere naam.

(*Lof van Dietschland*).

*

Er vaart van ouds een' wondersage

Door heel het dietsche land —

.

Zoo'n toovenaar van Maerlant nu,

Was Vondel uitermaten ;

Zij zongen Noord en Zuid bijeen

Ook over grens en staten.

Straks zingt een derde er 't Oosten bij ...

(*De Wonderman*).

KLAUS GROTH.

INLEIDING.

I.

- I. Eerste kennismaking: REISBRIEVEN EN QUICKBORN. Betrekkingen in lief en leed. *Als ik wegging.* — II. Huwelijksreis naar het Noorden: bezoek te Kiel. Groth's huis. Onthaal. Badplaats, Belle-Vue en bosch in Düsternbrook. *In 't Hout.* — III. Samenspraak: letterkunde en Dietsche Beweging. Nederlandsche Taal-Congressen. Werkzaamheden. *Neterdütschland to-hoop!* — *Thüskons heimland.* — IV. Kiel en omstreken. Volksverwantschap. Afscheid. *Mijn moederspraak.*

Het is niet zonder aandoening dat ik de pen opvat om eene levensbeschrijving van Klaus Groth te leveren. Want de blijdschap welke ik als boezemvriend gevoel, den voortreffelijken man mijne openbare hulde te mogen bewijzen, weegt nauwelijks op tegen de vrees, zijne hooge verdiensten als dichter, als geleerde en als heropbeurder der moedertale in zijn vaderland, niet naar behooren af te malen.

In deze hoedanigheden, zijne veelvuldige kennis ter zijde gelaten, sta ik hem ook strevend na, ja ben ik hem veel verschuldigd, en toen ik in den vollen gloed van stam- en taalbroederlijke volksliefde mijne *Reisbrieven uit Dietschland en Denemark* schreef, was zijn eerste werk, de mees terlijke *Quickborn*, dat hij korts te voren aan het Antwerpsch Taalcongres geschonken had en dat ter Stadsboekerij berust, voor mij het licht « dat in den oosten daagde, » en dat met eenen helderen schijn, den laatsten nevel des twijfels uit mijnen geest verdwijnen deed.

Alsdan kende ik hem nog niet, had ik hem nog nooit geschreven; maar nimmer zal ik de aangename verrassing vergeten, toen ik in antwoord op de toezending van mijn werk (1860), de volgende woorden vernemen mocht: « De Vlaamsche taalbeweging heb ik sedert lang met de hoogste belangstelling gevolgd, ja van haar heb ik ten minste onmiddellijk den aanstoot en den moed tot mijne onderneming gekregen. Ons scheidt enkel eene kleine gracht: wellicht slechts

een paar boekstaven, wellicht slechts hare gedaante.... Voorloopig (echter) kunnen wij hoofdzakelijk slechts werken tot behoud der inheemsche volkstaal tegenover de indringende vreemde of verwante, welke zich in de plaats schuiven willen.... »

Hieruit ziet men reeds, dat Groth ons nader aan het harte liggen moet dan eenvoudig als dichter, hoe hoog hij in zijn kunstvak dan ook schitteren moge !

Sedert dien heb ik de nauwste vriendschapsbetrekkingen met hem onderhouden, vooral na zijn bezoek op het prachtige Kunst-Congres alhier in 1861, en een reisje door Vlaanderen, waarop hij gelegenheid had met verscheidene vlaamsche letterkundigen, als onder anderen met de begaafde gezusters Rosalie en Virginie Loveling kennis te maken.

Gaarne herinner ik mij te dezer plaats zijne bekendwording met vader Rens, den goedmoedigen verzamelaar van het Nederduitsch Jaarboekje en de Eendracht, dien wij « schuldelooze luim » noemden, den vernuftvollen Van Rijswijk en den veelbelovenden schrijver der Tabakwolkjes Jos. Cauwenbergh, die hij betrekkelijk Jan Grondwet en den Spanjaard met de groote oogen noemde. Ook zal ik niet licht zijne vaardigheid van oog en hand vergeten, hetzij hij langs de baan van Landeghem de klaverbladen van vieren als bij toovering gaandeweg uitpikte, hetzij hij ter plaatse der aankomst, waar ons een gul onthaal verbeidde, met windrappe vingervlucht de moeilijkste toondichten vrij uit het hoofd op de « snaarkas » vertolkte, zooals wij het klavier hadden verdoopt.

Den 18. April 1872 had ik het geluk hem weder te Antwerpen te ontmoeten op zijne doorreize naar Engeland, alwaar hij bij name te Oxford en te Londen voorlezingen over Lessing en zijnen tijd, en voornamelijk over het Platduitsch en deszelfs verhouding tot het Nederlandsch en het Engelsch met grooten bijval gegeven heeft. In 1868 had ik zijne fraaie idylle, den *Roodgieter* overgedicht, en wel met opzet zóó letterlijk, dat hij erkende die als zijn eigen werk herlezen te hebben, zoodat hij zich bij zijne voordrachten te Leiden en te Amsterdam (1873) daarvan bedienen kon, om de gelijkslachtingheid van oostelijk en westelijk Nederduitsch feitelijk te bewijzen.

Sedert dien is van wederzijde niets gebeurd wat een menschenhart meer dan gewoonlijk doet kloppen, dat niet door beiden werd gevoeld. En mocht hij zich opvolgendlijk in mijn eere-doctoraat (1868), mijn huwelijk met de dochter van den stadsgeschiedschrijver Torfs (1872), mijne benoeming tot stadsboekwaarder (1873), alsnog bij verdere omstandigheden verblijden, niet minder hartelijk verheugde ik mij in elke zijner schreden op den weg des roems, en voornamelijk toen hem in Juli 1872 ter gelegenheid der 25 jarige verschijning des *Quickborn*, benevens een aanzienlijk vermogen als eeregeschenk, de hulde der liefde van het dankbare Duitschland werd toegebracht. De waardige man had ook veel geleden in het volbrengen zijner heerlijke taak — zedelijk en lichamelijk — als men de miskennende tegenkating in zijn dietsch-vaderlandsch streven en de overgrootte krachtinspanning des geestes beschouwen wil, waarmede hij, eenvoudige boerenzoon, zich meest door eigene studie tot het eere-doctoraat der hoogeschool te Bonn en het professoraat ter hoogeschool te Kiel verhief. Stoffelijk had hem de groote fransche oorlog zwaar getroffen, doordien zijn schoonvader, een welvarend wijnkoopman te Bordeaux, heel zijnen handel en vermogen door het fransche grauw had zien vernietigen, en dat Groth, ten koste van persoonlijke arbeidzaamheid, ook door het geven van bijzonder onderrecht, edelzinnig bijspringen moest.

Och, en wij hadden ook vaak elkanderen moed in te spreken bij dreigend of treffend noodgeval, en troost te bieden toen dierbare wezens aan onze zijde werden ontruikt. Nog bloedde bij onze eerste kennismaking, ja nog bloedt mijn hart over den hooggeschatten vader, den lieven, eenigen broeder, die in den killen schoot der wateren bedolven liggen. Sedert dien verloor hij zijnen prachtigen oudsten zesjarigen Detmar (1866), ik mijne zielsgeliefde moeder (1873), en hij weder, eene beminnenswaardige gade, zijne veelbegaafde Doris.

Zoo lief had ik reeds op dien eersten tijd onzer kennismaking den voortreffelijken Groth gekregen, zoo breed eene wereld van zalig stamgevoel en echt dietsche dichterlijkheid, zooals wel de Nederlandsche schilderschool, maar op weinige uitzonderingen na, niet de opgedirkte, stijve, zedeprekende

harpenaars, sedert de middeleeuwen, begrepen hebben, opende zijne verschijning voor mijnegeest,—dat zijn afscheid mij leed aan het harte deed, en ik hem de hand krampachtig drukkende, geen woord vond om hem vaarwel te zeggen. Het plekje aan het Scheldestrand, waar dit plaats had in den naschijn der ondergegane zonne, kwam mij als den berg voor, waarvan onze natuurbard immers zingt in zijn zoo diep gevoeld :

Als ik wegging.

Du brochtst my het den berg to-höög,
De son dé sakt' heen-daal :
Doe seest du sachte, dat waar' tyd,
Un wendd'st dy mit eenmaal.

Doe stund ik daar un säg op 't hout,
Gröen in de avondsön,
Dän säg ik langs den smallen weg,
Daar gingst du roewig hën.

Doe wäärst du weg, doch was de tor'n
Nog smuk un blank to sèen ;
Ik ging de ander syd heen-daal :
Daar was ik gants alleen. —

.

II.

Het was den 10. Juni 1872, zes dagen na de heugelijke levensgebeurtenis welke men huwelijk heet, dat ik om 11 uur 40 m. met mijne vrouw te Kiel aankwam. Om aanstonds eenen ruimen voorraad gezonde lucht op te doen als heilmiddel tegen den uitheemschen dampkring, die ten onzent maar al te zeer de borst beknelt, en tot flaminganten toe bedwelmen kan (1), hadden wij besloten den steven van het reisbootje

(1) Hier wordt niet alleen gedoeld op eenzijdige bekendheid met de taal, de letterkunde en de toestanden onzer walsche zuiderburen, noch op den ongezonden schrik, dien sommige Vlaamsche vrienden naar het voorbeeld van enkele Noorderbroeders, voor al wat Duitsch, ja Nederduitsch is, aan den dag leggen. Maar ik beoog vooral die vlaamsche schrijvers en geleerden, en als t pas geeft : heete strijders voor de volkszaak, welke hunne bes'e krachten zonder eenig nut voor hun

noord- in stede van zuidwaarts te richten, en wij hebben ons dit niet beklaagd ! De goedheid, de gulle vriendelijkheid, de overstelpende dienstvaardigheid, welke wij overal van Mechelen tot Kopenhagen, ontmoet hebben, om met den kunstvollen Willem Geets te beginnen en met wijlen den geleerden oudheidkundige J. G. Burman-Becker te eindigen, zoo ook te Keulen, als in Hamburg en op Langeland, — overtreffen alle gedachten, en gereede neem ik deze gelegenheid te baat, om hier allen den tol onzer oprechte dankbaarheid aan te bieden, ook voor het kunstschoon, het geestesschoon en het natuurschoon dat zij ons in volle mate genieten deden.

Niet het minst dank ik den uitmuntenden Groth.

Het was dus om den middag dat wij uit de groote Elvestad na eenen stoomrid van drie uren met een heerlijk zomerweder, in de hoofdstad van Holstein afstapten. Na een smakelijk vischmaal in eene eigenaardige Schippershalle bij de schilderachtige havenbocht genuttigd te hebben, begaven wij ons op zoek, en weldra wees men ons even buiten de stad eene liefelijk gelegene huizing aan, die bij nadere beschou-

eigen volk, en met twijfelachtige kans voor zichzelf, aan fransche uitgaven en tijdschriften besteden. Verblind door de bekoorlijke onwetendheid der gallo-romeinsche afstammelingen, verbeelden zij zich, dat niets wereldkundig kan zijn wat niet fransch is, en dat zij de belangen huus naams en hunner onderneming niet genoegzaam bevorderen zouden met vaderlandsch te blijven, in woord en werk, in vorm en daad. Alsof de eerste plicht eens schrijvers niet juist het nut en den roem des volks ware, waaruit hij gesproken is, en dit te meer, naar mate het min talrijk of bevoorrecht, min geleerd of vrij, min rijk en sterk is, en dus meer behoefte aan de ondersteuning zijner zonen heeft. Er zou een aardig lijstje op te maken zijn, bestaande uit fransche schriften van allerlei aard sedert 1830 door zulke Vlamingen geschreven. Vooral in de laatste tijden heeft dit zonderlinge kwaad bij oogluiking der Vlaamsche Beweging veel toegenomen, en het schijnt wel hooge tijd, dat zij zich beijveren zouden hieraan perk en paal te stellen.

Recht door zee, is de spreuk onzer koene voorvaderen, en wie die zegt voor hun kroost te strijden, maar den moed niet bezit zich daaraan geheel toe te wijden, en desnoods daarvoor te lijden, hij ga zijnen gang, doch wete tevens, dat hij der eere naam van Flamingant voor een goed deel verbeurd heeft.

Nu bevroeden wij wel dat zij dit zoo erg niet meenen, dat zij dit ook zoo diep niet inzien. Sommigen handelen onbedacht, anderen werpen schijnredenen van noodzaak of gepastheid op, enkelen gewagen van verhevene doeleinden die boven taal en volk liggen, en zullen bij elke terugroeping te dezen wellicht over onverdraagzaamheid, kleingeestigheid of dweeperij de schouders ophalen. Zij mogen echter niet vergeten, dat het minder past als vaderlanders anderen aan te præken wat zij zelf niet doen, en dat men dezelfde schijnredenen lichtelijk aanwenden kan, om zich geheel te ontdietschen, hetgeen dan ook de welmeenendste verfranschers doen.

wing zoo'n echt dichternest bleek te zijn. Tuin van voren en op zijde, hof daarachter, heuvelachtige grond, bloemen heesters en boomen, alles frisch en groen, geurig en fleurig, eene levende doornenhaag voor afsluiting, daarachter het oude uitgestrekte rijkswoud, rechts de zeeboezem en links in de verte blinkende huizen en de torenspits der Kieler kerk. Vogels en vlinders overal. Stil en gemoedelijk leeft men daar; wagengeruisch dringt niet eens tot het oor. De aanlegger, Groth zelf, maakte zich ook met dubbele muren en dubbele naar het zuiden gekeerde vensters, op het warmste plekje in deze koude luchtstreek, tegen den winter bestand. Dichterlijk nog moet zulke woning alsdan wezen, eenzaam tussehen stad, haven en bosch verscholen, met hiacinten, camelias en primulas vóór het venster, kunstroem en liefde daarachter, en den zonneshijn in het hart.

Onnoodig hier de ontvangst te melden welke ons te beurt viel. Wie bij ondervinding of ook slechts van hooren zeggen de hartelijkheid, de gemoedelijkheid, de minzaamheid der noorderlijke menschenziele kent, voege hierbij nog de krachten van oude vriendschap, kunstbroederlijkheid en strijdmakkerschap voor dietsche taal en volksleven, en vorme zich daarvan een geheel zoo lang als goed, zoo slank als eenvoudig, zoo fijngevoelig als kloekgeestig, zoo manhaftig edel als kinderlijk teeder: dan heeft hij Groth genoemd. Wat werd al niet tussehen ons verhandeld gedurende de korte stonden van ons samenzijn, over alles wat uit de hoogergemelde driedubbele kracht voortspruiten moest. En zoo het mij nu eens inviele, deze roerselen van ons gelijkslachtig leven te verdeelen, en betrekkelijk over te brengen op elke der drie halten van ons bezoek: zijn huis, de badplaats der Belle-Vue en de boscherberg in Düsternbrook, welke vriendschap, welk kunstgevoel, welke schoone plannen! Dit alles in samenzijn met de instemmende gezellinnen, die elkander toen leerden liefkrijgen, en die het geluk harer vrienden in deze onvergetelijke oogenblikken blijgeestig medegenoten.

De welkomstwijn had dan de oude en nieuwe kennismaking in het dichtershuis bezegeld. Toen, nadat de gastheer ons zijnen kunstschat, zijnen boekenschat, de werkklustwekkende schrijfzaal, zijnen tuin- en andere schatten vertoond had, nam

hij den waardsten bij den arm, en leidde ons met zijne edele vrouw naar het reeds genoemde Badhuis, waar u boven op de hooge duin een treffend uitzicht over de zeebocht verrascht. Hier zag ik ook het pas aangelegde Eiderkanaal, en daarachter in de blauwe verte ontdekt men de Sleswijksche kust. Op het verhevenste punt staat een belommerd prieel, waarin men naar verlangen bediend wordt, en van waar eene kronkelende helling u beneden naar het strand leidt. Van hier schieten houten hoofden vrij verre in het water uit; op eene dezer die naar de diepste plaats heenloopt, de zon scheen helder, merkte ik weder die helderblauwe doorschijnendheid der Oostzee op, waarvan ik in eene vroegere reisbeschrijving gewaagde, en die moet aanleiding gegeven hebben tot de zoo weelderige nekker- en meerminnen-verdichting uit de droomachtige noorder zeenatuur. Tot op eene deftige diepte kon men vreemde gedaanten waarnemen, die zich in het natte vaderland voortbewogen; wat hooger onderscheidde men mosselen, garnaten en zekere zonderlinge kwallen, die door hare menigvuldige tengels en brandmonden den baderen niet welkom zijn. En van deze laatste gesproken, wanneer ik de kittige en gerieflijke badhuisjes hier aanschouw, vraag ik mijzelfen altoos af, hoe het komt, dat, terwijl men tot zelfs in steden aan zee, als Kopenhagen b.v., overal die nuttige inrichtingen aantreft, men ten onzent, tot zelfs in de beroemdste der Scheldesteden, niets anders aantreft dan een vuil zwemdok, waarvan de gedachte alleen alle lust en verlustiging wegneemt. Waarom geen badhuis opgericht aan den boord des strooms? Waarom geen badschip, geene badscheepjes, in menigte, in de nabijheid van een middenpunt waar tevens verzet en kunstgenot aan te treffen is? Alles hangt aaneen in deze wereld, indien men haar met een wijsgerig oog beschouwt, en de afstand van eene badinrichting met turnvermaak, waar het lichaam gereinigt en gesterkt wordt, naar belendende zalen waar aan de behoeften van hart en geest door boek, voordracht en kunstschoon kan voldaan worden, of zoo men wil, naar een plekje gronds waar ons een vergezicht bekoort, waar men eene verblijfplaats aantreft in eene rijke natuur, die denken en gevoelen doet, — die afstand, zeg ik, van het nuttige, tot het aangename en het verhevene, is niet grooter dan van — het Belle Vue-Badhuis naar het Kieler Woud.

Verheven inderdaad dat oeroude bosch, waarin ook eene boomkwekerij van den Staat is aangelegd. De meeste boomen zijn zoo hoog, dat men de bladers aan de onderste takken niet eenmaal onderscheiden kan. Stil, frisch, droomerig half-duister is het hier te midden van den zomerzonedag, en de indruk dien men hier ontvangt, is zoo machtig dat ik zoo'n bosch in staat ken, dichters te kweken. Ook Groth bezoekt het dagelijks, en nimmer heeft hij het verlaten zonder eenen zonstraal bespied, eenen vogelzang afgehoord, een bladgeruisch verstaan te hebben. Men zegt dat de oude landgoden zich hier verscholen hebben, en dat men in de geheimnisvolle paden van het dikste gebosch in dit uitgestrekte woud, hunne stemmen vernemen kan, als men zich maar stil houdt en nauw, zeer nauw toelustert. Dan verhalen zij van vervlogene tijden toen zij geëerd en gediend werden — toen ook hun volk geëerd en gediend werd; van latere tijden toen de aanhangers van den Bleeken God hen aanvielen en verdreven — toen ook hun volk door het Christendom bestreden en door de invoering van vreemde taal en zede voor de tweede maal van zelfleven beroofd werd; van toekomstige tijden, wanneer zij als beter begrepene natuurbeelden over ongeloof en wan-geloof zegepralen zullen — wanneer hun volk, het nederduitsche, het dietsche, weder vrij en groot zal worden, en van het uiterste punt van Walland tot in den oosthoek der Oostzee als meester heerschen zal. Deze stemmen moet Groth voorzeker vernomen hebben, wanneer hij er zich op bedacht, het zwaard te omgorden voor eigene moedertaal, voor eigene zede en kunst.

Doch wie is daar? O zoo, Dr. Meyer! prachtige man, gezond, kloek en dik, minzaam vooral, ook een vriend van Groth en geen kleine. Is hij het niet die hemel en aarde voor Groth en zijne oude lieve moederspraak verzet, die meer platduitsch spreekt dan zijn afgod zelf, altoos platduitsch spreekt, en mij, wis daarom, als eene oude kennis trouw de hand drukt? Is hij het niet vooral, de brave, levenslustige, boomgeleerde doctor, die iets op het getouw gezet heeft, iets heel heimelijks, Groth mocht het niet weten, maar dat dan toch zoowaar korts daarna is uitgedraaid op een huldefeest, zooals eenen Victor Hugo, eenen Hendrik Conscience en

weinig anderen bevoorrechtigden der dichtkunst alleen beschoren is.

Zijne landerijen, bosscherijen diende ik te zeggen, zijn zeer fraai, heuvelachtig en uitgestrekt. Hij vertelde ook van de in het bosch opgerichte Staatsboomschool, en wees ons een aantal wonderlijke boomgewassen uit vreemde streken aan, hoe zij hier weelderig bloeiden : de Amerikaansche, die van Californië vooral, wekten onze meeste aandacht. Zoo kwamen wij op eene opene plaats, eene *laar*, zooals onze voorouders die noemden (men denke slechts aan het Laar te Borgerhout en het verder gelegen Eksterlaar), en hier zagen wij eene doelmatig aangelegde speelruimte voor kinderen, waar benevens eenige eenvoudige turntoestellen, ook touters of schommels van verschilligen aard waren opgericht. Benevens den gewonen schongel, schokkel of schopstoel — (hoe rijk is niet de taal en de beeldspraak der in Platduitschland als in Vlaamsch-België en Fransch-Vlaanderen heromgeschopte Dietschen ?) — alsmede den tot reuzenstappen uitnoodigenden gier- of zwiertouter, zagen wij eene soort van draaimolen waarvan de dwarsboom, die zich om eene staande spil bewoog, aan weërskanten met afgeperkte zittingen was voorzien.

Wat jubelde hier de jeugd, van allen rang en grootte, en oefende zich vrij en ongehinderd in allerlei spelen, onder den blauwen hemel en een liefderijk toezicht. Wat bewonderde ik hier ook weder, in deze kleine instelling, den natuurlievenden duitschen geest, die den kindertuin, de Froebel-school, den schoolzang, de turnoefening, en zoo veel meer uitgevonden of in toepassing gebracht heeft, wat het jonge kinderleven ontwikkelen, versterken, veraangenamen en geschikt maken moet tot de grootste verstandswerking en de verhevenste kunstopvatting tevens, welke men in Duitschland vereenigd vindt. Laat mij toe te wenschen, dat de openbare speeltuinen, die evenals de verplichtende krijgsveldendienst : « alleman soldaat, » de standen vermengen, de grooten onttrotschen en de arme kleinen uit bedompte ongezonde krochten naar buiten lokken, ook hunnen weg naar België vinden mogen, al ware dit nu ook, zelfs als de kindertuinen en de leerscholen voor burgerlijke pleegzusters, over den weg van Noord-Nederland heen. In Kiel bestaat er

een Moederhuis dier laatste soort sedert 1873, en in Utrecht sedert 1879 de Amalia-Stichting, onder het knappe bestuur van Mej. Maria E. Beets, de dochter van Nederlands beminden dichter. Sedert een drietal jaren zijn o. a. te Amsterdam openbare speeltuinen met, meen ik, overdekt gedeelte voor het geval van slecht weder, aangelegd.

Dr Meyer had ons sedert lang verlaten en wij dwaalden nog altijd door het woud, toen wij eenen kant benaderden, schooner dan wat wij reeds gezien hadden en met geheuvelte in het rond. Zoo kwamen wij tot Düsternbrook, dat duistere broek, zoo stil en geheimzinnig, als moest hier nu eene godheid huizen; waar ook de avond begon te dalen, als het ware om dien naam nog meer klem bij te zetten, — en zie, daar stonden wij plotseling aan den ingang van eene uitstekende wij-, zegge pleisterplaats.

Die laatste naam is op zijne beurt niet slecht gekozen, als men zich door vader Weiland gezeggen laat, dat *pleisteren* beteekent: op eene reize stil houden om wat uit te rusten; intusschen kan het ook, naar het kleverige geneesmiddel dat wonden heelen moet, «plakken» beduiden, en hiertegen heb ik weder niets intebrengen, omdat dit woord, in de welbekende vlaamsche spreekwijze: hij is een liefhebber van plakken, altoos volgens Weiland, aanduiden moet, dat die «hij» gaarne lang in een gezelschap blijft. Nu spelde men oulings *peisteren*, zonder l, hetgeen die woordenboekschrijver (behoudens allen eerbied), door zich ververschen, eten en drinken uitlegt. Een stap verder, en wij gaan nog aan het latijnsche *pascere* (weiden, voederen, of voeden, onderhouden) denken, om dit b. v. op te luisteren met Cicero's uitdrukking: (locus) *ubi bestiae pastae sunt* Hetgeen mij altoos in mijne darwinistische zedigheid onverschilliger zou laten, dan wanneer de statige Bilderdijk moest gelijk hebben, die het woord voor eene verbastering van *plaatseren* houdt, in den zin van zich eenvoudig te bewegen van plaats tot plaats. Hiervoor zou ik waarachtig bedankt hebben; want wij waren inderdaad vermoeid, en zonder dat Nederlands gestrengte classieker dit kwalijk neme, *rol* van honger en dorst. Wij rustten dus goed, aten lekker, dronken deftig, klaptten veel en plakten lang, eer wij aan zijn «plaatseren» dachten.

En mochten wij wel met Groth dit heerlijke bosch verlaten,
zonder te luisteren naar zijn lied ?

In 't Hoult.

Waor dat echo schalt
Döör de böeken hën,
Na' den gröenen would
Trekt my hart un sin,
Wen de drossel fleuit,
Wen 't gebläder waeit,
Wen de wind daar gaeit
Boven hën.

Dé is immer vry,
Als de groote see ;
Daar is ruum vöör my
Un dat schüchtre vee,
Vöör de bittre nood,
Vöör den lèven God,
Un daar döet de dood
Ni' maal wee.

Wen de drossel fleuit
Spring ik uut to hoult,
Wen 't gebläder waeit
Ga ik nog to would :
Och, dé säg my springn
Un dé höörd' my singn,
Un daar möcht' ik ligg'n
Stil un kould.

III.

Waarover wij « klaptten » ?

En waarover, zoo niet over alle dingen welke ons als vriend,
als schrijver en als Nederduitscher het nauwst ter harte gingen,
last not least dus, over de Dietsche Beweging. Aan de rei
kwamen de *Vertelln* (Vertellingen), waaronder *Detelf* en *Trina*
(1858), kwamen ook de *Lieder aus und für Schleswig-Holstein*
(1864), over welke wij het zelfs niet altijd eens waren, zoodat
hij mijne vreeze voor het door de opslorping zijns vaderlands
te lichter opgaan van plat- in hoogduitsch, mijner half-deen-

sche nature toeschreef, en mij dit gaarne « vergeven » wilde, — kwam *Quickborn II* (1871) met den overschoonen *Heisterkrog* (Hegsterkroeg of Eksterhof), en vooral diens onovertreffelijke voorganger. Over deze werken en de hier slechts op op te noemene: *Ut min Jungsparadies* (1876) en de *Drei plattdeutsche Erzählungen* (1881) spreek ik voorts nader, waar dit beter pas geeft. Dit was letterkunde, en hier werd tevens van Fritz Reuter af, over Brinkmann, Ann Marië Schulten, Dorette Wellenkamp, tot aan Frits en Carl Eggers e. a. gehandeld. Dan gold het Groth's merkwaardige *Briefe über Hochdeutsch und Plattdeutsch* (1858), daar zij thans gevolgd werden door zijne *Ueber Mundarten und mundartige Dichtung* (1873), waarbij hij wel denken wilde aan mijne studie *Ocer Reinaarden Vos en het Nederduitsch* (1864), alsnog den immers zoo woordelijk overgedichten *Roodgieter* (1868). Ook herdachten wij blijde de goede vrienden, die zoowel in Duitschland zelf als in Holland en België, der dietsche zake zijn toegedaan. Het bewustzijn heropwekken en levendig houden der nauwe bloedverwantschap die alle Nederduitschen vereent, zoodat zij maar ééne taalfamilie uitmaken; die gemeenschappelijke taal aankweeken en bevorderen, bij middel van letterkunde, onderwijs en anderszins; hare drie letterkunden in éénen band samensluiten en hare drie tongvallen in ééne grondgestalte vereenen, derwijze dat het zoogenaamde Platduitsch in de Nederlanden vloeiend kan gelezen worden, terwijl de Platduitscher in staat gesteld wordt de Nederlandsche werken te verstaan, het stichten aldus eener algemeen dietsche literatuur voor 18,000,000 Nederduitschen, zonder dat het Platduitsch zijne tongvallige eigenaardigheid aflegge en zonder dat het Nederlandsch ophoude zoo Nederlandsch als thans te zijn, — ziedaar de hoofdpunten van ons gesprek. Dat wij het in alle deze volkomen eens waren, zal ik niet bevestigen, zooals te zijner plaatse overigens blijken zal — hij verwacht in één woord meer van de toekomst, wat ik meer onmiddelijk zou willen aanvangen; — maar dat wij in den grond niet van meening verschilden, zou ieder erkend hebben, die de blijdschap, de hoop en het geluk hadde bijgewoond, welke wij te zamen smaakten. De slotsom was de uitnoodiging om op mijnen terugkeer uit Denemark, waarheen ik mij begaf, eene nederduitsche voordracht in Kiel te komen houden.

Helaas, de mensch wikt maar het lot schikt, en toen het uur des afscheids op het gastvrije Langeland voor mij geslagen was, had ik nog juist den tijd, na eenen nacht aan boord van den stoomboot van Korsöer naar Kiel, eenen anderen te Hamburg en den derden op den stoomtrein van Hannover naar Arnhem overgebracht te hebben, om over Utrecht en Rotterdam 's avonds van den 30. Juni 1873 te huis te zijn. — Den anderen dag beleefden wij, als in eene andere wereld ontwakende, de schier onverwachte zegepraal der verrezene « Geuzen » op de zoogenoemde « Papen » der eertijds onzijdige en machtige Meeting-partij.

Wat ik aldus in Kiel niet vermocht, heb ik later in Zuid- en Noord-Nederland mogen verrichten, zoo op de Taal- en Letterkundige Congressen (reeds in 1869 had ik te Leuven in mijne rede over Taal, Volk en Onderwijs breedvoerig over het Dietsch gehandeld) te Antwerpen, te Brussel, te Kampen en te Mechelen, als voornamelijk echter, wat de prachtige voorstelling van den oostelijken tongval betreft, door mijne voordrachten : *Waartoe dient het Vlaamsch ?* op 26. November 1876, en over *Platduitsch en Nederlandsch of het Nederduitsch en de Dietsche Beweging*, op 2. December 1877 in het Willemsfonds te Antwerpen. Aldaar was ik in de gelegenheid gesteld om in de volle Concertzaal van den Nederlandschen Schouwburg, zegge voor 800 a 1000 toehoorders, den zin en de waarde der Dietsche Beweging uit te leggen, en, wat meer zegt, gedichten van Groth, Ahrens en andere platduitsche dichters voor te lezen. Dit laatste geschiedde namelijk in den oorspronkelijken tekst, die door eene stelselmatige schrijfwijze, d. i. door eene doelmatige wijziging van spelling, voor iedereen volkomen, ja volstrekt bevattelijk en genietbaar geworden was.

In Juni 1878 had te Stuttgart in Zuid-Duitschland een algemeen Reuter-feest plaats, dat door nederduitsche en hoogduitsche vereerders gevierd werd. Hierop uitgenoodigd, stak ik van Nederlandsche zijde de taalvlag op, en antwoordde met den luiden wensch naar schrijfeenheid voor alle Beets-, Conscience- en Groth- of Reuterlezers :

Es lebe hoch die nederdeutsche Sache !
Im dietschen Sprachgebiet die dietsche Sprache,
Dietschland hoch !

Op het 13^e Congres te Antwerpen (1873) was ik door familierouw verhinderd mijne voordracht over : *Staatsgebied, Volksgebied, Taalgebied : onze plichten* te ontwikkelen ; zij staat in de Handelingen te lezen. Hierin achtte ik den Dietscher gehouden, zich niet af te sluiten, niet af te zonderen, maar zich te voelen leven op ieder plekje waar Nederduitsch gesproken wordt, en drong ik aan op de stichting van een Dietsch Taalverbond.

Wat Groth betreft, na sedert jaren op de Nederlandsche Taalcongressen uitgenoodigd geweest te zijn, was hij te Maasricht (1875) ingeschreven om te spreken : *Över de Neder- of Platdüitsche spraak*. Hij was echter te dien tijde verhinderd, even als zijn waarde vriend, de verdienstelijke kunstschilder Christiaan Magnussen, van Hamburg, die spreken moest : *Över de ouden houltsnydkonst un över syn tosammenhörerigheid mit de ouden Neder- of Platdüitsche spraak*. Groth's rede is der vergadering door mij niet kunnen medegedeeld worden door de schuld van het bestuur, dat zooals dikwerf geschiedt, meer aan letterkundig gekeuvel en aan de voorlezing van hoogduitsche verzen hield. Hoewel op het programma als deelnemer ingeschreven zijnde, en mijne aanwezigheid bevestigd hebbende, ben ik niet eenmaal in de ledenlijst der Handelingen vermeld geworden. De eer van het Platduitsch werd toenmaals door D^r. Theobald, van Hamburg, in eene eigenaardige rede, en op wetenschappelijken grond gered. Op het Congres te Brussel (1876) sprak ik in de algemeene Vergadering, over : *Eenige opmerkingen betreffende het gebruik der moedertaal in de beide Nederlanden en in Platduitschland* (1) ; de

(1) Deze opmerkingen betroffen het hoofdgebrek van lauwheid en lafheid, van vreemdenvergoding en zelfmiskening, van lijdzame onderwerping en gemis aan nationalen trots, dat naast de hoofddeugd van levenstaatheid, den nederduitschen stam aankleeft. Ik wees, in Vlaanderen, op de onredematigheid dergenen die vlaamsche taal, letterkunde, kunst en staatkunde zoo krachtadig beoefenen of verdedigen, en zich tot roodwordens toe ergeren over een fransch straatnaambord, terwijl zij in hunnen handel en wandel, in hun huishouden, hun burgerleven, hunne eigene schriften en uithangborden, ja in hunne omgangspraak en niet zelden in hunne letterkundige of wetenschappelijke werkzaamheden, dagelijks verzuimen, hun vlaamsch recht te handhaven en hunne plicht te volbrengen ; hetgeen een geachte Noord-Nederlander laatstmaal bij het zien der vele duizenden Consciencevereerders (1881) deed uitroepen : « Indien al deze Vlamingen eens Vlamingen waren ! »

Handelingen zijn tot hiertoe niet verschenen ; doch zooveel dient gezegd, dat de spitsvondige tegenstribbelingen van M. Alberdingk-Thijm zeer afdoende door Dr. Theobald en anderen zijn wederlegd geworden.

Op het Congres te Kampen (1878), alwaar ik o. a. bewees, dat Dietsch de echte algemeene naam onzer taal is, droeg ik een lierdicht voor : *De lof van Dietschland*, met taal- en volkskundige inleiding. Hier deed zich een merkwaardig feit voor. Toen namelijk het zeer talrijke gehoor de laatste verzen van het lofied met luide toejuichingen begroette, deed de

In Noord-Nederland wees ik op den engen geest van inkrimping, waarmede sommigen het kleinste hollandsch taaleigen ophemelen, terwijl zij alle zoogenaamde gewestspraak buitensluiten, het Ouddietsch niet eens tot de taal betrekken, het Nederduitsch tot binnen de staatsgrens verloochenen en het Vlaamsch willen vertaald zien. (Op hetzelfde Congres bekende M. Alberdingk-Thijm, van Amsterdam, dat hij verkiest met Vlamingen fransch te spreken !) Hierdoor komt, Prof. Fruin getuigt het, dat Nederland niet aan het hoofd der nederduitsche natie staat, en dat het Engelsch, niet het Nederlandsch, de wereldtaal geworden is. In de overzeesche bezittingen wordt niets gedaan om den bevolkingen de taal des moederlands aan te leeren : op Ceylon waar thands iedereen Engelsch spreekt, was na een tiental jaren, alle spoor van 150 jaren (1636-1802) Nederlandsch bestuur verdwenen ! In hunnen ongezonder schrik voor Duitschland — (een dwerg die manmoedig voor zijn recht staat, is sterker dan een reus die knibbebeent,) — verwerpen zij alle zoogenaamde germanismen — (zijn zij zelven dan geene Germanen meer f,) — terwijl zij daarentegen hun Hollandsch met fransche bastaardwoorden doorspekken. Sommigen zoeken zich zooveel mogelijk te verfranschen, en stellen hunne wetenschappelijke werken gedeeltelijk of geheel in de vreemde taal op, alsof dit noodig ware ! (M. Busken Huet gaf onlangs wel den raad aan de hollandsche letterkundigen, zich geheel op het fransch-schrijven toe te leggen). De meeste Hollanders die zich in Vlaanderen begeven — (wij zagen hooger wat een der voornaamste doet) — houden het met de vreemde taal, en treden daardoor vijandelijk tegen hunne stambroeders op (Dezer dagen nog richtte de Nederlandsche weldadigheidsmaatschappij te Brussel, hare tentoonstelling uitsluitend op franschen voet in). Zeldzaam is het voorbeeld dergenen die gelijkelijk wijlen Prof. Dr. Groshans, als oprecht Nederlander, ook in Vlaanderen, optreden : deze uitgelezene Vaderlanders zijn ook doorgaans dietschgezind.

Over Platduitschland riep ik de toegevendheid in, den toestand nagerekend, waarin zich de volkstaal aldaar nog staatsrechtelijk bevindt. Toch wees ik, na een woord van lof over het bestaande tooneel en de aanstaande Bijbel-uitgave, — op wensche-lijke taalzuivering, door wering van dialectische en hoogduitsche insluipingen, en op de noodzakelijkheid eener algemeene schrijfwijze, als door de aldietsche spelling verkregen wordt.

Ik eindigde met de hoop uit te drukken, dat het bewustzijn van taalverwantschap in de drie broederstammen krachtig opwellen, en eenmaal leiden moge tot de verwezenlijking van dezen heerlijken droom : het dubbele Bonds-Nederland aan het hoofd der taal en der letterkunde van het achttien millioenen lezers rijke Dietschland.

ondervoorzitter, Heer Dr. Heremans, van Gent, die ook volgens de uitspraak van den knappen schrijver en vaderlander De Veer in het *Nieuws van den Dag*, geene enkele goede reden heeft, om zich tegen de dietsche strekking aan te kanten, schielijk de schelle belle klinken om het stilzwijgen te gebieden, en te beweren dat Platduitsch en Nederlandsch niet kunnen vereenigd worden, en dat dit ook niet wordt gewenscht. Hierop hernam ik het woord en las eenen brief voor van den heer Gottlieb Meusling, destijds te Berlijn, waarin woordelijk en letterlijk geschreven staat : « De « Vlaamschen un Hollanders hebben 'aere spraakeenheid up « de taal- un letterkundige Congressen gewonnen un bevestigt ; soude dergelyken by uns Nederdütschen unmöeglik « syn ? Un waere 't ook möeglik, wée sal den anstoot daartoe « geven ; wée voedert de nederdütschen letterkundigen « daartoe up ? De uproep möeste van Vlaanderen uitgaan ; « de Platdütschen möesten to de Nederlandschen Congressen « genöödigd werden. » Dit is mij dunkt wel dietsch, volkomen dietsch, hoewel oostdietsch of platduitsch, in de door mij aanbevolene eenheidspelling geschreven. De zegepraal der Dietsche zaak was op dat oogenblik dan ook volledig. Dientengevolge werd een dankadres aan Dr. Klaus Groth, den « stichter en leider der Platduitsche Beweging, » voor al de nederduitsche taalbeoefenaars in Duitschland opgesteld, wegens « hunne ijverige pogingen om de gemeenschappelijke moedertaal op te beuren, » in de hoop dat deze « mogen leiden tot aansluiting bij de nederlandsche taal, om samen één letterkundig geheel te vormen. » Dit voorstel, des te redelijker daar het programma van het Congres te Gent 1867, door Dr. Heremans zelve, met Fredericq, Vuylsteke en Rooses onderteevend, de aanknooping te berde bracht van letterkundige betrekkingen met de Nederduitsche taalbeoefenaars in Duitschland, — kwam echter niet tot zijn recht. De laatste Congresszitting, waarin die huldebetuiging geschieden moest, was inderdaad wat stofrijk : o. a. sprak de spraakrijke pastoor Brouwers urelang over den klokkenmaker Geert van Kampen en las de verdienstelijke Mevr. Schneider hoogduitsche verzen voor ; maar er werd van bestuurswege ook goordeeld, dat de Dietsche Beweging daags te voren vol-

doende gezegevierd had, en dat het niet wenschelijk ware, den heer Dr. Heremans, koninklijken commissaris van België, nauwer aan te gaan. Overigens ware dit dankadres ongetwijfeld warm toegejuicht geworden: de voorzitter der Regelingscommissie, de geleerde Dr. Lubach zelf, schreef mij toch: « overtuigd als ik ben van de stam- en taalverwantschap van al de kustvolken van Duinkerke tot Dantzig enz., stel ik het hoogste belang in uwe pogingen. » — Dat gene hooggeleerde en invloedrijke heer hierover nochtans weinig dankbaar was, blijkt duidelijk uit zijn gedrag op het Congres te Mechelen (1879), alwaar hij den eenen dag, tegen den uitdrukkelijken wil der heele vergadering, de zitting vóór den bepaalden tijd deed sluiten, en den anderen dag, het woord stondenlang aan sprekers verleenende deed die niet eens ingeschreven waren. Dit alles om mij, zooals iedereen begreep, het spreken te beletten. Toch is dit Congres zeer merkwaardig geweest, zoo voor den bijzonderen Oproep aan platduitsche taalminnaren, welke door dezen niet onbeantwoord bleef (1), als voor de wijze waarop de Dietsche zaak zich ondanks alle moedwillige tegenkanting, toch met eere uit den slag getrokken heeft.

Bij de opening van het Congres waren ook platduitsche brieven ingekomen. In plaats van nu hiervoor mijne aankomst af te wachten, daar ik den oproep aan de oostdietsche stambroeders ondertekend had, en dat ik, alhoewel vreemd genoeg, op de lijst der Regelings-Commissie in het officieele programma verdwenen zijnde, nochtans daarvan deel maakte, verzocht men den heer F. Storck, van Elberfeld, die gemakkelijke lezing te doen. Deze heer en vriend deed dit in zijnen plaatselijken tongval, en droeg daarbij eenen Feestgroet in hoogduitsch geschreven Rhijnlandsch voor, met het natuurlijke gevolg, als eenen Yperling of Drenthenaar in gelijke omstandigheden te

(1) Het *Plattdütsches Vereens-Blatt* bevatte eene « Bekantmaking » van bestuurswege, waarin letterlijk voorkomt: « Dé övertüging, dat eene spraakkündige verbinding tüschen alle nederdütschen volksstämmen, uns Platdütschen soowol als den Nederlanders to baat kümt, grypt in Noorddütschland meer un meer üm sich, un dé under uns dese övertüging gewonnen hebben, maken sich seker nich weenig üm de nationale saak verdient, wen se de Congressen bereisen, üm uns met de Vlaamschen patrioten de Nederdütsche spraakeeniging vermiddelen to helpen. »

beurt gevallen ware. Toen ik nu wederrechtelijk was verhinderd geworden, mijne verhandeling over *ons Dietsch, of het Nederduitsch taalbelang in de Nederlanden en in Platduitschland* (1), te houden, en na met een krachtdadig verzet tegen het eigendunkelijk gedrag van het bureel, uitgelegd te hebben waarom ik ze thands niet meer houden kon, ben ik toch in de gelegenheid geweest, den bewusten Feestgroet, in aldietsche spelling naar het proefhoudend eenheidstelsel overgeschreven, der Vergadering voor te brengen. Dit bewijs, het ééne en hetzelfde stuk, dat een Nederlandsche en een Noordduitsche schooljongen even vloeiend lezen konden, en dat men even

(1) In kortbegrip luidde zij als volgt. Treurig is het na te denken wat van keizer Karels Nederlanden hadde kunnen worden; thands zijn zij verbrokkeld in noord en zuid, in oost en west. Den Vlamingen zegt men: « uw spraakgebied is te klein, ja Yperen, Antwerpen en Hasselt verstaan niet eens elkanderen; tot Holland toe verfranscht zich; de *langue universelle* is uwe redding, neem die aan. » Elders gaat men onder andere namen eveneens te werk. Wat doen nu echter kleinere landen, Denmark b. v. ? waardoor houden zij zich recht en kloek? Door gevoel van eigenwaarde en nationalen trots! Voor hen mag de spreuk gelden: *Het vaderland is niet te klein.*

Voor de Nederduitschers, klein geacht en zoo licht zichzelf kleinachtend, scheen het noodig te herinneren, dat hunne taal van Duinkerke tot Koningsberg gesproken wordt. Dit was inderdaad een schutswaapen, doch was dit genoeg? Als het eropaankomt, is eilaas zoo menige Nederlander blijgenoeg, dat hij leeft, en wars van alle nieuwigheid: Hollandsch is toch eigenlijk geen Vlaamsch, en Platduitsch is geen Nederlandsch! Wie weet wat eens gebeuren mocht, en nu denkt men niet aan ons! Zoo griezelt hij bij de gedachte aan een uitgestrekt taalgebied, dat andere stammen hem wis benijden zouden: want de taal is het vaderland der ziel, en: *Het vaderland is nooit te groot!*

Na aldus op het dietschdom als het plechtanker der moedertaal geluid te hebben, overzag ik wat de Congressen hiertoe hadden bijgedragen, sedert den aanvang in 1849, toen de Eerw. H. de Haerne de letterkundige vereeniging aller Nederduitschen verlangde. Brussel zond in 1851 eene dankbetuiging aan de « geliefde stamgenooten in het Oosten ». Felix Boone riep uit (Antwerpen 1856): « de Nederlandsche stam kent zichzelf niet; wij moeten de markt onzer geestes-producten vergrooten ». — « Dierbare taalgenooten uit alle Nederduitsche gouwen » was de welkomstgroet van Conscience te Brugge in 1862. Eene Commissie werd te Rotterdam (1865) ingesteld om samenwerking te treffen tusschen Nederlandsche en Nederduitsche taalbeoefenaars in Duitschland; het Belgische lid dezer Commissie was Dr Heremans.

Verder wees ik op het verblijdend verschijnsel van toepassing der spelling-eenheid in Duitschland, als b. v. in het Platduitsche Vereensblad, en gaf een feitelijk verslag over de bijtrekking onzer oosterbroeders tot dit Congres. Ik eindigde met voor te stellen 1) eene betuiging van toegenegenheid aan Groth en de platduitsche taalbeoefenaars, 2) het benoemen eener internationale commissie van Dietsche taalbeoefenaars, 3) mij te gelasten een voortdurend verslag over de Dietsche Beweging op te maken. *Wat to hoop hoort, sal to hoop blijven!*

zoogoed, en betrekkelijk even verstaanbaar, op zijn Nederlandsch als op zijn Platduitsch uitspreken kon, was zóó doorslaande voor de gegrondheid der Dietsche zake, dat het bureel zelf daartegen niets wist in te brengen. Zijne wederwraak trof alleen den toejuichenden heer Prof. Schäfer, van Jena, dien men voor de tweede maal verbood Hoogduitsch te spreken : ook menige Flamingant uit zich gemakkelijker in de grondig aangeleerde vreemde taal, dan in de halfverleerde moederspraak. Gelukkig voor de begaafde en met recht geliefde dichteres Mev. Lina Schneider, was zij niet daar, om weder hoogduitsche verzen voor te dragen.

En hadde Dr Schäfer of welke andere Platduitscher ook, nu eens in zijnen plaatselijken tongval gesproken, en ware hij bij veronderstelling weinig of niet verstaanbaar geweest, zooals met menige volksspraak in Nederland plaats hebben kan, wat zou dit feit nu meer aan de Dietsche zaak, dan aan de Nederlandsche taaleenheid te kort doen? Hoofdzaak is eenerlei schrift, althands eenerlei spelling-basis: hieruit ontwikkelt zich van lieverlede eenerlei spelling, eenerlei uitspraak, eenerlei taal in het beschaafd of letterkundig verkeer.

Voor dit Congres had ik een welkomstlied *Het Dietsche Bloed* gedicht, dat door den vlaamschen maëstro Peter Benoit in een vierstemmig madrigaal getoonzet werd. Toen het echter op het Groot Muziekfeest zou uitgevoerd worden, waren twee der zangers niet aanwezig, omdat zij, blijkens draadbericht, niet genoegzaam waren ingeoeffend geworden.

Hoe dit nu gekomen is, verantwoorde wie kan; intusschen is de maagdelijke Invloed, die èn Nederduitscher èn Dietscher van de bestuurtafel geweerd had, niet in zoete zangtonen door het dietsche bloed besproeid geworden. Al deze Congresgebeurtenissen en andere nog welke hier verzwegen worden, kunnen in de Handelingen en de nieuwsbladen nagespoord en door de aanwezigen bevestigd worden. Nu wil ik van deze tegenstreving niet afstappen, zonder de overtuiging te uiten, dat zij niet aan booswilligheid, maar aan verdwaaaldheid en bijkomende hardnekkigheid moet toegeschreven worden. Ook zou ik niemand wrok wenschen toe te dragen, in de hoop van wederzijdsche waardeering. Men geeft zich de moeite niet, de Dietsche Beweging in haar wezen te doorgronden, en men

spreekt allicht van ijdel droom, terwijl men zelf van ijdele gevaren droomt. Kende men ze beter, men zou ze toejuichen ; men zou de platduitsche stambroeders met liefde aanmoedigen in hunnen kamp voor de moederspraak ; men zou hen helpen in, hen aanwakkeren tot de aanneming van een schrijfstelsel, waardoor zij ten onzent leesbaar zouden worden ; men zou hen dus omgekeerd ook in staat stellen, onze schriften te lezen ; men zou alzoo eene grootsche letterkundige toekomst voor al de dietsche gewesten voorbereiden, welke door Nederland zelf zal voorgezeten worden ; men zou zich groot en sterk maken voor anderen en zichzelf, in één woord, men zou doen, wat door vele welgezinden in de drie rijken gewenscht, wat door mij en mijne dietsche vrienden beoogd en zooveel mogelijk bewerkt wordt.

Den Oproep hadden vele Platduitschers schriftelijk beantwoord, waaronder wij hier opnoemen, buiten Prof. Dr. Klaus Groth, volgens naamorde : Dr. Otto Beneke, archivaris, Hamburg ; W. von Bippen, archivaris, Bremen ; F. G. H. Culemann en W. Clausen, eerste en tweede « baas » der Sackmann-Gilde, Hannover ; K. Th. Gaedertz, letterkundige, Berlijn ; Dr. Koppmann en Dr. Theobald, namens het Vereen voor nederduitsche Spraakvorsching, Hamburg ; Dr. A. Lübben, bibliothecaris, Oldenburg ; Dr. O. Matsen, bibliothecaris, Hamburg ; C. Meinhof, cand. theol., Barzwitz bij Carsin, Pommeren ; Gottl. Meusling, Pritter, eiland Wollin, Pommeren ; Ludwig Meyer, verbondschrijver van de Platduitsche Vereenen, uit Praag ; Dr. W. H. Mielck, Hamburg ; Rotho graaf van Stollberg, Hamburg ; J. Storck, letterkundige, Elberfeld ; F. A. Vorbodt, Schoenebeck ; Mev. Dorette Wellenkamp, geb. Holst, Eilbeck bij Hamburg ; C. F. Otto Westphal, opsteller van het Platduitsch Vereensblad, Leipzig.

Eerlang, hoop ik, zullen de schoone Dietsche gevoelens welke uit deze brieven voortstralen, nader medegedeeld worden in eene geschiedenis van het Dietsch op de Nederlandsche Taalcongressen. Toch kan ik mij niet onthouden hieruit het volgende over te schrijven :

« Van gantsen harten, » schrijft Westphal, « wünsch ik dat de Versaamling recht wat goedes to stand bringt, un unse gemeensame moederspraak den rechten nütte daarvan hett. »

— Culemann : In den name van de Sackmann-gilde seg ik unse lèève stambröeders in Nederland hartliken dank un bröederlike gröetenis ». — Dr. Lübben spreek van onze, hem zoo sympathieke pogingen om het fransch vernis af te waschen en den dietschen grondtoon weder te herstellen. — Meinhoff, in schier-nederlandsch : « Myne besten wenschen zende ik u tot dit Congres : « moge het toe onzen gemeenschappelyken doel ons dichter heranbringen » — En Meusling, ook letterlijk : « Allen begripen noch niet de grootschheid der dietsche zake, maar onze arbeid zal niet verloren gaan ! De dietsche geest « brak der domheid slavenketen, en schiep de vrijheid van 't geweten » ; — zoude hij nu niet gelükken, oude vooroordeelen te overwinnen en zijne oude nationale rechten te bewaren ? Wij hopen 't. » — Gaedertz schrijft : Als eene verfrisschende brieze van de zee waait mij tegen, in deze zwoele zomerdagen, terwijl ik den Oproep lees ; zoo lief en verwantschappelijk klinken uwe woorden. Wees verzekerd, dat ik uwe groote stam- en taalverbindende pogingen altijd met onverzwakke belangstelling naga. Hij herinnerde, dat in 1745 een hollandsche tooneelroep in Hamburg Vondels treurspelen opvoerde. — Eindelijk was een gedicht ingekomen, waarvan de laatste stroof luidt :

Möcht alles dän gelingen wat de Congres beslüt.
'k Wünsch, dat hé heel veel segen, veel g'lük un goedes büüt,
Un dryft jy daarby alles eerst recht mit vüür un damp,
Denkt ook maal an ju süster ; DORETTE WELLENKAMP.

* *

Zoo zijn wij door de Congressen heengevaren, en men veroorlove mij, dit uitstapje niet als een nutteloos bijwerk te beschouwen. Het hecht zich immers rechtstreeks aan de bespreking der dietsche taalbelangen met Groth vast, en aan de hieruit gevolgde uitnoodiging om te Kiel eene voordracht te houden. Wat meer zegt : Groth is niet alleen de beroemde volksdichter, hij is tevens de stichter en de hoofdman der oost-nederduitsche spraakbeweging, en zijne letterkundige beteekenis zelve wordt des te klaarder en gewichtiger voor ons, wanneer wij haar in den zonnestraal der warme liefde tot de moedertaal beschouwen.

Tot de werkzaamheden nu, op dit « heilige » gebied — want heilig is, wat heil aanbrengt, en is de taal niet gansch het volk ? — behooren, buiten het reeds gemelde, sedert de verschijning des *Quickborn* en der *Reisbrieven*, en wel na 1873, hier nog geboekt te worden : in Duitschland, het merkwaardige schrift van Dr. Gust. Dannehl : *Ueber niederdeutsche Sprache und Literatur*, Berlijn 1875 ; de stichting van het geleerde *Verein für niederdeutsche Sprachforschung*, Hamburg 1875, dat nog altijd voortgaat zijne berichten en jaarboeken uit te geven ; de *Plattdütsche Husfründ*, Leipzig 1876 en het *Plattdütsche Vereens-Blatt*, Leipzig 1878, welke echter uit bijoorzaken van vreemden aard niet meer bestaan. Het eerste bevat tal van diepgrondige bijdragen, zooals *Ut dat kapittel över uns spraak* (1876), *Deutsche Dialekt-Dichtung* (1877) en de Dietsche beweging (1876-1878), van Groth en andere voorname schrijvers, en het tweede, dat het « Centralorgan... der plattdütschen Vereene » was, is onder ons oogpunt allerbekwaamst voor de *Orthographische Briefe an eine Dame* van Carl Meinhof, waarin de door mij naar Vandenhoven (Delecourt) gewijzigde eenheidspelling aanbevolen wordt, en voor de bijdragen o. a. over de « Dietsche beweging, » welke daarin zijn verkondigd geworden. Is het niet roerend b. v. (letterlijk) te lezen : « Un wat daarby vöör uns Nederdütschen nog in 't besonder wichtig is, » door het aannemen namelijk dier aldietsche schrijfwijze, « wy sluiten uns an eene literarisch utgebildte spraak an, welke ook eene wetenschaplike, eene geleerde prosa besit, dé... wy nich werden missen können, . . . (*wen wy*) nich by belletristische lèefhebbery willen staan blyven. » — In Nederland is te noemen voornamelijk : Dr. Joh. Winkler's knap en handig *Algemeen Nederduitsch en Friesch Dialecticon*, 's Gravenhage, 1874, en J. A. en L. Leopold's verlokkelijk *Van de Schelde tot de Weichsel. Nederduitsche dialecten in dicht en onacht, Groningen*, 1876. — In België eindelijk : mijn *Ons Dietsch of het Nederduitsch in Duitschland*, Gent, 1876 (uit het *Nederlandsch Museum* overgedrukt), dat de eer genoot wegens zijne strekking, door wien in Noord en Zuid breed ademen durft, bijgestemd te worden ; — (een smaadartikel in dit zelfde tijdschrift 1877, waarvoor de schrijver in de *Zweep*, den Halle-

toren, den *Plattdütschen Husfründ*, enz. genoegzaam is gestraft geworden, ga ik hier stilzwijgend voorbij); een zeer verdienstelijk schrift van den door zijne geschiedenis der Kerels, in Vlaanderen zoo gunstig gekenden schrijver Karel Deflou, te Brugge: *De Nederduitsche Taal. Tongvallen en schrifttaal*, overgenomen in het Jaarboek van het Willemsfonds voor 1878. Dr. De Paepe, van Brussel, schreef in *Le Socialisme progressif*, Lugano: 1878, *Une digression linguistique et littéraire*, welke van een volkslievend en maatschappelijk oogpunt uitgaande, om rechtvaardigheids- en gelijkheidswille, den lof der Nederlandsche taal en letterkunde maakt, en de Vlaamsche Beweging, maar vooral in breederen zin, de Dietsche Beweging, aanbeveelt.

In 1879 verscheen van mij ter gelegenheid van Vondels tweehonderdjarig afsterven, eene Voordracht en een Gedicht: *De Wonderman*, waarin ik hem, die uit Antwerpen gesproken, in Keulen geboren en te Amsterdam ingezet was, heb voorgesteld als de hoogste dichterroom der nederduitsche taalnatie, welke hij aldus vertegenwoordigt.

Over menigvuldige bijdragen in andere tijdschriften en nieuwsbladen, van de drie betrokkene landen, waarin ons Dietsch besproken wordt, wil ik heenstappen. Toch niet, zonder den open brief van Groth aan de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden, ter gelegenheid zijner benoeming tot eereid (*Kölnische Zeitung*, 1871), zijne berichten over Platduitsche toestanden in Amerika (*Kieler Zeitung*, 1878 en 1882), een treffend artikel over de Dietsche Beweging in de *Gegenwart* 1878, en een niet minder belangrijk, voor mij al te vleierend stuk in den *Schwäbischen Mercur*, Stuttgart 1878, vermeld te hebben. De moeilijke toestand van de Transvaal (1881) gaf mijnerzijds aanleiding tot eenen Uproep an de Platdüütschers, met een inleidend woord, om hen aan te zetten tot verdeding der taalbroederlijke Boeren bij het Engelsche Bestuur. In België niet te vergeten de bijdragen in, of de ondersteuning van de *Zweep*, den *Halletoren*, de *Nederlandsche Dicht- en Kunsthal*, *Jong Vlaanderen*, de *Kleine Gazet*, enz., en het *Athenaeum Belge*, waarin o.a. op doorslaande wijze getoond werd, dat een dichtje van Klaus Groth in aldietsche spelling, voor den eenvoudigsten Vlaming leesbaarder is dan een

stukje van Mej. V. Loveling b. v., in hoogduitsche spelling overgeschreven. In Nederland eindelijk noemen wij nog bijdragen op, o. a. in de *Euphonia*, Utrecht-Arnhem 1876-79, en de bijstemmen de redactie-uitingen, als b. v. van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 1876-1879, en *Het Nieuws van den Dag*, van Amsterdam, opgesteld door den beslagen en begaafden schrijver H. de Veer.

Dit laatste meest verspreide nederlandsche blad wijdde den 2. Sept. 1878 en den 22. Aug. 1879 zelfs tweemaal een hoofdartikel aan de Dietsche Beweging, waarin Schrijver het denkbeeld om alle stamgenooten, en dus ook de Platduitschers, tot één taalverband te vereenigen, alles behalve eene hersenschim, een schoone wensch, een droombeeld erkent te zijn, en het een wonderlijk verschijnsel noemt, dat dit edele streven juist in Zuid-Nederland 't meest bestreden wordt.

« Klaus Groth en zijne vrienden » zegt hij, en wij bevelen deze woorden der thands bestendige Congres-Commissie aan (1), « de broeders, die het zoogenaamde Platduitsch tot een eigen taal, een voertuig van schoone, edele, geestige gedachten maken, behooren tot de onzen, moesten op elk taal-Congres eenige zetels voor zich gereed vinden.

« Wij voor ons ontveinzen niet, dat onze innigste wensch zich uitstrekt naar de opneming van een element, dat onze Congressen slechts ten goede kan komen. Elk Congres waarop Noord- en Zuid-Nederlanders naast de stiefkinderen van den Dietschen stam zullen nederzitten, zal getuigenis afleggen van nieuwe levenskracht, en niet te ontkennen is 't, dat wij die heel goed gebruiken kunnen.

« Niet omdat het leven in ons kwijnt, maar omdat de jonge, frissche, nog in menig opzicht kinderlijke levensopvatting van mannen als Klaus Groth en Frits Reuter, gepaard gaat met een innigheid en diepte, welke bij onze schrijvers aan dezen en aan genen kant van de Maas niet overvloedig gevonden wordt. Terwijl wij hun grammatica leeren, kunnen wij met hun argeloosheid en hun gezonden humor ons voor-

(1) Deze bestendige Commissie werd op het laatste Taalcongres te Breda (1881), hetwelk wij niet konden bijwonen, benoemd, en bestaat uit de Heeren H. de Veer, Dr. Jan ten Brink, Alberdingk-Thijm voor Noord-, en Prof. Dr. J. F. J. Heremans, Dr. Max Roose, Julius Vuylsteke en De Pauw voor Zuid-Nederland.

deel doen. Als de oudere broeders het jongere kind steunen en in bescherming nemen, dan eeren zij zich zelveu. »

En Klaus Groth (?), die in den *Plattdütschen Husfründ* van 28. September deze regelen overnam, voegde er zeer schrander bij: « Dat handelt sich immer um de schriftspraak un wat man daartoe doen kan, dat een Platdütsche nederlandsch leest un verstaet un umgekeerd. Dat syn dingen waaröver de weenigsten mitspreken können, mögen se ook noch soo geleerde spraakkeners syn. »

Dit laatste aldus aan het adres dergenen, die de onuitputtelijke germaansche taalwetenschap op den voorgrond zouden willen plaatsen, waar dadelijk en gemakkelijk een eenvoudig schrijfstelsel als de aldietsche spelling, practisch helpen kan.

Hiermede eindigt nu dit beknopte, wis onvolledige overzicht der verrichtingen van de Dietsche Beweging, sedert het verschijnen des Quickborn, der Reisbrieven en der dialecticons van Winkler en de Leopold's, naar aanleiding van mijn gesprek in Düsternbrook met den platduitschen hoofd-dichter, en ter aanvulling daarvan, — zooveel mogelijk ook met betrekking tot hem en zijn grootmoedig streven. Moge men dus, om het gewicht der zake, mij de uitgereetheid der Inleiding ten goede duiden, daar zij immers dienen moet, om den held dezer studie en zijn werk van naderbij te leeren schatten.

* * *

Höört tõe, gy Nèderdütschen al
In dörp un stad, in veld un would,
Höört tõe, wat wèder warden sal,
Höört tõe, wat ju vertelt de ould'!
To-hoop, Nèderdütschland, gans un gaar!
Nu is dat tyd, nu maak dat waar!
Nèderdütschland to-hoop!

Wy hebben lang 'nôeg uns geböögd
Vöör vremde spraak un vremde aard,
Nèderdütschland nu den kop in d'höögt',
De knechtschap hët lang 'nôeg gewaard,

Vry bist du geboren, bist nich knecht !
Sta op, Nèderdüütschland, vöör dyn recht !
Nèderdüütschland to-hoop !

Nu rôept dat wyder man vöör man,
Nèderdüütschland eenig kömt to-hoop,
Vann Dene un vann Russe an
Bet neer ton Franschman, ga de rôep ;
Van de Noordsee bet ton Oostseestrand
Rôept dit döör 't Nèderdüütsch volk un land :
Nèderdüütschland to-hoop !

(CARL MEINHOF).

* * *

O Thuiscons heimland, Saksen-oorden,
In 't oud oorspronglik machtgebied,
Waar heel de stam zich nederliet
Uit Indies vlak aan zeesche boorden,
Uw adeldom vergaat gij niet.
Uw vrijheid dorst ge stout verweren
Voor lijf en geest, met Wittekind ;
Toen Luther Rome hiet braveeren
Sprongt gij vooruit rap als de wind ;
Uw handelsbond, de rijke Hanze,
Geen dwingland vroeg er ooit : wat kan ze ?
't Wierd hem bewezen wat zij kon !
Thands meer dan ooit, dat ge uwo sprake
Heropbeurt tot een heil'ge zake,
Weérstraalt uw beeld in Dietschlands zon !

(Lof van Dietschland.)

IV.

Wij waren dus te Kiel.

Over de gesteldheid des lands, zijne geschiedenis, zijne volkerschappen en tongvallen voorbehoud ik mij te geschikter plaats een woordje te reppen. Wat nu de stad zelve met hare toenmalige 31,750 inwoners betreft, zoo wete men — en hier benuttig ik tevens reisboek en aardrijksleer, — dat zij zeer aangenaam op den westerinhoek der Voorde of baai gelegen is, dat zij de belangrijkste duitsche haven der Oostzee uit-

maakt en eenen levendigen handel drijft. Reeds was zij in de elfde eeuw gekend, en in de dertiende eeuw werd zij de hofplaats van graaf Adolf IV van Holstein. Zij trad in den Hanzebond. Den 14. Januari 1814 werd in hare muren de vrede gesloten, waardoor Noorwegen aan de Zweedsche kroon is afgestaan. Thands wordt zij ook ingericht als hoofdkrijgshaven voor de noordduitsche bondsvloot.

Terwijl Sleswijk de verblijfplaats van den opperpresident of stadhouders der vereenigde gewesten is, en Rendsburg de zetel van den provincialen Landdag, zoo is te Kiel het beroepshof over 91 ambts- en 5 stadsgerichten ingesteld, benevens het hoofdrolambt, een kreits- en eedgerecht, en een Luthersch Consistorium. Kiel bezit ééne catholieke en drie evangelische kerken, voorts het groot eeuwenoude slot der hertogen van Gottorp, waarin een rijk kunstmuseum met heerlijken tuin is ingericht. De hoogeschool jaarteekent van 1665; het gebouw is onaanzienlijk, maar het bevat eene boekerij van 140,000 banden, een ontleedkundig museum, een academisch ziekenhuis en eenen kruidentuin. De stad telt voorts eene geleerderschool, eene zeevaartschool, eene verzameling van vaderlandsche oudheden, eenen schouwburg, eene kunsthal en verscheidene maatschappijen voor wetenschappen, kunsten en landbouw. De bevolking neert zich met scheepsbouw, schipvaart, vischvangst, tabakrederij, bierbrouwerij, zeepziederij, enz.; er is eene ijzergieterij met machienen-werkplaats. In de louwmaand wordt de mis of jaarmarkt gehouden, die men «Kieler omslag» heet, omdat dan algemeen de betalingen worden gedaan. Zeer eigenaardig moet het zijn, de misgangers uit de zoo verschillende kanten van Holstein hier te zien samenstromen. Het oudste deel der stad ligt op een klein schiereiland tusschen de haven en het kleine Kiel, dat daarmede in betrekking staat. Dit Kiel, *palus littorea*, heeft voorts zijnen naam aan de heele stad gegeven, die eigenlijk een aanwerp was, terwijl ten onzent, Antwerpen, of de stad des aanwerps, van zijn oud heim op het Kiel, eene buitenwijk gemaakt heeft.

Schilderachtig is de omstreek der stad langsheen de Voorde. Hier behoort in eersten rang vermeld te worden het gebosch Düsternbrook, met zeebad en schoonzicht, dat wij reeds bespra-

ken, en vorders het dorp Wiek (Wyk), Holtenau aan de monding der Eider-vaart, en de vaartweg tot aan het landgoed Knoop, dat een heerlijk park bezit. De kleine vesting Friedrichsort (Frederiksoord) in Sleeswijk en de daarover gelegene batterijen bij Laböe en Möltenort bestrijken den 3600 voet breeden ingang der haven, welke de krijgshaven worden moet, terwijl de handelshaven op de oostzijde der Voorde bij Ellerbeck komen zal. Westelijk van Kiel treft men het eermaals adellijke, thands verkavelde goed Cronshagen (Kroonshagen) aan. Zuidelijk ligt het fraai ingerichte krankzinnigenverblijf Hornheim, met weder prachtige beukenbosschen

Zuidelijk ook, vaart de schoone met dorpen en steeds bezoomde landweg, in schier rechte lijn naar Altona, en voert ons in gedachten op twee derden afstands dezer stad, in het liefelijke Quickborn (*kwikbron*), nabij de Pinnau gelegen, een levendig dorp met veenderij en markthandel, van 1300 zielen, welks naam onze Groth in blijvend aandenken verheerlijkt heeft.

Deze nadere beschrijving moge dienen om de woonplaats en omgeving des dichters te doen kennen, wiens geboorteplaats echter westwaarts, onverre van de Noordzee, gelegen is. Maar noode zouden wij van Kiel afscheid nemen, zonder met voorliefde te herinneren, dat het oude Wagriën, d. i. heel het tusschen Kiel en Lubek gelegene schiereiland, dat oorspronkelijk slawisch was, in de twaafde eeuw, ten aanzoeke van Adolf van Holstein is bevolkt geworden, en dat de stad zelve die ons bezig houdt, door Vlamingen werd bezet, terwijl Eutin aan de andere zijde des schiereilands, door Hollanders betrokken werd. Wat wonder dus, zoo wij hier de de oude liederen, deuntjes, kinderspelen en zoovele gebruiken onzer voorvaderen wedervinden. En dit geldt niet alleen deze streek, maar geheel Platduitschland, zooals wij bij gelegenheid zien zullen. Wat wonder dus zoo wij, die reeds buitendien met de Saksen uit éénen stam gespreten zijn, en die op onze voorbeurt zoovele hunner bannelingen onder ons opnamen, die nederlandsche afstammelingen in het Oosten tweemaal onze geliefde broeders noemen? Wat wonder zoo wij, wat door hun bloed vaart, ook in ons hart vernemen?

Zoo was dan de avond in het gastvrije Düsternbrook

gevallen, en toen het negen ure sloeg, bevonden wij ons aan de havenkaai. Hier namen wij afscheid van den voortreffelijken Groth en zijne edellieve gemalin. Toen stapten wij aan boord van den stoomer *Aurora*, die ons naar Kopenhagen zou voeren, en mij toescheen als de dageraad van een nieuw leven, dat over een ander land en volk, de heerlijke mark der Denen, oprijzen ging. Zestien jaren vroeger had ik wat verder op de Sleswijksche kust, in het half-deensche Flensburg, mijn afscheid aan Denemark opgeteekend : «...overal, schreef ik (*Reisbrieven* bl. 351), deed men mij beloven een andermaal weder te keeren, en dan wen mogelijk éénen of meer reis-makkers mede te brengen. Wie weet voert de vliegende tijd mij nog niet eens op dit gastvrije strand terug ! » Dit ging aldus geschieden. Op de Holsteinsche kust herhaalde ik nu denzelfden wensch, in hoop op wederzien van den dierbaren vriend, den gevierden dichter en hoofdkamper in Duitschland voor de dietsche zaak. En dit is nog niet geschied, ja zal niet weder geschieden, eilaas, met degene die in de moeder-aarde den liefdeschat eener hem waardige levensgezellinne mededroeg.

En — hervat ik van wege de nauwe verwantschap die tus-schen onze bevolkingen bestaat, is het wel meer dan eene een-voudige overschrijving, een toon- en krachtgelijke weérgalm, dit schoone, diepgevoelde gedicht, zooals het hier voorligt, waarmede de geliefde zanger zijnen Quickborn opent, en waarmede wij deze reis- en toestand-beschrijvende inleiding sluiten zullen ? Te meer moet dit den Vlaming treffen, daar hij in den taalstrijd dien ook hij beleeft, de onovertreffelijke waarde der moederspraak weet te schatten, en te beter, ja zoo goed als de Platduitscher zelf, zal hij het verstaan, dank der aldietsche spelling, welke bij de overschrijving wordt toegepast.

MYN' MOEDERSPRAAK.

Myn' moederspraak, wat klingst du schöön,
Wat bist du my vertrouwd !
Wäär' ook myn hart als staal un steen,
Du dreefst den stoult er uut.

Du böegst myn styven nak soo licht
Als Moeder mit 'äär'n arm,
Du viggelst my um 't angesicht
Un stil is alle larm.

Ik vöel my als een lüttel kind,
De gantse wereld is weg.
Du poest my als een vöörjaarswind
De kranke borst to recht.

Myn oulde voult my nog de hand'
Un segt to my : nu beë !
Un « Vader unse » vang ik an,
Als ik wel vröe(g)er deë.

Un vöel soo diep : dat werdt verstaan,
Soo spreckt dat hart sich uut (*oet*),
Un roew vann hemel waeit my aan
Un all's is wèder goed.

Myn' moederspraak, soo slecht un recht,
Du oulde vrome reed' !
Wen bloot een mund « myn Vader » segt,
Soo klingt my 't als een beed'.

Soo heerlijk klingt my keen musiek
Un singt keen nachtigaal ;
My loopt ja, glyk in oogenblik,
De helle traan heen-daal. (*)

(*) AANMERKING. Voor den gewonen lezer diene de opheldering der volgende woorden, welke echter allen in onze taalkundige woordenboeken of in onze volkstaal teruggevonden worden, en dus tevens echt *nederlandsch* zijn.

In ALS IK WEGGING : *Bet.* tot. *Heen-daal*, dalewaart, naar beneden. *Rocwig*, rustig, vgl. ruwaard. — In IN 'T HOULT : *Böek*, beukenboom. *Drossel*, lijster. *Ruum'*, ruimte. *Maat*, verkort van eenmaal, eens. — In DORETTE WELLENKAMP'S vers : *Getingen*, gelukken. *Büüten*, buiten, buit of baat aanbrengen. — In NEDERDÜÜT-SCHLAND TO-HOOP : *To-hoop*, bijeen, te gader. *Eenig*, eendrachtig. — In MYN' MOEDERSPRAAK : *Stout*, stoutheid, trots. *Viggelen*, liefkozen. *Larm*, alarm, onrust. *Poesten*, streelend blazen.

N A B E R I C H T .

Voorgaande Inleiding was geschreven, toen wij kennis namen van een opstel : *De Keerzijde van het Dietschlandisme*, door den heer advocaat A. Prayon-van Zuylen-Nyevelt in de laatste aflevering van het *Nederlandsch Museum*, van Gent, geplaatst. Hetzelfde tijdschrift van Prof. Dr. Heremans, dat echter in 1876 mijne verhandeling over *Ons Dietsch of het Nederduitsch in Duitschland* opgenomen had, bevatte het volgende jaar een schrift : *Platduitsch en Nederlandsch*, van onhebbelijk gehalte, in welks 12 bladzijden mijn naam niet minder dan 22 maal voorkomt, terwijl het huidige hem in 26 bladzijden niet eens vermeldt. Toch wordt wel denkelijk op mij gedoeld, als den « te recht geachten spreker, uit eerbied jegens welken men op Congressen en elders die verleidelijke (dietsche) droomen welwillend laat uiteenzetten, » en de rechtvaardigheid gebiedt mij ook te erkennen, dat de niet minder geachte advocaat met heuschheid en welsprekendheid de tegenstelling bepleit heeft. Van harte wensch ik hem dan ook in het vervolg een min onzalig geding toe. Er was namelijk een tijd, dat men de dietsche strekking toejuichte, een andere, dat zekere groep, om redenen en met middelen die alles behalve wetenschappelijk zijn, haar bevocht. Eerst wilde men haar doodzwijgen ; daar dit niet hielp, trachtte men haar dood te slaan en te begraven, en dewijl dit nog minder helpt, zoekt men haar ditmaal dood te praten. Zoo moet het zijn. Intusschen bewijst die veelsoortige bestrijding alleen de leefbaarheid en de degelijkheid der zaak, terwijl zij ten andere te beter doet uitschijnen, hoe zij, heusch gezegd, op misverstand en verkeerde inzichten berust.

Het schijnt hier wel de plaats niet, om dit gehandschoeide requisitorium te wederleggen, te meer daar iedere dietsche bladzijde, ook der voorgaande Inleiding, dit genoegzaam doet. Voorts, zooals een welbekend vlaamsch letterkundige mij schrijft : « het is al niet zeer belangrijk, en onderscheidene beweringen houden geen steek, van zoodra men Winkler's *Dialecticon* openslaat. Voor 't overige, 't is gentsche * waar... », of, zooals een geacht noord-nederlandsch taalgeleerde zich uitdrukt : « het berust geheel op eene verkeerde voorstelling van het Dietschlandisme, zoodat het eene doorlopende dwaasheid is. » — * (*Staat op gemelde groep.*)

Ik zou dus hiermede kunnen volstaan.

Langs den anderen kant echter, komt mij, ter vollediging van den Terugblik op de Dietsche Beweging, de gelegenheid zóó gunstig voor, om den stam- en taalvrienden, ook in Holland en Duitschland, eens den vollen pijlkoker der beangstigde wederpartij onder de oogen te brengen, al ware het slechts om te doen zien, hoe onschadelijk die wapenen zijn, — dat ik mij niet weêrhouden kan, daartoe over te gaan.

In kortbegrip, en hier teeken ik meer den zin dan de woorden aan, beweert de heer Prayon :

« Dat de Dietsche Beweging de nederlandsche spelling merkelyk wijzigen wil, om Nederlandschen Platduitsch te versmelten ; » — hetgeen onwaar is, en alleen dienen kan, om de vaderlanders van eerst af in het harnas te jagen, — « zoodat de Vlamingen den Holsteiner en den Pruis (*sic*) even gemakkelijk als den Brabanter of den Zœeuw zouden verstaan. » — Tot de mondelinge verstaanbaarheid heeft men geene spelling noodig, en tot de schriftelijke, diene den platduitschen broederen vooreerts de aldietsche schrijfwijze, welke de nederlandsche onverlet laat. De tijd doe de rest.

« Dat dit voornemen hersenschimmig is » — wanneer men een gedacht wil dooden, schrijft het *Volksbelang*, van Gent, dan zegt men dat het eene hersenschim is — « en dat het ook afstuit op de onverschilligheid der Vlamingen en Hollanders. » — Zijt gij hiervan wel zoo zeker, heer P., en ziet gij b. v. niet, dat de jongste en begaafste geesten in Noord en Zuid, wars van overeeuwsche bekrompenheid en romaansch stamverraad, het eigen-germaansche, het breede Dietsche vaandel ontrollen ?

« Hersenschimmig en afkeuringswaardig » is het :

a) « Omdat... er geen Platduitsch, wel platduitsche tongvallen bestaan. Groth en Reuter schrijven verschillig. » — Men kon van het gesprokene, en weinige jaren geleden, van het geschrevene Vlaamsch stellig hetzelfde zeggen ! Intusschen, al is en blijft het Nederlandsch, het Dietsch bij uitmuntendheid, de hoofdtal van het Nederduitsch, zooals ook de Platduitschen dit erkennen, toch mogen ja moeten de tongvallen wel beoefend worden, wanneer daaraan het behoud der moedertaal verbonden is. Indien de Vlamingen onder de vreemde besturen niet voortgegaan waren, hunnen tongval nog zoo slecht te spreken en slechter nog te schrijven, dan zouden zij thands geen Nederlandsch meer verstaan.

b) « Omdat sedert 4 eeuwen de Nederduitsche gewesten gesplitst zijn. » — Dit is hetzelfde geval, sedert 3 eeuwen, met de Nederlandsche gewesten. De beweegreden is overigens niet edelmoedig.

c) « Omdat de kleinste brok, ons Nederland, de nederlandsche taal stichtte, die met *onze* behoeften overeenstemt. » — Het was eigenlijk de kleinste brok van Nederland, het Noorden namelijk, dat de huidige schrijftaal stichtte, hetgeen het Zuiden niet belet heeft, bij te treden. Waarom zou nu het Oosten, in afwachting van toekomstige dingen, zich niet reeds algemeen verstaanbaar mogen maken, en waarom zouden wij die pogingen niet hartelijk ondersteunen ?

d) « Omdat het Dietsch in Duitschland zooveel mogelijk verdrongen wordt, » — zeer fraai, inderdaad, en overeenstemmend met de gevoelens van sommige Noord-Nederlanders ten opzichte der Vlamingen ! — « zoodat er geen mensch meer gevonden wordt, die de algemeene omgangstaal, het Hoogduitsch, niet machtig is. » — Geheel onwaar, daar o. a. op vele plaatsen, de predikant verplicht is, zijn hoogd. sermooon in het nederd. te hervatten, en daar het onlangs nog gebleken is, dat de matrozen van de *Pommerania* slechts platduitsch spraken, waardoor zoo al niet het vergaan des schips, althands de moeilijke redding der

passagiers veroorzaakt werd. — En, als het nu eens zooverre komt, door de uitbreiding van het onderwijs, dat iedere Vlaming een beetje fransch, de algemeene omgangstaal van België kent, zal onze vriend P. dan goedvinden, dat de stambroeders zich van hem afkeeren, zooals hij het van den Nederduitscher in Duitschland doet?

e) « Omdat een platduitsche boer zoo min eenen platduitschen brief zal schrijven als een vlaamsche fransquillon eenen nederlandschen. » Men schaffe dus ook het Vlaamsch in Vlaanderen maar af?

f) « Omdat het verschil tusschen Hoogduitsch en Nederduitsch gering is, zoodat de overgang geenen last lijdt, hetgeen eene les is voor ons. » — Hier komt eigenlijk de aap uit de mouw! Aldus Suevia verdrukt Teutonia, die onze moeder is, en opdat Suevia ook ons niet verdrukke, zullen wij Teutonia maar verloothenen. Want er zijn nog altijd 5-6 millioenen Platduitschers die geen Hoogduitsch spreken; — en wat dan, zoo zij het eens verstonden? Verstaat de heer P. geen Fransch?

Verder is het Platduitsch « door hoogduitsche schrijfwijze en spelling vermomd, schier onkennelijk geworden, en herinnert aan het Fransch van onze verfranschte burgers ». — Mag dan ook het fransche vernis er bij ons niet af?

« Een Nederlander die geen Hoogduitsch kent, zal nog gemakkelijker Goethe dan Groth ontcijferen. » — En Cremer dan, ja Beets, Van Heers of wie ook, indien men hen eens in hoogduitsche spelling overschreef?

« Prayon en Heremans spraken met platduitsche matrozen en kindermeisjes, maar verstonden hen niet! » — Daarentegen kan ik aanhalen, dat een Platduitscher voor de rechtbank te Antwerpen geenen vertaler behoeft; dit zal o. a. de advocaat Jan van Rijswijk getuigen, alsook de mede-raadsheer Frans Gittens, scheepsmakelaar, en duizende Antwerpenaars met hen. Omgekeerd herinner ik mij met leeraar Arthur Cornette brabantse boeren te hebben hooren zingen, van gansch nabij, zonder dat wij aan één woord merken konden, of het spaansch, hongarsch of dietsch was; de hr. H. Van Kuyk, tooneelkunstenaar, zal getuigen, dat wij te Calmpthout kempische boerinnen in ons bijzijn onderaan gehoord hebben, zonder dat wij één woord konden verstaan. — Doch wat beteekent dit alles, daar het niet zoozeer op het spreken, dan wel op het schrijven aankomt?

« Nu is het wel gemakkelijk om Platduitschers in Nederlanders te herscheppen, doch waar is onze zedelijke en stoffelijke macht? » — Doch wie denkt er aan? Elkanderen onderling leesbaar maken, ziedaar het eerste doel.

Eens op dezen valschen grond, stormt het er op los, en brr... daar verschijnt de lang verwachte Bismarck!

« Bismarck is een Dietscher, Pruisen is een dietsch koninkrijk, Berlijn is eene dietsche stad, de bijzonderste partijhoofden in het Parlement zijn Dietschers. Zullen die nu voor het Nederlandsch de deutsche eenheid verbreken? Zullen zij Goethe en Schiller als *vreemde* schrijvers voor Cats en Vondel verwerpen? » — Is dit gek genoeg? Verwarring van

staatkunde met spelling: — Behaeghel en De Foere zaliger deden dit ook! Het is buitendien geen landverraad plegen, zijne moedertaal te beoefenen en te verbreiden. Ook zal de Vries: Hooft en Vondel niet verwerpen, al vereert hij zijnen Gijsbert Japicx.

Gek genoeg? Bij lange niet. — Doch vooreerst nog dit:

• De platduitsche schrijvers zelven kampen niet tegen het Hoogduitsch, zooals wij tegen het Fransch: haat of afkeer daarvoor koesteren zij niet. Hun schrijven is liefhebberij, die niet gevaarlijk voor de hoofdtal is. Ook Groth meent het niet anders, en zou verbaasd opkijken, indien men hem beschouwde als de leider eener strekking, die Duitschland splitsen moet; hij zou ons wel laten *verduitschen*, doch zich en de Noordduitschen laten *verdietschen*, nooit. Dit zou voor hem het ideaal der verwaandheid zijn. — Neen, der krankzinnigheid. Van haat of afkeer kan natuurlijk geene spraak zijn tusschen stamverwante talen. Ook zouden de Platduitschen ongelijk hebben zich het genot eener wereldtaal te ontzeggen, die als het ware in de hunne wortelt. Zij beoefenen het Nederduitsch, vooreerst omdat het hunne moedertaal is, verder omdat zij in de kunst de naaste uitdrukking der ziel is, eindelijk om geestesvoedsel te bezorgen aan duizenden, ja millioenen die het letterkundige Hoogduitsch niet verstaan, — kortom, omdat het hun LUST. Dat zij het overigens ernstig meenen, blijkt uit menige plaats der bovenstaande Inleiding, alsnog en vooral uit Groth's voorrede des *Quickborn*, waarin hij juist zoo krachtig tegen de liefhebberij verzet aanteekeent, o: Wij schrijven om de eer van het Platduitsch te reddend... Wij willen onze plaats bewaren... Wij willen spreekvrijheid... = Spreken van de Platduitschen te verdietschen is even ongehoord als dit met andere Nederduitschen te doen, zonder den heer P. te vergeten. Maar dat Groth ons zou willen verduitscht zien, is eene volstreckte onwaarheid; daartoe leze men slechts 's mans brief in den *«Neuer Kalender für das evang.-lutherische Volk. Bredstedt, 1875,»* waarin hij zich bepaald daartegen verklaart, o: Men heeft den Vlamingen meermaals aangeraden (l. o. a. Van der Kindere's opstel in de *Revue de Belgique* 1870, d. 6.) zich tot het Hoogduitsch te bekeeren. Zij hebben telkenmale geantwoord, dat zij dit niet konden... Dit experiment, maken wij Platduitschen sedert 150 jaren, want wij staan den Hoogduitschen even zoo verre als de Vlaming. Wat wij daarbij verloren, moge men nagaan!... Maar de platduitsche belichaming van het Nederduitsch kan eenmaal de reddingsplank worden der door het aanrukkend walschdom bedreigde Vlamingen, en de brug die naar het samenleven in de germaansche geesteswereld terugvoert. — Dat is het, en Duitschland kan door de Dietsche Beweging evenmin gesplitst worden, als dit b.v. om het Friesch aan Nederland geschieden zal.

Gek genoeg? vroegen wij. O, neen! Want de ridderlijke Don Criticus overrompelt in gedachten Noordduitschland door het Nederlandsch, in Dietsch gewijzigd (sic), en «dewijl de Noordduitschers 3-4 maal zoo talrijk zijn als de Vlamingen en Hollanders bijeen» — ik meende nochtans dat dit zoo wat gelijk stond — en daar zij «verstandelijk veel meer ontwikkeld zijn dan wij (toe maar!),

en in hoogen graad de werkende kracht bezitten, die ons, Nederlanders, bijna ontbreekt — de inkrimpers zouden het ons inderdaad doen denken! — « zoo zou Berlijn (daar is het) onze intellectueele hoofdstad worden; onze nationale zelfstandigheid zou onvermijdelijk vergaan, en daar de taal gansch het volk is, zoo wierden wij ingeslokt. Ja, ja, door het gemeenschappelijke Nederduitsch te beoefenen, slechten wij het bolwerk onzer onafhankelijkheid. » — Wat moet zoo'n vaderlander eenen diepen afschuw hebben van die mannen, welke voor de taal der 13maal sterkere krijgsburen, alle sluizen in Vlaanderen openzetten, vooral wanneer zij erkende Vlamingen zijn!

« De Dietschlanders meenen het nu wel zoo landverderfelijk niet » — dank u! — « en Duitschland bedreigde ons nooit; maar die dietsche droom (*alias* spellingzaak) is toch gevaarlijk. » — Wat jammer dat Van Duyse dit gevaar niet meer bezingen kan!

« Duitschland eischt de taalgrens. » — Wie zegt dit? En al ware het zoo, wat zou hier struisvogelpolitiek baten? Houdt de Vlaming op een Nederduitscher te zijn, al verloochent hij den platduitschen stambroeder? Is het wel juist door een gedeelte van zijnen eigendom prijs te geven, dat men den roover best van het overige verwijderd houdt? Is het door zich moedwillig of lafhartig klein te maken, dat men sterker wordt? Zoo rechtsverkrachting eene misdaad is, dan is rechtsverzaking eene schande. Zijn recht bevestigen is een dure plicht.

« Ook spreekt men van historisch recht, omdat de Nederlanden eenmaal aan het gezag der Duitsch-Romeinsche keizers onderworpen waren. » — Wat kan de volkstaal daaraan doen? En roepen fransche heethoofden, ja de hollandsche Dr. Jan ten Brink ook dat recht niet in, om ons te verfranschen, dewijl het huis van Burgondië fransch was?

« Eenheid (sic) van taal en spelling met Holland kan geen kwaad, maar met Duitschland (l. Noord-Duitschland) is dit gevaarlijk. » — Weder die ongezonde schrik. — En met Frankrijk dan?

« De duitsche taalkundigen beschouwen het Nederduitsch en het Hoogduitsch niet als twee verschillige talen. » — Des te erger voor hen, indien het waar is, waaraan men twijfelen mag. Dat intusschen: *duitsch*, de naam der onuitvorschbare grondtaal, de algemeene naam der duitsche talen, ook der onze, gebleven is, blijkende o. a. nog uit het *Dictionnaire françois et hollandois*, van Abraham Blussé, le jeune, Rotterdam 1815, waar men leest: *duitsch*, flamand, hollandois; *verduitschen*, traduire en hollandois; *verduitsching*, traduction en flamand. — Het spreekt dus van zelf dat Vlaamsch, Hollandsch en Platduitsch, het Nederlandsch of het Nederduitsch, tot het Duitsch (niet Hoogduitsch) moet betrokken worden. Erkennen de duitsche taalgeleerden nu, hetgeen zij doen, dat beide eerste tongvallen zich tot de nederlandsche schrifttaal ontwikkeld hebben, — wat wil men dan meer? En wanneer zij er later zelfs het Platduitsch bijvoegen zouden, wat kwaad bestonde daarin? De heer P. zal gelijk hebben zich te beklagen, zoodra de duitsche wetenschap het Dietsch zou willen verlagen tot eenen tongval van het Hoogduitsch, in den aard zooals de franschelaars over ons Vlaamsch schreven: *le flamand*

est un jargon corrompu du hollandais, une langue dure et inculte, qu'on ne parle que quand on n'en sait pas d'autre.

Hij mag zich ook beklagen, indien men het Hoogduitsch voor de beschaafde hoofdtal van alle opper- en nederduitsche bevolkingen wil doen doorgaan. Dit kan waar zijn voor Noordduitschland, in zoo verre de hoogere standen haar hebben aangeleerd, zooals men van het Fransch met waarheid zou kunnen zeggen, dat het de beschaafde hoofdtal Belgiës is; voor de Nederlanden is dit niet waar. Maar waarom zou het Dietsch of de nederlandsche hoofdtal, zich niet insgelijks op letterkundig gebied over Oost-Nederduitschland mogen uitstrekken? Wat kwaad zou er zelfs in bestaan, zoo de beschaafde Nederlander, het Hoogduitsch, de zusters taal der zijne, als tweede hoofdtal beschouwen wilde, liever dan het Fransch, dat verder aflight, en zooveel minder rijk is aan kunst, wetenschap en ware beschaving?

« Het zal de Dietschlanders wel verbazen, dat de duitsche taalgeleerden een deel van Belgisch en Nederlandsch Limburg en eene brok van Brabant niet tot het Nederlandsch rekenen? — Als *volkspraak* volstrekt niet, daar de platduitsche tongval reeds binnen onze grenzen aanvangt en ons dus te meerder eigen is.

« Ook de platduitsche bevolking houdt het Nederduitsch voor eenen tongval van het Duitsch. » — En wat zou zij anders moeten doen? Ook onze taal werd niet zelden in vroegere jaren Nederlandsch-Duitsch, of Duitsch-Nederlandsch, ja effenaf Duitsch genoemd. Intusschen is de hoofdtal van haren tongval niet het Hoogduitsch, maar het Nederlandsch. Help haar dit voorhouden, heer P.!

« De Duitschers zullen onze (dietsche) pogingen aanzien, als eene poging om ons te verduitschen. » — Dat kunnen zij ook van de Vlaamsche Beweging zeggen, want Vlaamsch zal toch nimmer ophouden Nederduitsch te zijn. Veeleer zullen zij meer eerbied voor ons krijgen, indien wij het Nederlandsch tot dietsche hoofdtal verheffen. Ook andere natiën zouden dit toejuichen. — The Low-Dutch, zegt Freeman in *The Norman Conquest* I. p. 14., of the Continent, so closely cognate with our own tongue, is the natural speech of the whole region from Flanders to Holstein, and it has been carried by conquest over a large region, originally slavonic, to the further east... It should always be borne in mind that our affinity in blood and language is in the first degree with the Low-Dutch, in the second degree with the Danish; with the High-Dutch, the German of modern literature, we have no direct connexion at all. —

« Het luidt onaangenaam, wanneer Pol de Mont aan Groth zegt: *Du dütsche Skald — Bün Kind vun 't sühwe Blot*, en dat Groth in zijn antwoord spreekt van: *Uns egen Slach, uns egen Blot*. Want *dütsch* beduidt *hoogduitsch*, vermits Groth zelf het leger van 1870 noemt: dat *dütsche Heer*. — Prachtig gevonden! Ook nederlandsch heeft twee beteekenissen volgens men het op de taal of op het land toepast. *Dat dütsche Heer* is het heer van Duitschland, maar *de dütsche Spraak* is het Nederduitsch. Zie o. a. Ten Doornkaat Koolman's Ostfriesisches Wörterbuch. Het volk aan de Eifel noemt zijne eigene spraak *dütsch*, die der overburen

hoogduitsch. De brabantische boer noemt haar niet anders, en in 1815 nog heette Blussé's Woordenboek haar eenvoudig *duitsch*.

Voorts betuigt P. dat hij geen vijand van Duitschland is — komaan, zooveel te beter — en dat hij zelfs dankbaar is omdat Duitschland in 1870 den erfvijand versloeg. — Inderdaad deed dit land ons nimmer leed en heeft het ons meermaals gered. Waarom dan onredelijk bang zijn, te meer waar het een wetenschappelijk recht geldt, als de beoefening der algemeene nederduitsche spraak ?

« De Dietschlanders, » gaat hij voort, handelen ook uit loutere vaderlandsliefde, om onze intellectueele grenzen te verschuiven, » — dank u, « maar zij zijn ietwat chauvinistisch, » — aï mij — « omdat de roem van een volk niet van zijne grootte afhangt. » — Dit laatste is zeer waar, en wil men nu weten, waarom het Nederlandsch, dat in Europa door 8 millioenen gesproken wordt en daarbuiten over 24 millioenen heerscht, in de wereld minder in tel is dan b. v. het Deensch (er zijn schier eens zooveel Vlamingen als Denen !), dan leze men slechts ten overvloede, wat ook de geleerde Prof. Veth in de voorrede van Wood's *Door Nederland* over het betreurlijke nationale stamgebrek : vreemdzucht, zelfkleinachting e. d., zegt. — Doch er is meer, want de 10 millioenen Platduitschers en de Zuid-Afrikaners der Kaap, der Transvaal en des Oranje-Vrijstaats tellen toch ook wel meê, waar er van Nederduitsch gesproken wordt. Deze bestanddeelen zouden meer dan voldoende zijn om eene wereldtaal te vormen. Het grondgebied, zegt Vader Willems, waar Nederduitsch gesproken wordt, is ten minste van zoo grooten omvang als dat waar Fransch of Engelsch de moedertaal zijn.

« Wij zijn eene kleine natie, » — nog zoo klein niet als men ziet — « maar hebben een glorierijk verleden. » — Zullen onze naneven ook trotsch zijn op ons, wanneer wij voortgaan in Noord en Zuid wierook voor den erfvijand te branden, terwijl wij de Oosterlingen, onze oude trouwe stam- en taalbroeders moedwillig verloochenen? — « In de letteren en de kunsten hebben wij eene heerlijke plaats ingenomen. » — Die plaats in de letteren zal heerlijker worden, wanneer Hollanders en Vlamingen, ja vele letterkundigen zelve, nationaal genoeg zullen zijn om eigene taal- en letterkunde te ondersteunen, hetgeen weinig door franschelarij in lezen, spreken en schrijven bevorderd wordt, en indien zij ijver, moed en stamtrots genoeg bezitten zullen, om even als andere volken, hunne taalvlag te planten, waar dit behoort en mogelijk is.

« Onze roeping is schoon genoeg. » — Inderdaad. — « Laat ons deze begrijpen en met den Vader der Vlaamsche Beweging herhalen : *Mijn vaderland is mij niet te klein.* » — Willems sprak van zijn *land*, en voegde er bij, dat dit wel beperkt is, o : « schoon men zeggen kan, dat tien millioenen menschen dialecten van het Nederduitsch spreken. » — Deze tien zijn, in Europa, tot achttien millioenen gewassen. Te zamen vormen zij het taal- en letterkundige Dietschland. *Dit vaderland is nooit te groot!*

LEVEN EN STREVEN.

I.

I. Vollediging der Inleiding. Dietsche Beweging. *Marten Haas*. — II. Land en geschiedenis. Nederlandsche Volksplantingen. Ditmarschen. *De slacht by Hemmingsted*. — III. Platduitsche taal- en letterkunde : geschiedenis. — IV. Volkstaal en tongvaldichting. — V. Levensbeschrijving : Groth's omgeving, onderricht, leeraarschap. — VI. Wetenschappelijke vorming. Platduitsche opvoeding. Zijn vader. Liederzang : indruk en invloed. Eerste dichtproef — *Myn Anna*.

De Inleiding maakte den lezer bekend met de betrekking van Schrijver dezès tot den Dichter, met de kortgevatte geschiedenis der Dietsche Beweging welke zij ontworpen hebben, en met een kijkje in Groth's verblijfplaats. (1)

(1) Van Kiel gesproken, hadde ik niet mogen verzuimen te gewagen van de verzameling der Vaderlandsche Oudheden (in de *Vlaamsche straat*), noch van het Ertskundig Museum, die der Hoogeschole aankleven. Minder nog van de Kunsthalle in het oude half verbrande slot der hertogen van Gottorp, met hare prachtige afgietsels in pleister van het platte beeldwerk des Parthenon, van den Farnesischen stier, den Laokoon, enz. Veel minder nog eindelijk van de weergalozè verzameling der Sleeswijk-Holsteinsche houtsnijwerken, van prof. Dr. Thaulow. Het was hierop doelende, dat de schilder Chr. Magnussen ten Congresse van Maastricht (z. bl. 18) spreken wilde over het nauwe verband tusschen eigene kunst en eigene taal. Maar kunstbeschrijving is niet hier ons doel.

Wat de Dietsche Beweging betreft, zoo hadde ik nog kunnen melden, dat de bekende novelist G. Keller, van Arnhem, in zijn reisverhaal (z. *Eigen Haard*) ter gelegenheid van 's konings huwelijk te Arolsen, 1879, verklaarde dat de volkstaal in Waldeck hem zoo gemeenzaam voorkwam, dat hij zich genoopt voelde, maar eenvoudig Hollandsch te praten. — Het volgende jaar hield de verdienstelijke schrijver B. ter Haar, Bzn., van Nijmegen, in het Kunstverbond te Antwerpen, eene voordracht over Kl. Groth en zijne werken, die veel bijval genoot. « Die dichtjes » zegde hij o. a., laten zich in het Nederlandsch overschrijven zonder iets van hunnen aard te verliezen, . . . Groth's taal is omtrent de onze . . . Hij doet zijn volk leven, dat niet vergaan kan zoolang het eene letterkunde heeft. » — Dr. Julius Rodenberg, de schrijver van *Belgien und die Belgier* (1881) en de bestuurder der *Deutsche Rundschau*, getuigt dat hij zich zonder moeite in het Vlaamsche land met zijn Platduitsch beholpen heeft. — In den *Nederlandschen Spectator*, zelfde jaar, berispt de geleerde Dr. van Vloten, van Bloemendaal bij Haarlem, den geachten Prof. Fredericq, te Luik, omdat dezèlaatste in zijn werkje over Marnix' Gedichten het Holsteinsch van Groth en het Mecklenburgsch van Reuter voor vreemd wilde doen doorgaan, terwijl zij even als het Brabandsch en het Vlaandersch slechts tongvallen zijn der algemeene dietsche taal. — Korts daarop woonde Dr. Fredericq ter gelegenheid van het XIe Hanze-Congres, in het Artushof te Danzig, de inleidende welkomstviering bij, waarop dronken en aanspraken louter platduitsch werden voorgedragen, hetgeen hij wel verstond; op zijne beurt sprak hij Nederlandschen werd ook verstaan. — Den 8 mei jl werd het standbeeld van den vermaarden woordenboekschrijver Kilianus in zijne geboorte-

Om nu redematig voort te schrijden, en al eer tot zijn eigenlijk leven en werken over te gaan, zouden wij moeten spreken, in eerste lid, over zijn vaderland als plaats van

plaats Duffel opgericht. In name der Dietsche Beweging heeft Steller dezès hulde toegebracht aan de nagedachtenis des mans, die tijdens den hoogsten bloei der Nederlanden en der Hanze, in Antwerpen als de ware hoofdstad van Nederduitschland gevestigd zijnde, onze moedertaal, die oudste duitsche sprake, in haar volstandig wezen van Vlaamsch, Hollandsch en Saksisch heeft opgebouwd.

Sedert het schrijven des voorgaanden Naberichts ter wederlegging van 's heeren advocaten Prayon's pleitrede tegen de Beweging, mag deze zich verheugen in een drietal schriften, die haar goed recht verdedigen. Het eerste (1), van Kl. Groth zelven, is merkwaardig zoo van vorm als van inhoud. Op gemoedelijk opgeruimden trant toont hij aan, dat de wederstand op onwetendheid en ongezonden schrik gegrond is. Hij getuigt dat hij in beide Nederlanden overal met Platduitsch te recht gekomen is, zoodat Prof. Heremans zelf, met wien hij eens te Gent in gezelschap was, hem met blijde verrassing deed opmerken, dat een man des volks, die hun vlaamsch-platduitsch gesprek over een wetenschappelijk onderwerp aandachtig had nageluis-terd, hem verklaard had alles verstaan te hebben, en slechts meende dat de « vreemde heer » zowat Hollandsch had gesproken. Talrijke bewijzen van stambroederlijkheid mocht hij in de Nederlanden opvaren, zoo van wege maatschappijen en de dagpers als van enkele personen. Aandoenlijk is zijne uitboezeming betreffende de innige verwantschap van den Sleeswijk-Holsteiner met den Nederlander, en hoe hij zich bij den Westeling tehuis gevoelt als « kind van 't sülve blöed. » Ook was Holland steeds het land waarmede de Oosterling der Noord- en Oostzee dweept, als met een tweede vaderland dat in het harte leeft. De verzen uit de *Rumpelkamer* zijns Quickborn, welke hij hierbij aanhaalt (in naaststaanden tekst aldietsch overgeschreven), bewijzen te meer de rechtmatigheid van dit gevoel en de eenheid van het Nederduitsch. Verders haalt hij aan wat door Dietschlanders herwaarts- over op het gebied van spraaktoenadering reeds is gewrocht geworden en ziet den tijd te gemoet, dat landen die staathuishoudkundig zoo nauw in betrekking staan, de natuurlijke verbindingswegen in taal, kunst en wetenschap herstellen zullen. Dit Dietschlandism, eindigt hij, biedt geene « Keerzijde. »

Dr. A. R. Kolléwijn, H. B. leeraar te Deventer, wiens doctor-thesis te Leipzig: « Ueber den Einfluss des holländischen Dramas auf Andreas Gryphius » zeer is opgemerkt geworden, beschouwt vooral den practischen kant, of de uitbreiding der letterkunde en het boekenvertier; hij erkent de mogelijkheid van een gemeenschappelijk spellingstelsel voor Hollanders, Vlamingen en Noordduitschers en het oneindig voordeel dat hieruit voortspruiten zoud. Hij wijst ten slotte op verlevdiging van vriendschapsbetrekkingen tusschen de broederstammen en warme belangstelling in de groote zaak (2). — De *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 23 juli eindelijk bevat eene briefwisseling uit Antwerpen, waarin men de pen van onzen voornaamsten kunst- en letterbeschrijver erkent. *Men riecht het van der Roos'es*, zegt in een middelduitsch motto het tijdschrift dat zijn opstel overneemt (3), en het voegt er bij, wat ik hier

(1) Dietsche Beweging. Eene Keerzijde omgekeerd door Dr. Klaus Groth, hoogleeraar te Kiel (Holstein). Antwerpen, L. Dela Montagne, 1882. (Overgedrukt uit de « Nederlandsche Dicht- en Kunsthalte. »)

(2) Iets over de Dietsche Beweging. *Kleine Gazet*, van Antwerpen, 16 Juli 1882. — *Nederlandsche Dicht- en Kunsthalte*, ibid, V : 3. — *Jong Vlaanderen*, Roeselaere, Augusti jl.

(3) Nederlandsche Dicht- en Kunsthalte, V : 4.

geboorte en inwoning, tweedens over den toestand der platduitsche taal- en letterkunde, en eindelijk over de tongvaldichting in het alge meen.

beame, nopens de slotvraag van zijn alleszins gunstig overzicht der dietsche zaak: waarom hare voorstanders niet eens de proef van de uitgave eens platduitschen schrifts in aldietsche spelling neme, dat dezelve, benevens de gelijktijdige uitgave eens nederlandschen schrifts in aldietsche vorm (als tegenproef) bij mogelijkheid door mij zal genomen worden, zoodat men beide schriften langs beide zijden der Eems even vloeiend zal kunnen lezen. Bewuste briefwisseling meent te recht, dat het gelukken hier proef welsprekender zal zijn dan alle redeneering.

De laatste aflevering van het Nederlandsch Museum (1882 : 1) bevat een wederwoord van den heer Prayon, waarin echter geene nieuwe bewijsgonden voor zijn onzalg pleit worden aangevoerd. Enkele hatelijkheden welke hij zich veroorlooft, als ware hij zelf beleedigd geworden, gaan wij stilzwijgend voorbij: b. v. wat hij omtrent het doctoraat *honoris causa* wil te verstaan geven. De oud vermaarde hoogeschool van Kostok heeft onze verdediging niet noodig, zoomin als hare zusters van Bonn, Groningen en elders die ecrediplomas uitdeelen; Prof. Heremans, doctor *in absentia*, volgens Mr Prayon, moge deze laatste verdedigen, indien hij 't goedvindt. Te dezen willen wij ook niet gewagen van hetgene de heer rector Callier bij de laatste heropening der hoogeschool te Gent, over zekere belgische gediplomeerden gezegd heeft.— Voorts spreekt hij ten opzichte der Dietschgezinden, van « hoovaardige mandarijnen », van « wederkeerige aanbedding » en « wierooklievende kudde, » hij, Gentenaar, die weten moet wat er zool in zekere kapellekens der Vlaamsche kerk geschiedt. En dan — één voorbeeld onder velen — over tijd kondigde de *Zweep* eene lijst der levende vlaamsche schrijvers ten getalle van 140 af; ik werd niet eens daaronder begrepen — en toch is Julius Hoste mij een dietsche vriend!

Kortom: er bestaat wel degelijk eene samenspanning enkeler tegen de Dietsche Beweging — de laatste Congressen alleen getuigen het; — zij zal echter slijten wanneer zij redelijk wordt. — De uitslag der dietsche werkzaamheden is niet nul, vermits de mogelijkheid der zege bewezen en de weg daartoe gebaad is.

Wie twijfelt of niet alleen 5—6 milioenen Platduitschers geen Hoogduitsch spreken, maar dat er ten minste 10 milloenen bestaan, die zich maar nu en dan van het aangeleerde Hoogduitsch bedienen, leze niet slechts Groth's *Briefe à. H. u. Pld.* en *Ueber Mundarten*, maar o. a. nog Dr. Gustav Dannehl's *Niederdeutsche Sprache* Berlijn, 1875 blz. 16. — Dr Theobald, hoewel bij wijlen meer op zijn Hoogduitsch uitsprekend, dan hemzelven lief is, werd op het Brusselsers Congres van 1876 echter genoegzaam verstaan. Het was daar dat die geleerde ijveraar deze merkwaardige woorden uitsprak: Het Platduitsch uit te werken naar het Nederlandsch, ziedaar ons doel! De heer J. A. Alberdingk-Thijm mocht door woorden als « bijspel » en « verzoeken », ons tegenwoordig « voorbeeld » en « beproeven », willen bewijzen, dat Oost- en Westdietsch twee verschillende talen zijn, hoewel het 17^e eeuwse Hollandsch nog die woord-beteekenissen kent, — hij is in alle geval weinig bevoegd om van taalverbroedering mede te spreken. Verklaarde hij niet, dat het hem gemakkelijker valt fransch te spreken met Vlamingen uit het volk, ja dat hij moeite heeft om Hollandsch tot Vlamingen te schrijven? Dat hij het Fransch voor zekere boeken verkiest? Van zulke Nederlanders is inderdaad niet veel te verwachten! — De harde maar juiste benamingen van stamverraders, franschelaars die wierook voor den ervvijand branden, e. d. zijn niet tegen den heer Prayon gericht; ik ben zelfs heel gelukkig te vernemen dat, zoo iets te meenen, een « toppunt » en een voortbrengsel

Meer dan een kunststuk behoeft inderdaad de kunstenaar, als welk ander man van beteekenis ook, in eene lijst, de lijst zijns tijds en zijner omgeving geplaatst te worden, en hoe zal

van ziekelijke hersenen zou zijn. Doch waar en hoe heeft de heer P. dit toppunt ontdekt? Het Fransch dient in mijne wederlegging tot achtergrond, tot tegenstelling, om te bewijzen dat de anti-Dietschers zich van dezelfde lang bestredene beweegredenen als de franschelaars bedienen. Te zelfdertijd hebben wij het oog op die Vlamingen in het algemeen, welke wetens en willens, uit modezucht of uit gemakzucht, uit naam- of winstbejag, in woord en schrift, de taal des ervijands huldigen, terwijl zij niet zelden huiveren bij het natuurlijk gedacht van stambroederlijkheid met den Duitschen schutsvriend. Indien het waar is, dat elk vlaamsch woord in ons strijdend midden een soldaat is, dan is ieder fransch woord in die omstandigheden, een verrader. Zonder practische vlaamschgezindheid gaat onze Beweging verloren. Dit is geene dweepertij.

Zijn postulatium of dilemma : Of Platduitsch en Nederlandsch zijn twee festelijk verschillende talen, en dan heeft de Dietsche Beweging geene reden van bestaan — of het Platduitsch is volstrekt gelijk aan onze taal, en dan is er geene nieuwe spelling noodig, is volkomen onjuist. Of hebben de Vlamingen sedert het optreden van Conscience in 1837, niet 25 jaren noodig gehad om de eenvoudige dubbelvocaal-spelling van de Noorderbroeders aan te nemen en door te drijven? Ook verlangt men, nog eens herhaald, geene wijziging van het Nederlandsch, maar de aanvaarding van een hierop gegrond algemeen dietsch schrijfstelsel voor den platduitschen tongval, en onzerzijds vooral, warme belangstelling en aanmoediging ten opzichte onzer stambroeders in Noordduitschland. Het „ hoopje geleerden en dichters, — met hunne vrienden erbij, moge nog niet talrijk zijn, uit eikels worden eiken; — afkeer en bestrijding van het Hoogduitsch worden hierbij ook niet gevergd. Laat de Platduitschers hunne moederspraak, eenen tongval als de onze, met liefde behouden en beoefenen, laten zij die algemeen verstaanbaar schrijven bijmiddel sener aldietsche spelling; laten wij langs onzen kant hen aanmoedigen en het Nederlandsch in Vlaanderen en in Holland tegen den ervijand verdedigen, om aldus eenmaal tot een uitgebreide letterkundige eenheid te geraken, zóó wordt het edele doel der Dietsche Beweging bereikt.

De heer P. beschuldige mij niet van onnauwkeurige en onvolledige aanhaling zijner woorden, daar ik den zin telkens trouw weergegeven heb, bezield met den wensch om zoo weinig, en dit wel zoo zacht mogelijk, te moeten wederleggen. Hij late ook den ongezonden schrik varen, als zou een Bismarck op de Dietsche Beweging wachten, om te weten dat wij Teutonen zijn (hadde hij ons anders in 1870 wel eens gered?) en scheppende geene Teutomanen, naar zijnen zin, uit lucht en nevel, om die naast de Gallomanen in vleesch en bloed te stellen, die ons sedert 1830 twee of driemaal aan den boord des afgronds gevoerd hebben.

Ten slotte verlangen wij met hem, dat op de Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen in geene vreemde taal zal gesproken noch voorgedragen worden. Het Nederlandsch is de hoofdtal van het Nederduitsch, waarvan het Platduitsch de oostelijke tongval is. Geheel Dietschland kan dus daar ten gehoor komen.

Verstaat b.v. de heer Prayon zelf dit aardige, ter afwisseling medegedeelde stukje des Dichters niet, al is het niet juist in de geijkte boekentaal van Nederland geschreven?

men in zonderheid den dichter beschouwen, wanneer men van zijn land, zijn volk en zijne heimspraak geen duidelijk begrip heeft? Langs den anderen kant beseffen wij de plicht, om ons te dezen zooveel mogelijk te beperken ; daarom zullen wij beknopt zijn.

II.

Holstein, Holsteen of Holsten, het land der Holtsaten (*Holsatia*), of die het hout bewoonden (vgl. Worthsaten, v. *woerd*, *waard*, nu Wursten; voorts: meerzaten, landzaten e.d.), is een oud land dat met Stormaren, Ditmarschen en Wagriën vereenigd, welke het thands insluit, eertijds den naam van Noord-Albingiën droeg, en reeds ten tijde van Karel den Groote door Saksen bewoond werd, van welke niet min dan 10,000 gezinnen met geweld naar Vlaanderen en ommelanden werden overgevoerd. Het oostelijke gedeelte of Wagriën, met Kiel als

MARTEN HAAS. (*)

Lût' Matten de Haas
Dé maakt' sich een spas,
Hé was by 't studeern
Dat dansen to leern,
Un danst' gans alleen
Op de achtersten been'.

Kwäm Reinke de Vos
Un dacht' : dat 's een kost !
Un segt : Lûtje Matten,
So fiink op de patten ?
Un danst' st hier alleen
Op de achtersten been' ?

Kom, laat uns tosaam !
Ik kan als de daam' !
De Krai dé speelt viedel,
Dän gaeit dat candidel,
Dän gaeit dat 'maal schóon
Op de achtersten been' !

Lût' Matten gaf poot,
De Vos beet 'em dood ;
Un sett' sich in shade,
Verspysa' de lût' Matten :
De Krai dé kreeg een
Van de achtersten been'.

(*) MATTEN, Marten, Maarten. — SPAS, vermaak, z. L. W. Schuermans' Algemeen Vlaamsch Idioticon, Leuven 1865-1870. — PATTEN, voetpalmen, z. Kiliaan — CANDIDEL, vroolijk. — SCHADTE, schadde, schade, schaduw. *Tongvaltig*.

uitgangspunt, werd echter nog lang door Slawen bewoond, en is maar in de twaalfde eeuw door Adolf II veroverd geworden. Alsdan begaven zich op hunne beurt de Vlamingen in grooten getalle naar deze streken ; in 1143 zag men in Wagriën en Lauenburg 8000 gezinnen te gelijker tijd aankomen.

Deze landverhuizing betreft overigens geheel Noord-Duitschland, en zelf verder (1). In de VIe eeuw had de eerste plaats ter gelegenheid der verdeeling van Oud-Thuringen tusschen Saksen en Franken (528) ; de eerste aartsbisschop van Hamburg, Ansgarius, was een Vlaming. Bij de tweede ziet men Nederlanders in Zevenbergen eene colonie stichten die (begin XI eeuw) tot 3 a 400,000 personen aangroeit, onder eene grondwet die zes eeuwen duren zal. De Elvestreek bij Staden werd door Hollandsche en Vlaamsche boeren bezet ; steden werden naar hunne landwetten bestuurd. Zij hebben in Saksen en Thuringen de vrijmaking der boeren bevorderd, en hadden eene eigene bouwkunst in baksteen, welke sedert dien door heel Duitschland tot in Rusland gedrongen is, van Jutland tot de Karpathen, en van de monding der Wezer tot aan de Duna.

Albrecht de Beer, markgraaf van Brandenburg, bevolkte door hen het veroverde gebied van Elve en Havel. Dit voorbeeld volgde Hendrik de Leeuw en deed alle moerassige gronden tot in Sleziën, Saksen en Bohemen door Nederlanders bevolken. Wichmann, bisschop van Maagdenburg, Hendrik van Schaten, bisschop van Meklenburg, handelden eveneens. In 1143 begon de uittocht naar de Mark, die eene eeuw duurde. Twee mijlen van Maagdenburg ligt de *Flaming*, eene landstreek met een aantal dorpen die naar Gent, Yperen, Brugge, Nijmegen heeten. De vele machtige Cisterciënzer kloosters (omstreeks

(1) Hiertoe raadplege men : o. a. VON WERSEBE. Ueber die niederländischen Colonien welche im nördlichen Teutschlande im zwölften Jahrhunderte gestiftet worden.... Hannover 1815-1816 2 d. in 8°. — EM. DE BORCHGRAVE. Histoire des Colonies Belges qui s'établirent en Allemagne pendant le douzième et le treizième siècle. Bruxelles. C. Muquardt, 1865. — MENSINGA. Nederl. Colonisten. Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde, 1878. — Nederlandsche Colonisten in Duitschland. Bulletin de l'Académie d'Archéologie de Belgique, 2e série, p. 114. -- A. J. DOMELA-NIEUWENHUIS. Nederlandsche vestigingen in Noord-Duitschland. De Banier, 1879. — DEZELFDE. Iets over den invloed der Dietsche Kolonisten uit de 12de en 13de eeuw op de ontwikkeling der architectuur in de mark Brandenburg. De Tijd spiegel N° 9, 1882.

a° 1140, telde men 500 abdijen) drongen overal door, meest met vrije boeren van Schelde en IJssel. Eene derde landverhuizing uit onze streken had in de XVIe eeuw plaats ter oorzake der geloofsvervolgingen. Emden, Stade, Hamburg, Frederikstad, Koningsberg, Pruis-Holland, enz. waren zoovele toevluchts-oorden. Groot- en Klein- Frankendal werd door Hollanders bevolkt, Manheim is door hen opgekomen.

In 1725 bevonden zich in Brandenburg meer dan 60,000 colonisten van allen aard. Van 1740-1786 zochten 300,000 uitwijkelingen een onderkomen in Pruissen. Maar van allen zijn de Nederlanders het sterkst vertegenwoordigd. Geen wonder dus, dat de herinnering aan het oude vaderland die soort van heimwee of zeenzucht naar Holland voortbracht, waarvan Groth gewaagde. De Nederlanden oefenden ook eenen sterken invloed uit op de gemoederen dezer oude landskinderen, door hunne macht, hunnen rijkdom, hunne vrijheid, hunnen kunst- en letterroem. Willem van Brandenburg bezocht de Leidsche hoogeschool en lang nog bleef Holland het land bij uitmuntendheid. Frederik de Groote huwde Louise van Oranje, welke vele Hollanders medevoerde. Hollandsche bouwkunstenaars als Memhard, Smidts en Nering veranderden heel het aanschijn van Berlijn; Dögen, eertijds genie-officier in Holland, deed 700 jonge linden van ginds ontbieden, en beplante daarmede de beroemde wandeling. Landbouw en boomkweek stamden uit Nederland. Louise leerde de aardappelteelt. Cremmen, Oranienburg, Zehlendorp, enz. werden Hollandsche coloniën; Berlijn werd een middenpunt van veeteelt, vetweiderij en melkerij. Niet minder groot was Hollands invloed in kunst en letterkunde; de grootste dichters en tooneelschrijvers hebben zich naar nederlandsche modellen gevormd. De Keizerlijke Academie van Kunsten en Wetenschappen te Berlijn is onder hollandsche leiding begonnen.

De Christen-keizer dan, na de Saksen bedwongen en het Eider-verdrag met Hemming van Denemark gesloten te hebben (811), betrok de landschappen van Holstein tot het Rijk, waaronder het steeds gebleven is, hoewel het in 1460 onder den koning van Denemark als gekozen leengraaf, gekomen was. En toen het in 1866 tegen zijnen vorst opstond, was de aantrekkingskracht tot Duitschland zóó groot, dat het zelfs zijn gebuurland Sleeswijk, met hetwelk het overi-

gens, slechts ethnographisch, voor de helft iets gemeens heeft, en dat een deensch rijksgewest was, mede van de deensche kroon heeft afgerukt.

Onder de Saksen zijn vooral oostwaarts vele oorspronkelijk Slawische landbewoners, Wenden en Polaben, versmolten geworden; aan de Westkust ook Vriezen, en aan de Oostkust, zooals wij hooger zagen, eene menigte Nederlanders. Deze volksaard strekt zich uit boven de eigenlijke Denegrens bezuiden Sleeswijk tot aan Flensburg toe, met dit verschil dat op de Westkust de Vriezen van Tonderen tot Husum zich hebben stand gehouden, terwijl in het Oosten de Angelers met Jutten of halve Denen zijn vermengd. Der Angelers spraak komt toch het meest ons Vlaamsch nabij, en zij genieten de eer hunnen naam aan het machtigste volk en de meest verspreide taal der wereld geschonken te hebben.

Holstein telt ± 580,000 inwoners en 155 vierkante mijlen uitgestrektheid; het bevat 14 steden, 22 vlekken en 286 dorpen. Door heel het land zooals het daar tusschen Elve en Eider, tusschen Oost- en Noordzee liefelijk gelegen is, loopt van omhoog naar beneden een hooge zandrug, die westwaarts zachtjes in een weelderig door Alster, Finnau, Krükau en Stöer besproeid polderland verandert. Langs den oostelijken kant is het land heuvelachtig, ook de hei de vindt men hier; enkel de Swentine en de Trave bewateren de streek, daarentegen treft men er verscheidene laken, waaronder de Plöener en Selentermeiren, aan. De omstreken van Plöen, Eutin en Kiel zijn bekoorlijk. Het land is doorgaans vruchtbaar, er heerscht welstand onder de bevolking, welker inborst door de woorden vrij, eenvoudig, gemoedelijk kan gekenschetst worden.

Dit is dan in het bijzonder wel het geval met de landschap Ditmarschen, die tusschen de mondingen van Elve en Eider gelegen, nauwelijks zeven op drie mijlen groot is, en reeds door Dietschers bewoond was toen nog alom de Slawen heerschten; weshalve haar naam. Dit kleine landeken wist echter zijne onafhankelijkheid tegenover zijne sterkere geburen, de hertogen van Holstein en koningen van Denemark, ten koste, wel is waar, van menige heldhaftige opoffering te bewaren (1), tot den jare 1559 toe; tot in de laatste tijden mocht

(1) Zie o. a. het fraaie heldendicht van Groth aan het einde dezes hoofdstuks.

het zich vrij onder eenen Landvoogd, door Volmachten, Schouten en Raden besturen. Ook Ditmarschen verdeelt zich naar eene middellijn in *marsch* en *geest*, dit het oudere zandhevelige land overdekt met heide en veenen, en dat het lage, vlakke, vruchtbare slibland tegen de zee. Hier en daar schiet de Geest in de Marsch uit, en vormt dan schiereilandjes, waarop nu de beide hoofdplaatsen van Noord- en Zuid- Ditmarschen: Heide en Meldorp, gelegen zijn. De beide deelen bleven lang gescheiden, tot dat de hertog van Holstein-Gottorp in 1773 het zuiderdeel aan Denemark afstond. In de Marsch bezitten de boeren vrij eigendom; in de Geest treft men, vooral meer oostwaarts in, groote adellijke landgoederen aan. De Ditmarschers hebben een goed deel Vriesch bloed in zich, en hieraan, zoowel als aan den invloed van het naburige Deensch, zal wel de afkapping van taalvormen, uitgangen en eindletters te wijten zijn, waardoor de volkspraak, hoe welluidend ook, zich met het oog op de algemeene stamtaal, min voordeelig onderscheidt. Het is daarin dat Groth gedicht heeft.

DE SLACHT BY HEMMINGSTED. (*)

(17. Februari 1500).

« Nu 'waar dy Bourn, de Gard' dé komt!» van Meldorp jaagt se hër,
De helm' un pantsers schyn'n als gould, als sülver schyn'n de peerd'.

Kong Hans, un al wat adel, komt mit grooten larm un schal,
De Wolf de lourt mit welke Bourn, by Braken achter'n wal.

Van Meldorp trok dat swart heendaal, wel dartig dusend man,
Van Wörden yld' een lütle troep, een mäged gong vööran.

« So help uns Heer, du hebst dat ryk in hemmel un op eerd!»
Wolf Isebrand stört uut de schans, twee hunderd achterhër.

Un op de pantsers vieln de slääg' un rüters in den sand,
Un van de Geest daar kwämn de Bourn, un de vloed kwäm över 't land.

Un daal vann heven viël de snee, op peerd un mensch de slääg',
Blank was dat moer un wit de Geest, un blöedig war'n de steeg'.

De Bournen schregen: steekt de peerd' un schoont de rüterknechts!
Un sprungn baarvoet mit klüverstok, un sloegen links un rechts.

Un reten in de gröeven daal un störtten se in slam,
Bet mensch un vee sich drängn un drungn al langs den smallen dam.

« Nu waar dy Gard', de Boür dé komt ! » hé komt mit God den Heer,
Vann heven valt de snee heraf, de vloed dé stygt van neêr.

Un wyd uut alle dôrpen her komt hûlp un frischen môed',
« Nu schoont de peerd' — dé ry'n wy nog — un slaat de rüters dood ! »

In slyk un slam sakt' menig heer, dé sonst op syde lág,
In 't Swynmoer ligt nu menigeen, dé had een goulden wèëg.

Keen naam so groot in 't Holstenland un nit in Dennemark,
Daar liggn se nu oon krüüs un steen, daar liggn se oon een sark.

De Gard' dé viël mit Junker Slentz, so groot un stoult hé wäär,
De lange Reimer Wimersted dé kwäm un stak 'em döör.

Mit nauer nood, in angst un sorg, kwäm köning Hans däärvan.
In Meldorp liêt hé biêr un wyn un bradens in de pan.

Dat gaf een feest na nood un dood, un VRYHEID was dat arf :
Dat maakt' de düvels Isebrand un de Düsenddüvelswarf.

III.

De Oostdietsche (nedersaksische, platduitsche) tongval van het algemeene Dietsch of Nederduitsch, die zich voor het eerst in den *Héliand* der 9e eeuw vertoonde, heeft niet opgehouden in tal van liederen, oorkonden, chronijken en volksboeken voort te leven, ja in kerk, school en raadzaal alleen te heerschen in eene vorm die der nederlandsche vrij nabijtrad ; totdat de stroom der hoogduitsche predikanten, die met Luther's oorspronkelijken bijbel ter hand, de groep kwamen versterken der « vreemdduitschelaars, » of letterkundige na-äpers van het Zuiden, om in Noordduitschland het Nederduitsch bij het volk te ondermijnen, — van lieverlede een einde aan de ontwikkeling des volks door eigene taal en zede heeft

(*) SLACHT, veldslag, z. Oudemans, Middel- en Oud-Nederlandsch Woordenboek. Arnhem 1870-1880. — WAREN (zich), zich vrijwaren, wachten, z. Kramers' Nederlandsch-Fransch Woordenboek, Gouda 1862. — HER, herwaarts, z. denzelfde. — WELKE, eenige (*een taaleigen*). — HEVEN, de stoffelijk *verhevene* hemel. — SCHRYGEN, schreeuwen, vgl. *scrien* z. Oudemans. — RYTEN, in den zin van *rukken*, z. L. Meijers Woordenschat. Amsterdam 1688, in-12°. — SCHOONEN voor *verschoonen*, z. Oudemans. — SLAM, slijm, slijk. — BET, tot. Weiland's Nederduitsch letterkundig Woordenboek. — SONST, anders. Weiland. — OON, zonder. Weiland. — DÜSENDÜVELSWARF, naam der schans waar de heldenstrijd plaats greep.

gesteld. Toch werd tot in het begin dezer eeuw van ambtswege nog Platduitsch gepredikt; eerst sedert 1848 is de platduitsche burgereed te Bremen afgeschafft. Wie een gedacht hebben wil over den rijkdom der oostdietsche letterkunde, raadplege Kinderling's nog zoo onvolledige *Geschichte der niedersächsischen oder so genannten plattdeutschen Sprache*, of Scheller's *Bücherkunde der Sächsisch-Niederdeutschen Sprache*; uit dit laatste schrift zal hij vernemen, dat alleen de boekerij van Wolfenbüttel meer dan 1800 platduitsche werken bevat.

Het volk heeft niet alleen zijne moedertaal niet verloochend: er zijn heden ten dage altoos nog 5-6 millioenen, welke in die taal leven en ondanks alle hoogduitsch en verplicht onderwijs geener andere tale machtig zijn. Ook kan geen pastor, rechter, geneesheer, noch welke ambtenaar ook, in die platte zeestrecken zijnen dienst naar behooren vervullen, zonder de volkstaal machtig zijn. Dit is vooral het geval in Holstein, bepaald in Ditmarschen.

Wij willen, om der korthed wille, de verhouding tusschen Hoog- en Nederduitsch in Deutschland niet verder onderzoeken. Stippen wij enkel aan, dat de Duitsche taaleenheid of de overvleugeling der noord- en zuidduitsche tongvallen van het algemeene grondduitsch door eene versierde middelduitsche, der zuidduitsche nauw verwante landspraak, pas eene honderd jaren telt. De vermelde naäpingszucht, het kerkwezen en de kanselarij of staatkunde hebben dezen toestand teweeggebracht. De bloei der duitsche letterkunde dagteekent eerst van de XVIIIe eeuw; de nederlandsche gaf toch verre weg den toon in Noordduitschland en zelfs van Opitz (1597-1639) af, aan de Slezische school; de nieuwduitsche dichtkunst begon met Claudius (1741-1815), die een Holsteiner was. Dit alles gebeurde echter niet zonder strijd, waarvan o.a. Laubenberg's Schertsgedichten (1652) getuigen mogen. Nog in 1704 verwierf Reinhard Raupach den doctorhoed te Rostok voor een schrift tegen het Hoogduitsch gericht.

De duitsche taaleenheid werd duur gekocht door de verkregene stijfheid, die natuurlijkheid en humor buitensloten, en waarvan Lessing, Göthe en Schiller zelven, de « reine deftige taal » van Gottsched niet afhelpen konden. Ook is het Platduitsch eene levende bron der natuurlijkheid gebleven en

een remschoen tegen holle frazerij, eene reden te meer waarom tegenwoordig zoovele taal- en lettervrienden in Duitschland de platduitsche beweging ondersteunen.

Letterkundig gesproken hielden mannen als Lauremberg, Voss, Bärmann, Bornemann, Sackmann, e. a., benevens woordenboekers als Richeys, Strodtman, Bocks, enz., het Platduitsch langen tijd, schoon kwijnend, recht. De eigenlijke doode tijd begint zoowat in het midden der XVIIe eeuw; de laatste platduitsche bijbel jaarteekent van 1621. Twee eeuwen lang teerde men op de poëzie van Voss en op Brun's Romantische Gedichten; maar steeds werd de volkstaal in Hoogduitsch en Latijn verdedigd. Talrijk waren echter de schriften van vroeger, en aan verdienstelijke vertalingen, zelfs van Anakreon en Boileau, ontbrak het niet. Talrijk ook de lyrische, epische en dramatische gedichten; onuitputtelijk ten slotte, is het Platduitsch aan spreekwoorden, volksrijmen, volkslieders, e. d.

Een der eerste heropbouwers was de bekende humorist Bornemann; Reuter zelf achtte de vervallene moedertaal in den beginne niet boven het laag-comische geschikt. Eerst met den hoofddichter van Ditmarschen, waarook de beschaafdsten zijn voortgegaan haar te spreken, is zij ernstig en verlijnd opgetreden. Sinds dan is eene gansche letterkunde ontstaan, welker beschouwing ons al te ver zou leiden. Onder het aanzienlijk honderdtal letterkundigen en taalgeleerden welke haar door hunne werken vereeren, zijn echter Klaus Groth en Fritz Reuter aan het hoofd gebleven, en dat hun arbeid niet vruchteloos geweest is, bewijst alleen het groote aantal uitgaven dat hunne werken beleven; de Quickborn o. a. was in 1876 voor de 60^e maal herdrukt. Er bestaat een Vereen voor Nederduitsche Taalvorsching, er bestaat een Nederduitsche Schouwburg, beide te Hamburg gevestigd, er bestaan honderden platduitsche clubs, tot in Engeland, tot in Amerika toe.

Hoe het zij, zoo is het Platduitsch wel de volkstaal maar niet de beschavingstaal gebleven, en hoewel hoofdtaal zelf, als men zijnen vroegeren staat en dien welken het in Nederland bekleedt, beschouwt, zoo is het Nederduitsch in Duitschland echter tot den rang van volksspraak en als het ware

tot den staat van « tongval » eener niet bestaande hoofdtal afgedaald. Deze toestand wordt nog verergerd door de in der tijd noodzakelijke aanwending der hoogduitsche spelling, waardoor het Nederduitsch in de oogen der onwetende algemeenheid niet zelden voor eenen tongval der hoogduitsche schrifttaal doorgaat.

IV.

Zóó beschouwd, levert of leverde de beoefening der platduitsche letteren, eigenaardige moeilijkheden op. Der volkstaal woorden en wendingen, tot het dagelijksch gebruik, zonder bijkomende zinverheffing, beperkt, en dus, hoe rijk in wezenlijkheid ook, toch betrekkelijk arm, moeten nochtans veel en diep uitdrukken. Haar vorm, door dezelfde oorzaken, in schijn onbeschaafd, moet fijn en edel uitgewerkt worden. Hard en lomp zal zij den door vreemde vorming fijn beschaafde voorkomen, en toch moet zij week en harmonisch gekneed worden. Gebrek aan rijmenschat, aan letterkundige voorbeelden, aan vaste spraakkunst en bepaalde woordenkeus zal den dichter in den weg staan. Hierdoor kan men verstaan waarom de eerste nieuw-platduitsche letterkundigen zich in het laag-boertige opgesloten hielden; het woord « plat, » dat toch slechts op de platte landstreken doelt, waar het Dietsch gesproken wordt, wrocht ook veel kwaads.

Wat den « tongval-dichter » in het algemeen beoogen moet, is het menschelijke, dat in het spreken en doen zijns volkstams voorkomt, zijn innerlijk leven, in de hem eigenaardige spraakvorm uit te drukken. Alle wegen zijn goed, vermits zij maar naar het doel leiden; alle keus van onderwerp, rijm- en dichtmaat is goed, vermits zij maar gepast is.

Nu heeft iedere tongval zijn eigen klankregister, in de klinkers vooral, zijne eigene teekening in werkwoorden e. d., zijne bijzondere toonschakeering en beeldelijke voorstelling, allen middelen die daarbuiten niet gevonden worden, en die de taak des dichters niet weinig bemoeilijken.

In Ditmarschen nu, spreekt niet alleen het lage volk maar nog de beschaafde stand platduitsch, en daarom zal een

volksdichter aldaar heel wat hooger in zijn streven, in zijne gedachten en dezer uitdrukking staan, dan b. v. van eenen zuidduitschen plaatselijken dichter kan verwacht worden, te meer daar de spraak welke deze bezigt, eenvoudig eene verbastering der beschaafde hoofdtaal is. Het Ditmarschisch is daarentegen geen *patois*, maar een zuivere tongval der nederduitsche taal.

Vele dezer beschouwingen zijn uit Groth zelve overgenomen (1). Als men hem nu echter als bloot ditmarscher dichter beschouwen wil, dan heeft men in dezen zin ongelijk, daar hij de platte spreektaal niet huldigt, doch haar in verband met de andere platduitsche tongvallen, zoo in woord als in spelling (naar de hoogduitsche schrijfwijze) gebracht heeft, hetgeen eenen zuidduitschen schrijver in gelijke omstandigheden niet gelukken zou, vermits de tongvallen aldaar te zeer uiteenloopen; ook Reuter wordt overal verstaan, schoon hij van zijnen mecklenburgschen tongval uitgaat.

Tusschen naïveteit en gemeenheid ligt de kunst van den tongvaldichter in het algemeen, tusschen de plaatselijke spraak en de algemeene ligt de kunst van den nederduitschen dichter, in afwachting dat hij eene algemeene schrifftaal opbouw of stoutweg de nederduitsche hoofdtaal, het Nederlandsch, aanleve. Deze laatste moeilijkheid bestaat niet voor den dichter wiens tongval, zooals in Zuidduitschland plaats heeft, eenvoudig een zijtak der hoogduitsche hoofdtaal uitmaakt. Het Allemannisch, het Beiersch, het Oostenrijksch, e. a. bekenen zich niet, gelijk het Westfaasch, Holsteinsch, Meklenburgsch, e. a.. als kinderen tot hunne hoofdtaal (hier het Nederduitsch), maar als zusters tot hunne oppersaksische of hoogduitsche hoofdtaal. Daarom zijn zij gebonden aan het bijzondere en mogen zelfs naar het algemeene der taal niet streven zonder hunne natuurlijkheid, hunne eigenaardigheid te verliezen, zonder daarin op te gaan. Voor hen geldt dan ook bepaald die aanbeveling van D' Sabell, waar hij den overigen zeer verdienstelijken volksdichter Heinz Dewils, den Heidelberger Wachtmeester, nedersabelt, omdat zijne spraak niet rein paltsisch is. Voor hen ook de aanbeveling om bij voor-

(1) Deutsche Dialekt-Dichtung. Z. *Plattdütsche* Husfründ, 1877. n° 1—7.

keur onderwerpen uit het landelijk leven, tooneelen over gewestelijke zeden en gebruiken te behandelen. Het taalkundig toonbeeld van den Zuidduitscher is onmiddellijk het bepaalde Hoogduitsch, dat des Noordduitschers is het min bepaalde Nederduitsch. Hieruit volgt, dat de laatste gaarne over de kenmerkende eigenaardigheid van eenen platduitschen tongval heenstapt om eene algemeenheid te genieten, en toch zichzelf gaarne ziet afgebeeld, terwijl de eerste zich niet zelden gekrenkt gevoelt, wanneer men hem in zijnen tongval zoo plomp (meent hij) tegen zijne hoofdtal afmaalt. Terwijl Groth, Reuter, Fooike Hoissen Müller, Gaedertz, Eggers, Sophie Dethleffs e. a. uit alle, in alle streken Platduitschlands met liefde gelezen worden, door klein en groot, vooral zelfs door de kleinen, die het vreemdduitsch nog maar van verre kennen en erkennen, zoo wilden allemannische boeren hunnen grooten volksdichter slaan, omdat zij meenden dat hij hen in hunne uitspraak en zeden had willen bespotten !

De plaats nu welke Groth als volksdichter in Deutschland inneemt, is hiernaar gemakkelijker te bepalen. Is hij de vorst der nederduitsche dichters, zoo overtreft hij tevens in hoogere beteekenis zóó verre den meest gevierden zuidduitschen volksdichter, als zijne oiroude, reine moedertaal elke bedorvene spraak overtreffen moet.

Wat nu zijne eigenlijke verdienste als dichtkunstenaar betreft, zoo zullen wij ons vergenoegen, hem onvoorwaardelijk naast de beroemdsten in het vak te plaatsen, zonder te onderzoeken waarom, en in hoe verre, hij — om niet van kleinere volksdichters te gewagen — boven Burns, Hebel, Jasmin, Mistral te plaatsen is. Want men wete wel, dat hij bij alle frischheid en natuurlijkheid, bij allen eenvoud en waarheid, in hoogsten graad eene diepte en eene edelheid van gevoel bezit, die de samenvatting van een kinderlijk gemoed, een rijk geestesleven, eene fijne kunstgeleerdheid alleen schenken kunnen. Doch zulke studie zou te verre leiden, en wij hebben ons reeds verplicht gezien in zoovele inleidende beschouwingen te treden, dat wij haar aan anderen willen overlaten.

V.

Zoo komen wij tot ons eigenlijk doel.

Het is voor de eerste maal niet, dat het leven des ditmarscher dichters, in verband met zijne werken, beschreven wordt. Talrijke tijdschriften, dagbladen en afzonderlijke schriften getuigen hiervan. Vóór mij liggen een zestal bijdragen, waaronder de bijzonderste van Reinhard, Sloman en Hobein begrepen zijn (1). Uit deze bron zal ik naar behoefte putten; maar niet minder rijk is die van eigene bevinding en eene derde, welke als het ware uit 's mans eigen mond en pen betreffende zijne scheppingen gevloeid is.

Aan een stijve tijdmatige volgorde willen wij ons niet kluisteren. Daarom doen wij de afzonderlijke tafereelen voorafgaan van deze beknopte levensbeschrijving, waarin zij dan van zelf hunne plaats vinden zullen.

Klaus Groth werd te Heide den 24. april 1819, van welstellende boerenouders geboren. Van zijn 15-16^e jaar stond hij zijnen braven vader in den landbouw en den meelhandel bij, en luisterde aandachtig naar de volkseigene verhalen zijns grootvaders, terwijl de natuur hem reeds bezielde. Op de kleine stadsschool becroop hem de lust tot letterkundige studiën, en na 3 jaren zelfonderricht bezocht hij de normaalschool van Tonderen, van waar hij 3 jaren later terugkeerde om in eene meisjesschool te onderwijzen. Nu legde de 22jarige jongeling zich gedurende 6 jaren zóó vlijtig dag en nacht op wis- en natuurkunde en vreemde talen toe, ofschoon hij wekelijks meer dan 40 uren les te geven had, dat hij in 1847 zich van uitgeputheid op Femeren moest gaan herstellen. Hierdoor viel zijn plan, de Berlijnsche hoogeschool te bezoeken, in duigen; doch gedurende de 5 jaren zijns verblijfs op dit schoone eiland, werd hij dichter — en dat nog wel van

(1) REINHARD, Richard. — Quickborn (*source vive.*) *Tableaux en vers de la vie populaire des Ditmarschen, écrits en dialecte bas-allemand par KLAUS (Nicolas) GROTH.* (Revue germanique, 30 Avril 1858.) Paris, A. Franck.

SLOMAN, Dr. H. — *Leichte Blätter über... Klaus Groth's Roman und die neue französische Uebersetzung seiner Gedichte.* Kiel, Schwers, 1859.

HOBEBIN. — *Ueber Klaus Groth und seine Dichtungen, zum Theil aus ungedruckten Quellen.* Hamburg, Perthes-Besser & Mauke, 1865.

den Quickborn ! Groth begaf zich vervolgens naar Kiel, waar hij goed onthaald werd en ruime aanmoediging genoot. De hogeschool van Bonn, waar hij van 1855-57 verbleef, schonk hem den doctorhoed *honoris causa*, en de koning zelf vereerde hem met zijne gunst. Sedert dien is hij beroepen geworden tot hoogleeraar voor de germaansche letterkunde te Kiel, alwaar hij nog verblijft.

In Groth's dichtung is alles waar en op vasten grond gevest. Wat hij daarin zelf niet beleefd heeft, het denkbeeldige, is uit de natuur zijns volks en zijns lands gegrepen : aldus wordt zijne schepping waar en echt in den hoogsten zin. Daarom ook is het zoo belangrijk voor de kennis van 's mans dichterwording en dichterzijn, tot zijne naaste omgeving door te dringen.

Zijne voorouders, waarschijnlijk wegens hunne hooge gestalte, met den naam van « groot » bestempeld, behoorden van oudsher tot den vrijen boerenstand, welken een hoopje vrije Vriezen en Saksen in deze streken gesticht hebben. Zijn vader Hartwig, die eigenlijk het mulders- en timmermansambacht geleerd had, vatte echter het landmans-bedrijf aan, nadat zijne hulp op de boerderij te huis was noodig geworden. Later kocht hij eenen windmolen, tot groote vreugde des kleinen Klaus, die zelfstandig van geest en sterk van lichaam opwies. Hartwig Groth was een ervaren, algemeen geacht man, die zijne huishouding met kracht en goedheid bestuurde. Zijne raadgevingen werden gezocht, zijne spreuken opgevangen en onthouden. Zacht van aard was hij en toegevend voor zwakheid, maar hard en vurig tegen het booze. « *Slaat 'em dood, segt Klaus Groth* » is een volksgezegde, dat hierop doelt en reeds van hooger afstammen moet. Zijne moeder was eene zachte schoone vrouw, die liefdevol den vader ter zijde stond en haar kroost waardig opvoedde. Buiten Klaus waren er nog drie broeders en eene zuster geboren. Des vaders zuster, tante Christine, oefende eenen weldadigen invloed uit als middelaarster tusschen allen. Wie vooral niet mag vergeten worden was de grootvader, de Obbe (ouldpa), die met hem speelde en hem het eerste onderricht gaf, maar die, meer dan dat, als een echte vaderlander, hem de liefde tot eigen land en eigene taal, tot vrijheid en dichterlijkheid inboezemde. Fier wees hij den

knaap de bijliggende slachtvelden aan waarop de voorzaten roemrijk gestreden hadden. Nog twee innig geliefde vrienden: Johan en Theodoor, telde de jonge Klaus. Voeg hierbij een drietal oomen in Tellingstedt op de geliefde Geest en een tweetal in de weelderige Marsch, de burgerschool te Heide (de rector-school gaf de op 't veld zoo noodige zomermaanden niet vrij) en ietwat later den naburigen kerspelloofd, bij wien hij schrijfwerk verrichtte, — ziedaar de wereld waarin de zestienjarige knaap zich bewoog.

Het is in deze betrekking die hem veel ledigen tijd overliet, dat hij zich tot den rusteloozen arbeid genoopt voelde om zichzelf te onderrichten, hetgeen hem dan ook buitenmate gelukt is, vermits maar zelden eene leeraarshand medegeholpen heeft. Hij bood zich op het seminarie te Tonderen aan en nauwelijks had hij zijn examen schitterend afgelegd, of hij werd als leeraar aan de meisjesschool zijner geboorteplaats aangesteld.

In 1845 ondernam hij eene groote reis ; hij bezoekt Berlijn, Dresden, komt door Bohemen langs den Mein en den Rhijn af en keert terug naar zijn dierbaar landeken, waar hij echter door overmaat van geestvermatting weldra instort. Op Femeren trof hij de gezondheid en den dichteroep.

VI.

Eer wij nu verder den kunstzanger van den Quickborn in zijn werk beschouwen, moeten wij doen opmerken dat Klaus Groth te weinig als geleerde gekend en geschat wordt. Het is echter aan de wetenschap dat hij niet alleen zijn levensbestaan, maar nog zijne dichterwaarde te danken heeft. Want hoe wonderlijk het oppervlakkig gezien, voorkomen moge, zoo is het toch stellig, dat die eenvoudige dichtstukjes wis de vrucht zijn van eene frissche dichterlijke verbeelding, die een geschenk des hemels is, maar tevens van eene geiouterde door diepe kennis verkregene ervaring.

Toonkunde, wiskunde, schoonheidsleer, spraakkunde, zielleer, talen en taalkunde, sterrekunde, scheikunde, werktuigkunde, de natuurlijke wetenschappen vooral, zijn door

hem op grondige wijze beoefend worden. Men heeft te uitsluitend den dichter in het oog gehouden ; van den man der wetenschap lagen inderdaad de werken maar zoo niet voor de hand.

Den eigenlijke volke waarvoor hij schrijft, moge het vrij onverschillig zijn, of de dichter buiten zijne spraak nog een half dozijn andere talen verstaat, wis-of natuurkundige, wijsgeer of godgeleerde is. Doch wanneer het levensbericht over eenen dichter niet slechts de nieuwsgierigheid bevredigen, maar nog zijnen arbeid moet leeren verstaan, wanneer het moet begrijpelijk maken, hoe die man tot deze bekwaamheid geraakte, zoo komt allereerst in aanmerking wat hij in 't algemeen bedreven en geleerd heeft. En juist bij den volksdichter is dit noodig. Men is genegen zijne kunst, als hooger gezegd, te veel als eene hemelgave te beschouwen, die geene andere wortels om te wassen noodig heeft, geene moeite van vorming als de schilderkunst, de toon- of welke andere kunst behoeft. Ja, men rekent studie en wetenschap zelfs wel tot eenen zwaren ballast voor hem, die zijne lichte vlucht in den ether hindert, zijn oog benevelt voor de schoonheid en de waarde van het gewone denken en gevoelen, ja die de taal bederft en vervalscht, waarin hij het kind en den simpelen man moet laten spreken.

Zoo denkt er vooral de beschaafde, de geleerde wereld over. Juliaan Schmidt heeft zelfs uit Groth's verklaring in zijne *Briefe über Hochdeutsch und Plattdeutsch*, dat hem de gewone hoogduitsche rijmen en rhythmten in het oor lagen, eer dat hij tot het volle vrije gebruik der eigene dichtspraak gekomen was, het bewijs willen halen, alsof hij geen oorspronkelijk Platduitsch schreef noch verstond.

« De waarheid daarentegen is, antwoordt Groth, » dat ik in mijne kindsheid enkel Platduitsch gesproken en het Hoogduitsch eerst later als schooltaal kunstmatig heb aangeleerd. Mijne ouders en verwanten, mijne gansche omgevingsprak enkel Platduitsch, ook de betere stand voor zoo ver hij met ons in aanraking kwam : als ambtenaars, artsen, leeraars, predikanten ; het eenige woord Hoogduitsch vernam men mondelings in de school en de kerk. Mijn vader minde het Platduitsch, hij was trotsch op zijne landspraak ; hij zou zich nooit er toe ge-

leend hebben, zelfs op eene hoogduitsche rede, een ander antwoord te geven dan Platduitsch. Ik was zelfs verbaasd en verslagen, toen ik hem bij gelegenheid met eenen Zuidduitscher in de hoogduitsche schrifttaal hoorde verkeeren. Hij sprak zijnen tongval bijzonder schoon en drong bij ons kinderen op eene duidelijke uitspraak aan. Toevallig woonden in onze naaste buurschap verscheidene familiën uit andere nederduitsche streken : Pommeranen, Meklenburgers, Lauenburgers, Hannoveranen, welker afwijkende tongvallen hij goedmoedig placht te bespotten ; zoodat wij reeds als knapen een heel platduitsch dialecticon levendig om ons heen hadden, en onsoefenden in deluimigenabootsing der geburen. Namelijk was mijn tweede broeder sterk daarin, en ik herinner mij een verlegen tooneeltje, wanneer hij ons eene voorstelling eener lange magere oude juffrouw uit den Wilstermarsch ten beste gaf, dat het originaal onverwacht plotselings achter hem stond. Ook hoor ik nog het toornige verwijt mijns vaders tegen onzen werkman : Johan, du spreest ja die spraak as 'n swiin.

« Ofschoon ik het niet bewijzen kan, zoo is het toch waarschijnlijk, dat deze indrukken niet zonder invloed op mij geweest zijn.

« Er werd toen bij ons onder het volk nog veel gezongen, wat nu jammer genoeg opgehouden heeft, sedert de gansche wereld toonkundig gevormd wordt, het kunstmatig meerstemmige gezang, het onder de meeste handen menschenkwellende klavier en het nog schrikkelijker trekharmonium het eigenlijke volkslied verdrongen, en den luiden vroolijken mond der blijde jeugd gesloten hebben. Toenmaals zongen de kinders op den schoolweg, de ploegdrijver op het paard, de melkster onder de koe, de kokin aan den haard. Er kwam geen gezelschap te zamen, waar niet tijdwijlig gezongen werd. Men maakte zich liederboeken, waarin men de geliefdste zangen verzamelde en opschreef. Ik zelf begon vroeg naar het voorbeeld eens buurmakkers, welks schoon schrift mij eerbied opdrong, zulk een aan te leggen, en leerde daarbij alsook bij het nahooren, schier alle duitsche volkslieders kennen, in eene volledigheid, die mij later zelfs verbaasd heeft. Want toen ik als geleerd man de vele gedrukte verzamelingen derzelve van

Eek, Hoffmann, Simrock, e. a. in handen kreeg, waren mij weinig liederen nieuw of geheel onbekend.

« Op mij maakten deze liederen, niet slechts de tekst, ook dikwerf de zangwijze, eenen blijvenden vaak betooverenden, ja soms overweldigenden indruk, eenen zoo dichterlijken als ik nu zeggen mag, dat hun nauwelijks iets van het later gelezene op zijde treedt. Zoo herinner ik mij nog, dat ik eene reeks van herfstdagen door, aan de zijde van een lief eenigszins doof meisje, met andere helpers te zamen op de kniën kruipend aardappelen oplas, die de wakkere vader losgroef. Daarbij zong zij schier onafgebroken voort met zachte stemme, meest weemoedige minnelieder, en enkele daarvan, als b. v. : *Es spielt ein Graf mit seiner Dirn*, of: *Ich stand auf hohem Berge* kan ik nog in mijn binnenste met dezelfde rilling hooren, waarmede zij mij toenmaals doordrongen. Ik zong mij ook somwijlen zelf in diepe ontroering, b. v. met het schoone lied van Schubart, dat hij voor de naar Afrika verkochte Hessische troepen tot afscheid van het Duitsche vaderland gedicht had: *Auf, auf, ihr Brüder, und seid stark!* Eens wanderde ik 's zomers alleen door het veld, toen mij bij het zingen een zoo diep nagevoeld heimwee aangreep, dat ik huiverde en ik angstig naar menschen omzag; eens kwam ik 's winters bij ijzelweêr, van den kramer, beladen met waren en eene flesch in de hand. Daar vond mij de goede vader snikkend voor de huisdeur staan, doch schaamde ik mij zoo zeer over mijne gevoelerigheid, dat ik op zijne vriendelijke vraag, wat mij scheelde, verlegen antwoordde dat ik gevallen was. Natuurlijk kwam dan wel uit zijnen mond de troost, dat het toch zoo erg niet was, daar de flesch was heel gebleven, doch snikte ik nu eerst recht nog eene wijle voort.

» Ook liederen in tongval drongen tot ons, zwabische, beiersche, tyroolsche, zelfs zwitsersche, meer of min nauwkeurig. Menigmaal moest vader helpen, zoo goed hij kon, wanneer ik iets niet verstond. In het bekende Zwitserheimwee werden mij de « *lauten* » of « *lautern Gletscher* » toch maar half klaar en menige uitdrukking bleef zoo volslagen onverstaan, dat zij slechts als klinkende zin behouden werd, totdat na lange jaren de verstanbaarheid vanzelf kwam.

«Eigenlijk dichterlijke platduitsche liederen waren er toenmaals gaar niet, of zeggen wij liever: niet meer, buiten wellicht enkele brokken. Niettemin had ik voor het weinige dat voorhanden was, eene bijzondere voorliefde. Die uitdrukkelijke, schoon meest nuchtere waarheid, welke in de volksspraak ligt, trof mij reeds toenmaals. Ik onthield alles, ook ieder breukstukje, onverdelgbaar in mijn goed geheugen, en deze breukstukken zijn mij later van groote waarde, ja meer dan Hebel en Burns, zooals men doorgaans meent, tot voorbeeld geweest, wanneer ik naar nieuwe vormen in rijm en rhythmus zoeken moest, dewijl de oude verloren of onbruikbaar waren, omdat de platduitsche taal, inzonderheid de Ditmarscher tongval, sedert dien veranderd was, en namelijk vele uitgangen afgevoerd had. Mijne voorgangers in het nieuw-Platduitsch: J.H. Voss, Borneman, Bärmann, hadden voorts hoogduitsche wegen gevolgd en waren daarom voor mij niet te gebruiken.

«Toenmaals, ik mag 12 jaar oud geweest zijn, vertaalde ik een hoogduitsch lied in het *Platduitsch*. Op iets letterkundigs was het daarbij niet gemunt, het had een louter practisch doel. Ik leerde het namelijk aan eenen speelmakker, eens nachtwakers zoon, dien ik als natuurlijk ondergeschikte dikwijls gebruikte, want wij voelden ons, wij, kinders van Hartwig Groth! — en bewoog hem door besteking met eenen schelling, het 's avonds onzen kameraden voor te zingen, totdat zij het geleerd hadden en evenzoo benuttigden als de liederen uit mijn boek. Ik kan niet loochenen, dat ik mij met eenen zekeren schrijverstrots over den uitslag verheugde, doch weet ik niet of mijn werk meer dan een *succès d'estime* genoten heeft. De eerste stroof luidde overigens :

Des Morgens, wenn ik früh opstah,		Des morgens, wen ik vröe(ch) opsta,
Denn gah ik ut to fegen,		Dan ga ik uut to vegem,
De Junges schriegt: de Döwel kumt!		De jungensschrei'n: de düvel kumt!
Un lopt mi ut den Wegen.		Un loopt my uut den wegen.

« Deze vertaling van een Schouwvegerslied is aldus mijne eerste dichterlijke levering in platduitsche spraak. »

Hoe verre Groth's afgelegde baan op dit gebied der kunst geleid heeft, moge het navolgende prachtige lied getuigen :

Myn Anna. (*)

1.

Myn Anna is een roos so rood,
Myn Anna is myn bloem,
Myn Anna is een swalk to vóet,
Myn Anna is als melk un blóed,
Als appel op den boom.

2.

De Volmacht hêt een appelgaardn,
Un rosen in de straat;
De Volmacht kan syn rosen waarn,
De Volmacht kan syn appeln arnn :
Myn Anna is myn staat.

3.

Se is myn staat, se is myn vreud,
Un alles altomaal,
Un wen de wind de rosen waeit,
Un wen de wind de appeln slaeit :
Se valt my nit heendaal.

4.

Se valt ni af, se valt ni hên,
Se hêt so'n frischen móed;
Soo blóeit myn hart, soo blóeit myn sin,
Myn Anna blyft de blóem däärin
Bet an myn sâlig dood.

(*) SWALK, zwaluw, Kiliaan ; van *zwalcken*. — VOLMAGHT, levenslange vertegenwoordiger der gemeenten van het kerspel in den Landraad. — ARNEN, oogsten. Weiland, — VREUD, vreugde, z. Oudemans en Schuermans, voorhoemd. — WAREN, bewaren, ook in Nederland. — BET, tot. Kiliaan.

III.

- I. Klaus als verteller. Platduitsehe roeping. Hartz en Selle op Femenen. *Hanne uut Frankryk*. Een Berlijner student. — II. Marcus Petersen, te Tellingstedt. Hebel. Dichterwording. Studie-arbeid. Een platduitsch redenaar. Groth's belofte. Eerste kunstlicht: *Schittkrööt*. — III. In 't vaderhuis. Bisschop Koopmann te Lauenburg. Vervulde belofte. *Peter Koenraad*. — IV. Prof. Kari Müllenhoff, te Kiel. Voorstudie tot den Quickborn. Van Freia tot Braga. — V. Klaus Harms. Gervinus: dichterwijding. Predikant te Landkerken. Alexander von Humboldt.

I.

Meer bijval genoot hij echter onder zijne speelmakkers als «verteller». Zijn vaderhuis lag aan eene groote onbebouwde plek, waardoor een zuiver voetpad, de «Juffersteeg,» heenliep; langs beide kanten kleine droge grachten, bovendien grasplaatsen. In de huizenrij woonde hij schier op het uiterste einde, zijn vriend Johannes Brahms grootvader aan het andere eind. Daar tegenover op steenworps-afstand weder eene rij woningen, van geringe menschen; Lütjenheid heet het daar. Deze grasvelden, zandgroeven en grachten waren de speelplaatsen van den lutjen Klaus en zijne maats. Hier zaten dezen 's zomeravonds in lange rij op de glooiing, de voeten in de gracht, op Klaus te wachten, dien zij weldra luide verwelkomden, maar die dan verhalen moest en zich daartoe aan den overkant nederzett'e.

«Wat, dat weet ik niet meer, buiten een of ander avontuur uit Duizend en éénen Nacht; hoe ik hieraan kwam, evenzoo min. Gelezen had ik nooit sprookje noch sage; mijn vader had eenen afkeer van alles wat hem naar bij- of heksengeloof smaakte.» — Aan voorraad ontbrak het hem niet. Dikwerf werd de draad des verhaals door het geroep der ouders om naar huis en naar bed te gaan, afgebroken, en dan werd 's anderendaags begerig het slot vernomen.

De jeugdige «zegger» liet overigens niet na, er van het zijne bij te doen en vond een groot genot in zijne voordracht; want hierdoor tooverde hij zichzelf in eene denkbeeldige wereld, opgewekt door de belangstelling zijner kleine toe-

* Waar de rede in de eerste persoon des werkwoords *tusschen* aanhalingsteekens voortloopt, daar is het Groth zelf die spreekt.

hoorders, die hem ook buitendien hunnen kinderlijken eerbied voor zijn weten en kunnen nadrukkelijk betuigden.

Dit gebeurde zal zeer zeker medegewerkt hebben tot de latere ontwikkeling des jeugdigen Groth en strekte wis tot grondslag aan den eersten aanvang der bewuste pogingen, aan de eerste onduidelijke gedachten, om voor en door het Platduitsch iets tot stand te brengen, aan den moed om Jaren van onverpoosden en ingespannen arbeid te besteden ter bereiking van een doel, dat hem onduidelijk in de verte den krans waarmede men dichters bekroont, als het hoogste loon des strevens voor oogen spiegelde.

«De kiem rust ja altijd in het duister, ook die der gedachten, zooals die waaruit later mijn Quickborn voortsproot.» Men zegt tegenwoordig wel, nu het mode geworden is Platduitsch te schrijven, dat die gedachte in de lucht hing. Het tegendeel is waarheid. Het beste bewijs daarvan ligt in het feit, dat Groth zijne platduitsche gedichten zelfs voor zijne naaste vrienden verborg, totdat hij met zijn boek voor den dag komen kon. Vrienden die dagelijks met hem verkeerden, wisten niet dat die bestonden, voordat zij gedrukt waren. Men zoude hem, meende hij, voor dol uitgekreten hebben, wanneer men zijn doen gekend hadde, men zoude hem gestoord hebben, zooals men den kiem in zijnen wasdom stoort, indien men den moedergrond opwoelt om de nieuwsgierigheid te bevredigen, of het ding werkelijk echte wortels heeft.

Ter opluistering hiervan, een kort verhaal uit lateren tijd, korts voor het verschijnen des Quickborn.

Groth had met eenen natuurgeleerden vriend, op Femeren, die in 1848 uit Kopenhagen verdreven alhier eene plaats van huisleeraar bekleedde, wel anderhalf jaar door, differentiëele en integrale rekenkunde beoefend, zoodat deze meestal 'szaturdags tot 's maandags in den verloftijd weken lang bij hem kwam.

Op de met ontledende formules in potlood bedekte folio-bladen, schreef de dichter gedeeltelijk zijne verzen. Na afanking des sleeswijk-holsteinschen legers en ingang der reactie, vroeg die vriend hem op zekeren dag wat hij nu beginnen wilde, daar alle hoop op onafhankelijk bestaan des overwonnen vaderlands verloren was? Hij keerde de vraag om, en de eerste zegde kortaf: Ik? Wat ik wil? Liim koaken (lijm

koken) ! En Groth kort besloten: En ik ? Riim maaken (rijm maken) ! Dit nam de vriend zoozeer voor scherts aan, dat de dichter zich voornam, hem bij tehuiskomst, iets voor te lezen, of liever te laten voorlezen, daar hij reeds zenuwachtig was. Een andere vriend, de orgelist Selle, die ook reeds evenzoo heimelijk eenige der liederen getoonzet had, las hem *Hanne uut Frankryk* voor. « Schier nooit heb ik een meer verwonderd, ja, verbaasd gezicht gezien, dan het zijne, toen de voorlezing gedaan was. Ik zie hem nog, hoe hij, een kleine hupsche man met geweldige oogen, zwiiggend zijne broek opschortte, zijnen handlantaarn aanstak, zijn pijpje aanvuurde — het was in den herfst van 1852, hij had een uur wegs in zwaren leemgrond af te leggen — en eerst bij het weggaan mij vroeg : Dat is wel gants wat nie's ? Antwoord: ja ! — Dit kan wel niems als du ? Antwoord : dat 'lööf ik. — Dat is wel gants wat schööns ? Antwoord: dat hööp ik. — En daarop verdween hij met zijnen lantaarn in de duisternis. De man heet J. Hartz, is leeraar aan het gymnasium in Hadersleben. »

Ziehier een ander bewijs dat de kiem van platduitsche herleving niet zoozeer in de lucht hing, dan wel in het brein des dichters ontloken is, hoewel men toch erkennen moet dat de tijd als 't ware was rijp geworden, zoodat in Vlaanderen zelf broederwenken gegeven waren.

Het mag in 1842 geweest zijn, aldus tien jaren voor het verschijnen des Quickborn, dat Groth eenen vriend, die als student van Berlijn in vacantie te huis was, uitlegde, wat voor een schat in de platduitsche volkstaal dreigde verloren te gaan. Dit was voor zijnen vriend een gansch nieuw gebied, waarin hij hem leidde. « Ik redeneerde hem mijne eigene stemming binnen, zoodat hij uitriep: schrijf dit toch alles op en laat het drukken, daar het nog tijd is, opdat de lieden hunne oogen mogen opengaan. Doch ik antwoordde: Dat zou gaar niets helpen en nutten. Dat zouden een paar geleerden of beschaafden lezen en daarmee ware de zaak uit. Gevo'g konde eene zulke uiteenzetting eerst hebben, wanneer zij op een feit rusten kon: schrijven in de moedertaal, doorslaande, een kunstwerk, gedichten die iedereen zou lezen. Dan zou het andere volgen en medehelpen. En zoo iets dacht ik met der tijd te leveren ! »

HANNE UUT FRANKRYK. (*)

« Garderut móet een vertelln, se weet ja soo'n nietlike stúksjen ! »

Als ik noch junk was, so klöënd' se, un al-na-g'raad richtt' se sich hööger,
Liëpen wy immer by'n dischler un spunn' uns vlas in de warksteed'.

Daar hadden wy 't ryk dän alleen, wen de ouldn in dörns al to bed wäärn.

Woar nu de Karspelvoogd woant, stund doe een prächtig bou'rhuus...

Ünder den boom op de bank ould Mumme alleen mit de Kalkpyp.

Hé gold vöör ryk als een steen, un was seker een schebbige geitshals.

Oulde lüüd' pleegden to seggn, hé reef sich syn vrou in 't geweten.

Sé was een fynere vrou, als sunst sich na'n dörpen heruutvindn...

Een lütt deern liët se na, de' was 'äär als uut 't gesicht 'sneedn :

Jüüst so düüster van haar un smetsch un rank als een pappel,

Un van bakken so fyn als een blad uut een knop van 'n maandroos.

Mumme nöemd' 'äär Johanna, un wy seën Hantjen uut Frankryk.

O ! wat was dat een deern ! wat kun se lesen un beden !

Un wat had se een stim ! un wat stund' 'äär de knorren tom dansen !

Speeln deé se weenig als kind; dat kun ould Mumme ni lyden,

Uutgaan—daar gáf hé ni um, un syn huus--daar was uns dat gruwlyk.

Mank uns jungn lüüd', dé daar kwäämn, was ook de möller syn vedder.

Trinaken mucht 'em wel lyden, un elk-um-lütt' seé se: myn vedder,

Un wy övrigen meend', dat ward mit de tyd wal een bruidpaar :

Trina was dral un adret. 'äär vader was möller un kroegweerd;

Gáf hé 'em geld to studeern, so gáf hé 'em seker syn dochter.

Avends daarop als wy spunn', wé weder kwäm, was unse Hantjen,

Sät in de ek op de bank un höörd' na' uns pappeln un lachen.

Pladerd' ook sülf maal eens mit, un deed, als wen se daarmank höörd',

Herman un Trinaken ook, un Trinaken by 'äär te figgien.

(*) Dit gedicht van 400 versregels wordt hier in 87 saamergetrokken, genoeg, hopen wij, om daarvan den inhoud, den aard, den toon en de gebezigde dichtspraak te leeren kennen.

Un als Trina nu fäald', spatseerden de twee daar sülf-ander,
Hantjen an Herman syn arm, un snakten — als junge lüüd bruuk is.
Maal eens doe gingn se ook weg — dat was op den söndag vöör d' jaar-
[markt.

Stört daar een 'r-in na' de stoov' un lingelangs hën op den vöetbodm.
Läg daar un welter sich um un schreeg un had sich vertwyfeld.
Wilhelm riëp: « Herman, wat is dy? wat fäält dy, wat hët dy betroffen?

Daarmit brak dat heruut: « Johanna! » un « Hanne! myn Hanne! »

Al-na-g'raad kwäm 'em de spraak, un hé seë uns de gantse geschichte.
Hantjen un hé wäärn sich göed, un haddn sich dat lang 'openbaard.

Even wäärn se nu beid' achter d'n dyk 'gaan un haddn dat besproken,

Sett'en sich daal in gedachten un boudn sich een glükkige toekumst,
Gäntslik vergeten un sälig, un een mit den arm um den ander.

Dän stund in maanschyn een schadde, un vöör 'em syn vedder, de möller:

Vangt an to schanten un scheldn un, « kum my maar nie över d'n dressel.

Mumme was ja kathoolsch, denn de möller sould ja ni swygen!
Un wy dachten an Hanne 'äär unglüksälige móeder,
Sould 'äär dat evensoo gaan, soo läg' se wal bould op den karkhof.
Aver de gröötste nood dé was mit den rasenden Herman.

Bleek als een lyk sat hé daar un trok sich de müts in de oogen,
Stund dän op un gung 'r-uuut.....

dé ni wederkomndeé, dat was Herman.

Hantjen was ook als verswundn, un kwam mit keen vöet över d'n dressel.

Soo vergung wal een jaar, dat was uns, als wen se begraafd waar',

Kumt daar de junge barbiër, dé sik hier inn winter eerst 'set had,

Segt: « Nu weet ik wat nie's: ould Mumme syn dochter sal 'n man
[hebbn. »

Viël my de tas uut de hand un untweën, un ik vraag 'em: Welkeen dän?
Raad eenmaal, segt hé, un grynt: de Volmacht syn stiëfsöön!

Dé un Hantjen? — dat was my, als kreeg de prinsessin den koehadr.

Jaren verliëpen un kwämen, dat was in de gruwlike krygstyd.

Mumme was al begraavn by den steen, woar ik sunst döör de poort keek,
Un unse Volmacht syn stiëfsoon dé kreeg to veel by dat reddend.
Kümmerlik siekt' hé daar hën un läg ook bould op den karkhof.

Hantjen mucht 'em ni lyden un dacht wal noch immer an Herman.
Kinder haddn se ook nit, dé sunst doch de harten tosaam houldn.

Hantjen had kuum noch to leven, als endlik de bouër-stel verkocht ward.

Harfsttyd daarop eens een dag, doe heett' dat, nu kwäämn däär soldaten,
'n Heel regiment un soo' veel, als wy noch myn leven ni 'siën haddn.

Als ik soo stund un dat höörd' un jüüst niks wichtigs to dóen had,
Näm ik myn knüttüüg in hand un ging hënop na' den karkhof.

Een däärvan smheet sich van 't peerd un gäf een andern syn teugel.

Hé was een keerl als een esch, mit roode bakken un snurbaard.
Langsaam träd hé herin un säg sich um un herummer.

Endlik säg he op my un den lykensteen, woar ik hëndal keek —
Mumme syn vrou läg dääründer un sliëp ! 'äär sälige doodsslaap.

Träd heran my un läs mit düüdliken woorden : « Johanna...
« Mumme... » dat kwäm däär ni 'r- uut, so vieln 'em de arms na' de kniën,
Sunk 'em de kop op de borst en he mummeld' : Soo ruwe dän sälig ! »
Dän keek hé op na'n Heven un stund my jüüst pal vöör de oogen.

Herman, de « dierarts, » he was dat !

Ik viël 'em to vöeten in 't steengruus.
Grappeld' dat sand van de schrift un wysd' em : geborene Weinberg. »
« Garderut, » riëp hé un kend' my, « och Garderut, seg my doch, leeft se ? »
Aver wat kun ik wel seggn, ik oulde barmhartige sönder ?
Stund ik doch sülv un snikkerd' un wischtt' my de oogen mit den platen,
Vatt' em an d'n arm, als wäär 'k stum, un trok 'em in bystren van 't karkhof.
Lyk över d'n dam döör 'n grasweg, dän achterum by den bäkker,
Daal na de nie'- 'bou'dte hüüs', woar Johanna den somer to hüür woand',
Reet 'em de stratendöör op un de stovendöör, een mit ander,
Un nog een oogenblik d'rop, doe hield' se sich beid' in de armen.

Garden sakt' weder tohoop un beverd' un seë mar noch lyse :

- » Bould was de vrede ook 'sloten un alles kwäm weder in 't oulde ;
- » Herman was regiments-dierarts, un haald' syn Hanne uut Frankryk,
- » Vöer mit 'äär in de koüts un leefd' mit 'äär glükkig in Preussen.

AANMERKINGEN. Eerste blad. GARDERUT, Gertruda. — NIETLIK, behagelijk, van *niet*, volle begeerte, hartelust, z. Oudemans. — KLÖNEN, klonen (Kil.), kleunen, of kloppen *met de tong*, klappen, praten. — *Al-na-graad*, allengskens, z. Kil.

II.

Een zijner andere, zeer geleerde en geliefde vriendén, Marcus Petersen genaamd, was pastor in de geboorteplaats zijner moeder, een klein vlek van anderhalf duizend inwoners, schier voor de helft pottebakkers, met molendijk en watermolen, zijn recht kinderparadijs. Daarheen wandelde hij, als knaap, met opgetogenheid naar verschillende oomen en moeien, daar spelen ook de meeste zijner gedichten, daarheen trok hem later meest deze vriend. Deze bezat eene omvattende kennis, niet slechts in de classieke talen, in verscheidene oostersche, maar nog op het germaansche en romaansche gebied, oud en nieuw, en was belezen zelfs in noordsche spraken. Hij had eene uitgezochte, voor eenen landprediker, ongewoon groote boekerij en leende den jongeling van zijne boeken alies wat deze wenschte.

Daar gaarde deze ook velerlei op, wat anders niet te bereiken

gheraed, spoedig, haastig. — DISCHLER, dischmaker, schrijnwerker. — DORN, dornse, stookkamer, z. Kiliaan. — SCHEBBIG, scabiosus, schurftig, Kil. — GEITSHALS, gierhals, gierigaard; *geytisch*, vrekkelig, Oudemans; vgl. *gierige Gys*. — RIJVEN, wrijven, Kil., — *Sunst*, sonst, anders, Weiland. — SMETSCH, zoet, zacht; Kiliaan: lafzoet. Of *smeedsch*, smedig, toegevend. — PAPPEL, popel, Kil. — BAK, wang. Kil. — KNOR, knorbeen, hier: knoesel, enkel, — MANK, tusschen, vgl. *mengen*. Kiliaan. — VEDDER, allerlei maag (Teuthonista), oomskind, cosijn. — ELK-UM-LÜTT, elk (klein) oogenblik. — DRAL, vlug. Kil. *drille*, licht vrouwemensch. — MOLLER, molenaar, Kil. — EK, hoek, Weiland. — PAPPELN, babbelen, in verband gebracht met *pappel*, popel. Popelbladers noemt men vrouwentongetjes. — PLADEREN, praten, zie Kiliaan. — FIGGELEN, liefkozen, eigenlijk valsch streelen. Ook Antwerpsche dok-taal in den zin van... minnekozen.

Tweede blad. — FALEN, ontbreken, zie Vondel bij Weiland. — SPATSEREN, spa(n)seeren, zie Oudemans. — SÜLF-ANDER, wanneer men zelf de andere is, getweeden: — BRUUK, gebruik; vgl. bruiken, Weiland. — MAAL, eenmaal, eens. — STOOFF, verwarmde kamer. Kiliaan. — LINGELANGS, herhalingsvorm, lang uitgestrekt. — WELTEREN, wentelen, Kiliaan. — SCHADDE, schaduw. — SCHANTEN, kwaadspreken, zie Schuermans. — DRESSSEL, drempel, dorpel, van *dresschen*, dorschen, of *treden* en zuil, *suul*, Deensch, *tærskel*, zw. *tröskel*, zie Ihre's Glossarium suo-gothicum. — KATHOOLSCH, katholiek, geldt voor boos, dol, verdrietig, dwaas, zot, door gansch Neder-Saksen. — BOULD, weldra, Oudemans.

Derde blad. KUUM, nauwelijks, Weiland. — BOÛR-STEL, stel=plaats, boerderij. — KNÜTTÜÜG, Kil. knutte, knoop; dus knooopen, breien, — HERUMMER, versterking v. *herom*, omher. — RUWEN, rusten, Weiland. — HEVEN, hemel, vgl. heffen, beuvel heve, Eng. *heaven*, deensch. *hævn*. — AVER, ever, maar; z. Sebuermans. — SÖNDER, voor sörderin, zondares. — SNIKKEREN, voortdurend snikken. — PLATEN, schort, boezelaar, Kil. plate, *pastron*, borstlap. — BYSTER, verward, in verwar-ring. — GARDEN, Garderut, Gertruda. — BEVEREN, voortdurend beven. — LYSE, stil, Weiland.

was of wat hij voor het eerst leerde kennen, als b. v. Tegnèrs Frithjofssaga in het oorspronkelijke Zweedsch, de oudeensche Kæmpeviser (Kamperlieders), oudnoordsche sagas in de oirtaal, de verzameling van engelsche en schotsche balladen door Walter Scott en Chambers, ook geleerde werken als Grimm's Mythologie, en daarnevens Jean Paul, E. J. A. Hoffmann, Hoffmann von Fallersleben en Georg Herwegh. Engelsche en fransche werken bezat Groth meest zelf of kon hij zich elders verschaffen, alsook de italiaansche en spaansche classieken.

Ook den Hebel leerde hij bij Marcus Petersen kennen. « Ik denk nog aan dien dag als aan eenen der schitterendste, gelijk men er wellicht nauwelijks een half dozijn beleeft. Het was hoog in den zomer. Ik had de twee mijlen eenzaam afgelegd. De weg voerde toenmaals deels tusschen wouden door, deels door het oude schoone Norderwold. Bij het uitreden hiervan lag vóór den wandelaar eene bruine heide met hunnebedden, de « brune barg », daarachter de vlakte met den grooten molendijk en den kleinen toren van Tellingstedt, dat ik verhit bereikte. Ik draaide zoo dadelijk het eerste huis rechts binnen, daar woonde de pastor, zegde hem enkel goên-dag en kondigde mijn bezoek op namiddag en avond aan, en vroeg hem een boek om mij te ontspannen en te verkwikken bij mijnen neef, die in mijne moeder's stamhuis woonde en bij wien ik vernachtte. Daarheen, nabij de kerk, wandelde ik met het boek dat de pastor mij onder den arm gesteken had. In het koel belommerde « kantoor », mijne kamer, legde ik daarmede, nadat wij elkander gegroet en middagtijd bepaald hadden, op het bed, en las. « *Lie Wiese* » las ik, of neen verslond ik, las mij in eenen roes van verrukking, zooals mij nooit een dichterlijk kunstwerk dermate bezorgd had. Dat was vleesch van mijn vleesch, dat was geur, zooals bloemen geuren uit eene hoogere wereld, dat was verklaring van het werkelijke, tastbare, zichtbare zijn, door de macht der verdichting. Daarmede was mijn lot beslist. Het dreef mij volstrekt niet tot nabootsing aan, doch mijn droombeeld was werkelijkheid geworden, ik wandelde daarin.

« Mijn pastor maakte het mij niet lastig met onderzoekende vragen, hij gaf noch raadslag noch vermaning, hij liet mij

«betijen.» Daarvoor dank ik hem nog in het graf.» De brave Marcus verwonderde zich niet eens, wanneer hij zag, hoe de jongeling de eene taal na de andere aanleerde, het eene gebied na het andere betrad. Hij was zeer bescheiden en zegde mij vlakaf, dat hij van mij het hoogste verwachtte : Gij kunt het verdragen, dat ik dit zeg, omdat gij niet ijdel zijt. Zoo waren eenmaal zijne woorden.» Den jongen strever waren zij noodig, want hij leefde met al zijn leeren en weten zoo volstandig alleen, dat hij niemand had, met wien hij slechts het een of ander gedeeld had.

De pastor onderwees zijne kinders zelf en alleen. Zijn zoon leerde eerst bij hem Hebreeuwsch, dan Grieksch, dan Latijn en Engelsch. Op de wandeling vergezelde hun de knaap. « Nog hoor ik de stem mijns ouden Marcus, zijne verwondering, zijne uitroepen, toen ik na halfjarige studie, eenzaam en alleen als immer, het grootste deel onzer kruiden, volgens Cuvier's handleiding om de planten zelf te bepalen, onderzocht en bepaald had en zelfs de namen onzer grazen noemen kon : Johannes, merk dit op ! En uit dank verklaarde hij mij menigen eigenaardigen naam door zijne taalgeleerdheid : * *Bovist, povist, wulferis, wulfsfarts*, lieve vriend, gansch zooals *lycoperdon*, van *perdein*, gij weet? Aldus dat is het: zie, Johannes, merk dit op!»

En gearbeid had de jonge geleerde alleszins, Marcus mocht wel verwonderd zijn. Sedert zijn vijftiende jaar was hij met de zon opgestaan en vroeger, had zich door eenen bakkersgast aan een touwtje om den arm door het venster uit het bed laten wekken, in den zomer vóór vier uur, en zich aan het boek gezet, schier zonder verpozing, schier zonder leeraar. Het deed hem niets, een Conversationslexikon of woordenboek der zamenleving door te lezen, om in 't algemeen te onderzoeken wat er te leeren was. Toen was hij 25 jaar en gaf dagelijks 6-7 uren onderwijs.

Eens bij een bezoek zijns geliefden pastors verhaalde hem deze van eene kleine reis naar Kiel op eene vergadering van Matigheidsgenootschappen die hij ingesteld had. Hij was een ijverige voorstander dezer genootschappen, daar hij wist dat de dronkenschap in Sleswijk-Holstein, bijzonder in het westen,

* Ook Nederlandsch *bovist*, wolfs-*veest*; dit laatste luidde eertijds ook *vort*, *vert*, *vart*. — *Bo, bov*, boef slaat denklijk op den duivel; vgl. duivelsbrood.

in de vochtige Marsch en op de eenzame eilanden tot eene landplaag dreigde te worden, om de bewoners te verderven en te vernielen. Hij kende ook letterkundig het eenige hulpmiddel daartegen: de beroering door genootschappen. Hij had zich berichten en schriften uit Noord-Amerika verschaft, bewonderde den pater Matthew en de tea-totallers en wierf medeleden aan, bezocht de vergaderingen, die zijnen jongen vriend een gruwel waren. Dat hij gelijk gehad heeft, toonde de uitwerking dezer genootschappen; het kwaad werd voor jaren beperkt en de gezelschappen losten zich allengskens vanzelf op. Hij verhaalde aldus van deze reis naar Kiel en onder anderen, dat een schoenmaker uit Heide, Dancker genaamd, op de vergadering gesproken had. — Denk eens, zei de pastor, en zijne oogen glansden, zijne stem verhief zich, een eenvoudige schoenmakersprak krachtig, aandoenlijk, en dit wel platduitsch! Indien ik deze toespraak woordelijk op het papier had, dan zou ik ze tegen goud opwegen! zegde hij.

« Ik kende de Danckers zeer wel, het waren naburen mijner ouderen, oude boomsterke lieden, maar, en namelijk de gemelde, hartstochtelijk aan den drank verslaafd en ondergegaan. Mij was het gaar geen wonder, dat deze man spreken kon uit eigene ondervinding van het onheil dat de giftige drank, de brandewijn uitrichtte, nog minder een wonder, dat hij het in het Platduitsch gekunnen had, want de macht en schoonheid hiervan waren mij reeds gebleken. Daarom brak ik de geheimenis, waarmede ik mijn doen en streven omhulde, de geestdrift mijns vriends opende mij' gewelddadig de lippen, en ik antwoordde hem: Gij hebt mij wel eens zacht te verstaan gegeven, dat gij niet wist, lieve heer pastor, wat ik eigenlijk voorhad, waarheen ik mijn arbeiden leiden zou; thans wil ik het u zeggen: Zoo iets wil ik u eenmaal schrijven.

« Toen zegde mijn vriend, ik weet het niet, of verschrokken of verstoord: Gij weet wat ik van u denk, ik hebhet u vroeger gezegd, daar ik weet, dat het u niet schaden zal, gij kunt veel, misschien alles wat gij wilt, maar dit kunt gij niet, daartoe zijt gij te geleerd, te vol van spraakkunst, niet eenvoudig genoeg!

» Indien dit voorval niet hadde plaats gehad, dan zou ik thands zelf niet weten, of en wanneer ik plannen voor het

Platduitsch in mij omgedragen had, zooals ik later uitgevoerd heb; onbepaald van aard waren zij in elk geval. »

Hij zweeg voortaan nog te dieper. En het duurde nog weder jaren, eer hij de pen ter uitvoering aanzette. Zijn eerste platduitsch gedicht « Schiitkrööt » kan in 1848 geschreven zijn, al het overige eerst van 1849 af.

Schiitkrööt. (*)

Nu sie den lütjen bröesel,
Whoe hé daar smöökt un smakt !
Hé paf ja vöör den köesel,
Als wen een lütjman bakt.

Wat smääkt de pyp wal prächtig !
Wat maakt he'n scheeve snuut,
Un suugt to-höög, un mächtig
Spygt he' dän sydwaarts uut.

He' is vöörwaar een knevel !
Viër vöet un doch keen knast.
Whoe blank is niet syn stevel !
De vöet' soo recht vöördwars !

Viërschrödig — als een snyder,
Waal-'beentig als een da k)s,
Mit swävelstikken-g'lieder,
Mit kiëwen als een la(k)s.

Hët oogen rund als hagel,
Een varf als bottermelk,
He' danst dy als een voagel
Un suupt dy als een-elk.

Hemdsmaun, un even-'hekeld,
De börstels in een tuut :
Sie, wat hé wichtig schrekelt,
Als dacht hé böeken uut !

Hé läät de sterven glinstren
Un blaast den rook in 'n wind. —
Jy deer(e)ns in de venstren,
Kykt jü de oogn ni blind.

(*) SCHIITKRÖÖT, dreumes.dwerg. Het tweede woord der samenstelling luidt *krodde* bij Kil., *kreute* bij Weil, *krote* bij Bilderdijk en beduidt *padde*. — V. 1. BRÖESEL (brijzel †), korte tabakspijp, en voorts een bluffer, zie Kil. *breuselen*, *broselen*. —

III.

Hoe vast hij zijn geheim in zich opsloot, of hoe onduidelijk zijne plans hem zelven voorlagen, dit moge nog een klein voorval bewijzen, dat Groth verhaalt, om zijnen braven vader nog na zijnen dood dank te zeggen.

Sedert hij het seminarie verlaten had, en naar Heide beroepen, aldaar als leeraar was aangesteld, leefde hij weder in het ouderhuis en de familie, van 1842-47. Zijn vader zag wel met belang en bezorgdheid voor zijns zoons gezondheid dezès studie en arbeid aan, die in omvang en spanning steeds toenamen, weldra in zulke mate, dat hij zich nauwelijks eenig verzet gunde. Hijzelf stoorde hem echter nooit met lastige nieuwsgierige vragen, doch liet hem « betijen », zooals dit weinige vaders hadden gedaan. « Trouwens, antwoord hadde ik hem ook niet voldoende kunnen geven. Slechts eenmaal, als hij van de Zaturdagmarkt, waar hij aankopen voor zijne mulderszaak gedaan had, tehuis kwam, zegde hij mij, dat een bekende hem gevraagd had, wat ik dan eigenlijk voornemens was. Zijn bericht luidde woordelijk: ik antwoordde hem, dat hij het u zelf vragen moest, daar ik het niet wist en niet begreep. — En toen ikzelf daarop niets antwoordde, was de zaak afgedaan en ik kon ongestoord voortarbeiden.

Slechts eenmaal zegde mij mijn vader, korts vóór den tijd toen ik werkelijk ineenstortte: Klaus, dat gaat niet, mijn zoon. Gij brengt u ten onder. Zoo'n arbeiden lijdt geen mensch. Ik antwoordde hem: lieve vader, het mag waar zijn. Doch ik ben als een man die van zin is, over eene gracht te springen. Ik neem juist den aanloop en wil even den springstok aanzetten, daar roept men mij toe: houd op! dat

V. 3. KÖESEL, *käsel*, huisje; vgl. *kas*, *kot*, *keet*. — V. 4. LÜTJMAN, keetman, keuterboer; van *lutje*, klein. Weil. — V. 8. SPYGEN, spuwen. Weil. — V. 10. KNAST, knoest, kwast; Kil. *ast*. — V. 12. VÖÖRDWARS, overdwars. — V. 13. VIERSCHRÖDIG, vierkantig, bij overdracht: plomp, zie Weiland: *schrodén*, snijden. — V. 14. WAAL- 'BEENTIG, krombeenig, van *walen*, waggelen (Weiland) en *gebeente*. — Daks. *das*, Lat. *taxus*. — V. 15. GLIEDER, geleders, van *gelid*; hoogd. vorm. — V. 16. LAKS, Kiliaan geeft *lacks*, *lack*, *lasch*; Berghaus. Sprachschatz der Sassen: *lass*, Latijn *tassus*. — V. 21. EVEN-HEKELD, effen gehekeld, gladgekamd. — V. 22. BÖRSTEN, borstels. — V. 23. SCHREKELEN, schrankelen, met de beenen uiteengezet gaan; vgl. *schraag* en *schrikkelen*, waarvan: schrikkeljaar.

gaat niet. Er over kom ik, wellicht dood, doch er over. Dit moet zijnen wil hebben. Hoofdschuddend antwoordde hij mij : Gij moet het weten! » En zekerlijk geloofde Klaus Groth zijne krachten geheel uitgeput, als zijn Quickborn nog vijf jaren later gedrukt voor hem lag en algemeene waardeering hem betuigde, dat de sprong gelukt en hij over de gracht heengekomen was.

Aldus pastor Petersen twijfelde, en een andere pastor Koopmann, met wien Groth gedurende zijnen leeraarstijd in Heide wekelijks een paar malen, meestal tot middernacht, latijnsche classieken las, schreef hem uit Lauenburg, waar hij, toen zijn Quickborn verscheen, bisschop was : Ik hadde eer alles ander van u verwacht, altijd iets groots en beduidends, eerder dat gij een baanbrekend spraakkunst-geleerde en taalkundige zoudt geworden zijn, dan dit.

Op zijnen geliefden pastor Marcus wrook hij zich. Toen hij zijnen Peter Koenraad schreef, schilderde hij hem en zijn huis af (Otto Speckter heeft van beiden in den Quickborn eene treffende afbeelding geleverd). Eer zijn boek gereed en gedrukt was, reisde zijn vriend Selle, bij wien hij als gezegd is, op Femeren woonde, in de vacantie naar Heide bij zijnen broeder. Hem gaf hij den Peter Koenraad in handschrift mede en verzocht hem, over Tellingstedt te reizen en het gedicht, zonder verdere inleiding, den goeden pastor voor te lezen.

Zóó geschiedde het. Selle kwam aan in de pastorij en werd meteen met de droeve vraag ontvangen : hoe maakt het onze arme vriend Groth ? Want deze was veroordeeld, sedert hij ziek was weggegaan, gold wel menigeen voor verdorven en gestorven. Toen verhaalde Selle den bezorgden ouden heer, dat hij weder werkte en hij (Selle) iets van zijnen arbeid bij zich had, met last het hem voor te lezen. Daarop zette zich de waardige pastor op een bankje, rookte zijne pijp aan, schoof de witte kwispelmuts recht en liet voller verwachting den voorlezer beginnen. Rustig hoorde hij hem lang aan, tot Selle aan het punt kwam, waar de pastor met zijn waterglas in de hand, bij de pomp te kennelijk geteekend wordt. Toen riep hij opspringend : Houd op, dat ben ik! (*)

(*) *Peter Koenraad*, eene merkwaardige dorpsidylle van ruim 800 verzen, zal verder bij verkorting weêrgegeven worden. Wij willen ze niet bederven door enkel het hier betreffende breukstuk mede te deelen.

En na eene korte pooze : In alle eer, ga voort ! En als Selle geëindigd had, riep hij uit, wel wetende wat Groth eens beloofde : Ja, hij kan het toch, werkelijk ! — Eenmaal heeft hij dien goeden vriend Marcus nog wedergezien, in Kiel 1853. Zijne waardeering roerde hem diep, hoe kon het ook anders ?

IV.

Dat echter zijn doel zonder omvattende voorstudie niet te bereiken was, moge een woord van den hoogst verdienstelijken germanist, prof. Karl. Müllenhoff bewijzen, die, na het verschijnen des Quickborn hem schreef : Ik heb niet gedacht dat deze opgave die moest volbracht worden, en die gij volbracht hebt, door ééns menschen kracht kon worden volbracht. Namelijk anders ware het bij zoeken en tasten gebleven.—Van Müllenhoff is ook het oordeel gedrukt : Toen Groth voor het eerst in Kiel optrad, scheen hij ons professors en doctors geheel als ons gelijke, ja elk onzer uit verschillende vakken, kon gelooven, dat Groth juist zijn vak tot zijne bijzondere studie gemaakt had.

Het komt mij niet in den zin, Groth als eenen eigenlijken geleerde voor te stellen ; toch is het wenschelijk voortaan niet te gelooven, dat zekere dingen door ingeving van boven worden opgelost. Krachtdadigheid, arbeid behoort aan ieder. Dat hij voor zijne navolgers mede-gewerkt en zij het gemakkelijker hebben, ligt in den aard der kunst en des samenhangs van alle streven. Allengskens liepen zijne studiën meer en meer op zijn dichterlijk doeleinde als rechtstreeksche voorbereiding uit. Indien men vragen wilde, hoe natuur- en scheikundige studiën met de dichtkunst in betrekking staan, zoo is het antwoord dees, dat hij veel deed uit lust tot leeren en weten, dat elke toemaat echter zijnen gezichteinder tevens uitstreckte en scherper afteekende. Ook konde men het antwoord herhalen, dat hij zijnen vriend Hartz gaf, toen deze hem verwonderd vroeg : Als gij gedichten schreeft, waartoe diende u dan de wiskunst ? — « Ik heb mij hierdoor geoefend om een vraagstuk wekenlang onafgebroken vast in het oog te houden Dit was bij de onbuigzaamheid der onbeoefende volksspraak zekerlijk noodig. » Om over rijm en klankmaat

meester te worden, die met het Hoogduitsch niet strooken, maakte hij rijmkunststukken, waarvan ook enkele als het gedicht *An de Maan* gedrukt zijn. Ook zijne vertaling van Burns' *Tam o' Shanter* had dien grond. Het stuk is bijna onvertaalbaar; hij bemeesterde het door maandenlangen arbeid, die hem eene onschatbare zekerheid en behendigheid bezorgde. Als rechtstreeksch voorbeeld kon Burns hem zoo weinig dienen, als Hebel, daartoe zijn de volksaanschouwingen en de wijzen van uitdrukking te verschillend. — Ook dienden hem zijne afgetrokken studien als tegenwicht voor het opwindende verbeeldingswerk; want hij dichtte toen een paar jaar schier onophoudend. Indien men echter gelooft, dat Groth's gedichten zoo uit kouden overleg en arbeid ontsproten zijn, dan vergist men zich. Eene hartstochtelijke liefde tot eene schoone jonkvrouw maakte hem tot dichter. Hij heeft haar dit zelf in een geboortedagvers beleden, waarvan in zijne *Hundert Blätter kochdeutscher Gedichte* als inleiding deze regelen voorkomen :

Von deinen lippen ist der Ton erklungen, Dersonnenwärts mein ganzes Wesen zieht. Du hast ihn in die Seele mir gesungen : Sieh ! was ich denke wird davon ein Lied.		Van dijne lippen heeft de toon geklonken Die heel mijn wezen zonnewaarts gebiedt. Du hebs hem in de ziele mij gezongen : Zie ! wat ik denke wordt daarvan een lied.
---	--	--

« Zij zong zeer schoon. Wij zongen veel te zamen. Dat ik ontzeggen moest, heeft mij lange jaren onnoemlijk leed gedaan en er toe bijgedragen, dat ik mij in boeken en studie begroef en het begraven-worden nabij was.»

V.

Op gene reis naar het vaderoord in den herfst van 1857 ging zijn trouwe vriend Selle ook naar Kiel bij hunnen beroemden landsman 'pastor Klaus Harms en las hem o. a. *Hanne uut Frankryk* voor. Hierdoor ontstond eene briefwisseling en het aanbod zijnerzijds om Groth's toekomstig boek openlijk aan te bevelen, zooals het ook geschied is. In eenen dezer brieven schreef hij : Werk niet te veel, velen hebben zich dood gewerkt. — Doch de dichter was op de baan. Hij schaamt zich niet te bekennen, dat menigen avond zijn kort gebed luidde : Heer, laat mij zoo lang leven, tot ik mijn boek klaar heb. Amen.

Toen hij den volgenden winter in Gervinus' letterkundige Geschiedenis het hoofdstuk over Hebel las, was het hem, ondanks den lof, als hadde men van hem gesproken. Hij besloot daarom hem een deel van zijn schier voleind boek te zenden, waarbij hij hem onbewimpeld schreef, hoe hij gedacht had, en om zijn oordeel verzocht. Eenige weken daarna kreeg hij tot antwoord : Uw boek zal zijn als eene oasis in de woestijn. Laat het maar drukken. Gij behoeft noch mij noch Klaus Harms tot aanbeveling. —

« Dezen brief ontving ik op eenen kouden maart-morgen des jaars 1852. Ik brak hem open en las die eerste regels. Dan viel hij mij uit de hand. Ik zat als versteven, weende niet, verheugde mij niet, zat aldus wellicht twee uren. Mijn gansch verleden trok levendig in mij voorbij ; als een voorhangsel viel het vanvoor mijn innerlijk oog en ik zag nu eerst, hoe ik zonder eigenlijke hoop, zonder verwachting, in duistere onderwerping grenzeloos geleden en gestreden had. » Thands ging eene deur open ! Hij was over de gracht heengesprongen. Maar persoonlijk lag hij daarneder. Lag ook dra werkelijk een half jaar lang op het ziekenbed. Voorloopig zat hij en staarde op Gervinus' brief aan zijne voeten, totdat zijn vriend uit de school kwam, en hem verschrikt aanzag. — « Als 't u belieft, raap op en lees ! dit kon ik uitbrengen, en nu eerst hoorde ik den inhoud volstandig en vergewiste mij door Selle's tegenwoordigheid, dat het geen zinsbedrog, geen droom was. » — Hij had zijn doel bereikt.

Onder de gestalten die zijner verbeelding voorbijtrokken, was een heerlijk jong meisje dat het levendigst verscheen en hem oneindig treurig maakte. — « Hadde ik Gervinus' brief ook slechts vijf jaren vroeger in handen, d. i. eene toekomst voor oogen gehad, wie weet wat geschied ware. Thands leidde. juist toen, een gelukkigere mijne aangebedene ten altaar. Waartoe thands die waardeering, misschien de krans, die den dichter smukt ? »

Aan den ernst ontbrak niet onmiddellijk de luim. Er waren twee predikanten in het kleine landstadje, waar Groth nu 4 jaren en daarboven gehuisd had. Beide bezochten hem meer dan hij verlangde. De eene kenmerkte zich door zwaarlijvigheid, was hoogst onbeduidend, had daarom juist iets van den priesterhoogmoed, die het toenmaals natuurlijk vond, den

gewezen schoolleeraar als ondergeschikte, ofschoon niet onvriendelijk te bejegenen. Groth behandelde hem somwijlen zoo slecht, dat hij eenigen tijd wegbleef. Doch voerde hem de verveling, niet de geestmin weder terug. Hem schikte Groth nu eenige afschriften van Gervinus' brieven ter bevestiging der nauwkeurige overschrijving, welke hij als inleiding bij eenen goeden uitgever en bij eenige hoogleeraren te Kiel noodig had. Met deze echtverklaarde afschriften in de hand viel hij korts daarna bij G. in, ademloos vragende: Is dat onze groote Gervinus? — Ja. — Dan zijt ge binnen eenige weken een beroemd man. — Kan zijn. — Dat heb ik gaar niet vermoed! — Dat geloof ik wel. — Dan blijft gij ook wel niet langer op Femenen? — Neen, wat zou ik hier? — En af trok de brave op nimmer-wederziens.

Korts vóór het verschijnen des Quickborn, nog te Landkerken op Femenen, ontving G. van Alexander von Humboldt bericht. G. had hem uit waarachtige vereering (want hij had zijne gezamentlijke werken tot die slechts in groot formaat verschenen waren, met groote lust gelezen), een exemplaar benevens eenen brief gezonden. Later, in Bonn, kreeg hij nog eenmaal eenen brief van hem. Hierin schreef hij: Ik versta wat ik lees, want uw tongval heeft mij, toen ik ten huize van Claudius (den Wandsbecker bode) met moeite Zweedsch en Deensch leerde, altijd bevallen. — In Bonn liet hij door prof. Mendelssohn, die uit Berlijn op bezoek over was, naar G.'s bevinden en toestand vernemen. Dra daarna schikte hij hem naamloos eene rol gouds, die hij van koning Frederik-Willem IV voor hem verzocht had. Een zoo groot en goed man was de groote natuurkundige!

Prof. Karl Müllenhoff, weldra G.'s beste vriend, de werkzaamste bevorderaar en medehelper in zijn arbeiden, de beschermer zijner persoon en zijns werks, had het boek eerst grondig gestudeerd, eer hij hem schreef. Dan echter verschenen, schier gelijktijdig met zijnen eersten brief, openlijke besprekingen des Quickborn van hem, die in grondigheid en breedheid nog niet overtroffen zijn. Hij noodigde hem uit naar Kiel en tot zijnent. En of G. ook al het laatste afsloeg, zoo overhaalde hij hem toch tot het besluit, daarheen te komen, waar Groth dan ook eene blijvende woonplaats gevonden heeft.

PETER KOENRAAD.

De someravond lokt heer Pastor 'r- uut.
Hé stopt een kalkpyp, trekt de nächtmüts dieper
Un slart vöör döör un set sich under 'n lind'boom.

Doe kwam de straat to-höög by d'n waterbeek,
Waar wit als snee de hek van vlieders blöeid',
De oulde Volmacht 'r-op in blanke tofflen,
Den kop byna nog witter als de blöem'.

De Doctor stüürd' ook richtig na' se toe.

Doe nam heer Pastor wederum dat woord :

Hier was myn leven nog keen schouspel 'weest.
Doe heett' dat 'maai een dag : Nu komt komedie !

Dat was een lütje band' van wenig man,
Dé in de slechtste tyd op dörpen speelde.

Dat jungvolk, wat mar been' had, was to gang,
Um sacht een gluup van 't wonderdier to krygen.

Sie daar ! daar kwam een swarten krouskop 'r- uut,
Hemdsmou'n un op tofflen, flink un vründlik.

Doch stund hé mar een lütje oogenblik,

Un alle heerlijkheid was achter 't laken.

Daar sat vandaag een bengel mank den troep,
De sönst ni gaern de kegelbaan besöcht.

Den maandagavend ging 't dan richtig los.

Ook Peter Koenraad arbeidd' langs de steenbrug
Un trok de grooten been', un had 'et hild.
Als ik daar kwam, doe was hé al ann plaats

Un keek mit groote oogen na' den vöörhang.

An 't ende ward daar eenmaal, tweemaal 'klingeld,

Un vöör uns stund de wereld un noch een dörp.

De krouskop maakt' den wilden rööverhööfdman.

De hööfdpersoon dat was de snydersdochter,
Een junge deern van vyftein, sestein jaar.

Doe kwam se — un mit eenmaal was dat stil,
Als vloog daar, als men segt, een geest döör 't huus.

Doe stund de arme Koenraad rein verblikst.

De lütje was ook recht een unschuldsbéld.
De oogen lachten by de swarten haar',
Se sprak soo schuw un schüchtern un soo eerbaar,
Se was soo flink, soo blööd un doch soo nietlik.

Uut Peter Koenraad wardn wy gaar ni kloek.
Hé kreeg een niefen rok, een niefwe müts
Un

. . . elken avend; wen 't komedie gaf,
Soo maakt' hy sich al tydig op de been'.

Un mit den krouskop ward hé gants vertrouwd. —

De tyden loopn, de winter kwam heran,

De spelers paktén in un trokken weg.

Uns' Koenraad was de ouden söndre Klaas.

Syn moeder seê, hé sat des avnds un läs

Ook wal een brief, se wist ni van welkeen.

Soo ging de winter hén, dat vöörjaar kwam
Un Peter moest by't ploëgen un by't säden.

Inn somer was de krouskop weder daar.
Hé klaagd': de winter had se bannig mit-'nom'n.

De süster un de moeder hieldn sich binn',
Dat munkeld', dat se al 'äär tüüg verkocht haddn
Un gants in nood un diep in armoed wäärn.
Se seên soogaar, Peter Koenraad leend' se geld.

Op eenmaal lööpt dat als een vüür döör 't dörp :
„ Peter Koenraad sal 'n komediantin hebbn,
De junge deern van dertein, veertein jaar ! „

Ik seê : dat is een dumme klönery !

Als ik nog scheld, komt Koenraad syn ould moeder
Un weent un schrygt un klaagt 'äär groote nood :
Syn vader sal sich nog in 't sark umkeeren.

Se had 'em alles 'segd
ik mocht doch hênkonn
Un 'em maal schimp un schand un schaamt' vöörhouldn !

Als ik daar kwam, soo vroeg ik, of dat waar was.
Doe segd' hé : ja, hé would dat määdken hebbn.

Ik wist ni, wat ik seggn sould to den mensche !
Hé stund soo vast un seker als een boom.

Wat gaf dat nu vöör 'n snatren un vertelln !
Dat wäär' dat gantse dörp syn eer to naeg.

Hé ging syn weg, als wen 'em dat ni raakt'.
Des avends immer ruwig na 't Rundeel.

By hellen dagen lingelangs de straat,
Un snakt' mit 'äär un had 'äär by de hand,
Un schaamd' sich ni, als wäär 't syn lütje süster.

Dat määdken gröett' bescheiden hên un her;
De mans-lü' seên, se was doch werklik smuk :
Wat had se witte tändn un roode bakken !

Soo kwam to-letst de hoogtydsdag heran.
Wé sälig was, dat was uns' Peter Koenraad.

Dat gansche dörp was vol Godlof un vreud.

Wy saten rund herum op de grootdeel,
Vöör boos un afsyd hongn d'r witte lakens.
De schafners gingn mit witte platen 'r-um.

Mit eenmaal schalt een orgel vöör de döör.

Ik sat jüüst grade över van dat brudpaar.
Mit eenmaal ward se als de 'kalkte wand,
Un Koenraad gants verheesbeest un vertündeld.

Daar stund de gantse sibschap in de döör!
De orgeldraeier mit dat halve been,
De g'lederrenker mit syn beide kinder,
De taschenspeler in syn witte müls,
De vüervreter mit den zeegenbaard.

Soogaar de gryse jung' mitsamt syn aap.

De döörslü' vlogen al verblikst to-höög.

Ik ging to huus un sag ni, whoe dat byliep.

Dat was to-letst nog immer arger 'wordn,
Bet Koenraad se mit pak un sak heruutjoeg,
De brud had 'weend, de swegermoeder 'scholdn :
• De lü' wäärn ev'n soo goed als alle andren ! •

Dat kwam an 't end doch alles to sich-sülf.
Peter Koenraad leefd' un arbeidd' als gewöönlik;
Doch kwam syn vrou mar selden uut de döör,
De hoogtyd had 'äär bannig schade 'daan.

Mit moeder Koenraad kon se sich ni stelln.

Koenraad ward bould nog stiller als to vöörn.

He was to-letst als schadde an den wand.

Doe heett' dat 'maal, de krouskop was daar weder,
In samtrok gantslik als de fynste heer.

Hé was van Hamborg edder Lübeck 'konn,
In d'n düüstren — un miteen na' Koenraad 'gaan.

De wächter had ook 'höörd, whoe se daar snakten,

'Sien had hé niks, de venstren wäärn behangn,
Doch sag hé oft een schadde, dé daar vocht.

Den derden morgen kwam ik vöör de döör,
Als myn gewoonheid is, nog aardig tydig,
Un haald' my uut de pump een glas vol water :
Doe komt daar 'n wagen 'r-op van Peter Koenraad.
Ik sta un pump — doe komt hé jüüst to-höög.
Vöör-toe sit Peter Koenraad mit den krouskop
Un midden-in, syn vrou un swegermoeder
Mit kisten un mit kasten un mit saken.
De krouskop un de moeder groett' my vrech,
De vrou sat nüül mit beide hand' vöör oogen
Un Koenraad mit den hoed diep in 't gesicht.
Whoe sag hé godsbedröefd un 'slagen uut !
Hé hield dat leid, als vaard' hé sich na'n richtplaats,
Ik meend', ik säg' de dood mit sweep un pitsch.
Hé seé keen woord un trok mar kuum den hoed.
Ik wist ni, wat ik seggn un denken sould',
Un stund nog lang un sag se achterna,
Bet my de vingren van dat water vroor'n.

Ann namiddag kwam Peter Koenraad weder,
Ik sie 'em nog, whoe hé inn wagen hong,
Ik wist ni, of hé dood was edder leevndig,
Hé sag erschriklik, godsbarhartig uut !
Hé groett' my ni un seé keen stervens woord,
Un als ik hënging, tukt' un mukt' hé nit,
Un was, als wen niks los wäär', by de arbeid.

Hé sag my vast un ruwig in de oogen,
— Ik wist ni, wat ik seggn sould to den mensche ! —
Un was so bleek, als kwam hé uut der eerd,
Un als ik anvangn would un would 'em tröösten,
Do vati' hé my ann arm un segd' : « Heer Pastor,
Jy meent dat goed — doch nu is all's to laat. »
Wat sould ik doen ? Ik sag, hé had wal recht
Un dacht, de stille arbeid mocht 'em tröösten.

Hé reé ook uut to plöegen als gewöönlik,
Doch hong hé op 'et peerd', als wäär' hé duun,
Un avends kwam hé weder, ging to bed,
Un lag mar wenig dag', so was hé'n lyk,
Un ligt un slaopt hier'n beetjen över hën;
Heer Doctor hët den lykensteen wal 'sien,
Daar staeit syn naam, un under : « Truwe lievde. »

AANMERKINGEN. Dit dichtstuk van 83o verzen wordt hier tot 135 verzen herleid. — **BAND**, troep, zie Kiliaan, vgl. *bende*. — **BANNIG**, hard, geweldig, zeer, bij Kil. verwaten, verdoemd. — **DUUN**, dronken. Kiliaan heeft *duynen*, tumere, gezwollen zijn, tumescere, gisten. *Deun* beduidt ook voldoening, z. Schuermans. — **EDDER**, eder, of, z. Kiliaan. — **G'LEDERRENKER**, ledenrekker, kunstemaker. Vgl. *gelederen* en *ranken*, Kil., eene snelle buiging en wending met het lichaam maken. — **GROOTDEEL**, dorschvloer vooraan in het huis, bij feestgelegenheden, wanneer de pijzel (Kil. keuken), achterzaal, niet ruim genoeg is, als zaal benuttigd, terwijl men vóór de aanpalende *boos* (stal) en *afsyd* (absida) lakens hangt Zie Weiland. — **HEK**, heg, haag. — **HILD**, ijlig. — **LEID**, leidsel, toom. — **MITSAMT**, mitsgaders, vgl. *samt*, z. Weiland. — **NAEG**, na, z. Kiliaan, *negher*, nader. — **NÜÜL**, voorover gebukt. Vgl *k-nielen*. — **OFT**, ofte, vaak, z. Van der Schueren. — **PITSCH**, zweep. Kiliaan. — **PLATE**, voorschoot, vgl. *tablette* en *tablier*. — **SÄDEN**, zaaien, z. Kiliaan. — **SAMTOK**, van *sammet*. fluweel. Weiland. — **SCHAFNER**, schaffenaar, die aanschaft, bediende. — **SIBSCHAP**, maagschap, z. Kiliaan; bij uitbreiding: gezelschap. — **SLARREN**, slieren, *sleeren* bij Schuermans. — **SÖNDRE KLAAS**, zonderling. Kil. *sonder*, singularis. — **SWEGERMOEDER**, vgl. *swegervrouwe*, Van der Schueren. — **TOFFEL**, pantoffel, z. **Kramers'** Nederlandsch-Fransch Woordenboek. — **TUKKEM**, het hoofd bewegen, z. Kiliaan, in tegenstelling van *rukken* of *mikken*, de lippen bewegen. — **VERHEESBEESTEN**, verward van zin, van overijling buiten adem zijn. Z. *hassebassen*, Kramers. — **VERTÜNDELEN**, in verwarring brengen; van *tündelen*, lissen weven (en in de war doen). — **VRECH**, vrank, z. Schuermans. — **ZEEGE**, tseege, geit, z. Weiland. — De woorden: **BAK**, **BET**, **GRADE**, **KLÖNEN**, **KUUM**, **LINGELANGS**, **MANK**, **NIETLIK**, **SCHADDE**, **SMUK**, **VOLMACHT** e. a. zijn reeds vroeger uitgelegd.

III.

I. Vaders oordeel over den Quickborn, en anderer. Dr Kolster. Een Johan. De landvoogd Hansen. De vriend Selle. Veelzijdige studiën. Vooroordeel tegen Platduitsch. Afscheid van Femeren. Stemmen uit het volk. — II. Tweede en derde uitgaven. Nederlanders, taalcongres en spelling. Kinderovatie. *Hé seé my soo veel*. — III. Onthaal te Kiel. Deensch bestuur: milde aanbiedingen. Verkeer met geleerden. Bewondering, nieuwsgierigheid en wrevel. — Boin, Hegewisch. De Brandis-familie en Dahlmann te Bonn. Müllenhoff, Nitzsch en Harms, te Kiel. — IV. Arbeid: spelling, woordenboek en spraakleer. Noodzakelijke schrijfwijze. Kunstgrap: *Byspel* (fabel), een kniedicht. — V. Goethe en Platen, zijne meesters. Otto Jahr en Welcker te Bonn. Volksdichting. Vorm, de hoofvoorwaarde. Eene rijpe vrucht en een kind des schriks. *Myn Johan*. — VI. De Quickborn, hoe onthaald. Prof. Wieding's getuigenis. Denentijd: Deensch en Dietsch in Sleswijk: Angelen. Een warme Duitschlander. Terugblik op Vlaanderen. — *Myn Johan* († 1860).

I.

Zijn lievelingsbroeder dien hij in dat juweeltje van diep gevoel « Myn Johan » immers herdacht heeft, haalde hem van Femeren af, daar hij te zwak was om alleen te reizen. Zeer verlangend was hij natuurlijk te vernemen, hoe zijne familie, vooral zijn vader, den pas verschenenen Quickborn opgenomen had. Johan verhaalde hem nu, dat hij het boek gewis met belangstelling gelezen, doch aan Vader twijfelend gezegd had: Aldus, dat is het? Daaraan heeft hij die vele jaren gewerkt? Dat is toch niet gelijk anders met zulke boeken, het zijn heel gewone menschen, die daarin voorkomen, enkel lieden zooals wij! — Maar Vader had geantwoord: Ik geloof toch dat het iets bijzonders is, overigens, dat zal Klaus wel weten, die is knapper dan wij beiden. — Zeker, wat hij wist en wilde was juist, inheemsche lieden zoo af te schilderen dat zij aan zichzelf gelooven konden en inzooverre was hem de nederduitsche taal een voortreffelijk middel. Want bij alle achting voor de hoogduitsche classieken was hem dit toch klaar, dat hunne idealen meestal verre boven de volkswereld uitreikten. Zelfs in Goethe's Herman en Dorothea vindt de « kleine man », vinden de geringe lieden geene plaats. Men moest dieper naar beneden tasten in het volk, om het zichzelf te doen begrijpen, en dit wel, zonder het over zichzelf lastig te maken. Dat Groth hierin gelukt was, daarvan ontving hij dra treffende bewijzen. Eene latere vriendin schreef hem: Gij hebt ons onze

landstreek, ons stil leven, onze eenvormige Marsch, tuin en hoenderhof lief en dierbaar gemaakt. — En eene hoogbeschaafde vrouwe uit voorname kringen zegde hem : Ik had geene rechte achting voor ons volk, dat mij plomp en onbevallig toescheen; gij hebt het mij waard en dierbaar gemaakt.

Weldra verschenen van alle zijden beoordeelingen — in eerste plaats wat innerlijke waarde en invloed betreft, die van Müllenhoff, — welke ook den weifelenden broeder de oogen openden en Vaders vertrouwen rechtvaardigden. De eerste bespreking die in het vaderhuis drong, was ook van een gezaghebbend man in Ditmarschen, den geleerden rector van het eenige gymnasium aldaar, te Meldorp, Dr. later professor Kolster.

Het was op eenen Zondagmorgen. De familie zat rondom de koffietafel. Daar verscheen de « Ditmarscher Bote », de plaatselijke « tijding », met de liefdevolle bijdrage over het levenswerk van Vaders oudsten zoon. Hij las het bericht luidop voor, met ernstige, soms van vreugde bevende stem. Hij zelf uitte zich niet, maar tegenwoordig was een school- en speelmakker des dichters, ook een Johan. Zij hadden van kindsbeen af veel lust en leed met elkanderen gedeeld, samen hunne vliegers opgelaten, samen om prijs geknikkerd, gekeven en vergeven.

De vriend werd handwerker, genoot als jonge schoone man veel van het leven, werd toch vroegtijdig ernstig, levenswijs, huwde in dien zin, spaarde, onderhield zijnen ouden vader. Maar de poëzie des bestaans was voor hem verwelkt. Die hoorde het aan, hoe Groth's vader de proeven uit den Quickborn, die Dr. Kolster met lof aanhaalde, voorlas, onder anderen het gedicht : Ik would, wy wäarn nog kleen, Johan, Doe was de wereld soo groot. Hij betrok het, hoewel niet geheel ten onrechte in zijnen zin, rechtstreeks op zich. Dat verdroeg hij niet. Doodsbleek liep hij de kamer uit, Groth's broeder hem na, en bij het afscheid weende hij en ijlde weg.

Te dezer gelegenheid zij nog een voorval verhaald, dat zijn vader hem, toen hij dezen korts na zijn huwelijk, met zijne vrouw bezocht — want de brave man beleefde deze beslissende gebeurtenis, alsook zijne benoeming tot eere-doctor te Bonn — niet zonder trots op zijnen zoon mededeelde.

Na het vertrek eens vriends uit zijnen leeraarstijd, des

voormaligen landvoogds Boysen, welke als lid der voorloopige Sleeswijk-Holsteinsche regeering tijdens den opstand tegen de Denen 1848-50, na de overwinning afgezet en verbannen werd, trad een landvoogd Hansen uit Meldorp in zijne plaats. Deze kwam schier wekelijks naar den molen bij vader Groth om een praatje te houden en zich te zelfder tijd omtrent gemeente- en plaatselijke zaken in te lichten. Want de oude bezat doorzicht en oordeel, en door veeljarige bekleeding van dit of geen eere-ambt in de gemeente, namelijk als stroom en damrichter, d. i. waterloop- en wegopzichter, ondervinding van menigen aard, welke de nieuwe landvoogd benuttigde.

Bij een dergelijk bezoek, vroeg de landvoogd eens : Ik heb een boek, heer Groth, dat heet Quickborn; ik ben anders eigenlijk geen vriend van het Platduitsch (hoe beteekenisvol voor de toenmalige verhouding der beschaafde klas tot de verachte volkssprake; men denke, dat zoo de eerste ambtenaar des landekens sprak, waarin hij buiten beampten slechts met platduitsch-sprekenden verkeerde, in een landeken, welks hoofdchronijkcr, Neocorus, de geschiedenis des beroemden laatsten duitschen vrijstaats in 't Platduitsch geschreven had; veel beteekenend ook voor het waagstuk om die verachte volksspraak weder in eere te brengen), — maar mijne vrienden, namelijk Dr. Kolster hebben mij gedwongen het boek te lezen. Nu komt het echter ook in 't geheel niet meer van mijne tafel. Het is van eenen man uws naams, is hij verwant met u? — Dat is myn sön! antwoordde de vader. Mijn God, riep de landvoogd uit, dat beeldde ik mij niet in. Hoe komt hij daaraan? — Dat weet ik nich, zei de oude glimlachend, van my hët hé 't nich.

Met zijnen Johan reisde hij aldus omtrent in Maart 1853 van Femeren af en liet zijnen lieven trouwen Selle met diep zielenwee op het eenzame eiland achter, in eene betrekking die voor hem en zijne bekwaamheden gaar niet pasten, onder lieden die, zoo goed zij waren, hem niet begrepen. « Hij was in een klein vlek orgelist en kinder-schoolmeester, een man, die reeds vóór dat hij het onderwijzers-seminarie met mij in Tonderen bezocht, gymnasiale vorming bezat, maar door geldgebrek verhinderd was, de hoogeschool te bezoeken. Hij las met mij schier alle europische talen, wij lazen te zamen schier de gansche oude classieke letterkunde der Italianen en Span-

jaarden, 's winteravonds gewoonlijk een hoofdstuk uit Virgilius. Deensch en Zweedsch hadden wij reeds op het seminarie gelezen; engelsche en fransche werken verkregen wij kistgewijze uit de Hamburger leenboekerij van Laciss, geleende werken uit de hoogeschools-boekerij te Kiel en van den vriendelijken boekhandelaar Klohn aldaar. Wiskundige en wijsgeerige studiën lagen hem minder na, ook ontbrak hem natuurlijk de tijd, ofschoon hij, ongehuwd zijnde, schier onmiddellijk na zijne ambtsbezigheden zich met mij aan het boek zettede. Wat ik toenmaals in 5 jaren al gelezen heb, dat zouden wel vier paarden niet kunnen trekken. Ik las nog eenmaal Goethe en Schiller's volledige briefwisseling, zooverre zij verschenen was, alle duitsche dichters van nieuweren tijd, geschiedkundige en wijsgeerige werken als Schlosser en Macaulay, Schleiermacher's vertaling van Plato, alles wat toegankelijk was aan wijsgeeren, zoo mogelijk in den oirtekst, als Spinoza, Cartesius, de engelsche en duitsche, zoover ik ze niet kende, inbegrepen, werken als Whewells geschiedenis der inductieve wetenschappen, Ritters 12 deelen geschiedenis der wijsbegeerte, Carl Ritters 14 deelen aardrijkskunde, de geschiedenis der scheikunde van Kapp, de scheikunde van Graham-Otto, de technische scheikunde van Knapp, de « Epochen » van Apelt, honderden deelen reisbeschrijvingen in alie talen, Grimms spraakkunst in 4 deelen, Dubois-Reymonds moeilijk boek over dierlijke electriciteit — om iets te noemen, want een groot aantal ware nog op te sommen, om de lijst te volledigen. Daarbij ondernam ik zelfstandig ijverige kruid-ontleedkundige waarnemingen, kende Schleidens groot werk: Grondlage eener wetenschappelijke kruidkunde, heel nauwkeurig, zoodat ik zeer wel als professor van kruidkunde hadde kunnen aangesteld worden. In deze laatste studiën deelde Selle.

» Uit den aard echter was Selle toonkunstenaar. Reeds zijn vader gold als duchtig orgelist en orgelkenner, die bij de aaneming van geen nieuw werk van dit slach in het land als keurder ontbrak, en reeds uit de 17^e eeuw noemt ons choraalboek eenen Ditmarscher Sell, orgelist in Wesselburen, als componist van een nog gebruikelijk kerkgezag. Wanneer mijn Selle het niet tot eenen wijdklinkenden roem gebracht heeft, zoo ligt de schuld aan het noodlot dat hem niet de ge-

schikte plaats en vrijheid gunde. Eene geachte plaats heeft hij altijd ingenomen en bij bescheiden zin zich daarin gelukkig gevoeld. Ik durf mij beroemen, dat ik, sedert ik hem verliet, niet heb nagelaten voor hem het woord te voeren, ook, hierop, dat ik hem opgewekt en aangezet heb, eenige mijner liederen te toonzetten. En de faam dezer liederen heeft bewezen, dat ik mij niet in hem bedrogen had; want zijne beide deelen Quickbornlieders worden ten minste in het land nog altijd het meest gezongen, dikwerf door lieden, die niet vermoeden, wie ze gemaakt heeft, ofschoon sedert dien een vierde honderd duitsche toonzetters zich aan meest dezelfde teksten beproefd en hunne liederen hebben laten drukken.

» Hoe ingeworteld overigens het vooroordeel tegen de platduitsche spraak was, hoe men ze voor al het eigenlijk schoone ongeschikt hield, daarvan geeft ook Selle's oorspronkelijke omvatting als toonkundige het bewijs, en ik voer dit aan, omdat men het thands beschouwt als hebbende altijd vanzelf gesproken, dat men gedichten van hooger en toonkundige samenstellingen daartoe gemaakt heeft, en niet dat deze toestand is moeten gewonnen worden en dat ik daarvoor in de bres gesprongen ben. Mijne gedichten stelde mijn vriend wel op prijs, maar dat men platduitsch zingen konde, was hem lang niet in te praten, totdat hij het eindelijk beproefde. »

Hoewel niemand Groth zoozeer aan 't harte gegroeid was als deze Selle, nam hij toch op Femeren nog afscheid van menigen vriend. Bijzonderlijk was hij in den Denentijd menigeen dierbaar geworden door raad en schrift; eens zelfs stond voor hem deswegen de gevangenis reeds open, waaraan hij slechts door schranderheid in 't gesprek met den ambtman Broderser ontkwam. De staatkundige gebeurtenissen hebben overigens ook op zijne voortbrengsels dier dagen afgekleurd en invloed daarop uitgeoefend.

Van wat het volk zoal over den Quickborn dacht, getuigt het volgende. Een oude schoolmeester, Hans Mildenstein, had hem bijzonder lief gekregen. lang voordat hij hem als dichter leerde kennen. Hij was een hoogst eenvoudig redelijk man, een zelfgeleerde, van niet groote kennis, maar van diep geoed en eerbiedig voor elken hooger en begaafde en strevende. Hij bezocht hem schier elken zondag, wanneer hij te Landker-

ken ter kerke ging. Toen nu de Quickborn verschenen was, schonk Groth hem een exemplaar, hetwelk hem gewis hoogst verraschte. Hij las daaruitzijnen boeren voor, onder welke zich ook een bekende, zegge vriend des dichters bevond, een welhebbend man, Nicolaas Witt. Deze lijvige Klaas kon zijne verrukking niet bedwingen; zoo iets had hij natuurlijk nooit gehoord, dat verstond hij op gansch andere wijs, als zonst lezen en spreken. Om eene nieuwe uitdrukking aan zijne vreugde te geven, riep hij steeds onder de voorlezing uit: dat hët hé sülf 'maakt! dat hët hé ni af-'schreven? Tot hij eenmaal op een vreemd woord stiet en den Hans onderbrak: hou poes! dat is hoogdüütsch!

Een vriend voer hem met zijnen broeder aan den Sond. Van daar gingen zij te voet, daar het rijden hem zenuwlijdend maakte. Halverwegen Kiel, in Lütjenburg, waren echter zijne krachten ten einde, en hij bleef aldaar onder Johans verpleging in het gasthof maanden liggen. Eerst in Juli of Augusti geraakte hij tot Kiel.

II.

Intusschen was de eerste oplage zijns Quickborn uitgeput; hij moest in 't bed de proeflezing der tweede doen. Van alle kanten werd hem echter zijn ziekenleger door liefde en waardschatting verdragelijk gemaakt. Prof. Müllenhoff bezocht hem persoonlijk en beloofde hulp voor eene derde oplage betrekkelijk spelling en glossarium, welke beide tot dan toe, ofschoon ook in grondbeginsel vastgesteld, toch slechts uit den ruwe bewerkt waren. Brieven en drukwerk troffen in menigte in, waaronder ook eene zending, de verhandelingen van het Nederlandsch taalcongres met eenen brief, waarin hij verzocht werd zijne schrijfwijze bij de hollandsche aan te sluiten. Dit was aldus de eerste aanraking met de Nederlanders, die voor hem later rijk en vruchtbaar worden zoû.

Een voorval, hetwelk de dichter met genoegen herdenkt en dat zich later dikwerf, ofschoon ook in geheel verschillende vorm, herhaald heeft, was eene ovatie door kinders, gewis uit eigene beweging, zooals de omstandigheden het bewezen. Toen hij zoover hersteld was, dat hij in het vrije gaan kon, pleegden

hij en zijn broeder eenige tuintjes voorbij te wandelen, waarin een paar linden-priëeltjes tegen het voetpad stonden. Daar speelden op dat uur gewoonlijk kleine meisjes van omtrent 6, 10 of 12 jaren. Hij had zich in zijne zwakte, daar hij anders altijd de kinders aanspreekt en streelt, niet om hen bekommerd. Eens echter zag hij, dat zij hem verbeidden, zich, zoo wat een twaalftal, oprichtteden en eene der grootste uitriep : Nu mar toe ! en als hij voorbijging zongen zij. Ook daarop lettete hij niet, dit is toch naar kinderaard ; maar zijn broeder spoedde zich verlegen al lachende voorbij en zegde hem : hoort gij dan niet, wat zij zingen ? Toen hoorde Groth ja duidelijk zijn eigen lied : *Johan, ik moet voort!* Hij wendde zich om en knikte in aandoening dankend den kleinen toe, welke lachend en beschaamd voortzongen. « Bij de lezing van Silvio Pellico's *I mie prigione* had mij de plaats levendig getroffen, waar hij verhaalt dat wanneer hij uit de gevangenis terugkeerde, zijn koetsier voor hem den hoed afnam, toen deze hoorde dat hij den dichter van Francesca da Rimini had opgeladen. Met Silvio Pellico dacht ik, dat zulke gebeurtenis voor alle lijden onschadelijk moest stellen; ik zelf dacht thands voor mij iets dergelijks. Doch gezondheid verschaft het toch niet! »

HE SEË MY SOO VEEL.

1.

Hé seë my soo veel, un ik seë 'em keen woord,
Un al wat ik seë, was : Johan, ik moet voort !

2.

Hé seë my van liefd' un van hemmel un eerd,
Hé seë my van alles — ik weet ni maal meer !

3.

Hé seë my soo veel, un ik seë 'em keen woord,
Un al wat ik seë, was : Johan, ik moet voort !

4.

Hé hield my de hand', un hé bad my soo dol,
Ik sould 'em doch goed wes'n, un of ik ni would ?

5.

Ik was ja ni bôös, aver seë doch keen woord,
Un al wat ik seë, was : Johan, ik moet voort !

6.

Nu sit ik un denk, un denk immer daaran,
My dünt, ik moest 'segd hebbn : wa' geern, myn Johan !

7.

Un doch, komt dat weder, soo seg ik keen woord,
Un houldt hé my, seg ik : Johan, ik moet voort.

III.

Te Kiel hadden vrienden hem eene treffelijke ontvangst bereid ; hij vond eene volstandige huisinrichting voor eenen jongman klaar, bed en tafel, eetgerief, kas en linnen, kleêrgoed, cigaren, inktpot, reisbenoodigdheden, zelfs een Quickborn stond daar in de gedaante eener waterkaraf met zilveren omvlechting en het beteekenisvol opschrift. « Zoo goed dit gemeend, zoo lief het ingericht was, wil ik niet loochenen, dat mijne gewaarwordingen bij den aanblik van zooveel geschenken ietwat gemengd waren ; ik voelde mij eenigszins gedrukt en gedemoedigd daarbij. Ik had tot hiertoe niemand iets te danken dan den goeden God en mijnen vader ; het andere had ik alles zelf veroverd en gewonnen, gansch alleen, door opoffering mijner jeugd en mijner kracht : voor de eerste maal gevoelde ik iets van afhankelijkheid, en merkte gewis ook, dat de Groths uit Ditmarschen behoorden aan een trotscher en ongemeener geslacht. Doch er was niets daartegen te doen, het was goed gemeend en ik betuigde zonder wederstreving mijnen dank. » Doch hij drukte deze gevoelens ongehinderd uit, toen hem zeer spoedig de deensche regeering eene ondersteuning aanbood. Hij zegde den heer regeeringsraad Kraus, die hem op de vriendelijkste wijze het voorstel overbracht, hoe de regeering waarschijnlijk meende dat hij een arme duivel was, maar dat dit niet zoo was, dat hij een onafhankelijk man was en niemand iets te danken had dan zijnen vader en hemzelven ; dat het hem vernederen zoû eenige honderde daalders uit genade te ontvangen en daarvoor afhankelijk te worden. Slechts door aandrang des beminnenswaardigen mans, die hem verzekerde, dat de regeering hem daardoor eeren wilde

en voor zijne behoefte voldoende wilde zorgen, totdat hij na herstelde gezondheid, een ambt aannemen of anders zelf voor zich werken konde, — op het bedrag kwam het niet aan, hij zoû hem meteen voor het aanstaande halfjaar 1000 mark of meer bezorgen, — en op raad van Müllenhoff nam hij het aanbod aan. Hij was niet de eerste duitsche dichter, dien de deensche of eigenlijk de Sleeswijk-Holsteinsche regeering in Kopenhagen mild ondersteunde. Wat in Klopstocks tijd de graaf Bernstorff, dat deed voor Groth vooral de minister graaf Reventlow-Criminil. Deze stelde hem zelfs voor, later bij een persoonlijk bezoek te Kiel, hem, zooals de geneesheeren wenschten, voor één of twee jaren, desnoods met eenen bediende of eenen begeleider naar Italië te zenden. Dit sloeg hij dankbaar af, met de aanmerking, dat dit te veel voor geleverden arbeid was, en hij vreesde, dat hij zich bederven zoû, en te zelfder tijd in de bezorgdheid voor eene onzekere slechtere toekomst, niet tot genieten en rusten komen zoude, indien wellicht de inkomst van zijn boek, waarvan hij toenmaals leven kon, verminderen zoû en hij niet de kracht mocht aanwerven om meer voort te brengen. De minister zocht hem daaromtrent gerust te stellen, zeggende, dat, wanneer Groth terugkwam, men hem eene aanstelling, ergens aan een gymnasium geven zoude, waar hij slechts bij name eenige uren in de week zoû te onderwijzen hebben. Dit sloeg onze dichter volstrekt af: uit Kiel, zegde hij, ging hij niet verder; wanneer men hem niet aan de hoogeschool aanstellen kon, wilde hij zien hoe hij ambteloos zoû voortkomen.

Als begeleider bood zich in den zomer van 1854 een geestdriftig bewonderaar des Quickborn in alle beminnelijkheid aan — door of zonder aanzet van anderen. Hij was van Oldenburg persoonlijk daarom naar Kiel gekomen en won zijn hart voor immer. Het is de bestuurder van een opvoedingsgesticht in Zwitserland, de heer August Andresen. Ook door hem liet hij zich niet overhalen. Dezes werkdadige opofferende liefde heeft zich later nog dikwijls veropenbaard, ten bewijze dat zijn aanbod zonder eenige zelfzucht gemeend was.

Te Kiel begon voor Groth een heel nieuw bestaan. Tot hiertoe had hij het leven slechts gekend als een voortdurende arbeid, het genot slechts als roof en diefstal, dien hij zoodra vergoeden

moest door grootere inspanning. Deze wijze van bestaan had steeds toegenomen en het was enkel aan eene ongelooflijke natuursterkte en veerkracht te danken, dat hij zich niet, zooals Klaus Harms vreesde, feitelijk dood gewerkt heeft. Nog jaren daarna heeft Hartz, met wien hij op Femenen wiskundige ontleding ondernam, hem verzekerd: ik beef als in de koorts, wanneer ik aan onze wijze van arbeiden denk. En dit was toch maar uitspanning voor hem. Het ademde hem tegen als stilte na den storm, toen hij in Kiel met een tal van professors en doctors verkeerde, altijd in wetenschappelijken ademkring zonder geweldzame inspanning. Hij zwom als een visch die voor de eerste maal in zijn water komt, en « mijn hart klopt nog dankbaar voor iedereen zonder uitneming in de geleerdenwereld mijner nieuwe heimat-stad Kiel », verzekert Groth.

Nochtans had dit nieuwe leven zijne ongemakken en gevaren, welken hij wellicht slechts ontkomen is, dewijl hij te zwak was, in ijdele eer genot te vinden en niet jong genoeg, die te miskennen. Hij had te veel gelezen, was door ervaring van anderen geleerd, wist te goed dat Robert Burns in zijnen tijd als de leeuw des dags eene hertogin aan den disch geleid en dan als een armetolbediende in den drank omgekomen was. Hem was het wel bewust, dat het geen ontwijfelbaar geluk is, zich boven zijnen geboorterang te verheffen. Zijne geleerde vrienden uitgenomen, die hem doorgaans als huns gelijke behandelden en niet de smartelijke sonde in zijn binnenste aflieten, beschouwden hem allen als een voorwerp van nieuwsgierigheid, welke zij vaak door onzachte vragen en uitingen brevredigden. Dit heeft Groth meer geprikkeld en gekwetst, dan hem ooit eene vleierij goed deed. Schier ieder had zich bij voorbaat van hem een beeld gemaakt, en hij kreeg het schier immer min of meer onheusch te hooren, dat hij aan dit beeld niet beantwoordde. Reeds zijn uiterlijk gaf daartoe aanleiding, en hij ergerde zich daarover. Men stelde hem zich in het algemeen, God weet waarom, als een klein dik welhebend boerken voor. Daarentegen is Groth nu van buitengewone manslengte, dun, met levendige gelaatskleur. — Aldus zoo ziet hij er uit! klonk het uit eenen hoop studenten, toen hij voor de eerste maal hen ontmoette, en hij kon niet nalaten daarover boos te zijn.

Erger stond het met het innerlijk wezen, waar iedereen nog meer teleurgesteld was. Hoe vaak droeg hem iemand met groot welgevallen en behagen beleerende dingen voor, die hij reeds 20 jaren vroeger gekend had en lang weder overwonnen had. En de verwondering, wanneer het toevallig aan den dag kwam, dat hij in de zaak bedreven was, klonk hem evenzoo onangenaam. — Aldus gij kent ook kevers? vroeg hem de bekende Boin, toen hij toevallig in een glas blikte, waarin een vriend dezes dien dag gezameld had, en Groth eene bijzondere soort van staphylinus opmerkte. Aldus gij kent ook meetkunde? zegde hem Hegewisch, toen hij hem goedig voorgeslagen had, zich op het ingenieurschap toe te leggen, omdat dit geld opracht. Zoo iets krenkte Groth tot in den bloede en hij nam zich voor en hield het vol, liever zich te laten beleeren over dingen, die hem bekend waren, dan zulke uitroepen, waarin toch altijd iets van een verwijt der ontgoocheling lag, te verdragen.

Nog in Bonn beleefde hij een voorval, zelfs onder geleerden, dat hem ten uiterste trof en smartte. Hij was bij zijnen landsman den geleerden ouden wijsgeer, den aristoteliaan Brandis, in de familie 's avonds, zijne zonen: de geschiedkundige en orientalist, als privaat-secretaris der keizerin Augusta eilaas te vroeg voor de wetenschap gestorven, en de oudere kruidkundige daarbij. De oudste leden der familie hadden betrekkingen in Kopenhagen; Brandis' vader was lijfarts des konings Frederik VI geweest. Toevallig viel de rede op den natuurkundige Oerstedt, den eersten ontdekker der betrekkingen tusschen electriciteit en magnetismus, wiens werken Groth zelfs in den oorspronkelijken tekst kende, namelijk een leerboek der natuurkunde en zijnen Aand i Naturen, de geest in de natuur. Over dit laatste uitte hij zich ongunstig zeggende, dat het slechts ietwat versleten schellingianismus inhield, opgesierd met wat nieuwere natuurkunde en schijnbare wiskunst. Daarop verbazing des ouden heeren en welwillende terechtwijzing, totdat hij hem, iets opgewonden reeds, getoond had, dat hij Kant, Schelling en Hegel heel wel kende. Nieuwe ergerlijke verbazing. Nu trad de kruidkundige in het strijdperk en wees hem als man der natuurwetenschap een weinig binnen betamelijke palen. Toen Groth tegensprak, vluchtte hij in de natuurkunde en de wiskunst, verwees hem

naar zijnen dagelijkschen tafelvriend, den beroemden vroeg overleden opticus Behr en zegde hem rechtuit, dat hij dezen eenmaal over strijdige wiskundige punten bevragen moest. Hierdoor werd Groth toornig en zegde hem, dat hij die dingen zelf kende en zelfs in de integraal-rekening hem niet als gezaggever behoefde, gelijk Behr wel wist, die zijn lieve vriend was. En overigens wilde hij hem, Dr. Brandis, den kruidkundige, verklaren, dat hij ook de gansche duitsche flora, de onzichtbaar bloeienden inbegrepen en de hoofdwerken zijner wetenschap nauwkeurig kende, en hem verzoeken moest hem als zijns gelijke te beschouwen. — Dit bracht een hoogst verlegen tooneel voort, hetwelk de moeder zocht te bedaren, daar zij immer steeds riep en hem daardoor immer meer ergerde: Hoe komt gij daaraan? Hoe is dit mogelijk!

Groth was daarvan zoo aangedaan, dat hij den anderen morgen, toen hij volgens gewoonte, Dahlmann bezocht, dezen de zaak haarfijn vertelde en vroeg, wat er nu te doen was? Deze lachte hartelijk en zei: Dit komt van uw den mond houden! dat hebt gij daarvan! Overigens is het heel goed, dat gij ten minste eenmaal om u heen gebeten hebt. En nu neemt gij maar de uitnoodiging van den kruidkundige aan, om zondag bij hem te eten. Dit deed hij, en hij zag aan de liefelijke houding des gastheeren, dat het lot alleen schuld had aan het wonderlijke tusschengeval. Hij leerde nog eenmaal, dat het geen ontwijfelbaar geluk is, zich boven zijnen stand omhoog te werken en eenen naam te verwerven.

Dat hij in Kiel onder eigenlijke geleerden niets dergelijks ontmoette, heeft hij wel aan prof. Müllenhoff te danken, van wien het in de laatste verschenene levensschets heet: Professor Müllenhoff erkende meteen het fenomenale in deze verschijning. Naast hem waren echter de geschiedkundige prof. W. Nitzsch en de wijsgeer prof. Harms, beide onlangs overleden, zijne goede vrienden. Nitzsch heeft hem na jaren eens eenen brief uit Koningsberg, waarheen hij was verplaatst geworden, geschreven, die wel den sterksten lof uitspreekt, die hem ooit onder oogen of ter ooren gekomen is, namelijk ook dit, dat zijn Quickborn hem in eenen tijd van diepe zielsmarten genezing had aangebracht.

IV.

Met Müllenhoff begon weldra een langdurige ijverige arbeid, welks vrucht in de doorvoering van een spellingstelsel, het glossarium en de inleiding van den Quickborn in de naastvolgende uitgaven voorligt. Deze spelling is door anderen ongeacht aangenomen geworden, alsof ook die in de lucht gehangen hadde. De waarheid is, dat zij Groth en prof. Müllenhoff veel moeite gekost heeft. Dezen hebben eenen ganschen winter door, meer dan 6 maanden dagelijks drie volle uren te zamen aan die opgave gewerkt; buitendien heeft Müllenhoff de taalvergelijkende nawijzing voor de woordenlijst en de uitwerking der spraakkundige inleiding nog te huis ondernomen.

Hij kwam, van October tot in April, regelmatig op den slag van vijf uur 's avonds te Groth's en ging met den slag van achten henen. Dit was een offer, dat die beiden aan de goede zaak brachten. Een beoordeelaar mocht bij de verschijning der 3de uitgave des Quickborn met recht zeggen: Dit boek is met eene zorg uitgegeven, zooals het anders slechts met oude classieken gebeurt.

Voor de platduitsche spelling had Groth zich een bepaald plan in zijn veeljarig arbeiden uitgedacht, hetwelk ook Müllenhoff na vergeefsche pogingen om tot eene grootere eenvoudigheid of gevolgmaticgheid te geraken, bijstemde. Anderen beweerden later dat die spelling niet regelmatig was en sloegen wijzigingen voor. Al die opwerpen waren echter door de ontginners bij voorbaat gemaakt en getoetst geworden. De waarheid is, dat men moeilijk een beteren een juister stelsel uitvinden kan, wanneer men eens van het grondbeginsel uitgaat om zoo dicht mogelijk bij het hoogduitsche schrijfstelsel te blijven. Doch men vergete niet dat er toenmaals geen « boek » in nederduitsche spraak bestond, dat eenen wijden lezerskring beoogde; wel enkele gedichten, hoogstens verzamelingen

als van Bornemann of Bärmann. Maar Groth had te doen met een groot publiek uit alle standen, waar juist onder de beschaafden niemand meer platduitsch lezen kon. Met deze hoogduitsch-lezenden moest afgerekend worden; men kon niet verder komen dan tot eene verdragelijke schikking met de hoogduitsche spelling. Ja, het is den volksdichter meer dan eens bij zijn optreden gezegd geworden: Wij zelven kunnen u niet lezen; indien wij onze kinders niet hadden, die naar de nieuwe klankleer onderricht zijn, zouden wij voor uwen Quickborn als voor een gesloten boek staan. Groth zelf had nog Gervinus een deel zijner gedichten in gevolgmattigere schrijfwijze toegezonden, maar reeds toenmaals hem gezegd, dat hij ze omschrijven zoude, hetgeen hij ook deed. De veel eenvoudigere, stelselmatigere spelling der Nederlanders was hem wel bekend; maar toenmaals hadde hij zich den pas in het vaderland afgesloten en Holland-Vlaanderen maar half geopend, indien hij hunne schrijfwijze gevolgd hadde.

« Dit moet eenmaal gezegd worden tegenover de naturalisten, zegt Groth, die van eenen wetenschappelijken arbeid gaar geene voorstelling hebben. Wie van hen over platduitsche spelling meespreken wil, moet eerst Müllenhoffs voorrede gelezen hebben, een meesterstuk in weinige bladzijden, waarin echter een lange arbeid van twee zaakverkleefde mannen steekt. »

De latere platduitsche schrijvers hebben die spelling in het algemeen aangenomen, doch zonder zijne verdiensten hierin ten volle te erkennen, alsof dit stelsel zoo maar uit de lucht gevallen ware. Eerst heden begint men in te zien, dat het niet slechts wenschelijk maar ook mogelijk is, tot de nederlandsche spelling te naderen, door de aldietsche schrijfwijze namelijk, welke toelaat zoowel in oost als in west verstaanbaar te blijven. Maar wat thands mogelijk wordt, was het eertijds niet, en zonder Groth zou die mogelijkheid heden niet bestaan.

Tot op het gebied der dichtkunst zelf, even als op datgene der spraakbeoefening en der spelling, heeft men zich niet ontzien den dichter te benutten zonder hem dank te weten.

Toen een zekere bundel Platduitsche Ditmarscher Gedichten

pas verschenen was, vertoonde dezes uitgever hem aan Groth, met de vraag: Wat zegt ge van *mijnen* dichter? De aangesprokene doorbladerde de inhoudstafel en antwoordde: Wat zoudt gij zeggen van eene hoogduitsche dichtverzameling, waarvan de tafel luidde: Aan Laura, Laura aan 't klavier, Aan de vreugde, De gang naar de ijzerhut? Ha, zeï de man, dat moet een dichter zich laten welgevallen! — De critiek heeft wonder genoeg nooit daarop de aandacht getrokken. De gelijkaardigheid strekt zich uit tot over de onderwerpen, die de Quickborndichter toch maar niet zoo gevonden heeft als een blinde haan de korrels.

Aangenamer is het, een en ander voorval uit zijn dagelijksch verkeer met Müllenhoff te verhalen.

Somwijlen, wanneer dezen bijzonder iets in hoofd en harte lag, verscheen hij ook 's middags na zijne voorlezing. « Ik hoorde en herkende reeds zijnen stap op den trap. Met den blik des bijzienden trad hij de kamer binnen en was meteen ter zake. » Dikwerf betrof het eene stof waarvan hij de bewerking voorsloeg. Eens was hij vol van de gedachte, dat Groth een of ander « Bijspel » — eene soort van fabel, — naar den aard der middelhoogduitsche dichters maken moest. Hij had ook een onderwerp in het hoofd: hoe een man eene kat bezat, haar verdrinkt, dewijl zij door miauwen zijnen middagslaap stoort, en daarvoor nu door muizen gestraft wordt. Hij had zelfs den aanvang in woorden: De man dé would slapen, of zoo iets. Doch hij kon met de vorm niet klaar komen.

Terwijl hij dit verhaalde, ontwierp Groth in ruimen omtrek het gedicht, en als hij langzaam den trap afgang, stond de vriend reeds aan den lessenaar en schreef met haastige pen op groot papier onder den titel: Professor Müllenhoff syn Byspel, het volgende in den Quickborn afgedrukte vers:

De man dé would ligg,
De kater would singn.
Doe nãm hé den kater
Un smee't 'em in 't water.
Ik wil dy doch wÿsen,
Wé heer in myn hûusen!
Doe legd' hé sich daal
Un sliep als een paal.

Doe kwäämn se gants lysen
In schüün un in hüüsen,
Un pypten soo lyse
Un gnapperd'n, de müüse.
Un gnipen un gnapten
Un slikten un slapten
Op börd' un in schappen
Van schötel un teller
To böön un in keller
Se äten syn spek,
To-reten syn säkk',
Se äten syn met
Un kwäämn in syn bed:
Daar beten de äes'
Den man in den näes ! (*)

In eenige minuten was het gedicht geschreven, en onder omslag en toezending gebracht aan den heer prof. Karl Müllenhoff te Kiel. Daarmede zond hij meteen eenen bode af langs eenen naderen weg over water naar Müllenhoffs woning, die ook recht ernstig, niets vermoedende, Groths brief reeds aan de huisdeur bij het inkomen ontving.

Natuurlijk verheugde zich Groth op voorhand op zijne verschijning 's avonds om 5 uur, hoorde hem als gewoonlijk den trap opkomen, aankloppen, en op het « binnen ! » inkomen. Dat moet ik erkennen, zegde hij, als zijn vriend hem lachend de hand gaf, gij verstaat uw handwerk ! — Ja, klonk het antwoord, men moet u geleerden dit somtijds eens toonen. — Het gedicht werd letterlijk afgedrukt.

(*) V. 6. HÜÜSEN, huizing, behuizing, z. Kramers op *huizen*. — V. 10 SCHÜÜN, schuur, afdak. Vgl. *verschoonen*, vrij houden van schade; ook *schure*, *scure* beduidt oorspronkelijk: bescherming. — V. 12. B. GNAPPEREN, knapperen, z. KRAMERS. — V. 13. GNIPPEN en GNAPPEN, grondvormen der voortdurende werkwoorden *knibbelen* en *knabbelen*. De *g* wisselt met *k* ook in ons Nederlandsch: *gnap*=*knap*, KRAMERS. — V. 15. BORD, berd, plank (om iets op te zetten). — SCHAFF, kas, Kiliaan; vgl. *s. hapa-raat*. — V. 16. TELLER, bij Kil. *telder*, Limburgsch oek *teller*, voorts teljaar, telloor, tafelbord. — V. 17. BÖÖN, bone, beun (WEILAND), zolder, eigenlijk een getimmerde dek vloer; *boene*, *buene*, Kiliaan. Wij konden baat uit dit oude dietsche woord trekken, waar de Duitschers *bühne* en de Franschen *tribune* stellen. — KELLER, kelder, z. KILIAAN. — V. 19. TO-RIJTEN, verscheuren, *to* (toe) in de laatste beteekenis bij WEILAND, van voort. — V. 20. *Mel*, vleesch, z. WEILAND; vgl. *metworst*. — V. 22. AAS, schelm, eigenlijk spijs, voorts kreng, overdrachtelijk als scheld- of schertsnaam; vgl. galgen-aas. — V. 23. NÄES, *nese*, *nase*, *neus*, z. Kiliaan.

V.

Zijn handwerk verstond hij gewis, en indien men weten wil, van welke meesters hij het geleerd heeft, zoo noem ik, hoe weinig men er zich oppervlakkig aan verwachten moge: Goethe en Platen.

Toen hij in den eerste te Bonn optrad, noopte hem Otto Zahn om den beroemden philoloog Welcker te bezoeken. Hij verzette zich hiertegen, daar hij inbracht, dat deze als classiek taalgeleerde, griekenkenner vooral, niets van hem zou willen weten en zij niets aan elkander hebben zouden. Doch Zahn drong aan: hij moest het doen uit eerbied voor den doorluchtigen, zeldzamen man. Alzoo Groth ging. De oude heer ontving hem minzaam, wist echter blijkbaar — hij was een Middelduitscher — niets van hem, zijne spraak, noch zijn doel, slechts een paar punten, en beiden waren nadeelig: vooreerst dat hij met Müllenhoff een slach van tweespan uitmaakte, en tweedens dat hij in volksdommelijke poëzie of zoo iets arbeidde.

Naar zijnen eerlijken aard onthield hij hem niet zijnen wrevel wegens Müllenhoffs beoordeelingen over zijnen leerling, den mythologist Schwetschke. Dit was geene manier, dit was, enz. « Ik merkte daartegen aan, dat ik noch Schwetschke's verdiensten noch Müllenhofs aanvallen tegen hem kende, en dat ik overigens niet elkheel verbonden was voor gebeurlijke feilen mijns vriends.

» Edoch nu was de oude heer eenmaal in toorn, en zijn toorn was grondig, gelijk zijne toegenegenheid. Hij sprak dan in lange volzinnen en perioden, waarvan men altijd geloofde dat hij ze niet ten einde brengen zoude, maar die hij altijd taalmatig afsloot. Dit ging langzaam voort, zijn gezicht werd rood, zijne stem luid en bevend.

» Aldus sprak hij zijnen wrevel uit over lieden, die het tot mode en methode maakten, breukstukken van oude liedjes en rijmen uit den volksmond als schatten van kennis en dichtkunst te bewonderen, die van classieke vorm gaar niets wisten en b. v. op Platen met minachting nederzagen, terwijl een klinkdicht van hem meer waard is, dan hun gansche voorraad van zoogenaamde volksdichting. »

Hierop verklaarde hem Groth, dat hij in 't geheel niet tot

deze door hem bedoelde geestdriftigen behoorde, dat de vorm hem als grondvoorwaarde gold voor alle dichtkunst, en dat zoo hij er wellicht in gelukt was, ook in de volksspraak in classieke vorm te schrijven, hij deze kunde vooral aan zijnen leermeester Platen verschuldigd was. Zijne klinkdichten schenen hem de hoogste voorbeelden in hunnen aard en ten bewijze, dat hij ze kende, moest Welcker maar bepalen, hoe vele hij er b. v. uit diens onvergelykbaren sonnettenkrans op Venetië opzeggen zoude; want hij kende die van buiten.

Dit werkte. De heerlijke oude was als omgekeerd. Aan dit voorval had Groth te danken, dat hij zijn vriend werd in den innigsten zin des woords. Men kan wel denken, dat hij Otto Zahn alles warm verhaalde, en dat zij beiden uitgelaten daarover gelachen en geschermt hebben.

Het is inderwaarheid onverschillig of een gedicht snel vervaardigd is, het komt er enkel op aan, of het goed zij. Groth heeft enkele kleine gedichten vele jaren in zich omgedragen, eer hij den toets daarvoor vond. Het roerende *Myn Johan*, b. v. hing om zoo te zeggen als eene rijpe vrucht wel 5-6 jaren voor hem aan den tak, maar altijd als hij toegrijpen wilde, greep hij mis. Wie dichter is zal dit verstaan: hierdoor ontstaan zoo licht halve gedichten. Het is moeilijk van het toetasten af te zien, en toch moet men wachten. Als hij het eindelijk vast kreeg, was hij van het lange inwendige scheppen zonder uitslag zoo opgewonden, dat hij het koortsachtig nederschreef, wel is waar met het bevredigend bewustzijn, dat het nu gevonden was, en als het afgemaakt daarstond, liepen hem de zweetdruppels van heel het lichaam af.

Wanneer de lyriek voor zich alleen leven wil, dan moet het gevoel zeer sterk zijn, zegt Emil Kuh. Wanneer een gedicht zal blijven leven, zoo steekt er zweet en bloed in. Dewijl *Myn Johan* steeds aangehaald wordt, zoo is het wel begrijpelijk, dat wij een oogenblik zijn ontstaan beschouwen. Voor dezelfde reden moet ook geduid worden op een kleiner gedicht, dat schier nog bekender en een lieveling der kinderen geworden is, te weten *Lütt' Matten de Haas* (*). Dit dichtje is binnen eenige minuten geboren en nedergeschreven, en eigenlijk recht een kind der agst.

(*) Overgeschreven op blz. 223. Zie aldaar.

Groth woonde namelijk te Kiel in een huis, waarachter een tuin hem tot wandelplaats diende. Hier ontstond menig gedicht onder het rondgaan. Somwijlen, ja vaak werd hij echter in zijn werk door bezoek gestoord, dat van voren door de huisdeur kwam, den vloer langs ging, zoowat aan het dienstmeisje vroeg of hij in den tuin was en dan in de achterdeur op den trap zichtbaar werd. Tot deze bezoekers behoorde een minzaam zachtgestemd bejaard man, Rhebenitz genaamd, hoogbeschaafd, uit idealismus schilder geworden na zijne studiejaren, neef van Overbeck, met wien hij in Italië geweest was, thands zonder eigenlijke kunstenaars-begaafdheid, als een verdienstelijk academisch leeraar in zijn vak, aan de Kieler hoogeschool met geringe wedde aangesteld. Gelijk het met zulke lieden gaat, kwam hij gewoonlijk op ongepasten tijd en was bij zijne hoffelijkheid niet eens met mindere houschheid af te schepen.

Aldus eens morgens komt Groth in den tuin, toen hem plotseling het beeld van *Marten Haas* voor den geest trad, verhouding, toestand, versmaat en alles. Hij haalt zijn zakboekje uit om dit gedicht langzaam neder te schrijven, waarvan hij natuurlijk slechts aanvang en referein in woorden vasthad, toen hij de huisdeur hoorde bewegen en dacht: Heere God, wie komt daar ? die maakt het gedicht intwee, dat in alle geval thands goed worden zoû ! « In die angst hurk ik mij aan het uiterste einde des tuins neder, vorm en schrijf als of dit het leven gold, zie de tuindeur openen, mijnen langen mageren Rehbenitz met den zonderlingen schildershoed verschijnen, den trap afstijgen, de tuinwegen langzaam afzoeken en als hij eindelijk voor mij staat, steek ik van angst bevrijd, het zakboekje in », met de overtuiging iets gemaakt te hebben wat niet vergaan zal, zoolang de spraak duurt waarin het geschreven is.

MYN JOHAN. (')

Ik would wy wäär'n nog kleen, Johan,
Doe was de wereld soo groot !
Wy saten op den steen, Johan,
Weets-d'nog ? by nabuurs sood.

Ann heven seild' de stille maan,
Wy sagen, whoe hé liep,
Un snakten, whoe de hemmel hoog.
Un whoe de sood' wel diep.

Weets-d'nog, whoe stil dat was, Johan ?
Daar röerd' keen blad ann boom.
Soo is dat nu ni meer, Johan,
Als höögstens nog in droom.
Och neé, wen doe de schäper sung
Alleen in 't wyde veld :
Ni waar, Johan ? dat was een toon,
De eenige op de wereld.

Mit-under in de schummertiid.
Dän wordt my soo to moed,
Dän lööpt my 't langs den rüg soo biet,
Als doemaals by den sood.
Dän draei ik my soo haastig um.
Als wäär' ik nit alleen :
Doch alles, wat ik sin, Johan,
Dat is — ik staun ween.

VI.

Zijn boek verscheen ten tijde der hernieuwde Denenregeering. Over zijn uitwerksel, zegt professor Wieding, een verdreven Sleeswijk-Holsteiner, het volgende : Ontvlammend sloegen die dichtingen in alle harten, bij burger en boer, bij beschaafden en onbeschaafden, bij kinderen en volwassenen, overal vonden zij weérklank en begeesterd juichte het volk, voor wat het verkregen had, den dichter zijnen bijval toe, die over land en lieden en de treurige werkelijkheid de betoovering zijner poëzie uitgegoten had.....

De maatregelen der Denen in de gemengde taaldistricten van Sleeswijk, b. v. in Angelen, mishaagden aan een deel der bevolking. Zij steunden echter op een grondbeginsel het wel kiedere Vlaming bereid is aan te nemen, namelijk dat de ambtelijke taal der gemeente bepaald wordt door de volks-

(*) V. 4. Sood, gracht of gegravene bron, KILIAAN: *Sote*. — HEVEN, hemel. — V. 16. MIT-UNDER, somwijlen; vgl. *te met*, somtijds, benevens *ouderwjl*. — SCHUMMERTIJD, schemertijd, KILIAAN.

spraak in de school en op den kansel. Intusschen is het mogelijk, waarschijnlijk zelfs, dat er misbruiken zullen bestaan hebben, voornamelijk op zulke plaatsen waar de volksspraak een mengsel van deensch en dietsch uitmaakt. Hierbij komt nog, dat de kleinen, gelijk meestal gebeurt, zoo graag de grooten naäpen, welke reeds van omgangstale half verhoogduitscht zijnde, nog zeker belang in de vereeniging met een aristocratisch Duitschland vinden konden, en dat, gelijk het voorbeeld bewijst van menigen Vlaming die nauwelijks Fransch stotteren kan, en zich toch zoo gaarne voor eene soort van Franschman uitgeeft, — de min ter wereld verspreide taal, ja moedertaal, bij dagelijksche menschen zoo licht voor de meer verspreide maar vreemde taal moet onderdoen. De deensche Sleeswijkers zouden zich overigens, schijnt het, gelukkig achten met eene gelijke behandeling als die hunner deutsche landbroeders onder het oude bestuur.

Wat er van zij, ziehier een voorval door Groth zelven medegedeeld, hetwelk een denkbeeld geeft, zoo van de toenmalige stemming van zekere menschen, als van 's dichters snelle beroemdheid.

« Ik voer eens te rijtuig met mijne vrouw door Angelen, ten deele met het doel, haar den toestand der lieden tegenover de Denen te toonen, die zij als geborene Breemsche gaar niet begreep en nauw geloofde. Wij stapten te S., een kerkdorp, in den open doorgang eener « kroeg » of herberg af. Daar ontving ons de waard, een kleine man met het kloeke gezicht des echten Angelieters, zegde ons koel vriendelijk goeden dag en leidde ons in de gastkamer. Reeds bij het binnentreden vroeg ik hem naar den naam des pastors van de plaats.

Ik weet ni, wa' hé heet, zei de waard met volslagen onverschillige mine.

Dat pleeg' man toch to weten op 'en dörp, zegde ik.

Hij. Dat mag wul wesen.

Ik. terwijl ik in de kamer rondzag. Hier syn wul veel blaue? (deensche gendarmen.)

Hij. Kan ni jüüst segge.

Ik. Soo, ik dacht, man neemt sick hier mit syn wöörd' in acht.

Hij. Dat döet man immer.

Ik. By my is 't övrigens ni nöödig, ik heet Klaas Groth.

Hij. Syt jy dé...! Hansen heet de man (gebruikte eene onparlementarische uitdrukking). Och, heer Groth! — En nu greep hij in een aantal school- en schrijfboeken, terwijl hij oppervlakkig toonde, dat het Deensch was: Dat drek sült (süllen) unse kinder leer'n! — wierp ze op den grond en vertrapte ze, terwijl hem de tranen van de wangen liepen. »

Wij raden den dietsch- of eigenlijk duitisch-vaderlandschen Hansen, den kroegwaard van S., aan, zich even gevoelig, en waar het zijn kan, behulpzaam te toonen voor de groote meerderheid der Sleeswijkers, zijne landgenooten, wier kinderen hedendaags, schijnt het, tegen wil en dank in het Hoogduitsch worden onderwezen, en die verplicht zijn hen naar eene Deensch geblevene streek te zenden, om hun een onderwijs in de elkeen dierbare moedertaal te schenken.

MYN JOHAN. (*)

+ 1860.

Soo gingst 'du dän to roew, Johan,
Un lietst my hier alleen.
Du maakst dyn oogen to, Johan —
Ik word se nie meer siën!

Komt morgens nu de dag, Johan,
Wé wekt my vrölik op!
Un gaeit de maan to nacht, Johan —
Wé siet mit my hën-op!

Och wel! Du wist welkeen', Johan,
Un hebst ook 'töefd soo lang!
Liets my ni gants alleen, Johan.
In seensucht un verlangn.

Du bleefst un hieldst dy op, Johan,
Bet ik de liefste kreeg,
Nu laat' uns God tohoop, Johan,
Bet ik dy weder sie(g)!

(*) V. 1. ROEW, rust. — V. 9. WELKEEN, wie (zijne gade). — V. 12. SEENSUCHT, zucht der zenuwen, *senen*, bij KILIAAN, euz. Een schoon woord dat wij gerust als ons eigendom mogen inburgeren, en waarvoor ons gebruikelijk *vurig verlangen, smachen, reikhalsen* wis niet opgaat. -- V. 16. In *sieg* vertoont het werkwoord zijne oude *g*, nog herkenbaar in *zicht*. Het Platduitsch vertoont vaak het oudste Dietsch.

IV.

- I. Badplaats te Düsternbrook. Kennismakingen : de Koester's. Ziekelijke toestand. Badleven. — II. Goethe's vriend Eckermann. — III. Doris Finke : huwelijk en dood. *Myn' poort*. — IV. Bedenkingen en beschouwingen. Platduitsch wint bij. — V. Otto Speckter, de Quickborn-teekenaar : zijn wedervaren. — VI. Afscheid van Kiel. Hamburg : Dr. Meyer. Heerlein. Letterkundigen. — Naar Pyrmont. Mevrouw Ratje-Niebuhr. *An de Kerkhofpoort*

I.

In Kiel ontmoette hij eenen man, die benevens zijne vrouw, op zijn uit- en innerlijk wedervaren voor altijd den grootsten invloed hebben moest, deels door den loop der omstandigheden en deels door zijne persoonlijke eigenschappen. Ofschoon bijna een zestiger tegen eenen dertiger als Groth, werd hunne betrekking weldra zoo innig en vertrouwd gelijk tusschen bloedverwanten ; zij bejegenden dan ook elkanderen als oom en neef. Er lag iets teeders in dit verkeer ; Groth althands hield hem in geestdriftige vereering, ofschoon hij onder zijne luimen dikwijls hard te lijden had. Het was een rijke koopman, hoofd van een groot wijnhandelshuis van Cette in Frankrijk, die overigens gestadig in Hamburg woonde, en die wegens zijne wankelende gezondheid reeds jarenlang des zomers naar Kiel kwam voor de badinrichting. Louis Koester is zijn naam.

Toen nu Groth in den zomer van 1853 met zijnen lieven broeder Johan naar Kiel kwam, hadden zijne vrienden, Müllenhoff als immer vooruit, hun een paar vertrekken in het Badhuis verschaft, die ietwat op zijde van het hoofdgebouw onder een afdak gelegen waren. Daar namen zij hunnen intrek. Een houten trap voerde schier onmiddellijk van het graspark naar omhoog. De groote ledige ruimte ter zijde, voortreffelijk voor de wandeling geschikt bij regenweder, diende des winters voor het bergen der badwagens. Somwijlen kwamen hier de Ellerbecker visschers bij zulk weder bijeen, om onder dak en vak hunnen maaltijd te verteren en hunne geschiedenissen uiteen te doen. Hunne booten lagen vastgemaakt vóór hunne oogen, de oever nauwelijks twintig schreden van hen verwijderd. Zij werden natuurlijk weldra allen zijne vrienden en zijn het gebleven.

“ Welke rust voorts, welke hemelsche stilte! Uit mijne vensters zag men op de Kieler haven; links den Düsternbrook — het woud — vlak nabij, als een groen gewelf oprijzend, rechts Ellerbeck, het visschersdorp aan de monding der Swentine, vóór de voeten een groot eirond groen grasplein, rondom het goed verzorgde voetpad, groepen van boschjes, banken daaronder, wandelende en zittende gasten, badwagens en vlonders, alles zoo geluidloos dat men de klotsende baren dag en nacht vernemen kon.

» Onder de niet talrijke en weinig in het oog vallende badgasten had ik, van het eerste begin mijner aankomst, eenen bejaarden heer met eene jonge dame aan den arm bemerkte, die zich door houding, kleeding, beweging en manieren dadelijk als fijn beschaafde lieden onderscheidden. Beiden waren hoog gewassen, slank, eer mager, zij gingen altoos gearmd, zelden verder dan ons rondeel. De dame was bleek, blond, met bepaald schoone gelaatstrekken, blijkbaar eene bloedverwante van den ouden heer, dochter of nicht. Hij had in gang en wezen, met grauw haar en fijnen baard, iets van een' ouden generaal. Zichtbaar was hij ietwat lijdend of kwijnend. Zijne kleeding, die hij volgens weder of luim vaak verwisselde, was van stof en snede steeds onberispelijk, zonder opmerkelijk te zijn; zijne begeleidster ging keurig eenvoudig daarheen, onder haren breedrandigen zomerhoed, dien zij in den wind door een elastiek koordje tusschen de tanden vasthield. Haar uiterst doelmatig en sierlijk schoeisel viel mij vooral in het oog. Ik hadde hem voor eenen franschen markies met zijne dochter kunnen houden.

» Hem bij de dienaars der inrichting nieuwsgierig navragen, kwam mij niet in den zin; ik stelde slechts het belang in hem, dat men in een beeld, eene verschijning stelt.

» Het zou anders komen. Nog was ik slechts eenige dagen daar, en mijn Johan naar Vader henengereisd, toen ik op eenen morgen in den zonneschijn vóór de deur van mijnen trapopgang gezeten, den ouden heer blijkbaar zoekend en in snellen stap wandelend langs mij zag voorbijgaan. Onze blikken troffen elkander en ik zegde hem: Uwe dochter, die gij wel zoekt, is ginds het woud ingegaan. Hij zag mij opmerkzaam en met deelneming aan; — ik moest wel een beklage-

lijk voorkomen hebben. Mijne vrienden hadden mij op mijn verlangen volgens de toenmalige mode eenen slaaprok bezorgd, dien mij een kleermaker uit schoone groene wollenstof, zoo eng rond mijn smal lang lijf aangesneden had, dat ik mijzelf als eene gesnoerde worst toescheen; — doch hij was warm en aangenaam. Daarbij een gezicht dat in magerheid en zachte meisjeskleur, mijne vrienden en geneesheeren aan tering deden denken; — een lichtdruk en een steendruk toonen mij nog heden den ridder van treurigen aanblik.

» Gij zijt wel lijdend, zegde oom Koester op den toon, dien ik later zoo dikwerf van hem gehoord heb. En als ik het bejade en hem verhaald had dat ik ginds den trap omhoog woonde, verzocht hij me om mijn vertrek te mogen zien, want hij wilde eens onderzoeken of ik behaaglijk ingehuisd, tafel en meubels richtig geplaatst waren, dat verstond hij goed. Hij was zelf lijdend en in 't lijden ervaren.

» Zoo gingen wij dan te zamen naar boven, en daarbij vertelde hij mij dat de jonge dame zijne nicht was, dochter zijns broeders. Zijne vrouw was overigens ook hier, doch wegens onpasselijkheid nog niet buitengekomen. Dan schikte hij zetel, schrijftafel en stoel met geocfende hand naar licht en deuropening op de beste plaats, en zag met welbehagen rond.

» Gij rookt sigaren? merkte hij aan, terwijl hij de mijne, die terloops gezegd niet slecht waren, bekeek. » « Ik heb betere, mag ik er u eenige aanbieden? » hetgeen ook geschiedde, alleszins fijne waar.

» En 's anderendaags kwam hij met zijne nicht weder, die hij me voorstelde, en zoo vernam ik zijnen naam. Dan bracht hij zijne vrouw, en van nu af waren wij dagelijks te zamen. »

De heer K. was in Hannover geboren, zoon eens hooger en geestelijken die vroeg gestorven was en zijne weduwe met verscheidene kinderen in bekrompene omstandigheden achtergelaten had. Nog jong zijnde ging hij naar Bordeaux in een groot handelshuis, en opende weldra met eenen evenzoo jongen vriend eene bijzondere zaak in Cette. Hij had het Fransch volkomen aangeleerd, alsnog den fijnen « chic » en « tic » des lands in manieren en vormen. Daardoor won hij weldra crediet en vrienden, en het jonge handelshuis kwam spoedig in bloei.

« Zijne vrouw was de dochter van den diplomaat Reinhold,

geboren in Bern toen haar vader aldaar als Nederlandsche gezant was aangesteld, dan zeer jong met hem naar Rome verhuisd, waar zij tot haar 15e jaar in den omgang met Bunsen, Thorvaldsen e. a. verkeerde. Zij was eene kleine tengere gestalte met een gelaat dat in hare jeugd wonderschoon moet geweest zijn. Nog waren hare violetblauwe oogen toenmaals zonder weérge. Zij was eene der hoogst beschaafde vrouwen die ik in mijn leven ontmoet heb, sprak italiaansch en fransch als hare moedertaal, was ernstig, plichttrouw, het ideaal eener vrouw, muzikaal daarbij en ontvankelijk voor alle echte poëzie. Jammer was de echt zonder kinders gebleven en de vrouw ietwat zwak tegenover het gespierde wezen haars mans. — Lieve vrouw Maria, wat heb ik u lief gehad !

» Aan vrouw en schoonouders had de bevallige jonge man eerst bemerkt, waar het hem aan ware beschaving faalde, en nu door ernstige en omvattende lezing ingehaald wat te verwerven overbleef. En in welke mate was hem dit gelukt ! Toen wij elkanderen leerden kennen was hij door zijne ziekelijkheid, meer nog hypochondrie, vereenzaamd. Ik voerde hem en zijne vrouw, met bepaald inzicht, mijne vrienden, de eerste professors der Kieler Hoogeschool toe, en dan bleek het altijd dat hij aan vorming niet slechts huns gelijke, maar door zeker iets, de vorst onder de pairs was, mij ten genoegen, want ik kon zijner liefde eenen krans bieden, hem ten goede, vermits hij zodoende weder onder menschen en tot het bewustzijn zijner waarde kwam, hetwelk hij in zijne vereenzaming en bescheidenheid schier verloren had. Aanmerken wil ik daarbij, dat trots zijn fransch voorkomen, mijn oom de Franschen haatte, gelijk mij dit bij lieden die in Frankrijk, nog al in hunne jeugd, lang geweest en aldaar voor het verkeer met menschen gevormd zijnde, zelfs welstand verworven hebbende, nooit voorgekomen is. Spectakelmakers ! riep hij toornig, zoodra er van hen spraak was, en ik wist, dat dit woord het slechtste beduidde wat men van eene natie zeggen kan.

« Ik ben, getuigt Groth verder, door mijne vrienden in Kiel, vooral door de professors Müllenhoff, Nitzsch en Harms en door hunne gaden als op de handen gedragen geworden. Het lag niet aan hen, indien ik niet op fulpene kussens rustede, en mijne ledematen in welbehagen uitstrekke. Ik was toen-

maals zoo verslagen, gelijk wel weinige menschen in hun leven geweest zijn. Men spreekt van martelaars voor hun ideaal. Men kan inderdaad wijzen hoe zij in het gevang gezeten, geslagen, gekruisigd geworden zijn. Dat was geenszins het geval met mij. Doch ik was door mijn ideaal zoo vernietigd, dat ik voor alle erkenning, voor vriendschap en liefde te zwak was. Hoe dikwerf heb ik gedacht, toen ze mij vriendelijkheden toespraken : ach, dat gij maar zweegt ! Wat helpt het mij ? Waartoe ?

» Doch oom K. had daarvoor den toon en de weeke hand. Mijne zenuwen waren zoo ontspannen, dat ik het eten vreesde. Hij plaatste zich bij mij en zegde : zooveel moogt ge zonder gevaar tot u nemen. En dan schonk hij mij een half glas wijn daarbij : Lieve Klaus ! dit is honderdjarige Malaga ! twee lepels ! drink toe ! en hij bleef zitten totdat ik gedronken had.

» Dit hadde niet vader, moeder, broeder aan mij kunnen doen. Dat verstond niemand. Daartoe hoorde wel is waar ook deze onafhankelijkheid en deze vrije tijd.

» En dit was eindelijk voor mij de hoofdzaak, dat ik zag en beleefde, hoe eene familie zonder ingespannen arbeid van ieder uur, zooals ik dien niet anders kende, een aangenaam, bespiegelend, innerlijk rijk leven leiden kon. Ik kende het niet anders dan 's morgens met geweld gewekt te worden, en tot men 's avonds de oogen sloot, met inspanning des geestes werkzaam te zijn.

« Door den oom en zijne familie leerde ik stil zitten en stil zijn. De toenmalige zeebadinrichting Düsternbrook was daartoe het geschikte oord. Thands is er alles veranderd, meestendeels verdelgd en vernield. De inrichting zelve met hare vrije plaatsen, verstrooid liggende gebouwen, stille gangen, oude boomen, is er sedert 1865 keizerlijk-koninklijke werf geworden en voor het publiek afgesloten. Op eene kleine aanpalende moerassige weideplek, waar destijds « Bade-Heinrich » aardappels won, is de tegenwoordige nieuwe inrichting aangelegd, nadat de bodem aangevuld en boomen en boschjes geplant waren ; voorzeker nog altijd een sieraad in de omgeving van Kiel, en een veelbezocht uitspanningsoord, maar niet met de vroegere te vergelijken. De Düsternbrooksche weg was in den tijd waarvan ik spreek, eene

schier eenzame laan, vanwaar men met elke schrede het uitzicht over de haven genoot. Thands beneemt eene schier onafgebrokene rij van huizen en villas het vrije uitzicht. Wanneer men van de stad uit den Slotgaard kwam, verkondigden na de eerste duizend schreden, grazende koeien door hun klokkengeschel dat men in volle eenzaamheid en buiten het bereik van het woelige beroepsleven was. Slechts 's morgens en 's avonds gingen lieden naar het bad, door hun gering aantal weldra allen bekende gestalten. Dan hoorde men wel Bade-Heinrichs krachtigstem of het plassen, wanneer hij op den ouden Hans in het water reed om de badwagens voor den nacht op het droog te trekken. Anders was het er hoorbaar stil. De weinige daar wonende gasten verspreidden zich in de wijde ruimte zoozeer, dat men iedereen ontwijken konde; ook 's middags aten wij onder ons alleen, ik weldra dagelijks met Koesters. Enkel 's zondags bewoog zich een grooter aantal Kielenars en vreemden naar buiten om muziek te hooren en koffie te drinken, ook dezen zonder onzen kring te storen.

» De herinnering aan genen tijd van rust, vrede, landsschappelijke schoonheid, die nauwelijks hare weérgade heeft, ten minste heb ik ook op mijne latere menigvuldige reizen niets liefelikers gevonden, eenen tijd die zich lange jaren iederen zomer gedurende verscheidene maanden herhaalde, verrukt mij nog heden en toovert mij dagen vóór de oogen, waarin ieder uur dichterlijke werkelijkheid was. Mij ontbrak slechts één ding: gezondheid. Dikwerf ben ik, wanneer de maan op de stille haven speelde en de hoogten ginds in zilverglans versmolt, weder uit het bed opgestaan, waarin ik mij, licht vermoeid, vroegtijdig gelegd had, heb mijn venster geopend en naar buiten geblikt, half treurig, half gelukkig, met de gedachte: blik en geniet nog maar, wie weet, hoe lang het u nog vergund is! — Dan keek somwijlen ook nog Oomes bleek gezicht angstig binnenwaarts: Klaus, wat doet ge? — Och, ik blik naar buiten! En wij scheidden met een' goeden nacht! — woonden namelijk welhaast wegens het gemak voor het dagelijksch verkeer, kamer aan kamer.

» Bijzonder bekoorlijk en verkwikkend waren de vroege ochtenduren aan het eenzame, zon-beschenene strand. Eerst

werd gebaad, met Oom en Grootmoeder, want zoo werd de jonge nicht betiteld, eene wandeling gemaakt, de koffie te zamen genoten, en dan ging ieder zijns weegs. Ik las kruiden in den omtrek, die toenmaals rijk aan strandplanten was, en wekte tevens hiertoe belangstelling op bij de dames, voornamelijk Mevrouw K. Dikwijls werd uit het onderzoek der bloemen eene natuurwetenschappelijke of wijsgeerige voordracht. De middag vereenigde ons weder aan de gasttafel, waarbij ook vrienden, meestal hoogleeraars, kwamen aanzitten. »

II.

» Ik werd natuurlijk door allerlei beroemdheden, ook door eenvoudig nieuwsgierige lieden opgezocht. Wanneer ze mij niet aangrepen, doch zich lieten aanmelden, sloeg ik meestendeels hun bezoek af, want ik had er niets aan. Weinigen namen mij eenvoudig zooals ik mij voorgaf, zooals ik was en zij mij vonden. Reeds mijne uiterlijke verschijning stemde zelden met het beeld dat zij zich van eenen platduitschen dichter gemaakt hadden, en meestal konden zij hunne ontgoocheling niet verbergen. Vaak werden vragen tot mij gericht, die mij volstrekt beleedigden. In zulke stemming weigerde ik ook eenmaal den goeden Eckermann, Goethe's getrouwen vriend, den toegang tot mij. Doch hij ving mij buitenshuis op, en ik was ras door zijne liefalligheid bedwongen. Dat was nu eens een man die mij werkelijk begrepen had. Nog hoor ik zijne schorre stem, hij was verkouden, heesch als eene raaf, en zie zijne kleine drollige figuur. Door den bril keek hij tot mijne smalle, rijzige gestalte omhoog, als mate hij mij af en zegde: zoo groot was de oude Heer — aldus heette hij Goethe. Ik kan niet loochenen, dat mij deze wijze van onthaal heel zonderling trof of vleide. Hij behoefde van zijnen kant niet meer de verontschuldiging welke hij inbracht: dat hij me zien en spreken moest!

» Als hij dan met eenen zucht uitriep: Indien de oude Heer toch nog uwen Quickborn beleefd hadde! dan was ik tot in het hart geroerd. Het was mij, als sprake de dichtervorst zelf mij zijnen bijval toe. Mij doortilde het geestelijk nabijzijn des

machtigen dien ik boven alles vereerd had. Voor de eerste maal trof ik eenen levende aan die Goethe persoonlijk had gekend, ja met hem in dagelijksch verkeer geleefd had. Men kan zich voorstellen, hoe ik hem uitvroeg over dingen die men niet weet of verneemt wanneer men ook, zooals ik, de gansche Goethe-letterkunde kent. En hoe gaarne verhaalde de trouwe oude aan eenen zoo geestdriftigen toehoorder als ik! Wij zaten weldra aan het strand op eene lage plank achter een afdak. Ik vroeg bijzonder naar dingen omtrent den dagelijkschen handel en wandel van Goethe, over gang en stem, manieren, en zoo voorts.

» Daar klonk ons de stem toe van den badmeester Schulz, die reeds sedert lang onze ijverige samenspraak over den ouden Heer kon afgehoord hebben : Hij was echter ook zeer sterk, hij kon ja, zooals ik gelezen heb, een kanon met de hand opheffen. — Wie dan ? luidde de levendig verbaasde tegenvraag van Eckermann, die zich met den bril naar den onvermoeden spreker omkeerde. — Nu, sprak badmeester Schulz, August de Sterke. — Och, wat, hervatte gestoord de oude, wij spreken van Goethe ! »

III.

In den kring zijner nieuwe Hamburgsche vrienden en op dit plekje vaderlandschen gronds leerde Groth in 1857 ook zijne toekomstige vrouw kennen, Mejuffrouw Doris Finke. Haar vader, koopman in Bremen-Bordeaux, was een speelvriend van oom Koester, die deze zijne oudste dochter op de knieën gewiegd had. De jonge dame kwam na den dood harer korts te voren gestorvene moeder, die zij in langdurende ziekte met toewijding en tot uitputting van eigene krachten verpleegd had, voor haar herstel tot Koesters in Düsternbrook. Hij had voor taak haar van de spoorbaan af te halen, weinig vermoedende, toen hij die bevallige gestalte voor de eerste maal zag, hoe na tot elkanderen zij treden, hoeveel geluk en nog meer leed zij gedurende 20 jaren innig samenzijn beleven zouden. Zij woonden van dan af zeven weken onder hetzelfde dak en

waren schier elk uur van den dag alleen of in de familie ongescheiden bijeen, eenen tijd meer dan voldoende om elkanderen grondig te leeren kennen, achten en liefhebben. Zij was toenmaals 25 jaren oud, hij 38. Zij was bekoorlijk van gedaante, bevallig in hare bewegingen, gelijkmatig van inborst, eene dame van fijne beschaving, sprak volkomen wel fransch en engelsch, verstond spaansch, ook platduitsch zoo goed als hij, daar zij met haren grootvader gewoon was slechts platduitsch te spreken. Zij had eene voorname gezelschappelijke houding, en was daarbij eenvoudig en zedig. In den huishoudelijken kring harer ouders te Bremen verkeerden de eersten uit de koopmansfamiliën, geleerden, kunstenaars en toonkundigen. Zij zelve was muzikaal in den besten zin des woords, leerlinge van Carl Reinicke en bij gelegenheid van Jenny Lind, met welke zij op vertrouwelijken voet stond. Ten jare 1858 huwden zij. Reeds zes jaren later werd zij jongziek. Zij overleed ten jare 1877, nadat zij nog beproefd had zich door een winterverblijf te Mentone en Cannes te redden.

Groth verloor in haar eene beminnelijke en verstandige gezellin. Haar dood versomberde zijnen hemel, en treurig aandoenlijk bedenkt hij haar, in zijne eenzaamheid, in :

MYN' POORT.

De poort is nog daar, gaeit open un toe,
Ook knart un jankt un klapt se als doe.
Daar ging'n dé my lief wäarn uut un in:
De vrou, de kinder, verwandte un vrind'n.
Whoe oft, wen se klapt', dat ik dacht: Wat nu?
Soo kwäm een gesicht, dat ik riep: Dat bist du!
Inn sönschyn was 't, sönschyn op de böömn,
Sönschyn op 't gesicht, op 't gras un de blöemn,
Sönschyn in 't hart — soo kwäm in 't de poort.
Soo ging 't in un uut, dag an dag, immer voort.
Daar kwäm wel regen un snee med' mangk,
Dat waeid', dat de poort in de angelen jankt',
Dat balderd' un klapt', ik riep al binn'n:
Sie daar! Whoe schön! Kom maar in! Kom 'r in!

Almäklik kwäm 't — doe ging Ecn' uut de poort,
Daarheen ging de weg, un nu was Se voort.
Ja, 'r uut was se 'koomn, torüg kwäm se nicht,
Un my — my liepen de traan'n van 't gesicht.
De sön scheen weder, de blöemn dé blöedn,
De sommer was daar, un de böömn wardn gröen,
Ik höör de poort, whoe sy klappt un knart —
De sönschyn komt my nit weder in 't hart.

. .

Dän was 't een ander — ook Hé ging voort.
Hoog was hé gewassen hier achter de poort.
Dat nest ward to lütl, de vogel ward vlüg,
Hé gaeit in de wereld, hé winkt nog torüg :
Adé! Adé! — Un de poort dé knart,
Un ik sit daar met myn eensaam hart.

. .

Soo wardt se stil un stiller myn poort,
Al wat my lief is, gaeit heen-uut un blyft voort.
Bekende to veel, immer weniger vrind'n,
Un endlik blyf ik alleen hierbinn'n.

Un wen de poort tolest 'maal knart,
Dän is 't, wen men my 'r uutdragen wardt.
Un dän vöör de andren gaeit se als nu,
Un hé röept to een ander, wen se gaeit: Dat bist du!
Un dé hier geplant un geset de poort,
'Em droegen se 'r uut an een stillen oord.

AANMERKINGEN.

V. 2. **DOE** = toen. V. 5. **OFT**, dikwijls, zie Oudemans: Middel- en Oud-Nederlandsch Woordenboek. — V. 11. **MANGK**. Eng. *among*, tusschen, vlg. *mengelen*; zie Kiliaan: *manck*, inter, interim, interea temporis. — V. 15. **ALMAKLIK**, allengskens, zie Kiliaan: *macklick*, lentè, tardè. — V. 17. **NICHT**, niet, zie Oudemans, als boven.—V. 34. **WARDT**, werdt, zal. *Worden* bevat het denkbeeld der toekomst in zich, waardoor: ik werd gaande, en bij afkorting: ik werd gaan, bij onze Oosterbroeders, nevens: ik sal gaan, kan gebezigd worden. — V. 38. **OORD**, ook mannelijk in ons West-Dietsch, zie Weiland: Nederduitsch letterkundig Woordenboek.

IV

Een nieuw hoofdstuk in Groth's leven begon met zijn vertrek uit het heimland, en naar de Rhijnstad Bonn. In den winter en de lente leed hij zoozeer onder den ruwen hemel van Kiel, dat arts en vriend bij hem aandrongen, voor eenigen tijd in het zuid te gaan verwijlen. De Regeering zou hem daartoe een buitengewoon hulpgeld verleen. Italië, Napels, Parlermo zou genezing aanbrengen. Hij verweerde zich echter hiertegen. Hij vreesde de eenzaamheid, de ontbering van beschaafden omgang in de vaderlandsche taal en van gewoon onderhoud met alle klassen der bevolking, meer dan de guurheid des waders. Ook vreesde hij de vermoeyenis eener lange reis en eindelijk niet het minste, de onzekere toekomst. Wat zou later uit hem geworden, dacht hij, wanneer hij dan ook versterkt terugkeerde, nadat hij zijne spaarpenningen verteerd en geen vooruitzicht had op een zeker bestaan? De zorg had reeds bij hem aan disch en bed gezeten; hij kende haar dreigend gezicht en vreesde het meer dan welk euvel op aarde ook. Zijne vrienden hadden goed hoop uit te drukken en blijde verwachtingen voor te spiegelen, hij kon ze niet deelen. Wat de Regeering hem ook gaf, hij wist dat het niet toereikend wezen zoude; van vrienden, zelfs van oom Koester wilde hij geene ondersteuning aannemen. Wel is waar bracht hem zijn werk een goed jaargeld op, doch niet zooveel als men wel dacht en als het zijn konde, indien hij den prijs verhoogd hadde. Maar dat wilde hij niet, ten einde het boek in de armste volksstanden te laten doordringen. Bovendien, wie kon hem de verzekering geven, dat de aftrek zijns boeks, welks lezerskring tot de Platduitschers, en dan nog wel vooreerst de Sleeswijk-Holsteinsche, beperkt was, jaren door in gelijke mate zou voortduren, of dat de Regeering in Kopenhagen hem zou toegenegen blijven, daar toch de deensche pers hem begon aan te vallen? Wat beginnen, wanneer zijne dichtader verdroogd of uitgeput was? Dat waren treurige bedenkingen welke hij tot het tijdstip zijns huwelijks niet overwonnen heeft, die eene donkere schaduw wierpen op elke

vriendelijke erkenning, die hem te beurt viel. Zijne krachten waren voor jaren verbruikt, en voor een letterkundig beroep had hij zoo weinig aanleg en neiging als een Friedrich Hebbel. Als een schrikbeeld zweefde hem het lot zijns naasten geestverwanten Robert Burns voor, dien, ten tijde zijner opgaande gelukssterre, hertoginnen ten disch leidden, en dien eenige jaren later, toen de roes der bewondering voorbij was, een rijkaard op een gezelschap uitnoodde om zijne liederen op te zeggen; toen wees hij hem zijne plaats aan de bodentafel! Wel is waar zong hun Burns in gekrenkten dichtertrots zijn: Een man blijft evenwel een man! toe, en verwijderde zich om nimmer weder te keeren. Doch hij verkwijnde als tolgaarder van een grensstedje, en het heeft noch hem noch zijnen kinderen iets gebaat, dat hondderduizenden bij de inwijding van zijn gedenkteeken waren samengestroomd, en dat zijn naam zal genoemd worden, zoolang men Engelsch en Schotsch spreekt. Van zulke toekomst genoot hij zelfs een voorsmaakje, toen men hem aanried, naar eene soort van huishouderspostje bij den hertog Karel van Glücksburg, die toenmaals in het Kieler Slot verbleef, te dingen. Hij deed het ook, deels uit iets als hoon tegen het voorname gezelschap, vanwaar het voorstel uitging; deels uit wijze voorzorg tegen slechte tijden. De plaats ontging hem.

Ondertusschen liet hij zich bepraten, nadat ook de tweede winter in Kiel door arbeid en slecht weder hem weder gekrenkt had, het besluit te nemen om voort te gaan, en onbepaald werd Rome als verste doel in het oog gehouden. De winter van 1854-55 was buitengewoon hard en lang. Nog den 1ⁿ April reed men met eene slede over de binnenhaven naar de zijde van Gaarden en terug. Van den Quickborn was de eene uitgaaf na de andere noodig geworden, hetgeen hem telkens aanspoorde om bijvoegsels te maken, die eensdeels in het plan des boeks waren aangeduid, en anderdeels door aanzet van Müllenhoff ontstonden met het doel om het werk tot eene zekere afronding en voleinding te brengen. Voor zijne kas ware het stellig beter geweest deze bijvoegsels in eenen tweeden band te verzamelen en afzonderlijk uit te geven. Ook zal menig lezer, wellicht tot heden toe, zich met de tweede of derde uitgave vergenoegd hebben, en een gedeelte zijner beste

gedichten niet hebben leeren kennen. Een zeker onpractisch droomelen hoort nu eenmaal in de dichtwereld tehuis. Toch heeft hem dit niet berouwd. Kenners van latere uitgaven zullen erkennen, dat het boek tegenwoordig als na een vooraf opgevat plan schijnt afgewerkt, en als 't ware een algemeen tafereel van zijner landslieden en tijdgenooten leven en streven biedt. Met de 4^e uitgave hebben deze bijvoegsels opgehouden; slechts in de 12^e en de 14^e heeft de dichter eenige kleinere en nieuwe stukjes ingevoerd, die nog geheel naar stemming en toon, in het oude raam passen.

Met Müllenhoff had hij, zooals reeds gezegd, voor de vaststelling der schrijfwijze, voor woordenlijst en taalkundige inleiding vlijtig en met inspanning gearbeid, buitendien zijnen eersten band platduitsche proza geschreven, de *Vertellen* (vertelsels). Men moet bedenken dat het ook hier gold den rechten toon te treffen, die niet zooals heden maar na te volgen was. Daarbij eene reeks opstellen in de meest verscheidene bladen, waardoor de vooroordeelen tegen de platduitsche taal bij leeken en geleerden, namelijk ook bij de lezers, te bestrijden viel. Ik verkreeg, dat op leeraars-conferentiën en in school-tijdschriften levendig voor en tegen het behoud en de invoering der volksspraak in het school-, namelijk het taalonderwijs gekampt werd, dat leesboeken Platduitsch opnamen, dat aanwijzingen ter benutting der volksspraak voor het schoolonderwijs, b. v. van Dücker e. a. verschenen en gebruikt werden, en vóór alles, dat de stelselmatige vervolging van het Platduitsch bij de landjeugd in de scholen ophield en een zekere eerbied voor de taal der vaderen weder ontstond. Verzamelingen platduitscher spreekwoorden en spreekwijzen verschenen, idioticons en woordenboeken. Zoo zag hij met genot het koorn wassen dat hij gezaaid had. Doch het gaf ook veel arbeids, daar men zich om raad en hulp tot hem wendde; hij had te lijden zoowel door onverstand als door tegenstreving. Genoeg, hij verlangde weg te zijn.

V

Voor de 4^e uitgave had zijn uitgever Mauke den beroemden kunstenaar Otto Speckter aangenomen, die met oprechten

geestdrift hem reeds proeven van teekeningen voor den Quickborn voorgelegd had. Speckter zocht hem in den zomer van 1854 te Kiel op, en ging dan met aanbevelingen van hem voor eenige maanden naar Ditmarschen om studiën te maken en schetsen op te nemen. Daarover zijn eenige anecdoten bewaard gebleven.

Speckter was geheel de man om met de lieden, die hij in zijne teekeningen zoo voortreffelijk vereeuwigd heeft, als met zijns gelijken om te gaan. Hij ging van Kiel vooreerst over de Eider naar Tellingstedt, waar de meeste van Groth's vertellingen spelen. Bij Lexführe betrad hij den Ditmarscher bodem. Een toevallig aanwezige boer nam hem op zijnen wagen mede. Natuurlijk vroeg deze den schilder uit, en Speckter maakte geen geheim van zijn voornemen. « Alsoo, Jy syt de man dé vöör dat Bôek teekent, » sprak de boer. Dit was de algemeene benaming voor den Quickborn onder het volk en voor den illustreerder. « Ja, dan kom Jy mar mit, Klaus Groth kenn't wy al. » In Tellingstedt woonde Speckter bij Groth's neef Paul Lindemann, in het huis zijns overledenen ooms, waar hij de vroolijkste dagen zijner jeugd had doorgebracht, op de plaats waar Hanne uit Frankrijk speelt, waar hij den ongelukkigen Peter Koenraad als speelmakker gekend, waar toenmaals nog zijn oude vriend pastor Petersen in het oude huis woonde, dat Speckter benevens pastor en familie geteekend heeft (Blz. 87) (*). Het is thands met zooveel meer uit dien tijd verdwenen.

Ziehier nog iets van zijn wedervaren. Eens kwam een bloeiend, schoon, prachtig meisje bij hem in Neefs huis met de vraag: « Syt Jy de man dé vöör dat Bôek teekent? » En op zijn bevestigend antwoord, zegde zij: dän möch' ik my ook geeren teeken' laten. Hij deed haar opmerken dat hij dit gaarne dede, maar dan moest zij eenen breeden strooheid opzetten en een melkjuk (een drach(t) omhangen. Dit deed zij en hij maakte hare schets. Na eenige dagen kwam zij terug en liet zich het beeld vertoonen. « Kom ik nu würlig in dat Bôek? » zegde zij dan lachende. Dan könt Jy goern myn naam byschryven, Heer Groth kent my gants goed, ik heet Anna Peters. » Haar beeld siert de melkdeerne (Blz. 313).

(*) Bladzijde der oorspronkelijke uitgave van 1856.

Te Heide woonde Speckter bij Groth's vedder (1) ofte neef. Hij gebruikte meermaals hem en andere familielieden voor zijne schetsen, zonder hen nochtans gelijkend te maken. Ja, Groth zelf erkent wel aan zekere trekken in *Myn Anna-medder* (1) (Blz. 5), in *Hé see my soo veel* (Blz. 318), onduidelijk zijnen broeder Johan met de soldatenmuts, Vader en Broeder te nauwernood in *Verlor'n* (Blz. 373), waar het meisje, een verre nichtje van hem, een toenmaals schoon jong bloed, iets nauwkeurigers is voorgesteld. Deze maagd, even als Johan, is overigens meer dan eens benuttigd geworden. In *Volmacht syn' Tweesjes* (tweelingen) kijkt Otto Speckter zelf, zeer kenbaar getroffen, dóór de beginletter.

Speckter verhaalde gaarne van zijn verblijf te Heide bij de familie des dichters. Van Vader Groth placht hij met bijzonderen eerbied te zeggen, dat hij hem als een ware patriach voorkwam. — In Heide was er een schoenmaker, dien men wegens zijne zwaarlijvigheid doorgaans den Spek-schoester (2) noemde. Die naam paste Groth in zijnen *Fielcr Vischtoog* * (-*vangst*), en hij sloeg hem aan, zonder eigenlijk aan den eigenaar te denken. In den eersten tijd nu van het bekendworden zijner gedichten zocht men, als gewoonlijk, naar de oorspronkelijke personen, bijzonder naar de koddige.

Toen had men het gemakkelijk met den Spekschoester. In den beginne maakten de spottcrnijen den braven man grimmig; zijn zoon had zelfs gedreigd den dichter persoonlijk voor zijne stoutheid te tuchtigen. Maar allengskens voelde de schoenmaker zich als eene beroemdheid, en Speckter kon hem op de Zaturdagmarkt zonder gevaar zien en uitteekenen.

Een tooneeltje dat zich aan de teekening van het toenmalige armenhuis te Heide, van zijne « Rumpelkamer », rommelkamer, (Blz. 135) hechtte, verhaalde hem zijn broeder Johan. Tot dezen kwam een oude inwoner des gestichts, Detlef Ramm bij name, op den Molen en vertelde hem ontsteld en bedroefd, dat de man die voor Klaus zijn Boek teekende en in 't Armenhuis

(1) Vedder en Medder, gevormd uit vader en moeder, beduiden oorspronkelijk oom en moei; het eerste kreeg de beteekenis van ooms zoon, neef.

(2) Hoogd. *Schuster* is gevormd van *schu(h)*, schoen, en het latijnsche *sutor*, dat insgelijks « schoenmaker », eigenlijk « naaier » beduidt. — * Bij KIL. togh.

geweest was, hem niet aangetroffen en geteekend had, terwijl hij toch daartoe, als 't ware de hoofdpersoon was. De teekenaar had in zijne plaats den ouden Külke genomen. Deze Detlef Ramm speelt eene rol, reeds in Groth's kinderherrinnering. Hij heeft hem meermaals benuttigd. Hij is een der hoofdfiguren in het verhaal *Op den Lüttenheid*, heeft ook voor den oude uit het Werkhuis in den Roodgieter gezeten.

In Nordhasted trad Speckter in het deftig gasthof des dorpes bij Heer en Vrouw Kühl binnen, terwijl hij zich dadelijk als teekenaar voor den Quickborn uitgaf. « Soo, zegde de waard Kühl, syt Jy de man! Dat Bôek hebb'nt wy ook. » Nu, merkte S. aan, dan mocht hij het eens even geven. Kühl zocht, doch vond het niet en zegde eindelijk : dan ligt het in de smids, de verzamelplaats in het dorp, buiten de « Kroeg ». Speckter verzocht nu om het te laten halen, waarschijnlijk om te vernemen of de man niet pochte. Terwijl Kühl zich bemoeide om iemand voor dat doel te roepen, trad hem een 12-13 jarig meisje te gemoet. « Dän is 't ni nöödig, riep Kühl, dat is myn dochter, wat wilt Jy weten? dé weet 't uitwendig. »

Toen Speckter dit voorval vertelde, was professor Müllenhoff aanwezig en merkte aan: Ik zelf ben wel in staat, indien de Quickborn konde verloren gaan, hem woord voor woord uit het geheugen terug op te stellen.

VI

Midden April nam hij afscheid van zijne vrienden in Kiel, die reeds vooruit in minzame voorzorg, voor hem, in Bonn, in Heidelberg, in Rome intrek hadden besteld, — wel voorzien van aanbeveling en van geld.

Allereerst bezocht hij oom Koester, wiens geboortedag op den 15. April inviel, en wachtete in zijn gastvrij huis, onder de zorgzame verpleging van hem, vrouw Maria en de « grootmoeder », het warme jaargetijde af. Hij woonde gelijkvloers in de voorname, toenmaals landelijk stille Ferdinandstraat. Een tuin liep tot aan de Wandeling van de Binnen-Alster uit. « Voor de eerste maal mijns levens zag ik

niet bleek, doch genoot het welzijn van een mollig rijkemanshuis, waar meubels, schilderijen, tapijten, alles tot behagen en genot stemde. Twee oude meiden dienden de familie zoo lang zij bestond, kuischten, kookten, zorgden, zonder dat men haar bemerkte; in die weldoende stilte drong slechts van verre het geruisch der groote, rijke handelsstad Hamburg.»

De gezelligheid ten huize des Ooms was wegens zijne lijdende gezondheid beperkt. Groote middag- en avondmalen werden slechts zelden gegeven. Toch kwam er veel bezoek, en wekelijks plachten meermaals vrienden den kring aan den gastdisch te vergrooten. Op deze wijze leerde hij een deel der eerste familiën kennen, vaders der gemeente, leden der regeering, kamerheeren, hoofden van groote handelshuizen, enz. Hij verkreeg hierdoor eenen blik in het bestaan en het beheer van dit oude, rijke gemeenebest, bestuurd door mannen zonder orde- of andere titels, lieden die men dagelijks op straat ontmoette, zonder dat men aan hun uiterlijk waarnam dat zij van de overige bedrijvige menigte bijzonder verschilden, ofschoon millioenen door hunne handen gingen en duizenden naar wel en wee van hen afhingen.

Daar kwamen menschen, die niet slechts van Frankrijk en Engeland, neen die van Indië en China spraken, « als wij te huis van Wesselburen en Tellingstedt. » Hem ging hier de wereld, eene nieuwe wereld open. Van kunst en poëzie was hier minder spraak dan in Kiel, doch men sprak van weldadigheids-gestichten, van voorzorgen ten behoeve aller klassen der stedelijke bevolking.... « Ik won hier menigen vriend voor het gansche leven, onder hen, H. A. Meyer, wiens vader zich uit eenen nederigen stand tot eenen voornamen fabrikant verheven had. Stok-Meyer was zijn eernaam; eene wandelstok-fabriek was de aanvang zijner loopbaan. De zoon, mijn vriend, kwam later voor den zomer over naar Kiel, waar zijn liefelijk landgoed « Forsteck » elken vreemde als de paarl in de schoone omgeving der haven werd aangeduid. Hij begon, nog in den ouderdom zijner 50 jaren, natuurwetenschappelijke, voornamelijk dier- en levenskundige studiën te beoefenen. Het was niet zonder mijnen invloed dat hij deze op groote schaal in de Kieler bocht voortzette, waardoor zijne vaste neêrsetting plaats had Meyer is de aanlegger der diepzee-

navorschingen, die zich tot een afzonderlijk vak ontwikkeld hebben. Hij is de uitvinder verscheidener daartoe onontbeerlijke tuigen, die sedert lang door Engelschen en Amerikanen bij hunne zeetochten aangewend worden.

Hem dankt de practische vischvangst en de kunstmatige vischteelt gewichtige ontdekkingen. Voor zijne wetenschappelijke verdiensten benoemde de Kieler Hoogeschool hem tot eere-doctor. Als Dr Meyer-Forsteck was hij gedurende eenen wetgevenden zittijd, lid van den Rijksdag.

Eene zuster van hem was gehuwd met den beroemden Karl Schurz, den vriend van president Lincoln in de Vereenigde Staten, den verstandigen hoofdleider in de beweging voor de ontvoogding der zwarten in de Zuider-Staten, generaal in den oorlog der onafhankelijkheid, later senator en minister. Deze bezocht in lateren tijd dikwerf Meyer op Forsteck; Groth's vrouw werd de vriendin der zijne en Groth geraakte met hem bevriend. Eene zuster van Meyer's vrouw was getrouwd met den heerlijken zanger Julius Stockhausen. Deze vier familiën waren dikwijls vereenigd in Groth's woning aan den Swanenweg, en menig genotvol uur, naar hart en geest, werd daar gesleten.

“ Adolf Meyer werd mij voorgesteld door den naamhaften waterbouwmeester in Hamburg Mr Lindley, die reeds onder den grooten brand van 1843 aldaar werkzaam was, het plan voor het hernieuwde Hamburg ontwierp en doorvoerde, maar die door benijders en engelschen eigenzin eindelijk uit zijnen breeden werkkring gedrongen werd. Lindley had ik door zijnen schoonvader M. F. Heerlein leeren kennen, eenen vriend van Koester, die toenmaals en nog tegenwoordig (+1884) als 80 jarige grijsaard nabij Oom aan de Binnen-Alster woont. Wij ontmoeteden elkanderen, Lindley en ik, als bewonderaars van zijnen landman Robert Burns.

* Ik hoorde echter ook gaarne van de bouwingen, reusachtige ondernemingen, die hij ontwierp en leidde. Toenmaals bestuurde hij den aanleg der waterwerken van Altona. Hij nam mij somwijlen mede naar het pomp- en filtreerwerk in de schoone oeverstreek der Beneden-Elve bij Blankenese, waar deze aanleg gemaakt werd, toonde en legde mij dien uit. Intusschen redekavelden wij dan over Burns, van welken hij meestal eene

kleine zakuitgave bij zich droeg. Hij bewonderde, zonderling genoeg, in tegenstrijd met zijn halsstarrig karakter, de gevoelvolle gedichten onzes lievelings, ik zijne humoristische; hetgeen stof genoeg gaf tot lange gesprekken.

» Naar Heerlein ging ik, vroeg opstaande als hij, elken morgen door de tuinen achterom. Hij zat dan reeds in de nette tuinkamer vòòr het dampend koffletuig, ook reeds alleen aan het werk. Hij was toenmaals kamerheer, zegge finantiemeester van Hamburg. Ik kreeg eene kop, er werd eene sigaar gerookt en van voorkomende belangrijke aangelegenheden, personen en toestanden gesproken. Wie leeren wil en kan, leert toch immer; hier schepte ik nieuwe kunde uit de eerste hand. Boven rustede nog alles, hier als bij Oom. Ik kon nog een uurtje kuieren, op de wandelplaats of in den tuin, en het rijke leven op en om de Alster ontwikkeld zien. Dikwijls kwam ik dan den ganschen dag te nauwernood uit den tuin weg. Daar was altijd te beschouwen, ook wel te hooren, wanneer de burgerwacht uittrok met muziek, wanneer het feest was. Als ik aan mijn eenvoudig bestaan op Femeren dacht, dan was het mij als zate ik hier in eenen grooten schouwburg, waarop altijd voortgespeeld werd, en ik zate op zijde in eene loge, ongestoord door alles wat voorkwam en waarvan alles mijne opmerkzaamheid wekte en bevredigde, of het nu ook lustvaarders in roei- en zeilbooten op de Alster, of evers en kanen waren, beladen met alles wat de groote stad hielp voorzien van groenten, vruchten, visschen, kolen of wat ook, dan of het de uitroepen met hunne vastgestelde, vreemde, onverstaaubare, half gezongene, half gesprokene zinnen, of weder sierlijke rijtuigen met opgetooide dames gold. In eene looverhut had ik schrijfgerief en boeken. Wanneer ik moede gezien was, kon ik mijmeren of lezen; boeken had ik naar verkiezen uit de groote stad, alsook uit de koopmans-boekerij. En weldra kwam mijn drift naar lezen en blokken ten nadeele mijner gezondheid weder op. Dan joeg Oom mij naar buiten.

» Hamburg is in de lente in zijnen omtrek waarlijk tooverachtig. Welverpleegde hovingen scharen zich mijlen ver aan elkander. Er waren toenmaals in de nabijheid der Alster wandelingen met bloeiende ooftboomen, syringen, goudregens, waar de nachtegalen sloegen, vlak nabij, midden in het

gerucht van het bedrijfsleven; derwaarts richtte ik mijne morgenwandeling, eerst later verder door, omtrent tot de Uhlenhorst, langs de Buiten-Alster. Des avonds hoorde ik dan vierhandig spelen door Vrouw Maria en eene vriendin, die les in muzick gaf, en leerde nu eerst Beethovens, Mozarts, Schuberts, Schumanns symphoniën grondig kennen.

» Het was in Hamburg dat ik voor de eerste maal in mijn leven, eenen kring van werkelijke schriftstellers kennen leerde, letterkundigen, mannen die van de pen leefden. Ik moet hunne liefstalligheid jegens mij, den altijd ietwat zwakkelijken, terughoudenden kluizenaar, ten hoogste loven. Robert Heller, Walesrade, Moritz Hartmann en eenige anderen, haalden mij dan van tijd tot tijd af voor eene bootvaart op de Alster naar Uhlenhorst, dat ik hun waarachtig dankbaar was en bleef, zoo weinig ik het toenmaals noch later heb kunnen toonen en uiten. Dit waren een geheel ander slach van riddersen des geestes dan mijne professorale vrienden in Kiel. Het waren geene eigenlijke geleerden, maar lieden van uitgebreid weten en ervaring in het leven. Als Moritz Hartmann op zulke vaart gansche tooneelen uit Shakespeare's dramas voor de vuist opzegde, stond ik verbaasd. Robert Heller stak vol anecdoten. Allen kenden een aantal dichterlijke, letterkundige beroemdheden persoonlijk en vertelden daarvan. Het was aanlokkend genoeg voor eenen nieuweling, als ik, die plotseling in dezen kring als broeder opgenomen werd. Moritz Hartmann kwam toenmaals juist nog lijdend uit den Krim-oorlog van Constantinopel terug, en verhaalde gaarne van zijne belevingen en bevindingen. Ook de ingetogene Walesrade moest bij gelegenheid met zijne ervaringen als staatkundig opruier vòòr 1848, en gevangene daarvoor, uitpakken; zoo verrijkte ik ook hier mijne menschenkennis op behagelijke wijze. »

Uit deze kringen te scheiden viel hem natuurlijk zeer zwaar. Doch eindelijk drongen in half Juni 1855 artsen en vrienden — hij had namelijk in de voorlente weder wekenlang het bed niet kunnen verlaten — Oom aan de spits — op zijn vertrek aan. De gansche familie bracht hem tot aan het veer naar Harburg en onder tweevoudige gevoelens nam hij voor jaren afscheid van de geliefden. Zijne bestemming was vooreerst Pymont,

naar den raad der artsen. Hoe zwak hij echter was, bleek reeds in Hannover, waar hij dagen lang blijven, en zijnen vriend uit Kiel, den generalen stafarts prof. Dr Stromeyer raadplegen moest. Dan ging hij naar Hameln, waar hij half dood aankwam. Eindelijk reed hij met een één-span vandaar naar de verkwikkende badplaats, waar Oom hem intrek en arts had kunnen bestellen, aangezien hij verscheidene jaren, vòòr hij Kiel verkoos, aldaar zijn oponthoud genomen had.

“ Zoo was ik nu voor de eerste maal alleen — doch niet ongaarne. Men dreef hier het nietsdoen stelselmatig, met plichtijver, en ik leerde ras meédoen. 's Morgens bij muziek opstaan, een weinig bronwater drinken, en onder de prachtvolle boomdreven gaan wandelen, tot men met goeden koffie en lekker brood afwisselde, plichtmatig uitrusten, weder wandelen, middageten, alles in koutend gezelschap, hetwelk dezen zwaren arbeid mede verrichtte, per ezel naar den Schellenberg rijden, en voor het avondmuziek en den maaltijd weder naar huis komen — dat is voor een zoo verzwakt mensch als ik was, het rechte element. ” — Ook was hij slechts enkele dagen alleen. Iets van zijne faam had zich dra verspreid en dra omgaf hem eene gansche schaar, bijzonderlijk van vereersters, jong en oud — want dames bezoeken, als bekend is, het meest het versterkende bad — en maakten hem de uren kort, meer of minder aangenaam, meest altijd belangrijk, dewijl hem die zaak nieuw was, en hij verstand genoeg bezat om zich door vleierij niet ijdel te laten maken.

“ Eene dezer dames trad ik bijzonder na ; zij heeft mij het verblijf in Pymont voor allen bekoorlijk en heilzaam gemaakt. Zij was de kleindochter des beroemden reizigers Carsten Niebuhr, in den aanvang der eeuw kerspelschrijver te Meldorp in Ditmarschen, mijn vaderoord, jongste dochter des nog beroemderen geschiedvorschers Barthold Niebuhr, gehuwd met den minister Ratje in Weimar, vroeger eene geprezene schoonheid, nog toenmaals eene verschijning die een jong hart sneller en harder kon doen slaan, slank, met wonderbare oogen, uiterst levendig, iets zenuwachtig, rijk aan geest en vorming. Wij waren welhaast gansche dagen ongescheiden bijeen, openden ergeloos onze harten voor elkander, en konden wel bij het afscheid beiden zeggen, dat wij veel voor elkanderen geweest

waren; zij bloeide toch zichtbaar op, en ik mocht na vier weken het wagen, naar den Rhijn op te breken. Thands is zij daarheen waar zoovelen mijner lieven rusten! »

AN DE KERKHOFSPOORT! (1)

Als ik toe-lest dy säg, Marie,
Wat lacht'st du doe vergnöegd!
Dat was hier, by de kerkhofspoort,
Waor ik dy lachen säg.

My döcht de rosen in de heg
Wäörn bleek by dyn gesicht,
De blaue heven over my
Was als dyn oogen nicht.

Du seëst « adé », un « Glück to'r reis! »
Als ging't to dans un bëër;
Ik höörd'als lacht' de helle dag
My vrölik achterhër. —

De rosen in de heg, Marie,
Dé blöe'n hier nog als doe,
Un rosen op dyn graf, Marie,
Dé blöe'n nu evensoc.

Dyn blaue oogen gläns'n ni meer,
Dyn lachen is verstümd;
Hier staeit een stille kerkhofspoort
Vöör dén, dé wèder kúmt.

(1) V. 10. To...BÈÈR, te dans en bier; naar de genoeges. — V: 12. ACHTERHER. achterna: zie Weiland op her.

V.

I. Naar den Rhijn. Te Bonn. Intrek en eerste kennismakingen. — II. Ernst Moritz Arndt. — Friedrich Gottlieb Welcker. — Karl Simrock, e. a. *De spree is 'kom'n.* — III. Otto Jahn. — Friedrich Christoph Dahlmann. — IV. Eduard Böcking. *Voörjaar.* — V. Gezellig verkeer. *In de Vremde.*

I.

Al zoo naar den Rhijn! Hij reisde over Detmold, Bielefeld, Barmen, waar hij vrienden telde en uitgenoodigd was, overal een paar dagen verwijlend, voort. Op den tocht van Barmen naar Keulen leerde hij zijnen landsman, den lateren muziekbestuurder in Leipzig, Carl Reinecke, kennen. « Hij nam met mijne toestemming mijnen Bädecker, trof mijnen naam daarop aan, en wij erkenden elkander als landgenooten. Hij voerde mij denzelfden avond in den letterkundigen kring van Keulen, waar ik Ferdinand Hiller, die mij als componist niet onbekend was, en anderen leerde kennen. Des anderendaags bevond ik mij te Bonn. »

In Bonn was hij aan Otto Jahn, Arndt, Dahlmann, Simrock sedert lang bevolen en door hen verwacht. « Ik ging meteen en eerst naar Otto Jahn, werd op het hartelijkste onthaald en voelde mij dadelijk onbevangen. Na een uur levendig gesprek over onze gemeenzame heimat, Jahn was van Kiel, na aflevering der groeten van zijne verwanten, wandelden wij te zamen de Coblentsersstraat langs, die ik van nu af aan, een paar jaren dagelijks ten minste éénmaal naar hem heen zoû bewandelen, en naar professor Eduard Böcking, die een der deftigste en schoonste huizen in eenen grooten tuin aan de rivierzijde der Coblentsersstraat, vlak nabij Moritz Arndt, bewoonde. Hij was een welstellend man, weduenaar, alleen met twee oude juffers in het ruime gebouw. Het was, zooals dit later bleek, wel bedacht van Müllenhoff, den raad te geven en de voorzorg te nemen, dat ik meteen bij Böcking huisvesting zocht, en ook vond. Böcking was een evenzoo geleerde taal- als rechtskundige en daardoor met Müllenhoff bekend, wellicht bevriend. Genoeg, wij gingen rechtstreeks naar hem toe met het verzoek mij een paar kamers te verhuren. Ik beviel hem. Hij ruimde mij

gaarne twee nette vertrekken op de bovenste verdieping in, welke ik meteen 's avonds betrok. Mijne woonkamer schonk een verrukkelijk uitzicht op den Rhijn en het Zevengebergte. Die vertrekken waren eigenlijk in eenen toren gelegen, waarvan er twee aan het huis waren; den tweeden bewoonden in den loop der tijden wekenlang na elkander, Moritz Haupt, de beroemde taalgeleerde, toenmaals hoogleeraar te Berlijn, en later de nog beroemdere schrijver van het leven Jesu, David Strauss. Eene deur leidde op het platte dak, waar ik dikwerf door eene borstwering beschut, mijn ontbijt nam. Reeds heden toonde mij Böcking, dat ik rechts onder mij in den tuin van Ernst Moritz Arndt blikte. De woning was trouwens ietwat duur. Doch kunnen reeds de aangehaalde omstandigheden toonen, welke voordeelen daaraan verknocht waren. Toen mij 's winters de vertrekken te koud werden, trok ik naar beneden bij den reeds bevrienden huisheer op het schoone verdiep, waar wij schier deur aan deur in het engste verkeer traden.

» Vooreerst ging ik naar Dahlmann. Ik moest hem de groeten brengen van den broeder zijner eerste vrouw en familie, den staatsraad prof. Dr. Hegewisch uit Kiel. Hij was verscheidene jaren professor aan de Kieler Hoogeschool geweest; ook zijne tweede vrouw was eene Kielsche. Daar viel aldus genoeg te vertellen. Daarbij was Dahlmann als uitgever der oude platduitsche chronijk des lands Ditmarschen van Neocorus, met mijn kleinste vaderland en zijne volkstaal vertrouwd, hijzelf een geborene Platduitscher, die ook reeds in de voorrede van den Neocorus eene lans gebroken had voor het behoud des tongvals, der « stamtalen der Duitschen », zooals hij die als geschiedkundige richtig benaamd had.

» Waar hij woonde wist ik reeds, nabij mijne woonplaats en den Ouden Tol. Meteen bij het eerste voorbijgaan had ik door een tuinhek blikkende, een der schoonste, aardigste kindergezigtjes waargenomen, dat met de handen de staven vattede en met groote wonderbaar donkere oogen droomachtig naar buiten keek. Dit gezicht was mij door lichtteekeningen bij Hegewisch wel bekend. Het was Dahlmann's kleindochterken. Op mijne vraag vertelde zij mij dat Papa (grootvader) hier juist woonde. Mijn onthaal bij Dahlmann en vrouw was die eens lang verwachten vriends. »

En zoo kon hij met zijne aankomst in deze nieuwe hem onbekende wereld wel tevreden zijn.

Ook is hij later niet ontgoocheld geworden. Het is niet zijne verdienste, schrijft hij, wanneer hij, nog vervuld van de innigste dankbaarheid, verklaart, dat zelden of nooit een tot dan toe onbekend man, jaren door, zoo op de handen is gedragen geworden door zulk een gezelschap als hij. De hoogeschool van Bonn stond toenmaals op hare hoogte. Zij heeft noch vroeger noch later een aantal zulker mannen eersten rangs kunnen opwijzen. En in weerwil van den strijd der belijdenis, trots menige harde persoonlijke wrijving der professoren onder elkander, heeft Groth van allen met wie hij in betrekking geweest had, zonder eenige uitneming, enkel liefs en goeds ontvangen, gelijk dit dan nog door zijne eenparige benoeming door de gansche hoogeschool tot eere-doctor gebleken heeft. „ Schier allen zijn verdwenen. Moge over hunne graven heen mijn dank nog eene uitdrukking vinden ! ”

II.

Zijn naaste bezoek gold den ouden Arndt. Met Otto Jahn was G. reeds zoo vertrouwd, dat deze hem luimiger wijze op de gevaren er van letten deed. In groote spanning was hij om den man te zien, die de vaderlandsche liederen gedicht had welke hij reeds als kind van buiten geleerd en van wiens lotgevallen hij dikwerf gehoord had, dezen man die nu als tachtigjarig grijsaard, nog kloek wind en weér trotseerde. Neem u in acht, zei Otto Jahn, de oude heeft de beentheorie; wanneer hem uwe beenen niet bevallen, dan zijt ge verloren. En op de zijne was bij zijne magerheid en lengte waarlijk geen staat te maken. Doch wat hielp het? Het moest gewaagd worden. Ook had hem Müllenhoff zelf veel goeds van den oude verteld, betreffende dezès overgebriefde uitspraak aan zijnen duchtigen schoonzoon te Kiel.

„ Het was Böckings naburige tuin dien ik over eenen vlonder binnentrad. Een regelrecht voetpad leidde onder ooftboomen naar het versholene huisje. De boomen, wist ik, stamden gedeeltelijk uit Holstein, het waren Gravensteiner appelaars, zooals ik die met kennersblik meteen herkende. Vrouw Hegewisch had ze geschonken.

» En daar stond ik vòòr den oude ! Eerbied boog mijn hoofd vòòr het zijne. Wat was daarover heengegaan aan lief en leed! De gestalte van middelbare grootte was eenigszins gebogen, het witte haar schaars, het gelaat gerimpeld. Maar de oogen schoten vuur, de mond sprak, reeds voordat ik een geluid liet hooren, zijn handdruk waarmede hij mij welkom hiet en in de kamer trok, was van ijzer. Dan zaten wij op den kleinen sofa, waarop wij later zoo dikwerf gezeten hebben, en Vader Arndt — want een vader was hij mij — was des lofs en der liefde zoo vol, dat ik de beentheorie volkomen vergeten had, toen hij, op zijne manier, die ik reeds door het aanstooten tegen mijne ellebogen met pijn had leeren kennen, plotseling met de vuist op mijn naaste been sloeg, en uitriep: Dat zijn nu eens een paar fatsoenlijke lange Ditmarscher beenen! Ja, mager moeten wij zijn en blijven! Hoe zou het passen, als wij een buikje hadden! Men kan zich verbeelden, hoe ik innerlijk later bij Otto Jahn luid lachte, toen ik hem den afloop van mijn eerste bezoek bij den : Vader : verhaalde. »

Als tegenhanger van dit eerste bezoek bij den edelen Arndt moge het volgende gelden, dat niet zoo goed afliep. Het geschiedde slechts op nadrukkelijk verlangen en aandringen van Otto Jahn en betrof den beroemden taal- en godenleerkundige Welcker, den ouderen collega Jahn's, die als vrijgezel bij de familie van professor Neumann inwoonde en tot zijn einde gewoond heeft. Welcker wist als classieke taalvorscher en kenner der Grieken natuurlijk niets van Groth. Slechts had hij zoo'n vermoeden dat deze een slach van noord-germaanschen natuurdichter of verzamelaar was, van welke hij aan Karl Simrock en minder uitstekende mannen wellicht weinig bekorende voorbeelden kende, alsnog dat ik met prof. Müllenhoff, die ook Sleeswijk-Holsteinsche sagen, vertelsels en liederen uitgegeven had, op eene of andere wijze samenhoorde. Zonder iets te vermoeden trad hij bij den ouden heer binnen, die reeds in de zeventig was, en trof hem als eenen echten geleerde, te midden van boeken en papieren aan. Zijn uitzicht was klok; een krachtig gelaat en hoofd, blozende wangen; hij droeg bril en pruik. « Noodigde mij beleefd neder te zitten en begon zijn gesprek op die wijze, als ik het later zoo dikwijls gehoord heb, in lange volzinnen, door kuchen

onderbroken, zoodat men vreezen moest, dat hij den draad verloren had, dien hij nooit verloor, zoo weinig als zijne overtuiging, die hij zoo langzaam, ernstig, onverbiddelijk uitsprak, waartoe deze manier volkomen wel geschikt was. Mij stortte hij nu reeds na de eerste begroeting, langzaam zijnen voorraad toorns tegen prof. Müllenhoff op het hoofd uit, als hebbende deze eenen naar zijn oordeel verdienstvollen arbeider en collega in de godenleerkundige navorsching, prof. Schwartschke, op zijne bekende bruske wijze, hoogst onrechtvaardig afgetakeld. Dit moest ik natuurlijk geduldig en tot den einde zwijgend aanhooren. Dan merkte ik bedaard doch ernstig aan, dat ik voor Müllenhoff's grotheden niet verantwoordelijk moest zijn, hoezeer ik met hem bevriend en hem dank verschuldigd was. Maar dewijl het nu eenmaal bij den vertoornden oude kookte, zoo vloede zijne gramschap over op de nieuwe taalkundigen, germanisten, verzamelaars, welke meenden, wanneer zij ergens een rammelend vers of rijm uit den volksmond opgevangen, dat zij eenen schat ontdekt hadden, die bij Sophokles en Anakreon niet te vinden waren, lieden die niet eenmaal v. Platen kenden of hem verachteten.

» Dit gold aldus mij, van wien hij baarblijkelijk niets wist dan dat ik met Müllenhoff ergens een boek in den volkstoorn of de volksspraak uitgegeven had. Men kan zich voorstellen in welken zonderlingen toestand en wat stemming ik mij bevond bij dit onverwacht onthaal. Maar ik was geen nieuweling meer in zulke gelegenheid; mijnen billijken toorn verstond ik te bedwingen, daar ik zeer wel begreep, en onder den langen vloeienden en in toorn klimmenden redestroom tijds genoeg had te beseffen, dat ik bij eene thands noodwendige verdediging het voordeel behield. Want spreken kon ik ook, te meer daar ik opgewekt was. Ik zette dus den ouden heer ras en scherp uiteen, dat hij mij volstrekt niet trof, dat ik met hem geheel overeenkwam, wat de achting en bewondering der classieke vormen voor de dichtkunst betrof, alsook namelijk in de bewondering van v. Platen, van wien ik voor mijne eigene kunst meer geleerd had dan van welken anderen duitschen dichter ook, Goethe niet uitgezonderd. Ten bewijze dat ik v. Platen kende, daagde ik hem uit, mij te zeggen, wat ik hem oogenblikkelijk van Platen opzeggen zoude, al waren het zijne vijftig hemelsch schoone klinkdichten op Venetië.

» Dat hielp. Het ging mij haast nog beter dan met Arndts beentheorie. Wij scheidden als vrienden, en Welcker is mij dit tot aan zijn einde gebleven. Natuurlijk gaf mijn verslag bij Otto Jahn schier nog meer stof tot lachen. Of Jahn mij opzettelijk of tot beproeving in dezen toestand geleid had, heb ik niet nagevraagd. Daar de zaak zoo afliep, was het mij aangenamer, dan indien hij mijn bezoek voorbereid hadde ; in alle geval was dit voor mijne geheele verhouding te Bonn en in der geleerden kring ten hoogste gunstig. Welcker is later als een der ijverigsten werkzaam geweest om mij door de Hoogeschool den doctortitel te doen toekennen. Ik vernam dit op eene eigenaardige wijze, die ik wel vertellen mag, nu de aarde alle deelhebbenden dekt. Straks na mijne benoeming werkte Ritschl, de vijand van Welcker en Jahn, om den romanschrijver von Uechteritz insgelijks tot doctor te benoemen. Karl Simrock kwam in verlegenheid bij Otto Jahn en de beiden deelden mij de zaak mede. Ik zegde dan, dat mij niets aan mijnen titel gelegen was, wanneer men zoo mild daarmede wilde zijn. Toen schreef Welcker in het verslag, waarvan ik later inzage kreeg : Ik heb mijnen vriend Groth niet als dichter, maar als geleerde benoemd, en daarmede was de zaak afgedaan.

« Karl Simrock was onder de Bonner hoogleeraars de eerste Rhijnlander, dien ik leerde kennen. Een zeer behagelijk man, vol van uien en vertelsels, onbezorgd en luimig. Hij was een onvermoeibare wandelaar en bergbeklimmer, die natuurlijk de heele omstreek kende en vrienden en vreemden met vergevoegen deed aanschouwen, altijd vertellende, hetzij gebeurtenissen en voorvallen, die zich aan zekere plaatsen en plekken vastknoopten, of sagen en geschiedenissen. Met Simrock maakte ik den eersten tocht op den Drachenfels (1) en in het Zeven-gebergte, hij te voet, ik op eenen ezel.

» Ik was verrukt door de schoone, mij, den kinde der vlakte, gansch nieuwe bergstreek, alsook door mijnen bemin- nenswaardigen begeleider. Ook heb ik later nu en dan aan zijnen gastvrijen disch gezeten. Toch traden wij elkanderen niet eigenlijk nader. Zijne onverpoosde werkzaamheid als vertaler van oud- en middelhoogduitsche gedichten, enz. was

(1) Draken-velts zoû Kiliaan zeggen, want hij kent dit laatste woord als *petra*, *rupes*, rots : ook *velt* = *ffield*, in het Deensch.

mij ongevallig, als een letterarbeid voor gewin en in zijne eigene gedichten vond ik geen en smaak genoeg om hem ook maar een goedkeurend woord daarover te zeggen. Bij mijne geleerde vrienden gold hij eveneens enkel als liefhebber en niet recht van gelijke waarde. Eerst later heeft hij zich door onverpoosde vlijt eenen gachten rang als germanist verworven, zoodat hij met groote eer is begraven geworden. Zijne mengelwerken, kinderrijmen, vertelsels, sagen, enz. zullen zijnen naam ophouden. Mij was hij een lieve, gediensstige vriend. *

Dit was de kring van uitgelezene mannen met welke Groth van nu af voornamelijk verkeerde. Vrouwen, te weten jonge, waarlijk schoone of geestrijke vrouwen, ontbraken daarin. " Dat valt mij eerst thands zoo in. Otto Jahn's gade was in het krankzinnigenhuis, Böcking's vrouw jong gestorven. — Eene wonderlijk schoone vrouw, riep de oude Arndt meermaals uit, wanneer hij zich naar mijnen gastheer bevroeg, eene der schoonste vrouwen! Dahlmann's gade kwijnde en stierf gedurende mijn verblijf, — eene romantische Noordduitsche, zooals de goede Arndt met aandoening bij haar graf uitriep. Dan kwamen op bezoek Moritz Haupt als weduwnaar, David Strauss, van zijne vrouw gescheiden. En de overigen van ons gewoon verkeer: Welcker, Behr, Cremer, Dietrich e. a. waren vrijgezellen. Dit gaf aan onzen omgang een eigen karakter, iets wrangs, ongenadigs, waaronder ik leed. Ook moest ik onder vier oogen al de zuchten, somtijds ook tranen verduren, welke de ontberingen des levensheils dezen beproefden mannen ontlokten, want ik was weldra de stille vertrouwde van allen, — en niemand vroeg naar de hartswonde die mij tot dichter had gemaakt. *

Indien hem dan ook in den omkring zijner uitgebreide kennissen in Bonn, de aanblik, het medegenot van familiegeluk, de nabijheid van kinderen en jonkheid ontbraken, — zijne naaste vrienden waren trouwens meest bejaarde heeren, zoo ging hij dan toch voorzeker onder in een geestrijk verkeer, dat jarenlang, dag in dag uit, schier onafgebroken van den morgen tot den avond voortduurde. Men verbeeldde zich, wat het te beduiden heeft voor eenen man van 36 jaren, die door omvangrijke studijën bijna in elke richting zich bekwaamd

had, alles op te nemen wat het levendig verkeer met de eerste geleerden der wereld hem aanbracht. En zulk geluk valt niet licht eenen sterveling voor de tweede maal ten deele. Dikwerf, reeds bij het ontbijt, hoorde hij het volgeestige gesprek zijns gastheeren Böcking over rechts,- taal,- geschiedkundige en wijsgerige onderwerpen aan, zooals zij hem door het hoofd gingen, over menschen en dingen, dikwerf gekruid met bijzonderheden en opmerkingen die niet voor iedermans oor berekend waren. Dan ging het elken morgen naar Otto Jahn. Zij aten te zamen in eenen krans van professors en doctors die zich in het Hôtel Schmitz bevonden, dronken alleen of met eenigen hunner koffie ergens op een schoon uitzichtspunt, en avondmaalden in Jahn's woning, op zijn Holsteinsch, met thee en boterham.

DE SPREE IS 'KOM'N. (1)

De spree dé is 'kom'n,
Singt lustig van bov'n,
Komt ook wel de eiber
Komt ook wel dat vröe(g)jaar,
Un al wat daar singt,
Wat somer uns bringt.

De winter is hën,
Als snee an de sön,
Als kümmer an' morgen
Als klagen un sorgen
Un gram över nacht,
Wen 't hart wèder lacht.

III.

Otto Jahn, getuigt G. verder, was een man van het zeldzaamste slach. Van zoovele geestrijke mannen welke hij in zijn lang leven heeft leeren kennen, was hij de geestrijkste. Hij meent daarmede niet geestigheid en vaardigheid alleen: een overvloed van kennis en ondervinding spracide bij den kleinsten aanstoot als onuitputtelijk uit zijnen welbespraakten mond. Jahn was slagvaardig in het woord, in het tegenwoord,

(1) V. 3. EIBER, ooievaar, z. Kiliaan. — V. 11. GRAM, groote droefenis, ook vroeger bij ons in dien zin als hoedanigheidswoord gebruikelijk, zie Weiland.

als men ooit iemand gevonden heeft, en zijn geheugen gaf hem daartoe, zeker als een boek, alle noodige hulpmiddelen ter hand. Daarbij was hij geenszins strijdlustig of op wederspraak belust, in tegendeel trots zijn hard noodlot, was hij louter frisch in den omgang met eensgezinden, volstrekt naïef en in den echten zin bescheiden; waar het echter de waarheid en zijne overtuiging gold, onverbiddelijk rechtuit, en toch moeilijk beleedigend, goedmoedig boven alles. Dit hoorde men meteen aan zijne stem, zijne spraak, waarvan de hartelijkheid ieder bekoorde; hij verspreidde iets als zonneschijn en vroolijkheid rondom zich, mocht hijzelf ook treurig en bitter te moede wezen. Zonder genade was hij tegen luiheid en ingebeelde zwakte; jonge lieden moesten arbeiden, mannen moesten strijden, wen noodig. Wetenschap en kunst, waarheid en schoonheid, eer en aanzien verlangden offers. « Ik heb meer dan eens beleefd, hoe hij dit zonder genade aan leerlingen en jonge vrienden voorhield. Hij had zichzelf als voorbeeld en monster kunnen aangeven. Hij had zijn levenlang gearbeid, als ginge het om 't leven.

» Ook toenmaals zagen de wakers in Bonn elken nacht tot twee, drie uren licht op den lessenaar des eenzamen geleerden. Wanneer ik 's avonds om tien, elf uur van hem wegging, meestal naar huis begeleid door zijnen neef, den lateren prof. Michaëlis of door eenen zijner lievelingsleerlingen, nadat hij den dag door wellicht urenlange voorlezingen over grieksche classieken of oudheidkunde gehouden, nadat wij des avonds verscheidene uren over God weet welke dingen en stellingen gesproken hadden, dan zettede Jahn zich onmiddellijk daarop aan zijnen lessenaar en schreef vel op vel in zijn sierlijk, hoogst eigenaardig handschrift, terloops gezegd, jaren lang met dezelfde nooit versnedene ganzenpan, aan zijn beroemd werk over Mozart. Naar hem overvalt mij somwijlen eene levendige zenzucht, hoewel ik anders niet het verleden wensch opnieuw door te leven — ik heb te veel geleden — naar zijne verkwikkende verhevene tegenwoordigheid, zijn opwekkend gesprek, zijn ideaal wezen. Jahn was meer dan goedig jegens mij, toegevend voor mijne zwakte en zwakheden, voor de eigenaardigheden en eigenschappen eens mans van mijnen ongewonen ontwikkelingsgang. — Hij trouwens, zelf een

toonkunstenaar, kenner van oude en nieuwe beeldende en muzikale kunst, levensbeschrijver van Mozart, kon beter dan andere lieden, beschaafden, geleerden, beseffen welk hartebloed in G.'s bescheiden optredende gedichten vloaide, welke arbeid de voorbereiding van zichzelf en van zijn werktuig, den : tongval :, daartoe vereischt werd. Voorzeker maakte Müllenhoff ook eene uitneming, die hem zegde : Zie, ik heb wel geweten, dat de arbeid (voor het Platduitsch) eenmaal moest gedaan worden, doch niet geloofd dat één man alleen de kunst bezitten zoude, dien te verrichten. Hij wilde hierdoor beduiden dat de dichter in dit geval te zelfder tijd taalkenner zijn moest. Een zinrijk woord van Otto Jahn zij hierbij als kenschetsend voor zijne opvatting aangeduid. « Na een belangvol gesprek met Jahn, waarin hij mij eene menigte nieuwe navorschingen betreffende grieksche beeldwerken had medegedeeld, bekende ik hem rechtuit, dat ik hem wegens den rijkdom van zijn geheugen somtijds beneed. Och, hernam hij slagvaardig : Gij draagt toch ook nog eenen ganschen verfpot in het uwe » — buiten het weten bedoelde hij aldus het voelen, bij het hoofd het hart. « Vleierijen waren overigens onder ons niet in gebruik. Zonder oprechtheid, hadde onze vriendschap niet zoo nauw en bestendig kunnen zijn en blijven, daar zij duurde tot in den dood. Hoe innig, dit moge een kort woord van Jahn uitdrukken, hetwelk hij, schoon bedroefd, echter vastberaden bij mijn hem aangekondigd vertrek van Bonn, uitsprak : Ik zie het in, ga maar, trouwen kunnen wij toch samen niet. En dan begeleidde hij mij tot Hamm in Westfalen, waar zijn broeder burgemeester was. »

Buiten Otto Jahn stond Dahlmann hem het naaste ! Dahlmann was meer een karakter dan een uitstekend geleerde. Dit drukte zich reeds uit in zijne gestalte en op zijn eerste gezicht. Eene deftige rust toonden zijne stille beweging en langzaam afgemetene spraak. Otto Jahn had niets van stijve deftigheid ; men kon hem lichamelijk onaanzienlijk noemen. Doch men vergat het ronde gezicht met den kleinen neus, bril en bijziende oogen, zoohaast hij den mond opende, en in het fijnste gezelschap was hij door levendigen kout, die over alle dingen rolde, ieder opruimde of tot wederspraak uitlokke, ook bij jonge dames, meteen het middelpunt. In zijne nabij-

heid, rondom hem, zag men aldra opgeruimde gezichten en vernam men een vroolijk gelach. Dahlmann was in gezelschap weinig spraakzaam, doch altijd gaarne gezien en als gast uitmuntend. Eerst in den huiselijken, in engeren kring, zag men dat, achter den ruwen mond en het ernstige voorhoofd, een kinderlijk blijde gemoed en een spottende luim huisde, die juist achter dien sluier onweérstaanbaar was. « Ik heb bij Jahn niet zooveel gelachen als bij Dahlmann, die mij zeer spoedig altijd met een schertsend scheldwoord ontving. Hij las zelfs gaarne kluchtige dingen voor; bij het voorlezen b. v. der beroemde grappige levens- en reisbeschrijving van den Sleeswijk-Holsteinschen pastor Tychsen (het boek is zoo zeldzaam, dat ik geenen afdruk heb kunnen opsporen), zonk ik van lachen omlaag van mijnen stoel, en Dahlmann vertrok geene vouw in zijn ernstig zuur gelaat.

» Met Dahlmann werd het allengs eene lieve gewoonte om elken voormiddag, eer ik met Jahn ten disch ging, eene vaak lange wandeling in den omtrek van Bonn te maken. Ook op deze wegen was Dahlman zwijgend. Doch hoorde ik schier op elk dier wandeltochtjes een gewichtig, ja uitgelezen woord van wijze menschenkennis en ervaring, dat voor mij niet verloren ging. Soms eener echter kwam hij aan het spreken en verhaalde dan uit den jongen tijd of van Kiel, altijd toch met korte woorden. Dan hoorde ik ook wel, hoe koning Lodewijk van Beieren dikwerf bij hem eene voorlezing had bijgewoond en hem daarna geprezen had. Eens behandelde hij een droog onderwerp van duitsche geschiedenis, en hield het niet voor passend, tegenover zijne studenten eenen anderen toon aan te slaan, dan de zaak vereischte. Hij sprak aldus tot den koning: Majesteit, men moet als professor den moed hebben; ook somtijds langwilig te zijn. De zoon van Koning Lodewijk, de latere Max, studeerde onder Dahlmann's leiding in Göttingen en kwam meermaals bij hem aan huis. Die kloeg dan eens aan Dahlmann, dat de koning van Pruisen, Frederik Wilhelm IV, zijnen vader den grooten schilder Cornelius afgewonnen had. Koninklijke Hoogheid, antwoordde Dahlmann, voorloopig zou ik wenschen, dat Gij in Beieren eerst eens grondig den Cornelius Nepos hanteeret! Door dit treffend woord, kort en krachtig, beduidde hij den toekomenden heerscher,

dat hij in zijn rijk meer voor volksbeschaving dan voor bouwende en beeldende kunst, gelijk zijn vader, zorgen moest. Zoo verkreeg ik kennis van menige gewichtige gebeurtenis en ervarenis, en vaak eene afschildering van een merkwaardig man daarbij. In het algemeen bracht het verschil van ouderdom tusschen ons — Dahlmann was 30 jaar ouder dan ik, — bracht ook mijne langjarige vereering des mans te weeg, die reeds in Sleswijk-Holstein als Kieler hoogleeraar en geheim-schrijver der Adelskilde, gelijk later als lid des Rijksdags in de Pauluskerk voor 's lands onafhankelijkheid en vrijheid gestreefd had, en wiens wetenschappelijke verdiensten mij wel bekend waren, bracht dit alles te weeg, herhaal ik, dat onze verhouding die van leeraar tot leerling, of beter die van vader tot zoon bleef. Dikwijls gaf hij mij in gewichtige dingen den belangrijkste en beslissendsten raad, zoodat mijn vertrouwen in hem, in zijne wijsheid, omzichtigheid en ondervinding onbeperkt was. Nog altijd zweeft zijn beeld mij vòòr, als dat des grootsten mans dien ik van nabij heb leeren kennen. In moeilijke toestanden zag ik dan ook, dat Otto Jahn, dat zelfs de trotsche Böcking zich tot hem richteden om zijn beslissend woord. Ik ben in verscheidene gevallen van zulk intiem belang dat ik ze niet vertellen mag, de tusschenbode geweest, en mag daarom uit persoonlijke ondervinding spreken. Welken blik in de wereld gaven mij deze voorvallen!

IV.

» Böckings machtige en belangwekkende persoonlijkheid had zich niet gansch zoo zuiver ontwikkeld als die van Dahlmann; hij was niet vrij geworden van eenige « slakken », van zwakheden. Zijn gewettigde trots, die ook Dahlmann niet verliet, had eenen bijmaak van eerzucht. Hij was licht geraakt en gekrenkt, waar eigenlijk de reden daartoe ontbrak. Hij was ijverzuchtig op zijne vriendschap en zijne vrienden. Men moest daarom in den dagelijkschen omgang met hem bijwijlen voorzichtig zijn, of eenmaal, wanneer men het niet geweest was, eene donderbui rustig over zich heen laten gaan. Iedereen in Bonn verwonderde zich, hoe het mogelijk was, jarenlang met hem onder één dak te verkeeren zonder strijd en

gerucht. Het was niet altijd gemakkelĳk, het kostte mij somwijlen een offer van inwendige bedwinging; doch het was toch geene loutere wijsheid die mij het brengen deed, hoezeer ik hem dank verschuldigd was voor zijne beleering, zijnen omgang, zijne oprechte vriendschap, zijne krachtadige bescherming; — maar oprechte liefde, dankbaarheid en verkleefdheid, ook innig medegevoel voor den door het lot beproefden man, liet mij gaarne dulden wat menigeen wanhopig zou gemaakt hebben. Toch zag hij ook dra zijn gebrek in en liet hij het zich gevallen, wanneer ik hem ernstig en kalm zegde: Als ge zoo zijt, Böcking, dan is er met u niet uit te komen. »

Groth werd bekend, bevriend met den zoon uit het rijke bankhuis Deichmann in Keulen, het tegenwoordig hoofd der firma, die hem verscheidene malen opgezocht en hem namens zijne ouders uitgenoodigd had, hem in den zomer ten minste 's zondags op hun vriendelijk tegenover het Zevengebergte gelegene goed te komen bezoeken. Des zondags was daar open huis en open disch, ruimte voor een dozijn gasten, die ook reeds 's zaturdags aankwamen of tot 's maandags blijven wilden. Toonkundigen, schilders, schrijvers, bewogen zich daar vrij en ongehinderd in den grooten schoonen tuin, in de vertrekken van het gastvrije huis. De geestvolle meesteres zag voorzeker gaarne, dat men haar een uurtje gespreks toewijdde, dat een kunstenaar iets voordroeg of vertoonde; anders echter was het een behagelijk ongedwongen drijven, waarbij men mannen en vrouwen van beteekenis leerde kennen. « Ik was slechts eenmaal met Otto Jahn aldaar. Toen ontwaakte Böckings ijverzucht in der mate dat ik hem zeggen moest: Gij weet heel wel, wanneer tusschen u en genen moet gekozen worden, dat ik u verkies. Daarmede was het voorzeker afgedaan; ik bleef van de Deichmanns weg, maar ik ontbeerde daardoor iets wat mij in den zinst zoo karigen omgang in Bonn bijzonder ontbrak. Schade heeft het mij wel niet gedaan; om daar ijdel te worden, was ik te koel van hoofd en te zwak van gezondheid. Eveneens beperkte hij mijnen omgang met eene voortreffelijke koopmansfamilie Kyllmann, die zich uit Elberfeld van de zaken teruggetrokken, en vlak nabij Böcking voor zich een fraai huis gebouwd en ingericht had. Schoone, jonge dochters sierden het huis. Vader en

kinders waren muzickoefenaars. In eene opzettelijk daartoe gebouwde muziekzaal stond niet slechts een schoone vleugelpiano, maar strijkinstrumenten van eersten rang. Wat hadde dit huis mij kunnen verschaffen ! Enkele malen was ik bij de minnenswaardige lieden. Dan was het uit.

» Betreurd heb ik het vaak, ook in latere jaren, berouwd heb ik het niet, aldus gehandeld te hebben. In den duisteren aandrang treft men toch ook het juiste: zonder Böckings duurzame vriendschap hadde mijn oponthoud in Bonn mij dat niet aangebracht wat het mij gegeven, ja mijn gansch later leven hadde eene andere wending genomen, en zich niet zoo voorgedaan, dat ik over 't geheel met diens loop kon tevreden zijn. »

Toenmaals moest hem voorzeker de vertrouwelijke omgang met deze vernuftige geleerde mannen in zichzelf zóó bekoorlijk zijn, dat hij nog veel meer daarvoor zou opgeofferd hebben. Dagelijks gedurende eenen tijd lang verwijlde hij bij hem meest vòòr het uitgaan, in zijne studiekamer, waar hij altijd iets nieuws te zien of te hooren kreeg. « Als ik bij slecht weder niet uit kon, dan haalde hij mij 's avonds bij zich binnen, en dan duurde ons belangvol gesprek, in hetwelk ik ook weder de meest ontvangende was, dikwerf tot laat in den nacht. » Böcking was niet slechts een der geleerdste rechtskundigen van zijnen tijd, maar tevens erkend voor taalkundige, gelijk hij door eene uitgave van Ulpianus o. a. bewezen heeft. Hij was kenner en bewonderaar der latijnsche taal en schriften. Moezelaar van geboorte had hij het Moezelgedicht van Ausonius opnieuw uitgegeven en met aanmerkingen en eene duitsche vertaling in hexameters voorzien. Zijne liefhebberij en bezigheid in ieder vrij oogenblik was de verzameling, schikking en verklaring der brieven en werken van Ulrich von Hutten, welken arbeid hij ook na G.'s vertrek voleindigd heeft. « Eene nieuwe vondst, eene gelukkige gissing, vooral een tot dan toe onbekende brief van von Hutten gaf telkenmale aanleiding tot hoogst belangrijke en leerzame mededeelingen over zijnen held en diens lotgevallen, over zijne tegenstrevers, over de hoofdpersonen in het drama van dien geweldigen tijd, over schrijvers en schriften, plaats en verhoudingen, want Böcking had de diepste kennis van de gansche stof, zoodat ik allengskens op de gemakkelijkste en aanschouwelijkste wijze,

een geschiedkundig onderwijs over eene der merkwaardigste tijdvakken van godsdienstige en staatkundige beweging in Duitschland, zooals het niet levendiger kon gedacht en gewenscht worden, genoot.

» Ik maakte wel later zelf eene ontdekkingsreis met Böcking, ofschoon maar als toeschouwende begeleider, en eene jacht op brieven, bescheiden, herinneringsteekens van v. Hutten in de boekerijen van Colmar, Schlettstadt in den Elzas, Zürich in Zwitserland, bezocht met hem v. Huttens grafplaats op het eiland Ufnau in het Züricher meer en liet mij onderwegen menige plek wijzen, die zijn voetstap : ongemeen : gemaakt had. En of dit alles mij ook niet tot zelfstandige studie der betreffende letterkunde bracht, zoo verlokte het mij toch een en ander boek te lezen, dat slechts in de verzameling van mijnen vriend zoo gemakkelijk voorhanden was, dewijl hem niet licht iets verkrijgbaars ontbrak. Zooals bekend is, stelde Böcking, op de gulste wijze, zijn gansch materieel ter beschikking van David Strauss voor diens leven van v. Hutten, nam zelfs den geleerden Evangelie-vorscher gedurende dien tijd in huis op, en verschafte mij aldus de gelegenheid om met Strauss, die maanden lang mijn kamergebuur was, nauw bekend te worden. Ik las toenmaals met groot genot voor de eerste maal de beroemde *Epistolae virorum obscurum*, waarvan Böcking al de bekende uitgaven bezat. Voorzeker deelde ik niet ten volle in den geestdrift, waarmede Strauss deze Brieven voor een der grootste, wellicht het grootste dichterlijk kunstwerk hield, ofschoon het als luimig gewrocht, wellicht den eersten rang innemen moge. Jammer dat het onvertaalbaar is en daardoor voor de groote menigte verloren.

» Böcking was echter geen louter droge geschiedkundige; hij stond met zijne belangen midden in het leven, in het heden der wetenschap en der staatkunde. Zijn geestdrift voor von Hutten ontsprong juist uit de levendige deelneming in het lot der duitsche natie. In hem zag hij den waren hervormer, dien wij in den erbarmelijken tijd der laatste 50 jaren zoozeer behoefden, en hij hoopte, met te pogen om zijn beeld weder levendig te maken, rein en onvervalscht voor te stellen, daardoor de natie een voorbeeld aan te wijzen, waarnaar zij zich richten konde, gelijk hijzelf, en waaraan zij wellicht ook

zou kunnen leeren, indien het eenmaal weder tot strijd en beslissing komen mocht, zooals in de XVe en XVIe eeuwen.

» Böcking had een rijk leven achter zich, zooals anders nauwelijks een mijner vrienden, eene onafhankelijke, gelukkige jeugd, bekenden en vrienden en vrienden in alle standen der maatschappij, eerst en vooral onder de geleerden aller faculteiten, van welke ik ook in den loop van twee jaren verscheidene leerde kennen.

» Hij was geboren in Trarbach aan de Moezel, nabij Trier; zijne protestantsche ouders waren rijke lieden. Zijn vader bezat, onder anderen, 5 wijnbergen, waarvan mijn vriend er éénen bezat, den Mönchberg, op den rechter oever dicht bij de Moezel in een heerlijk stil romantisch hoekje gelegen, waar Lachmann eens met hem het herfst-verlof had doorgebracht, en waar ook wij beiden op onze reis in den Elzas en Zwitserland eenen nacht verbleven. Bij zijnen broeder, in het ouderhuis, had eenige jaren vroeger Frederik Wilhelm IV in dezelfde kamers zijnen intrek genomen, waar wij toen eenige dagen en nachten huisden.

» Böcking was in zijne jeugd een levenslustige, overmoedige gezet geweest, gezond, sterk, een open geest, zeker van zijn stuk, zonder zorg voor het heden en de toekomst. Hij droeg eene gouden ketting meermalen om den hals gewonden over zijnen studentenjas ten toon, schuwde geen drinkgelag en ook geen tegenstander. Hij was vroeg hoogleeraar geworden, had eene schoone vrouw gehuwd en zich zijn huis gebouwd naar eigen smaak en luim. Iets ontembaars was hem bijgebleven, tot schrik van zijne wederstrevers en dikwerf ook van zijne vrienden, want zijne stemming was door treurige levensvoorzaken versomberd, scherp en vaak grillig en mistrouwig. Aan zijne beide groote rijzige zonen had hij geene vreugde; zij gingen nog in zijn leven met hun erfdeel naar Amerika, waar zij te zamen eene schapenteelt oprichteden. De jongste, een reus van gestalte en schoon als een Apollo, viel ginder in eene berengroef en brak den hals, dit wel toch na den dood zijns vaders. Zijne drie dochters waren, gedurende mijn verblijf, in eene kostschool geplaatst. Kenschetsend zijn de vaste woorden waarmede de oude Arndt, zijn geboort, die hem ook als vele anderen schuwde en vermeed, zoo niet

duchttte, zich schier telkenmale wanneer ik hem bezocht of bij hem at, naar Böcking bevroeg : Hoe stelt het uw gastheer ? Hij ware een geweldig jager geworden, een Nimrod, een woudmeester ! Hij stamt van den Hundsrück. Is ook een duchtig geleerde ! Had de schoonste vrouw der wereld, die is echter jong gestorven, reeds lang dood.

» Böcking verhaalde vaak gaarne uit zijnen studenten- en jongelingstijd. Dan geraakte hij opgewonden, zijne stem werd luid, dikwerf geweldig, zijne gestikte pet met breede klep werd heen- en weêrgeschoven, de klep nu op zijde, dan naar achteren, dan naar voren geschoven, en zijne fantazij liep dan vaak over de daadzaak met hem weg, gelijk dit bij zulke naturen meestal het geval is. Doch was het hoogst belangrijk hem te aanhooren en ik vernam uit mij anders vreemde levens- en omgangskringen, ook van groote heeren en beroemde geleerden, zijne leerlingen en vreemden, eene menigte bijzonderheden van gewicht. Wanneer hij dan op welken tijd des dags ook plotseling met klinkende stem uitriep : Groth, zijt ge daar ? Neem uwen hoed, wij zullen Moritz Haupt van het spoor afhalen ! of : Göttling is bij Ernkeil ! of : Trek uwen besten jas aan, mijne zuster met hare dochters komt, — zoo wist ik dat er uren, dagen, weken schitterend, vernuftig onderhoud gingen volgen, waarbij hij ook zijne stemming vergat. Bij zulke gelegenheden ontbrak ook Otto Jahn niet ; Dahlmann, Welcker, Simrock werden insgelijks daarbij getrokken. Ik echter voegde mij bij deze ridders van den geest als leergrage en graag geziene knaap, die gansche dagen.

VÖÖRJAAR. (1)

Komt Vöörjaar mar wèder,
Soo komt ook de vreu'd :
Komt gras op de wischen,
Komt de koe op de weid'.

Komt de sön döör de wölkén
Un de eiber op 't nest —
Un avends een maanschyn,
Dan komt eerst dat best'.

(1) V. 3. Wisch, weide, z Kiliaan.

V.

» In den kring dezer hooge heeren ging het scherp toe. Van verdraagzaamheid jegens middelmatigheid, onmacht, schijn-grootheid in wetenschap en dichtkunde, was geene spraak. Voor hen bestonden slechts : goden- en zwijnshonden, : gelijk iemand eens spothekelend doch niet onwaar opmerkte. Die scherpe toon was door Lachmann het eerst aangeslagen en dan op zijne scholiers, waaronder ook Th. Mommsen en Karl Müllenhoff, overgegaan, en volstrekt niet te loven, tot op den kathedre doorgedrongen. In het dagelijksch verkeer hield hij echter het gezelschap vrij van onwaren schijn en alle elementen die niet van gelijk gehalte waren. Mij schaadde hij in alle geval niet, terwijl hij mijn oordeel sleep en voor het beste rein hield.

» Toch was ons onderhoud soms van den vroolijksten en lichtzinnigsten aard, en waren wij eenmaal aan het gekken, aan het jokken en grappen vertellen geraakt, dan was het einde daarvan niet af te zien. Ikzelf stak vol van dergelijk goedje, zonder mijns schats en mijner geschiktheid om dien te vertoonen, recht bewust te zijn. In Bonn werd ik :ontdekt: en weldra een geroemde verteller, hetgeen mijn aanleg tot de kunst ontwikkelde. Zoo stonden wij eens in den verloftijd van Augusti — Haupt, Böcking en ik — stok in de hand, hoed op het hoofd, gereed om eene wandeling naar Godesberg te ondernemen. Er viel nog mijne anecdoot te eindigen, die men lachende aanhoorde, toen aan de deur geklopt werd, en, het mocht 9 uren 's morgens zijn, de toenmalige bestuurder van het Gymnasium te Bonn, prof. Schapen, met den haast op het gelaat, binnentrad, Böcking een handschrift overreikende. Hij had geenen tijd, moest meteen weder weg, terstond. Böcking intusschen liet hem niet gaan, verzocht hem een oogenblik te zitten, wat wij ook deden, hoed en stok afleggende, en fluisterde mij met schelmachtige miene toe, mijne anecdoot te voleindigen; baarblijkend kende hij het zwak van zijnen oud bekende. Ik deed diensvolgens mijn best, ging in het midden mijner vertelling voort, vlocht den aanvang weder behendig daarin, kwam gelukkig aan den : zet : zonder dien verraden te hebben, en bekwam een homerisch gelach.

Dit lokte eenen tegenhanger van de eerste uit, waarop natuurlijk weder eene volgde. Intusschen had Böcking op zijne: oude Dorthe: gescheld, en toen Schapen, nadat ook hijzelf onweérstaanbaar tot vertellen was genoopt geworden, herhaaldelijk afscheid nemen wilde, hield hij hem tegen met de opmerking, dat het ontbijt dadelijk gereed was en hij geene minuut verloor met hier in plaats van elders te spijzen. Schapen was insgelijks vrijgezel. Zoodus vertelden wij voort tot aan het ontbijt, waar reeds moezelwijn niet ontbrak, bij het ontbijt, na het ontbijt, tot aan het middagmaal, gedurende dit maal, na het maal tot aan den koffie, de sigaar, tot aan het avondmaal en later, daar de romers ons eerst recht bezielde. Toen den naasten morgen de dag aanbrak, verlieten wij Schapen, die knorrend van den hustrap in den hof trad, klagende dat wij hem alzoo twee dagen arbeids, gisteren en heden, ontroofd hadden. Nog klinkt mij echter het gelach in de ooren dat wij aanhieven en waaraan hij half met tegenzin deel nam. Wij waren alle vier van het eeuwige praten en lachen heesch als raven. Doch geloof ik dat onze voorraad nog zoo weinig uitgeput was, dat wij andermaal twintig uren hadden kunnen voortvertellen.

» Menig gemeenschappelijk tochtje werd in de schoone, door spoor en stoomboot gemakkelijk te bereikene omstreken van Bonn gemaakt. Met Böcking alleen was ik eenige malen naar Keulen geweest op bezoek bij zijne zuster, Mevrouw Hölterhoff, die daar als weduwe eens rijken koopmans met vier volwassene kinderen een schoon oud deftig huis midden in de stad, met eenen grooten tuin, bewoonde. Voor woonkamer werd mij de vroegere goed bewaarde huiskapel op de bovenverdieping, met bontschijvige vensters, aangewezen. Met de familie geraakte ik zeer bevriend, zoodat ik meermaals daar in mijne behagelijke kapel ook zonder Böckings geleide, eene gansche week woonde, en bij het huwelijk der jongste dochter des huizes, als gast en plaatsvervanger des afwezigen ooms tegenwoordig was. De oudste zoon had juist zijn exaam in de rechten met eer afgelegd, volgde dan echter zijne onweérstaanbare neiging tot de schilderkunst. Hij werd mij een toegenegene vriend, en is het gebleven.

» Bij deze bezoeken leerde ik onder de beste leiding door

mijnen vriend Adolf Hölterhoff, allengskens en gemakkelijk, zooals het mijner natuur en lichamelijke kracht paste, de eigenaardige groote stad met hare prachtige gebouwen en kunstwerken, hare degelijke en beminnenswaardige inwoners, op aanschouwelijke wijze kennen. Hoe vaak zag ik naar den Dom en zijne wassende torens omhoog, hoe vaak zat ik met vrienden bewonderend in zijne geweldige ruimte, soms dagelijks, zoodat hij mij vertrouwder geworden was dan eenig wijnhuis aan den Rhijn. Hoe vaak hoorde ik het duizendstemmig geluid van honderd kerken onder de kruinen der oude boomen, zondag 's morgens in den stillen tuin mijner vrienden.

» Bijzonder gaarne herinner ik mij een vroolijk uitstapje met eenen ganschen boel Bonner vrienden naar Sayn, om de groote ijzergieterij aldaar te gaan bezien. De aanblik zóú 's avonds in den duistere genoten worden, zoo was Böckings order. In Sayn werd aldus geavondmaald en overnacht, en den langen schoonen zomerdag al koutende doorgebracht. Scherts en jokkernij namen reeds aanvang in den spoorwagen, bijzonder tusschen Simrock en Böcking. Deze droeg zijne bekende pet met groote klep, eenen grauwen linnen stofjas en eene lederen reistasch op zijde, bril op, met stekelachtigen baard, dien hij eerst sedert kort tot vollen baard liet groeien en vruchteloos door kammen en borstelen zocht te beschaven. Zijne wijde broeckzakken waren gevuld met allerlei gerief; nu trok hij een zakmes uit, dan een oogglas, nu weder eene tabaksdoos, dan weder een bindtouwje, of zakkam of borstel, en Simrock begeleidde dit alles met geestige aanmerkingen, die Böcking niet onbeantwoord liet. Dan werd het lachen algemeen en het vroolijke gesprek strekte zich over alle mogelijke zaken uit. 's Morgens nadien scheidde het gezelschap uiteen; de meesten keerden naar Bonn terug, Böcking en ik maakten nog een tochtje opwaarts den Rhijn tot Coblents en omstreek. Eer wij beiden echter te voet den Rhijn bereikten, overviel ons een sterk onweder met plasregen, die mijnen vriend doornat maakte; ik was behendiger bij zulke voorvallen, wist mij in de hardste vlaag onder de boomen te redden en kwam tamelijk droog er van af. Maar nu deed B. in het veerhuis zijnen jas uit, trok den in zijne reistasch droog geblevenen langen grauwen stofkiel aan, en daarboven den natten kleine-

ren jas, en zag er uit dat de reizigers van den stoomboot, toen wij dien bereikten, ons half spottend en half vreezend aansaarden. Men kon hem voor eenen ontsnapte uit een zenuwlijdersgesticht, en mij voor zoo iets als zijnen geleider houden. Ja, op de Coblentser brug riepen de jongens ons achterna en hunnen makkeren aan den overkant toe: Hij komt! Hij komt! en ik vreesde eenen oploop... Daarom, zoodra wij een gasthof bereikt hadden, leidde ik mijnen vriend vóór den spiegel in de eetzaal en zegde hem: zoo ziet hij er uit, Böcking! Gij moogt wel verdraagzaam voor de jongens zijn; hetgeen hij ook deed.

» Dramatischer nog, indrukwekkender in den uitslag, gedroeg zich een ander maal ons gezelschap. Welcker, die als vrijezel leefde en geene eigene huishouding hield, had voor een twaalfstal zijner vrienden een plechtig eetmaal op Rolandseck besteld, en ons mede uitgenoodigd. Het waren de oude bekenden, onder hen echter ook ditmaal Strauss, die toenmaals bij Böcking inwoonde, en, diens voorraad van stoffe benuttigende, het grootste gedeelte zijner levensbeschrijving von Hutten's aldaar afwerkte. Als immer in levendig gesprek kwamen wij met het spoor aan ons gasthof, vonden het echter zòd vol gasten, dat wij op verzoek van den verlegenen waard midden tusschen hen aan eene lange tafel plaats moesten nemen. Ik zat aan Böckings zijde, mij tegenover zat Strauss. Het eten was voortreffelijk, de wijn uitgezocht, de stemming vroolijk en opgewekt, toen ten slotte onze oude vriendelijke gastheer eene bowl begon te maken. Eene flesch champagne zoü daarbij gevoegd worden, en Welcker sukkelde, langzaam zijnen volzin uitsprekende, te vergeefs met den kurk. Intusschen waren gasten vertrokken en nieuwe gasten met het spoor of den stoomboot aangekomen, die weder aan tafel plaats namen, onder dezen een bleeke man met gladgeschoren gezicht en witten das, die gelijk een voorzitter tusschen twee dames zich aan het einde der tafel nederliet, door ons overigens zoo weinig bemerkt als welken anderen vreemde ook. Toen echter Welcker zich, voor Böckings ongeduldige natuur, wat al te lang met den champagne-kurk te vergeefs bemoeid had, trok hij uit zijnen veelbevattenden hoogen zak eenen kurkentrekker te voorschijn, en zegde met zijne van natuur luide stem: Gij hebt, schijnt het, geen nieuw testament bij u, Welcker; hier is

er een ! terwijl hij hem het werktuig overhandigde. Plotse-
ling weérklonk luid en als van den kansel, van het einde der
tafel af, door de lange zaal, de straffende stem van onzen blee-
ken gast, die zich aangegord had en op wien zich met verba-
zing aller blikken richteden : Ik verlang van ieder beschaafd
gezelschap, dat men eerbied hebbe voor het woord Gods !
Maar nauwelijks was zijne straffende toespraak geëindigd, of
daar klonk snijgend en scherp het antwoord uit den mond van
David Strauss — ik zie nog hoe hij omhoog sprong en toornig
zijn bril vastdrukte — : En ik verlang van ieder beschaafd
man, dat hij zooveel verstand hebbe om eene scherts te ver-
staan. — Strauss zette zich neder, de bleeke man stond weder
recht, en verdween, gevolgd door meer of minder onder-
drukt gelach der aanwezige personen. Een vreemde trad toen
op Strauss toe en zegde: Ik ken den man; die heeft zich reeds
driemaal tot een ander geloof bekeerd ; ik dank u dat gij den
onzuiveren maat op zijne plaats gezet hebt.

» De scherts van Böcking is aan den Rhijn een oudbekende.
Op eene bijeenkomst van geestelijken had, op navraag des
bisschops bij eenen redestrijd, niemand een nieuw testament bij
zich, aan tafel echter, toen de bisschop daarnaar vroeg,
ieder eenen kurkentrekker. Kenmerkend is in het besprokene
geval, dat Strauss juist tot afweer meteen gereed was, gelijk
hij dan ook uit zijne gezindheid jegens de « papen » geen ge-
heim maakte.

» Hier zij terloops verhaald, dat mij van alle beroemdheden
die Böckings kringen raakten, Strauss het minste sympathisch
geworden is. Zijne stemming was bitter, hij was karig in
woorden, niet geschikt voor een behagelijk gesprek, dikwerf
beslissend over schoonheidkundige dingen, zoodat eene be-
spreking, eene wederlegging der zienswijze onmogelijk werd.
Daartoe had hij de ons allen ontbrekende behoefte om
's avonds het bierhuis te bezoeken, waarheen ook zelfs Böcking
tegen wil en zin dikwerf medegenomen werd.

» Welcker daarentegen placht ons wel, in klein uitgelezen
gezelschap, somwijlen 's avonds op een fijn maal in zijne
woning uit te noodigen, niet slechts op : eten en drinken :,
zooals hij eenmaal zegde toen wij vergaderd waren, : maar
ook op een geestelijk genot :, waarbij hij dan meest met

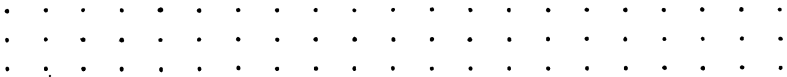
betrekking tot een antiek voorwerp dat hij vertoonde, eene belangrijke voordracht hield, voordrachten zooals niet licht andere stervelingen zullen vernomen hebben. Want met zijn rijk weten verbond hij de aanschouwelijke kunde ; hij was in Italië en Griekenland door lang oponthoud als te huis, hierin vlocht hij aldus beschrijvingen van gebeurtenissen, totdat men ook menschen en landstreken vòòr zich zag.

» Gansch anders was de omgang met Arndt; wat zijn vriendelijk huis mij bood, was mij niet minder waard ter verruiming mijns gezichtskrings, mijner onderzoekingen; ook reeds door het groote verschil van ouderdom tusschen ons, door zijn wezen en karakter. Hij was geen geleerde in den zin mijner andere vrienden, doch vooral een man der daad, ook in zijne liederen. Hij had op leven en dood mede gewaagd en gekampt tegen de vreemde overheersching, tegen den aartsvijand Napoleon; was met den vrijheer von Stein mede verbannen, vervolgd, voortvluchtig geweest van vrouw en kind, door de woestijnen Ruslands, door Noorwegen en Zweden. Hij had medegeleden in de erbarmelijke demagogen-vervolging, van 1819 aan, ambt en aangename werkzaamheid ingeboet. Thands was hij een hooge tachtiger, ongebogen en niet verbitterd, en trots den vernieuwden terugslag na '48, toen hij in de Pauluskerk mede gedagvaard, in de Afvaardiging mede geweest was, die Frederik Wilhelm IV de keizerskroon tevergeefs aanbod, — vol hoop op betere tijden, omdat de onzin te groot, het verstandige te sterk is, niet meer tegen te houden, zal overwinnen. Keizer en koning zal komen: dat zult ge nog eenmaal beleven, kind!

» Dittoeverzicht op vooruitgang, ondanks alle tegenwerking, vond ik overigens bij alle oude heeren welke den tijd van 1806 tot 15 mede doorleefd hadden, terwijl wij jongeren den kop lieten hangen. Toch ontbrak het Arndt evenzoo weinig aan rechtmatigen toorn tegen de dragers en leiders van het toenmalig bestuur, bijzonder in Pruissen. Dikwijls reeds in den vroegen morgen, wanneer ik op mijne dakplaats van Böckings huis het ontbijt nam, hoorde ik Arndts toornige stem in zijne mij naburige loofhut hoogst onparlementarische uitdrukkingen over Koning en Regeering uitbrengen, hetgeen mij bewees dat hij reeds bezoek van eenen vriend ontvangen had. »

Hier nemen wij afscheid van den levensgids die ons in de laatste honderd bladzijden zoo trouw heeft bijgestaan en voorgedaan, om ons toe te laten de geschiedenis des Dichters aanschouwelijk voor te stellen. Hier eindigt ook diens verblijf te Bonn.

IN DE VRËMDE.

Dat gëft keen land soo gröen un soo schön —
O wäer' ik wëder to hùs !
Daar singn de vogeln soo vrölik,
Daar is de schadu soo köellik —
O, dat ik wandren moes' !

Een gaardn dé ligt daar achter den tuun,
Daar blöemn de rosen soo rood.
Gesellen, ja dé möet' wandren,
Myn liefste dé näm sich een andren.
Adé, du liefste, leev' wel !

Un Vader is dood, un Møeder is dood —
O lääg' ik daar ünder de eer' (d) !
Daar süngn de vogeln soo vrölik,
Daar wäär' de schadu soo köellik ---
Ik sääg' dy nimmermeer !

VI.

- I. Terugkeer naar Kiel. Naarbeid. — II. Groth beoordeeld als taalkamper. — III. Als romanschrijver. — IV. Als dichter *Quickborn*. — V. Zijne vereering. — *Myn Vaderland*.

I.

Korts na zijne benoeming tot eere-doctor, in den zomer van den jare 1857, zien wij Groth hersteld en gesterkt, frisch en gezond naar Kiel, in zijn vaderland, terugtrekken, alwaar hij het volgende jaar huwde, en na eenigen tijd privaats-docent geweest te zijn, in 1866 tot hoogleeraar der Germaansche talen bij de hoogeschool benoemd werd. Buiten verscheidene in- en uitlandsche reizen voor redenen van gezondheids-versterking en verlustiging, van bijzondere aangelegenheid, ook van beleering en bekeering tot Platduitsche spraakbeoefening en Aldietsche taalbeweging, als b. v. door zijne voordrachten te Oxford, Londen, Leiden en Amsterdam, — buiten deze kleinere en grootere uitstappen dan, heeft hij Kiel niet weder verlaten.

* *

Met zijn herstel, zijne bepaalde vestiging, zijne vaste betrekking, is ook zijne werkzaamheid, althands zijne voortbrengingskracht, verhoogd geworden. Het is waar dat de *Quickborn* (1852) voldoende ware geweest om Groths naam en faam voor goed in het gulden boek der letterkunde aan te teekenen; doch is het stellig van dien tijd te rekenen, dat hij zich tevens als novellist en als taalstrijder gekenmerkt heeft. Dit getuigt inderdaad een eenvoudige oogslag op de hierachter volgende lijst zijner schriften. Daaronder verdienen eene bijzondere vermelding de *Vertelln*, waarvan *Trina* en *Detelf* zich onderscheiden; de *Rothgeter* of Roodgieter, de idylle waarvan mijne overdichting in Nederlandsche schrifttaal ook ten onzent algemeenen bijval getroffen heeft; de *Quickborn*, tweede gedeelte, met het heerlijke dramatisch gedicht de *Heisterkrog* (Hegsterkroeg, = hoek), dat door J. Knepelhout onder den titel van *De Eksterhof* is vertaald geworden; voorts de grondig opgevatte en snedig opgestelde taalkundige strijdschriften: *Briefe über Hoch- und Niederdeutsch*, *Ueber*

Mundarten und mundartige Dichtung, Ut dat Kapittel ewer uns Sprak. Zijne laatste gewrochten in fraaie letterkunde *Ut min Jungsparadies* en *Drei plattdeutsche Erzählungen*, eindelijk, bevatten herinneringen uit zijn leven.

II.

Indien wij Groths werkzaamheden samentrekken, dan treffen wij daarin een dichterlijk, een romantisch en een taalkundig gedeelte aan.

*
* *

In het laatste, ook nog door andere dan hoogergemelde opstellen — zie de lijst — en door tal van bijdragen in tijdschriften en dagbladen vertegenwoordigd, verdedigt hij het goede recht zijner moederspraak tegen onwetenden en moedwilligen. Hij wijst haren ouderdom, hare geschiedenis, hare weluidendheid en ongekunstelde schoonheid aan, en acht hare beoefening, verre van laag of liefhebberig te zijn, onontbeerlijk voor de innerlijke beschaving van het Nederduitsche volk. Ook trekt hij ten strijde tegen alle valsche dialect-dichting, en roemt de volkstaal als de eenige natuurlijke tolk tusschen de ziel en de kunst. Want die zijne spraak is eene spruit van het Nederduitsch, evenals het Hollandsch en het Vlaamsch, geenszins een verloopene tongval van het Hoogduitsch, dat zelf eene spruit van het Opperduitsch is. « Wij schrijven om de eer van » het Platduitsch te redden, » bevestigt hij. « De tijd is nabij » dat men schande spreken zal over dengene die de taal ver » loochent welke bij zijne wieg geklonken heeft. — Wij » Platduitschers zijn geene verworpene caste..., maar hebben » een gansch menschenhart in het lijf. — Wij willen onze » plaats bewaren, al blijven wij Duitschers. — De dietsche » taal beheerscht nog de zee; heiren beveelt zij niet meer als » ten tijde van Wittekind; doch wanncer de storm bruist en » de golven klotsen, zijn het nog altijd nederduitsche woor » den die roer en gangspil leiden, die rust en vastheid wekken » in menig braaf mans harte! — Wij willen niet veroveren, » doch behouden. — Een hoogduitsch stamelende boer is eene » caricatuur. — Wij willen spreekvrijheid! »

Ziedaar de ernstige zijde der Platduitsche Beweging, die ons van nabij raakt. Heel Nederduitschland, getuigt ook de hooggeleerde Dr. Dozy, van de Schelde tot de Wijssel, wordt door gelijkaardige stemmen bewoond, en onder dezen, hebben de Nedersaksen en de Friczen het meest hunne volksdommelijkheid bewaard. Der eersten spraak, hervat ik, verschilt niet meer van de Nederlandsche schrifttaal dan sommige onzer tongvallen. En zouden wij ons onderling onverschillig toonen, omdat wij staatkundig gescheiden zijn? Of omdat Holland, dat volgens prof. Fruin, in het beste der drie tijdvakken zijner geschiedenis, de kans verkeken heeft, zich aan de spits der Nederduitsche natie te stellen, — dien rol aan Pruisen grootendeels heeft overgelaten, — is dit wel eene reden voor den Nederlander, zich niet aan te sluiten bij de Nederduitsche richting, welke naast de Hoogduitsche in Noordduitschland zich geldend maakt? Eene richting welke overigens, volgens de getuigenis van Groth zelve, van de Vlaamsch-Nederlandsche is uitgegaan, en waarvoor die Oost-Dietsche hoofdman wel eens heeft moeten lijden, zooals hij ook daarvoor manmoedig gestreden heeft.

Wij mogen overigens van dit taalkundig gedeelte niet afstappen zonder te herinneren dat Groth, die eener gansche reeks Europese talen machtig is, en benevens de classieke talen der oudheid, alle oude Germaansche talen en letterkonden kent, zich nog in het bijzonder geval bevond, om uit den vervallenen Platduitschen tongval, waartoe hem het Ditmarsch als grondvorm diende, als het ware eene eigene taal met spelling, spraakkunst, rijmenschat en al, te scheppen. Want dat hij zich niet aan het verleden of aan de toekomst, dus noch aan het Nederduitsch der middeleeuwen, noch aan het hedendaagsche Nederlandsch rechtstreeks aansluiten mocht of kon, ja, dat hij met opzicht tot het nog slechts hoogduitsch lezend publiek, zoo hoogduitsch-vormig mogelijk in de wereld optreden moest, — dat weten wij reeds van elders. En zulks verhoogt zijne verdienste, al mogen wij die noodzakelijke afrekening met de werkelijkheid, dien spijtigen en toch zegenrijken « overgang » tot de algemeen Dietsche schrijfwijze betreuren. — Hij was als de kunstenaar, als de beeldhouwer, die eerst de weérbarstige stoffe tot bruikbaarheid kneden, zijne werktuigen uitdenken en zelf zoû moeten vervaardigen, al-

vorens zijne heerlijke schepping te kunnen verwezenlijken. Driedubbel ware ook dezes verdienste!

III.

In het romantisch gedeelte van Groths gewrochten komen zijne Vertellingen voor, waaronder de zedeschetsen uit de **Marsch**, een verhaal **Detelf** en vooral de roman **Trina** zich onderscheiden. Als schildering van land en volk zijn zij voortreffelijk en dienen aldus tot achtergrond aan de dichtelijke schepping. De stijl is bondig, treffend, plastisch; de gebeurtenissen, zijn ongezoekt, de indruk dien vorm en inhoud achterlaten is ingrijpend en weldoende.

Eigenaardig is de wijsgerige levensopvatting, welke vooral in **Trina** hare volledige uitdrukking vindt, en die oppervlakkig genomen, met de heldere natuuraanschouwing in strijd voorkomt.

Want zoo ingrijpend, zoo bedrijvend deze is, zoo lijdelijk, zoo gedreven wordend is gene. De mensch zoekt hier zijne bestemming niet, hij vindt ze. Het gemoed, het karakter heeft zich naar een innerlijk schema in grondtrek geschetst, het zal van de hoofdpunten niet afwijken; maar de uiterlijke omstandigheden zullen bepalen, in hoeverre het tot zijne gelding komen mag. Dit soms lange geding wordt dan eindelijk door een geleidelijk vonnis van den wil of door het lot besloten. Dit is de ontkenning. Het is ongetwijfeld dat de bestaande tegenstelling van dietsche gemoedelijkheid met de nuchtere werkelijkheid, waarin de mensch zich beweegt, van droomerigheid des gevoels met vastheid des geestes, den schrijver tot die opvatting zal geleid hebben. Maar deze is dikwijls te wijsgerig, te zielkundig wetenschappelijk doorgedreven geworden; men stuit te zeer op den fijn beschaafde, den geleerde, die maar half meer achter den eenvoud van natuur en menschen verscholen zit. Wat er ook van zij, stellig is het, dat Groths verhalen in proza minder bekend zijn en niet algemeen kunnen genoten worden, zooals die van **Fritz Reuter** b. v., waarin de gezonde humor de wijsbegeerte vervangt. Hunne groote verdienste bestaat hierin, dat zij als toonbeelden van psychoaesthetische studie dienen kunnen, en dat zij den achtergrond vormen, zegden wij, van het eigenaardig tooneel waarop zijne

frissche dichtkunst zich ontwikkelt. Zij helpen het gebouw voltrekken, Groth's Platduitsch Stamgebouw, waarvan de dichtkunst de voorgevel, de taalkunde en de taalstrijd de zijwanden uitmaken. Is hun des roems niet genoeg ?

IV.

Het is voorzeker de Dichtkunst welke Groth zijne volle grootte verleent, en hieronder vooral de *Quickborn*, waarvan de eerste uitgave, van 1853, reeds in 1876 voor de 60^e maal werd herdrukt.

In zijnen dichterlijken arbeid hoeft men weder drie punten : de taal, de kunst en de uitkomst te beschouwen.

* *

De ruwe volksspraak, zegden wij, het plaatselijk Platduitsch waarin hij was opgegroeid, wist hij te ontbolsteren, en daaruit, bij middel van noeste studie en oefening, een welluidend en rijkvormig Nederduitsch te scheppen.

* *

Als dichtkunstenaar zij aangemerkt, dat hij de zuiverste aesthetische grondbeginsels heeft toegepast, waarop een Goethe, een Schiller en de beste onder Duitschlands groote dichters gesteund hebben, die grondbeginsels welke eerst en best door Lessing, later door Humboldt, Schelling, Solger, Vischer, enz. ontwikkeld, als eene kostbare ontdekking in zijn Laokoonzijn blootgelegd geworden, en waarvan de kennis door de meeste, ook de zoogenaamd beste onzer dichteren niet eenmaal schijnt bevroed te zijn. Bij hem dus geene lange beschrijvingen, geen nutteloos bijwerk, geene langgerektheid, geene zedeprediking, geene vervelende wijsgerige beschouwingen, — maar leven, kleur, waarheid en eenvoud, en als natuurlijk gevolg dezer eigenschappen, aanschouwelijkheid en blijvende indruk.

En hierbij vergete men niet, dat hij bij alle frischheid en ongemaaktheid, bij alle voorwerpelijke getrouwheid, in den hoogsten graad, eene vruchtbare verbeelding, alsmede eene diepte en edelheid van gevoel bezit, welke de samenvatting

van een kinderlijk gemoed, een rijk geestesleven, eene uitgestrekte kunstgeleerdheid alleen schenken kunnen.

Alle versmaten gelukten hem wel. « Zijne balladen, » getuigt Dozy, « wedijveren met die van Uhland, zijn van de schoonste die in het Hoogduitsch, ik zou bijna zeggen, die in eenige taal geschreven zijn. »

Gervinus noemde den Quickborn: eene oasis in de woestijn; Humboldt was er over verrukt. De Deensche Regeering, de Koning van Pruissen, vele hooggeplaatste en hooggeleerde mannen boden hem gunst en eere. Kinders zongen zijne liederen op straat en op markt; dagbladen en tijdschriften maakten zijnen lof; zijn vader zegende hem.

En ziehier hoe eene hoogbegaafde vorstelijke vrouwe, Keizerin Victoria, de zorgzame gade en bedroefde weduwe van den zoo diep betreurden Frederik, toenmaals kroonprins van Pruissen, zich aan Klaus Groth over zijne Dichtkunde uitdrukte, in antwoord op de toezending des tweeden Quickborns als liefdegift, op het slachveld vóór Metz, aan hem die daar zoo dapper gestreden had.

Dit pakje, had Groth aan Onzen Frits geschreven, wil ik u zenden, opdat het u somtijds bij eene pijp tabak verkwikke; het is eene liefdegift voor het hart, als het beklemd en treurig wordt, ja, wat meer zegt, als het in u brandt en schreit.....

« Nieuw Paleis, Potsdam, 25. Juni 1871.

« Ik heb met groote ingenomenheid het deel van den Quickborn ontvangen, dat U zoo goed is geweest mij te zenden. Ik houd veel van die schoone taal, vol kracht en minzaamheid, die U met zooveel meesterschap beheerscht, en waarin het u gegeven is als nauwelijks iemand, het leven en zwoegen, het denken en gevoelen des volks getrouw en natuurlijk in beeld te brengen. In de bonte afwisseling van ernstige en vroolijke tafereelen, waarmede U den lezer boeit en verheugt, weet U vooral dat reine, zedelijke gevoel te bewaren, dat in het bewustzijn des Duitschen volks diepe wortelen geschoten heeft en dat de dichter niet straffeloos zou kwetsen. Dit is de reden, dat uw Quickborn, in waarheid eene bron van verkwikking en lachen voor iederen geest, ieder gemoed, ver over de grenzen van uwen beperkten geboortegrond zooveel bijval onderzonden heeft. Behalve dat uwe gedachten zich door diepte van gevoel en dikwijls treffende eenvoudigheid van vorm gemakkelijk in het geheugen prenten, zoo hebben ze toch, door de bondige en natuurlijke Platduitsche taal, eene zeer bijzondere tooverkracht en weten iedere gemoedsstemming aan zich te onderwerpen. Gelijk de frischheid en de gezonde humor uwer

poëzij onwederstaanbaar medeslepen, zoo vervult de zachte weemoed, die zij dikwijls ademt, het hart en ontlokt menigen traan aan het oog.

VICTORIA, KROONPRINSES. » (1)

*
*
*

Doch wat vooral als uitkomst zijner Dichting mag geprezen worden, naast de zegepraal der kunst die als beschavingswerk door schoonheidstoover immers van algemeen menschelijk belang dient geacht te worden, is de roem en de zegen welke zij in eersten rang aan zijn volk, zijn klein vaderland, aan het Nederduitsch en aan Dietschland verschaft.

Een blijvend gedenkteeken werd hierdoor, werd door den genialen Dichter opgericht aan zijne Moederspraak, welke hij letterkundig heropgebeurd heeft, en waaraan slechts gedeeltelijk de uiterlijke vorm ontbreekt, om onmiddelijk voor de onze te gelden, en alzoo het gemeenschappelijke Dietsch over een letterkundig gebied van 20 millioen stambroeders in Europa uit te breiden.

Die Taal, waarvan Groth's evenknie in Platduitschland, de beminnelijke Fritz Reuter, getuigt :

Ik weet eenen Eikboom dé staeit an de see,
De noordstorm dé bruist in syn' knäest ;
Stoult rekt hé de mächtige kroon in de höö',
Soo is dat al dusend jaar 'weest ;
Keen menschenhand
De' héft 'em 'plant,
Hé rekt sich van Pommeren bet Néderland.

En een heerlijk gedenkteeken tevens, aan dat Volk waarvan Schrijver dezès in zijnen Lof van Dietschland zingen mocht :

Van dezer Noordzee westermarken
Tot gener Oostzee verre strand,
Bezoemd door oerwoud, berg en zand,
Die zijn gebied in 't Zuid beperken,
Daar ligt een heerlijk wonderland.
Dat land is't vaderland der vadren
Van oud-Germanjes heldenras ;
Wie daarin leven, zijn onz' nadren,
Waar Oost of West hun oorsprong was.

(1) Klaus Groth. Een letterkundig feest op Forsteck. Overgedrukt uit het Dagblad van Zuid holland en 's Gravenhage, van Donderdag 20 Maart 1873. Door J. K(neppelhout), 's Gravenhage, J. A. de laVieter, 1873.

Wat stugge staatgrens ons ook scheid,
Schoon achtend volk en natie beide
En ieder rijks verdiende faam,
Schoon Belgies, Duitsch- of Hollands zonen,
Toch zijn en blijven wij Teutonen,
En Dietscher in onze eere naam.

* * *

QUICKBORN. (1)

Daar was een tyd, dé was soo schön,
Dat g'lük dat trok my döör en döör.
Doe ward my schier dat hart te klein ;
De lust een last, waar ik an böör(d').

Wé kon se dragen gants alleen ?
Hadd' ik geen münd tot spreken g'had,
'K hadd' s'ingegriffeld in den steen,
Gekribbeld op een vliëgend blad. —

Doe kwam daarna een sware tyd,
Dat ung'lük was my schier to groot,
De borst soo eng, dat hart soo lütt',
En ik verslagen in myn nood.

Hadd' ik tot spreken g'had geen münd
En nog een vrind dé na my höörd' :
Dat hadd' geböög'd my tot den gründ,
Dat hadd' gedrückt my in de eerd'.

(1) De overschrijving van dit en het volgende stuk is niet, zooals al de vorige, woordelijk naar den Dichter geschied. Afstekende Ditmarscher eigenheden zijn hieruit geweerd, en vervangen geworden door algemeen Nederduitsche aequivalenten, zooals zij te vinden zijn in het hoogst belangrijk woordenboek: *Sprachschatz der Sassen* (Brandenburg: Ad. Müller, 1880, en Berlijn: R. Eisenschmidt, 1883, 2 d. en 1 afl. in 8°, A — P: adde!); van den diep betreurden Klevenaar Dr. Heinrich Berghaus, alsmede een enkel maal in de zeer geprezeerde werken: *Ostfriesisches Wörterbuch*, van Cirk Heinrich Stürenburg (Aurik, C. O. Seyde, 1857) en J. ten Doornkaat Koolman's *Wörterbuch der Ostfriesischen Sprache*. (Norden, Herm. Braams, 1879-1884, 3 d. in 8°). Al die (schijnbaar) louter Nederlandsche vormen komen daarin voor, ja het ware mogelijk, met Berghaus' *Woordenboek* alleen, indien het volledig wierde, een opstel te maken dat *кнѣзъ* in zoogenaamd Nederlandsch vervat ware! Hier valt nog aan te merken, dat de veralgemeende tekst in Holstein zelf evenzoo goed als de oorspronkelijke verstaan wordt. Is dit voorbeeld alleen geen treffend bewijs voor de eenheid der Dietsche sprake in Oost en West, gelijk in Noord en Zuid?

V 4. *БѢРН*, beuren, zwaar dragen, z. Kiliaan. — V. 21. *LUUD*, geluid, klank, *Ibid.* — Twee Nederlandsche woorden dus.

Doe schreef ik alles in een Boek :
Myn vreud, myn kummer en myn leef,
Dat kwikt' my self en andre ook,
Als wen ik 't jüst vöör dé beschreev'.

Dat dankn wy dy, myn moeder-luud,
Myn vaderspraak, soo recht en waar :
Du komst als uut de wel heruut,
En spiegelst alles stil en klaar.

En vöelt dat hart sich als verlöst,
Dat swaar an g'lük en kummer droeg,
Bist du 't, dé als een moeder trööst :
« Kom her, myn kind, wat fäält dy nog ? »

V.

Meermalen is Klaus Groth zoo binnen als buiten zijns lands gevierd geworden.

Zoo zien wij hem ten jare 1872 (11 Mei) te Londen, waar hij voordrachten over het Platduitsch en zijne verwantschap met Hollandsch, Vlaamsch en Engelsch hield, een feestmaal aangeboden door eenen verzamelden kring van buitenlandsche leden der Deutsche Academie voor Wetenschap en Kunst en tal van uitstekende Engelsche schrijvers en taalgeleerden.

In Juli 1872, ter gelegenheid van het jubilæum der uitgave des Quickborns, vereerde hem het dankbare landsvolk met een schoon feest op Forsteck, een heerlijk buitenverblijf nabij Kiel, hetwelk door onzen J. K(neppelhout), den geestvollen Klikspan der *Studententypen* werd bijgewoond, die daarover als reeds gemeld, een waardig verslag geleverd heeft (1). Al wat Kiel voornaamst, beroemdst en beminnelijkst opleverde, ja afgevaardigden uit vele streken Duitschlands, waren tegenwoordig : dames, hoogleeraren, zeeofficieren, letterkundigen, sierden de bijeenkomst.

In het midden der zaal stond een eenvoudige armstoel, en een Berlijnsch hoogleeraar, de hand rustende op de gesnedene leuning, nam in sierlijke Platduitsche verzen het woord, en na herdacht te hebben wat Groth herhaaldelijk voor Holstein verricht had, voegde hij erbij :

(1) Zie aantekening, blz. 163.

— « Gij hebt, Klaus Groth, het pand, u door den Heer toevertrouwd, niet begraven. Gelijk eene levende bron in den voorjaartijd frisch te voorschijn springt en het land bevochtigt, zoo loopt nu Quickborn door Marsch en Geest (1), uwe landgenooten nemen er volle teugen uit, en zij schenkt hun kracht. Wat ons betreft, gij liet ons de oogen open gaan. Wie had het geloofd, dat er zoo'n rijkdom, zoo'n diepte en zoo'n muziek in de taal stak, die wij alle dag van kindsbeen af gesproken hadden !

» Dat niemand het had opgemerkt ! Als wij ons Platduitsch gedrukt lazen, dan werd het maar voor praatjes en voor boert, voor platte zaken en voor platte grappen gebezigd, en daarom stond het aan de kaak als een misdadiger. Gij evenwel bragt de andere zuster der Hoogduitsche taal weder in eer. Gij verstondt het woord van onzen Maarten Luther ; gij vroegt te huis de moeder, de kinderen op straat, de mannen op de markt, gij zaagt hen naar den mond en vertolktet dit, en ook wij begrepen wat Platduitsch eigenlijk was. Hoe zacht klonk die taal ! zij zong gelijk muziek ; hoe teeder en te goeder trouw vloeide zij langs ons hart, als gij ons *voor de kinderen* een liedje voorzongt, als ge ons het heiveld en de duinen toondet, het groene hout, de ruime blauwe zee ; als ge uwe *deuntjes* stemdet tot de hoogste vreugde en het diepste harteleed, en gij *tafereelen uit het huisgezin* liet zien. Hoe greep het ons in de ziel, toen gij ons verklaardet *wat het volk zich vertelt*, en ook verhaaldet *uit de oude kronijken* (2) van Holstein en Ditmarschen ! Zoo hebt gij sedert vele jaren voor ons gezorgd, en gaaft zelfs ons kortelings nog een' tweeden Quickborn, een' nieuwen frisschen teug uit frissche beek. Het wordt dan nu ook tijd, dat wij, voor zooveel onze zwakke krachten toelaten, insgelijks een weinig voor u zorgen. Daar, neem dezen armstoel, zet er u in, en gun u somtijds rust na al uwen arbeid. Hij is maar boersch en grof bewerkt, even als onze Platduitsche taal ook dikwijls boersch lijkt ; nogtans zit er iets in. Dit kunnen wij ook van dezen stoel zeggen : *er zit iets in*. Kijk hem daarop maar eens aan ! Wij van onzen kant kunnen niet meer doen dan wenschen, dat de rugsteun, dien hij aanbiedt, u goed zal doen, en ons geschenk voor u hetzelfde worde als het uwe voor ons was : een Quickborn. »

En Groth keek hem aan, en een geheim in den rug ging open, waaruit 80,000 thalers te voorschijn kwamen, een zeer aanzienlijk kapitaal, dat het eenvoudige kleine land een ware wellust was geweest voor zijnen dichter stilletjes op te brengen.

Op 24 april 1883 had het Platduitsche Vereen « Quickborn » te Berlijn eenen Klaus Groth-avond ingericht, welken door den beroemden Reuter-lezer C. Schöning met een prach-

(1) Laag en hoog land.

(2) Het cursief zijn titels van Afdelingen des Quickborn's.

tig Nederduitsch huldedicht van Hermann Jahnke werd ingeleid. De welbekende platduitsche schrijver en geleerde Dr. Karl Eggers hield daar eene hoogst belangrijke Feestrede, welke ook in de hoogduitsche kringen weérklank vond, en waarin hij Groth den Richard Wagner der Nederduitsche dichtkunst noemde. Verscheidene van dezès keurigste stukken werden, hem ter eere, voorgedragen door den op het gebied der middel-hoogduitsche dicht-lezing zoo hoog geprezenen Th. Horstmann.

Op verschillende tijden en in verschillende streken van Duitschland en elders, is de edele volkszanger herdacht geworden. Uit Amerika, waar vele Nederduitschen zich hebben nedergezet, waar zij vereenigingen in alle groote steden, zelfs eene Platduitsche kerk hebben opgericht, en minstens een drietal Platduitsche nieuwsbladen bezitten, — getuigde men, in 1887, dat hij was uitgenoodigd, om te New-York en verder van stad tot stad, zich feestelijk te laten onthalen, in name van het Nederduitsche Volk der Nieuwe Wereld, uit liefde tot de dierbare Moederspraak.

Dezer dagen — den 24. April 1889 — vierde Prof. Dr. Klaus Groth zijnen zeventigsten verjaardag.

Te dezer gelegenheid heeft te Kiel, door de zorgen van een uitstekend Comité, aan welks hoofd de waarde burgemeester P. Fuss stond, een prachtig feest plaats gehad, waarop hem de gelukwenschingen van de geheele Duitsch-Dietsche wereld zijn aangeboden geworden. Namens zijne duitsche vereerders werd hem een aanzienlijk eeregeschenk verstrekt; de hoogeschool bracht hem hare hulde; de gemeenteraad verdoopte eene openbare plaats naar zijnen naam. Heide, zijn geboorte-oord, de hoofdplaats van zijn geliefd Ditmarschen, richt hem een gedenkteeken op; zijn gemaald afbeeldsel moet in de Nationale Galerij te Berlijn opgehangen worden. Niets heeft dien dag aan zijn geluk ontbroken, zelfs niet de bloemenkransen door fijne vrouwenhanden gevlochten, die zijne woning nog met bloemen gesierd en zijnen weg nog met bloemen bestrooid hadden, noch de hartelijke glimlach der ouden van dagen, noch het blijde kindergezang. De Keizer eindelijk zond hem zijne gelukwensching, en heeft hem tevens het ordekrus van den Rooden Arend verleend.

Maar ook West-Dietschland heeft zich gerept. Noord-Nederland, waar hij door de besten als Nederduitsche volksdichter gehuldigd en tot eereid der Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde verheven werd, heeft hem niet vergeten : menig eerebewijs, ook van bijzonderen aard, is hem van daar toegekomen.

Doch is het vooral Zuid-Nederland, Dietsch-België, waar de bijzonderste letterkundige genootschappen (1) in hem hun uitstekend eereid begroeten, is het vooral Vlaanderen, dat Klaus Groth waardig gevierd heeft, niet slechts als Dichter, doch te meer als stam- en taalverwant.

De Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde, die bij hare eerste volledige samenstelling in 1887, den Skald met eenparige stemmen het eereidmaatschap aangeboden had, besloot ook eenstemmig hem hare hulde te brengen op zijn jubelfeest, en wel bij middel eener Opdracht, welke ten dage der plechtigheid door het aangewezen Lid eigenhandig in haren naam zoü overgereikt worden. Tot bekroning der hulde en om de Zaak niet te scheiden van den Man, die voor ons iets meer dan een gelukkig Volksdichter beteekent, schreef zij eene prijsvraag uit over de Geschiedenis der taal- en letterkundige betrekkingen tusschen de Nederlanden en Noord-Duitschland op het Dietsche of Nederduitsche spraakgebied.

Verscheidene bijzondere Vlaamsche Kringen hebben buitendien gelukwenschingen opgezonden. Ja, men mag zeggen, dat Groth, op weinige uitzonderingen van vreemdsoortigen aard na, door heel het letterkundig en taalminnend Vlaanderen is toegejuicht geworden.

Te Antwerpen eindelijk, van waar de oproep te lande oorspronkelijk was uitgegaan en waar een Comiteit (2) van Vlamingen en Duitschers (om ende bij, ook Hollanders en Hoogduitschers), aller kleur en gezindheid, was tot stand gekomen, werd niet alleen de held der gelegenheid hartelijk

(1) Onder anderen : De Taal is gansch het Volk, van Gent, De Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde, te Mechelen, Het Studentengenootschap : Met Tijd en Vlijt, van Leuven, De Vooruitstrevende Studentenkring, te Brussel, enz. enz.

(2) Bestaande uit H. H. FR. GITTENS en RICH. BÖCKING, eerevoorzitters, Dr C. J. HANSEN, voorzitter, POL DE MONT, ondervoorzitter, J. BLOCKHUYS en J. KROTH, schrijvers, JAN BOUCHERY, penningmeester, J. I. DE BRUCKER en ADOLF PAUWELS, leden.

gevierd, doch werd daar tevens een Dietsch feest gehouden, zoo heuglijk als de Vlaamsche Beweging, na de stichting van het eerste Taalverbond en het eerste Nederlandsch Taalcongres, er bij opklimmende beteekenis geen ander aanwijzen kan.

De omzendbrief ter stede ondertekend door een groot aantal voorname schrijvers, kooplieden, kunstenaars, leer- raars, advocaten, gemeenteraadsleden en ambtenaars van allen rang, en in het binnenland, door vele der bijzonderste letterkundigen Vlaanderens, werd dus aanbevolen door meer dan honderd uitgelezene Dietsche vrienden, waarvan een zevende gedeelte tot het staatkundig vaderland des Dichters behoorden. Allen hielpen vrijwillig, en schier ongenoopt, de bekostiging des feestavonds dekken, en zoozeer was de sym- pathie voor deze betooging en haren held opgewekt, dat ver- scheidene dagen vóór den 2. Mei, er geene toegangskaarten meer te verkrijgen waren. Alles zonder officiële geldelijke tegemoetkoming en door germaansche zelfhulp tot stand ge- bracht.

Die omzendbrief gewaagde van het nauwe verband dat tusschen Oost- en Westdietsch bestaat en van hunne mogelijke verbinding door een « Aldietsch » schrijfstelsel. Hij herinnerde een viertal groote Antwerpsche namen: KILIAAN en PLANTIJN, WILLEMS en CONSCIENCE, die zich door hunne woordenboeken — de tweede noemde onze taal *langage Bas-alman, dict vul- gairement Flameng* — en de laatsten door hunne schriften en hunne verwelkoming der « Oosterlingen » als Dierbare Broe- ders, de Dietsche zaak als 't ware hebben ingesteld. Hij drukte verder de hoop uit dat Antwerpen, de bakermat der Vlaamsche, ook eenmaal de zetel der Dietsche Beweging worden moge.

Het feest, dat in den Nederlandschen Schouwburg plaats had en door ruim 1500 lieden werd bijgewoond, gelukte vol- komen (1), en werd vereerd door de tegenwoordigheid van

(1) Al de neder- en hoogduitsche bladen hebben hierover met den meesten lof gewaagd, zooals *Flandria*, van Brussel, *Het Volksbelang*, van Gent, *De Brugsche Beiaard*, van Brugge, *Het Nieuws van den Dag*, van Amsterdam, de *Münchner Neueste Nachrichten* en vooral de *Kölnische Zeitung*, van 6. Mei, voorts de tijdschriften *De Toekomst*, *Het Belfort*, beiden van Gent, *De Vlaamsche Kunstbode*, van Antwerpen, zonder de *Antwerpener Zeitung*, van 4. Mei en de andere plaatse- lijke bladen als *De Koophandel* en *Het Handelsblad*, en — rara avis — de *Fédéra- tion artistique*, van Brussel, te vergeten.

den weledelen Heer Gouverneur der provincie Baron Osy van Zegwaart, vergezeld van zijnen griffier den Heer Fred. de Laet, en het Stedelijk Schepen-Collegie, vertegenwoordigd door den achtbaren Heer Arthur van den Nest. Talrijke familiën en personen van eersten rang, onder hen de Duitsche Consuls Heeren H. Tieman en Alfr. Schuchard, namen deel aan de plechtigheid.

Het programma en dezes uitvoering beschrijven, zoude ons te verre leiden, al verdient de Antwerpsche Groth-viering, zijner hooge belangrijkheid wege, immers als eerste Openbaar Algemeen Dietsch Feest, voorzeker naderen uitleg. Zoo mag niet ongeboekt blijven, dat toen de voorzitter zijne toespraak aan de aanwezigen en zijne voordracht over den Dichter, met de belauwering van dezes door Harro Magnussen, van Berlijn, uitstekend geboetseerd lijfbeeld geëindigd had, er een Platduitscher is opgestaan, pastor M. H. Meyer, van Bremen, die gedurende een half uur eene geestvolle dankrede in het Nederduitsch gehouden heeft, welke onder bijstemmende gemoedsuiting door de talrijke aanhoorders uit alle standen is onthaald geworden. Honderden personen van de straat — de vierde rang was kosteloos opengesteld geworden, — die nooit van Platduitsch hoorden spreken, hadden dus den Platduitschen redenaar verstaan en toejuicht! De vier nationale liederen der Dietschen, dat der Transvalers inbegrepen, werden uitgevoerd. Dichter Pol de Mont las met veel bijval zijne metrische Hulde aan Klaus Groth voor; stukken van Groth werden verrukkelijk voorgedragen en gezongen door kunstenaars als Mevr. Phil. Jonkers en den Heer H. Fontaine, die geenen verderen lof behoeven. *Mijn Môederspraak*, dat betekenisonvolle, wellicht schoonste lied van Groth, was door den beroemden Vlaamschen maëstro Peter Benoit opzettelijk getoonzet geworden; het klinkt als een stamlied en wordt wellicht der Dietsche Beweging kenmerkend gezang. Een madrigaal, Schrijvers *Dietsche Bloed*, van denzelfden meester, werd om te sluiten door het anderhalf honderd stemmen rijke koor der onder zijn bestuur bloeiende Stedelijke Muziekschool, dat Vlaamsche Conservatorium, voortreffelijk uitgevoerd.

Dit alles bekroond door eene klinkende Opdracht namens Vlamingen en Duitschers, vrienden en vereerders des grooten Nederduitschen Dichters.

In de Opdracht der Koninklijke Academie begroeten de Vlamingen « in den Dichter des Quickborns, dat Boek des levens, den edelen kunstenaar, den geleerden taalkenner, den gevierden vriend des volks. » Zij herinneren zich, dat zij met de Oosterlingen « uit denzelfden stam geboren en gedurende den loop der eeuwen (met hen) door volksoverlevering en volksletterkunde, door volksverhuizing en handelsbetrekking verbonden, dezelfde Moedertaal beoefenen, waarvan het Platduitsch een (met den hunnen) nauw verwante tongval is. »

De Antwerpsche Groth-vierders « huldigen in hem den genialen dichter des gemoeds, den grondigen geleerde, den edelen volkszanger, en de Vlamingen te meer, den stichter eener uit de hunne ontstane letterkundige beweging, den heropbeurder eener volksspraak, die innerlijk niet, en uiterlijk weinig, van hun Nederlandsch verschilt. »

De Academie « wenscht hem nog vele jaren des geluks, der eere, en des gediens zijner Dietsche werkzaamheden toe, » en de Dietsche Vrienden Vlaanderens, in Antwerpen vereenigd of vertegenwoordigd, « hopen dat hij nog lang, zeer lang, voor zijn vaderland en voor Dietschland werkkrachtig en gelukkig behouden blijve ! »

De Academie « erkent gaarne dat, zoo de Dietsche Beweging er in gelukken zal, ééne letterkunde voor 20 millioenen Nederduitsch-sprekenden te scheppen, dit voor Duitschland, eerst en vooral aan Groth zal te danken zijn. » De Vereenigde Vlamingen en Duitschers gaan nog verder, en hopen dat de « feestelijke vereeniging (moge) dienen om de sprakelijke saamenhorigheid aller Nederduitsch-taligen in Noord, Zuid en Oost te bekrachtigen, en aller aandacht te vestigen op de mogelijkheid, om door een Aldietsch schrijfstelsel » dien letterkundigen droom te verwezenlijken.

Dit zij zoo ! En hiermede sluiten wij deze onze studie over Klaus Groth, in de hoop iets te hebben bijgedragen tot nadere kennismaking met den Oostdietschen Hoofddichter, den Hoofdman der Platduitsche taalbeweging. Gelukkig zal de Schrijver zich bovendien achten, indien zijn gewetensvol werk, in deze tijden van strijd op dood en leven voor het behoud van ons germaansch leven, eenige vrucht afwerpen moge in jonge, onbevooroordeelde harten en geesten, die voelen en beseffen dat

er iets meer dient gedaan te worden dan tot hiertoe gedaan werd, willen wij niet onherroepelijk verloren gaan, — en die nog den tijd niet gehad hebben in te sluimeren, alvorens op te merken, dat het arme in zich verdeelde, naar goed en bloed, naar lijf en ziel uitgezogene Vlaanderen weinig of niets tot zijne eigene redding vermag, terwijl deze van het omzichtige, zoo weinig stam- en taal-trotsche, zichzelf maar al te klein achtend, weinig geestdriftig en met den dag meer franschelend Holland, eilaas evenmin te verwachten schijnt. — In den geest van jonge lieden, — die gelukkig zijn, zich tot het eerlijke en heerlijke Duitschdom te mogen bekennen, en onbevangen genoeg, wars van ongezonden schrik, van kleingeestigheid of valsch gezag, om het redmiddel aan te vatten dat de Dietsche Beweging ons aanbiedt, ten einde samen met Platduitschland behouden te blijven. Zij inderdaad is alleen bij machte, ons belangrijk te maken in de oogen des ervvijands en krachtig in ons zelve, door het bewustzijn eigener grootheid. Ons staatsvaderland zij wat het wil; ons volksvaderland zij en blijve het dubbele Nederland; ons taalvaderland is het rijksbespraakte Dietschland!

Leve de Dietsche Moedertaal, leve het Dietsche Vaderland!

LEVE KLAUS GROTH!

*
*

MYN VADERLAND. (1)

Daar ligt in 't noorden een landeken diep,
een landeken diep,
En eensaam ligt de strand,
Daar blinkt de see, daar blikkern de sloop',
daar blikkern de sloop',
Dat is myn vaderland.

Ik sie ann hemel wolken soo blank,
de wolken soo blank,

(1) Een enkel wordeken, dat wij des rijms wege, niet vervangen wilden, is *HAF*, dat eigenlijk *zee* (Deensch *hav*, Zweedsch *haf*), allicht de « hef » of « heef », het zich « verheffende » water beteekent, en dan ook langs heel de noordduitsche kust, een strandmeer, waarin een uitvloeiende stroom vloedt en ebt, om zich met de groote zee (7...ee, het suizend water) te verbinden, aanduidt. Van dit *haf* stamt wel ons *haven*.

Se koomn uut 't blaue « haf, »
En över dat landken trokken se langs,
daar trokken se langs,
En regen druuscht' heraf.

Nu blinkt wel de dau op weiden en would,
op weiden en would,
En göærig staeit de saad,
En du ligst stil, du landeken stoult,
du landeken stoult,
In al dyn pracht en staat.

Scheen ni dat haanke als Gould op den toorn,
als Gould op den toorn,
Wen 's avonds de beéklok brümd' ?
En över dat veld blöein' heggen en doorn,
de heggen en doorn,
En de Marsch wierd wyd en stüm.

Dan glänsd' als silver unendlich dat meer,
unendlich dat meer,
En vlöeid' en ebt' heraf ;
En klingkt het diep als klokken daarher,
als klokken daarher,
Höör toe! dan bruust dat « haf! »

Blindt de wolke sóó, nu het scheemrig wardt ?
nu het scheemrig wardt ?
Was dat dat « haf » wat klúngk ?
Och neen, den toon in myn eigen hart,
in myn eigen hart
Sachtjes de weemoed sùng.

Bonn an den Rhyn.

LIJST DER WERKEN VAN Dr KLAUS GROTH.

- Quickborn. Volksleben in plattdeutschen Gedichten ditmarscher Mundart nebst Glossar. Mit einem Vor- und Fürwort von Dr. Harms (XIV en 252 blz.) — En 2^e durchgesehene und vermehrte Auflage (XIX en 292 blz.)* Hamburg, Perthes-Besser & Mauke. 1853. 8°.
- Quickborn. Volksleben in plattdeutschen Gedichten ditmarscher Mundart. Mit Holzschnitten nach Zeichnungen von Otto Speckter. Glossar nebst Einleitung von C. Müllenhoff.* 1856 (XII en 431 blz.) Hamburg, Perthes-Besser & Mauke. 4°.
- Quickborn. Volksleben in plattdeutschen Gedichten ditmarscher Mundart. Mit einer wortgetreuen Uebersetzung und einem Vorwort für hochdeutsche Leser unter Autorität des Verfassers herausgegeben.* Hamburg, Perthes-Besser & Mauke. 1856. 8°.
- Quickborn. Zweiter Theil. Volksleben in plattdeutscher Dichtung ditmarscher Mundart.* (XX en 336 blz.) Leipzig, Wilhelm Engelmann. 1871. 8°.
- Hundert Blätter. Paralipomena zum Quickborn.* (X en 134 blz.) Hamburg, Perthes-Besser & Mauke. 1854. 16°.
- Vertelln. Plattdeutsche Erzählungen.* (III en 155 blz. v en 243 blz.) Kiel, Schwers, 1855-1859. 2 dl. kl. gr. 16°.
- Briefe über Hochdeutsch und Plattdeutsch.* (III en 171 blz.) Kiel, Schwers. 1858. 12°.
- Vær de Gærn. Kinderreime, alt und neu. Mit 52 Holzschnitten nach Original-Zeichnungen von Ludw. Richter, geschnitten von Aug. Gaber (103 blz.)* Leipzig, G. Wigand, 1858. gr. 4°.
- Rothgeter Meister Lamp un sin Dochter. Plattdeutsches Gedicht.* (V en 104 blz.) Hamburg. Perthes-Besser & Mauke. 1862. 16°.
- En Geschichte vun min Vetter vær min Herzog to sin Geburtsdag den 6. Juli 1864.* (15 blz.) Kiel, Schwers, 1864. 8°.
- Lieder aus und für Schleswig-Holstein, gesammelt und herausgegeben von... —* (VI en 170 blz.) Hamburg, Perthes-Besser & Mauke. 1864. 8°.
- Fiv nie Leder ton Singn un Beden vær Schleswig-Holstein.* (15 blz.) Hamburg, Perthes-Besser & Mauke. 1864. 16°.
- Ueber Mundarten und mundartige Dichtung.* (80 blz.) Berlin, Georg Stilke. 1873. 8°.
- Ut min Jungspardies dree Vertelln.* (VIII en 184 blz.) Berlin, Georg Stilke. 1876. 8°.

Ut dat Kapittel äwer uns Sprach. In: Plattdütsche Husfründ, Schleswig, F. Johannsen, 1877. 8°.

Deutsche Dialekt-Dichtung. In: Plattdütsche Husfründ, Schleswig, F. Johannsen. 1877. 8°.

Drei plattdeutsche Erzählungen zum Theil Erlebtes und Erinnerungen von 1848 aus Schleswig-Holstein. (Auch als dritte veränderte Auflage Vertelln 1. Band.) (175 blz.) Berlin, Freund & Jeckel. 1881. 8°.

An den Rhin. (Gedicht). Kiel, 24. Februar 1883. Los blad. 8°.

Dietsche Beweging. Eene keerzijde omgekeerd. (12 blz.) Antwerpen, L. Dela Montagne. 1882. 8°.

HOOGDUITSCH E VERTALINGEN.

Quickborn, enz. *Ins Hochdeutsche übertragen von F. A. Hoffmann* (xvi en 295 blz.) Braunschweig, Vieweg u. Sohn. 1856. gr. 16°.

Quickborn. Aus dem Plattdeutschen übertragen von S. Z. (viii en 120 blz.) Gotha, Scheube. 1856. 16°.

Quickborn, enz. *Aus ditmarscher Mundart übertragen von A. v. Winterfeld* (iv en 227 blz.) — *Erzählungen; übertragen von A. v. Winterfeld* (96 blz.) (N° 34 der verzameling *Classiker des In- und Auslandes*). Berlin, Hoffmann & Co. 1856. gr. 16°.

Quickborn (Springquell). *Uebersetzt von M. J. Berchem.* (xi en 275 blz.) Crefeld, Klein. 1866. gr. 16°.

Vertelln. Plattdeutsche Erzählungen. In's Hochdeutsche übertragen von Reinhard Otlo. (viii en 152 blz.) Braunschweig, Vieweg u. Sohn. 1856. 16°.

NEDERLANDSCHE VERTALINGEN.

Trina. Eene vertelling naar het Platduitsch (vertaald door Rosalie Loveling.) (103 blz.) Antwerpen, L. Schotmans. 1864. 8°.

De Roodgieter Meester Lamp en zijne dochter. Naar het Platduitsch overgedicht door C. J. Hansen. (xiv en 102 blz.) Amsterdam, J. D. Sybrandi en Antwerpen, H. Sermon. 1868. 24°.

De Eksterhof. Naar het Platduitsch..., met een inleidend woord van J. Kneppelhout. (114 blz.) 's Gravenhage, W. P. van Stockum. 1873. In-4°.

Volksspreuken en kleine gedichten, uit het Hoog- en Platduitsch, naar K. Steiger en K. Groth, door M. A. Amshoff.... (viii en 88 blz.) Zutphen, A. E. C. van Someren. 1873. 8°.

Uit mijn jongensparadijs. Drie vertellingen. Vrij naar 't Platduitsch door Agricola. (iv en 205 blz.) Arnhem, J. Rinkes, J^r. 1876. 8°.

FRIESCHE VERTALING.

Quickborn. Een gedeelte hiervan is vertaald geworden, door Hobbema. Leeuwarden, omstreeks 1855.

DEENSCH E VERTALINGEN.

Fortællinger. Oversatte fra det Plattyske ved C. Rosenberg, Dr. phil. (235 blz.) Kjöbenhavn, Fr. Wöldike. 1861. 8°.

Kildevæld. Digte. Oversatte af Klaus Lüth. (75 blz.) Næstved, A. P. Bang. 1867. 8°.

FRANSCH E VERTALING.

Encore une histoire du paradis de ma jeunesse. (Witen Slachters... of laatste der Drei plattdeutsche Erzählungen). In: *Quelques pages des maitres conteurs allemands*, 4° stuk: blz. 53-92. (N° 121 der verzameling der *Bibliothèque Gilon*). Verviers, 1885. 8°.

Medewerking in: *Die Gegenwart*, Berlijn; *Plattdütsche Husfründ*, Sleeswijk, 1876-80; *Plattdütsches Vereens-Blatt*, Leipzig, 1878-1880; *De Eekbom*, 1883-1885; *Plattdütsch Sünndags-Bladd*, 1888—; *Modersprak*, in New-York; *Plattdütsche Zeitung*, in Chicago; *Kieler Zeitung*, enz. In tal van Dütsche tijdschriften schreef Klaus Groth artikels over Nederlandsche taal en Dietsche Beweging.

NAWOORD.

Vertraging der uitgave. Overzicht: 1883. Conscience's feesten. — Prayon-van Zuylen. — Prof. Veth. Hoog- en Nederduitsch : Dr. Aug. Lübben. Dr. H. Berghaus. Platduitsch en Nederlandsch : Soldaten der *Oder*. Trant & Van der Jagt. *Die Gegenwart*. *The Atheneum*. Martinus Nijhoff. Pol de Mont. — 1884. Transvalers : Du Toit. Krüger. — Bismarck. Schrijsfeenheid. Colonisatorische taal. Zeemanstaal. Dietsch in Afrika. — Hanzeaten. — XIX* Nederlandsch Taalcongres te Brugge: Platduitsche afvaardiging, en XX* te Amsterdam ('87) : Groth. — Prof. Quack. Onthaal. — 1885. Voordrachten over Klaus Groth en de Dietsche Beweging te Amsterdam, en te Brussel ('87). — Dietsche pennestrijd met Gustaaf Segers : Groth. Brill. De Vries. — Dietsche erkenning. — Feestmaal : N. Cupérus, en Jubelfeest : Em. Hiel, — P.J.H. Brouwers en Alf. Wauters. — 1886. Dr. Johan Winkler. — Germania : de Wacht ten Rhijn. Koninklijke Vlaamsche Academie voor taal- en letterkunde. — 1887. Breidel en De Coninc. Vondels feesten. Jos. Kroth en de *Antwepener Zeitung*. Taalwerkzaamheid. — 1888. *Platdüsch Sündags-Bladd*. Karl Blind. Georg Hirth. Johann Meyer. Het Dietsch in de Belgische Statenkamers. — 1889. Gedenkteeken van K. L. Torfs. Klaus Groth-vierling; Nagalm. — Slot. — *Goedheil!*

De vertraging der uitgave dezes boeks, in 1882 begonnen, is aan verschillende oorzaken te wijten. Hieronder mogen vermeld worden : zekere moeilijkheden ontstaan uit de versmelting der *Nederlandsche Kunst- en Dichthalle*, waarin het opstel verscheen, met een ander Vlaamsch tijdschrift : *Jong Vlaanderen*, — de verhuizing, inhuldiging, herinrichting en wat dies meer zij, der stedelijke Boekerijen, mitsgaders verdere beroepsbezigheden, — reizen, ziekte en hindernissen van allen aard, — zelfs een paar jubilaëums, — en, *last not least*, verscheidene noodzakelijke letterkundige bezigheden, bemoeiingen en vlaamsche werkzaamheden, van Conscience's- tot Vondel's- en Groth's-feesten toe, in opstellen, in voordrachten, en in bijzondere kringen als de Nederlandsche Afdeeling van het *Kunstverbond* en de Antwerpsche Afdeeling van het *Willems-Fonds*, waarin Schrijver tot in de laatste tijden betrekkelijk het voorzitterschap en het ondervoorzitterschap heeft waargenomen.

Sedert de staking der uitgave in April van het volgende jaar (blz. 110) hebben niet weinige dietsche gebeurtenissen plaats gehad, en zijn ook enkele toestanden gewijzigd geworden.

1883.

Conscience, die even als Groth zijn volk leerde lezen, was ter gelegenheid der uitgave van zijn 100^e boek den 25. September 1881 luisterlijk te Brussel gevierd geworden. Zijne geboortestad Antwerpen richtede hem een standbeeld op, dat den 13. Augusti 1883 te gelijktijd met de nieuwe Boekerij, waartegen het geplaatst staat, onthuld werd. Voor beide gelegenheden trad ik op, met dicht en rede. Korts daarna, den 10. September, overleed hij ; onder den toeloop eener onafzienbare menigte werd hij den 16. te Antwerpen ter aarde besteld ; zijn praalgraf werd den 19. September 1886 ingehuldigd. Een dankbrief van Vlaanderens Wekker, stellig een der laatste uit zijne pen gevloede schriften, bewaar ik als een kostbaar aandenken. Gaarne herinnerde ik in mijnen Feestzang den Man, die de Nederduitschen uit alle gouwen zijne dierbare broeders noemde ; gaarne

herinnerde ik tevens hunner tongen eenheid, en zijne letterkundige red-
ding der Vlaamsche volkstaal :

<p style="text-align: center;">EEN VLAMING.</p> <p>Er was een tijd dat deze streken, Het puik van 't Dietsche Vaderland, Nauw d'eigne tale dorsten spreken Die klinkt tot aan het Oostzeestrand ; Met Vlaandrens taal ging Vlaandrens ziel [verloren.</p> <p style="text-align: center;">REI.</p> <p>In Conscience is Arteveld herboren !</p>	<p>Met moed en kracht Brak hij de macht Van vreemden dwang en modekluister ; Hij wekte stout en vrij In nachtellen duister, Het volk uit bastaardij, En bracht de moedertaal opnieuw tot vollen [luister.</p>
---	---

De geachte en ijvervolle Vlaming, de heer advocaat A. Prayon-van Zuylen-Nijvelt (blz. 35, 44 en 45), die als student onder den invloed gestaan had van een geleerd maar soms kleingeestig en dan hardkoppig en hartstochtelijk man (Dr. Heremans), had de Dietsche zaak in zijne opstellen van het *Nederlandsch Museum* wat al te veel onder het staatkundig en te weinig onder het taal- en letterkundig oogpunt beschouwd. Zooals uit latere gedachtenwisseling bleek, brengt hij gaarne hulde aan den Man, die, behalve een uitstekend dichter en geleerde te zijn, zich jegens geheel den Dietschen stam zoo verdienstelijk heeft gemaakt. Wel acht hij nog eenige voorbehoudingen noodig betreffende de erkenning van de Dietsche taaleenheid ; doch dewijl deze, schoon van binnen « wezenlijk » bestaande, zich tot hiertoe inderdaad niet « werkelijk » genoeg naar buiten vertoond heeft, zoo is verschil van zienswijze aannemelijk en achten wij bij gevolg den ouden pennestrijd heusch geëindigd.

Daarom zullen wij ook den steller van het anders wel doordachte opstel : *De toekomstige wereldtaal*, in het *Nederlandsch Museum* van 1884, blz. 118 voorkomende, niet verder lastig vallen over de niet al te vleiende termen waaronder hij het Dietschlandisme begraven wilde. Want behalve dat het te dezen slechts « geleerde » herhalingen van afgestredene vraagpunten behelst, zoo denken wij de toenmaals nog bij : kwakzalvers : vergeleken Dietschlanders heusch te mogen verzekeren, dat hierdoor eigenlijk ijdele dreamers gemeend werd, al ware het slechts om met het Gentsche *Volksbelang* van 9. December 1879 te kunnen besluiten : « Als men zijnen hond wil dooden, zegt men dat hij razend is; als men eene gedachte wil dooden, zegt men dat zij eene hersenschim is. » En als men nu weder verlangt te weten, waarom dat « willen dooden »?, dan antwoordt Richelieu : « C'est chose ordinaire de croire que quiconque n'est point en une affaire, tasche de la ruiner. » Heremans inderdaad, van wien al de nijdige en booze tegenstand is uitgegaan, zooals vele Vlamingen weten (z. blz. 21), zóó zelfs dat vele Hollanders als De Veer, Dr. Lubach e. a. zich daarover verwonderen moesten, is maar anti-Dietsch geworden (z. blz. 20 en 44), toen de Dietsche Beweging buiten hem om tot stand gekomen was. Met hem is de : kwakzalverij :, en ook de : hersenschimmigheid : verdwenen.

Laat ik voorts de tegenstrevers der zich uitbreidende Beweging verwijzen naar prof. Veth's opstel over « Het gebied der Nederlandsche

taal », in den *Volksalmanak* voor 1883, der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen verschenen, waarin hij krachtadig tegen de inkrimpende geringschatting der eigene tale in omvang en gebruik opkomt.

Nog wil ik als eene daadzakelijke bijzonderheid vermelden dat mannen als Groth, Dr. Aug. Lübben (die met Dr. K. Schiller het voortreffelijk *Mittelniederdeutsches Wörterbuch*, Bremen, Kühtmann, 1875-1880, 5 dn. in-8° uitgaf) en Dr. H. Berghaus, reeds vermeld, verklaren met omtrent 2/3 der Platduitschen, het Hoogduitsch als eene vreemde taal te hebben aan-geleerd.

Langs den anderen kant, ziet men, om maar één voorbeeld uit duizenden aan te halen, eenvoudige duitsche matrozen en medevarende krijgers, den 18. Juli 1886 aan boord zijnde van den Bremer stoomboot *Oder*, die de Australische lijn te Antwerpen kwam inwijden, over de verschansing heen, met aan den wal kuierende Vlaamsche soldaten spreken en kouten, alsof zij landsbroeders waren. — Ook de aanbevelingswaardige *Niederländische Grammatik* van Georg Trant en J. van der Jagt, Leipzig, G. A. Gloeckner, 1888, in-8°, geeft in hare voorrede te lezen: « Das Niederländische ist ohnehin schon ein anziehendes und fesselndes Studium für uns wegen seiner fast völligen Uebereinstimmung mit dem Niederdeutschen, von dem es nur in den feinsten Verzweigungen abweicht. — Mit demselben Rechte deutsch wie das Plattdeutsche... (bietet es)... als *spreektaal*... für den Niederdeutschen nicht die geringsten Schwierigkeiten. Der niederländisch Sprechende kommt beim Volke in Norddeutschland besser zurecht als der hochdeutsch Redende. » — Eene studie in de *Gegenwart*. 1888, n° 21, over « Die Basis der Nationalität, » getuigt dat de Platduitschen veeleer bij de Vlamingen en Hollanders tehuis hooren dan bij de Zuid- of Hoogduitschen, die zich immer ietwat vreemd tegenover hen voordoen. — En nogmaals van het Dietsch gesproken: « It may happen, » schrijft het *Athenaeum* van 2. September 1882, even as Netherlandish and Flemish are now combining, and seeking a union with the Low-German, there may come about an association. » En hetzelfde hooggeleerde tijdschrift van 1885, blz. 336, na de letterkundige vereeniging van Hollandsch en Vlaamsch vermeld te hebben, gewaagt van: « the greater operation now under consideration for the union of Netherlandish and the Low-Dutch dialect in spelling. » Men ziet, de toenadering hangt in de lucht. — Ook de boekkundige uitgever des anders niet zoo breed uitmetenden Haagschen *Nederlandsche Spectator's*, Heer Martinus Nijhoff, rekent in zijne belangvolle *Bibliographische Adversaria* het Platduitsch mede tot onze taal, als o. a. blijkt, 1886: 235-287, uit de Lijst van Nederlandsche boeken in het buitenland gedrukt, welke overigens veel te denken laat. — Dichter Pol de Mont gaf in de *Revue Provençale* van 1884, eerste jaar, een belangrijk opstel ten beste over: *Le mouvement littéraire bas-allemand*, waarin hij te recht het Platduitsch als derde groote tongval, naast het Vlaamsch en het Hollandsch, van het Dietsch of Nederduitsch erkent,

1884.

Wie herinnert zich niet in 1880-1881 den heldhaftigen strijd der Transvalers tegen de Engelsche macht, hunne overwinning op den Majuba-berg en de algemeene bede welke door heel Dietschland en Duitschland tot de Britsche natie opging, om den vrede te sluiten, met behoud der zelfstandigheid van het Afrikaansche broedervolk? Een bestuurlijk gezantschap bestaande uit president Paul Krüger, vechtgeneraal N. J. Smit en minister S. J. du Toit had zich naar Europa begeven om met Engeland in onderhandeling te treden, maar tevens om de broederlanden : Nederland, België en Duitschland te bezoeken. Bij onze Noorderburen en te lande, vooral te Brussel, is het onthaal der Afvaardiging door het volk geestdriftig en schitterend geweest. In den benauwdsten tijd was, door de zorgen van dichter Julius de Geyter, uit Vlaanderen een treffend Beroep op de wijsheid van Englands volk uitgegaan ; een Upröep an de Platdüütschers, ter ondersteuning der bede, voorafgegaan door een inleidend woord betreffende de toedracht der zaak en de verwantschapping van den Afrikaanschen « praat, » bepaaldelijk met het Platduitsch, was door mij in Februari 1881 uitgevaardigd geworden : « An den vereenden Nederdüütschen stam verdanke England syne eere, — de Transvaal 'ære onafhankelijkheid ! » Hierin werd herinnerd, dat de eerste kolonisten der Kaap de Goede Hoop 2 Hollanders, 2 Platduitschen en 1 Vlaming waren. Den 17. April 1884 waren de Boeren in Antwerpen en werden er door de dezelfde zorgen van dichter De Geyter en zijn Comiteit vergast, waarbij ik in de gelegenheid werd gesteld hen als voorzitter der Nederlandsche Afdeeling van het Kunstverbond en namens de Dietsche Beweging te begroeten, roepende hunne aandacht in op de spraakeenheid aller leden des Nederduitschen stams en op de grootste toekomst, welke der Dietsche tale door hen kan worden voorbereid. Hier betoogde ik ook, met een begaafd redenaar, den Heer G. H. Rovers, die korts te voren te Rotterdam in 't openbaar voor den anti-dienstvervangingsbond opgetreden was, en in verband met een krachtig woord door den verdienstvollen schrijver H. de Veer in zijn *Nieuws van den Dag*, van Amsterdam, verkondigd, — de noodzakelijkheid voor (Noord-) Nederland om zich stoutweg aan het hoofd van den Nederduitschen stam te plaatsen. Een en ander werd verzameld en uitgegeven in mijn schrift : *Transvaal of Zuid-Afrika en de Dietsche stam*, Antwerpen L. Dela Montagne, 1883.

Het bezoek der Boeren heeft zich gekenmerkt door eene prachtige voordracht van Minister du Toit in den schoot van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap alhier, over zijns lands toestanden, waarin hij o. a. getuigde : « dat Zuid-Afrika voor 1/3 bevolkt was door Duitschers, maar van degenen welke wij verstaan, d. i. van Noord- » Duitschers die ons eigen karakter hebben en onze broeders zijn. » Wonderlijk genoeg heeft geen der verslaggevers van de anders dietschgezinde *Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle*, van de *Zweep*, noch het *Bulletin*

van 't Genootschap zelf, deze dietsche belijdenis vermeld (1). — Hebben onze bladen ook megedeeld — de Boeren waren half-Juni in Duitschland, — dat toen de Vereeniging voor Deutsche kolonisatie hun eene Opdracht aanbood, waarin zij hen als : de vertegenwoordigers van het verwante volk, hetwelk met de kracht en volharding van den Nederduitschen stam het eerst op grootsche schaal het denkbeeld van kolonisatie in Zuid-Afrika verwezenlijkt heeft, : begroetede, — President Krüger in eigene woorden verklaarde : « De Transvaalsche Boeren beschouwen zich steeds als mede behoorende tot de Deutsche natie. » Hij noemde verder Duitschland « hun sterk en machtig moederland, » bij hetwelk « de jeugdige Staat steun zoekt en hoopt te vinden. » Dit was recht. Krüger zegde dit in zijn Afrikaansch Hollandsch en werd zeer wel verstaan. Zelfs heeft hij zich op het feestmaal den ganschen avond onderhouden met Prins von Bismarck, die Platduitsch sprak. (Ook dit kregen wij niet te lezen.)

Misschien had ik hieraan wel eenige schuld? Althands het werkje over Transvaal, waarin de grondgelijkheid der beide tongvallen betoogd wordt, en dat toenmaals in duitsche bladen beschreven werd, was met andere dietsche schriften in handen van den grooten kanselier gekomen, die zelf Platduitscher zijnde, daarover zijn bijzonder genoegen heeft uitgedrukt. Een ander gevolg was de bij bescheid gestaafde aanvaarding eens ontwerps van schrijfeenheid voor het Nederduitsch in verband met het Nederlandsche Dietsch, hetwelk door hem met bijzondere aanbeveling aan den betreffenden Minister van godsdienst en onderwijs, Dr. von Gossler is overgereikt geworden. — Wat hieruit eenmaal voortvloeien kan, weet men nog niet. Gedachten kunnen wachten. Het waren duitsche geleerden welke de doodelijke onverschilligheid der Nederlanders voor hun letterkundig verleden hebben opgeheven, duitsche geleerden welke de eerste schatten onzer volkstaal uit de middel-eeuwen hebben opgedolven, duitsche harten die het eerst en het zeerst, en nog, de Vlaamsche Beweging hebben gestut en verdedigd. De koning van Pruissen schonk ten jare 1853 een aanzienlijk bedrag voor de uitgave van het Algemeen Woordenboek der Nederlandsche taal, — dat Woordenboek, waaruit een Alberdingk-Thijm zelfs het Nederlandsch van Kleef wilde verbannen! In 1865 zond de koning van Hannover eenen afgevaardigde, Dr Müller, naar het Nederlandsch Taalcongres te Rotterdam, om eene « samenwerking tusschen de Nederlandsche taalbeoefenaars en de beoefenaars der Nederduitsche spraak in Duitschland » tot stand te brengen (Heremans zelf gewaardigde zich in de dietsche commissie te zete-

(1) Minister Dutoit bevindt zich op dit oogenblik in België om zoo mogelijk de landverhuizing der Vlamingen naar de stam- en taalverwante Zuid-Afrikaansche Republiek af te leiden. Wij wenschen hem geluk, d. i. vele Vlamingen, Hollanders en andere Nederduitschers toe, opdat de Transvalers niet door de Engelschen in getalsterkte overrompeld worden. De Vlamingen bereiden hem een groot feest, dat, naar wij hopen, *algemeen* zal zijn. Hij zal andermaal in 't openbaar spreken.

len). Waarom zou dan, bij gebreke Nederlands, ook van Duitschland, zoo al niet de éénmaking der Oost- en Westnederduitsche tongvallen, althands de eenheid van schrijfwijze niet kunnen uitgaan?

Hieraan sluit zich onmiddellijk een belangwekkend opstel van Klaus Groth, hetwelk in *Die Gegenwart* van 26. Juli 1884 voorkomt, handelende over de colonisatorische waarde van het Platduitsch. De schrijver, in zijdelingsch antwoord aan den steller van een artikel over Practisch colonisatie-werk aan den huiselijken haard, waarin deze den weinigen vooruitgang, ja de weinige instandhouding van 't Duitsch in den vreemde betreurt, en daarom aanraadt zich vooraf in vreemde talen te bekwamen, — doet uitschijnen, met vingerwijzing naar de platduitsche toestanden in Noord-Amerika, wat groote behoudskracht in het Platduitsch besloten ligt, en welk hoog nut het bezit om de dadelijke kennis van het Engelsch te doen verwerven, terwijl in een ander werelddeel het Nederduitsch (hier haalt hij weder mijn schrift aan) geroepen schijnt om de Zuid-Afrikaansche hoofdtal te worden. Daarom dient opnieuw het Nederduitsch in de scholen onderwezen.

(Dit artikel, insgelijks in het weekblad *Das Echo*, van Berlijn, verschenen, verwekte eenen levendigen strijd, waarin als verdediger o. a. het Algemeen Duitsch Schoolvereen, en als tegenstrever o. a. onze vriend Heinrich Flemmich optraden, hoewel deze laatste, wonder genoeg, in de voorrede zijns bundels vertaalde gedichten van Pol de Mont, Freiburg i. B. 1888, het Vlaamsch met het Platduitsch omtrent vereenzelvigt, Groth dankt voor zijne bemakelende werkzaamheid en De Mont's Dietische hulde aan Groth toestemmend opneemt. — Wat uit dit alles klaarst blijkt, is 1° dat Hoogduitsch voor de Platduitschen eene vreemde taal is, welke de meesten gebrekkig of niet aanleeren, 2° dat Platduitsch met Nederlandsch samenhangt).

En dat Nederduitsch mag zelfs Hollandsch wezen, schreef weinige dagen later (13. Juli) de welmeenende steller van een opstel: Nederduitsch als zeemanstaal des Rijks, in het weekblad *De Eckbom*, overgenomen uit het *Deutsches Tageblatt*, van Berlijn; want Hollandsch staat van alle nederduitsche tongvallen het dichtst bij Hoogduitsch, en Nederduitsch is boven het laatste verkiesbaar, omdat het de natuurlijke spraak is van het zeevarend Duitschland en de *lingua franca* der noordzeeën, die tot in het Noordsch en het Engelsch reikt; ook is de duitsche koopvaardijtaal nog altoos Nederduitsch. « Ware het dan zoo onbillijk, vraagt hij, dat geborene Hoogduitschen ambtelijk verplicht waren, Platduitsch te leeren, wanneer omgekeerd ontelbare Nederduitschen in het landleger moeten hoogduitsch leeren? Stellig is het, dat het niet verstaan van Hoogduitsch door de platduitsche bemanning, in de ure des gevaars, met het vergaan in het kanaal van het staatsschip *Grosser Kurfürst* en den reizigersboot *Pommerania*, in 1878, innig verbonden is. Ten jare 1886 hadden wij een immers gelijkend geval met het fransche commando aan boord van het Belgisch, d. i. Vlaamsch adviesschip *La Ville d'Anvers*, dat nog al ter

verdediging der Vlaamsche visscherij dienen moest, evenals in vroegeren tijd met *La Belgique* had plaats gehad, al waarover en tevens over andere Vlaamsche belangen rakende het zeewezen, ik op 18. Feb. en 24. Maart 1886 in openbare zitting der Antwerpsche Afdeeling van het Willems-Fonds eene voordracht van protestatie hield, en een ontwerp van Vertoog aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers voorlegde.

Een woord zij nog gezegd over de waarde van het Dietsch in Afrika. Als men eenen oogslag op de zuidwester kust werpt, van de Kaap opklimmende, dan ontmoet men de Oranjerivier. Wat daarboven komt tot aan de Walvischbaai, op de hoogte van den Steenboks-keerkring, is duitsch gebied geworden; de baai Angra-Pequua en eene nederzetting Bethaniën bevinden zich daarin. Het wordt eigenlijk Groot Namaqualand genoemd, naar den volksstam die het bewoont, en Luderitz-land door de Duitschers. De Namaqua's zijn Hottentotten. Boven hen, tot aan de Koenene, huizen de Heréro's in het Damara-land, een Kaffergeslacht met hetwelk zij dikwerf in strijd zijn. De Hottentotten hebben in de laatste jaren weder gewonnen, en hun hoofdman « Jonker Jan » wil beletten de Herero's te laten onderwijzen, om hen beter in knechtschap te kunnen houden. (Men ziet dat de macht van het onderwijs ook elders gekend is, al zij het ook tegen draad). Het Damara-land is, zooveel wij weten, in minzame betwisting met Portugal, en zou dus voor het oogenblik onafhankelijk zijn. En boven die Herero's, ten noorden der Koenene, vangt de Portugeesche bezitting aan. Daar wonen de Owampo's, in het land Ondenga, waar eene vesting is opgebouwd; een landvoogd zetelt te Humpate. Hier hebben zich 700 huishoudens Boeren uit Pretoria, na groote verliezen geleden te hebben, nedergezet, om de heerschappij der Engelschen te ontvluchten. Zij hebben eene eigene school geopend en hebben godsdienst-vrijheid verworven; zij komen met ossenwagens naar Mossamedès in het landschap Benguëla te markt. Boven Benguëla, ligt Angola, en boven Angola, het Congogebied.

Welnu, op heel dit uitgestrekte strandgebied van de Kaap tot minstens de Koenene, op circa 2000 kilom. of 400 uren afstands, ook in heel het binnenland tot wijd boven Transvaal, heerscht het Kaapsche Hollandsch als gemeenschapstaal, en een Duitscher getuigt in het geïllustreerde nieuwsblad *Ueber Land und Meer*, 1884, blz. 910, dat een Platduitscher overal licht in die landen kan terechtkomen. De kennis van lezen, schrijven en rekenen breidt zich dagelijks meer uit, en hetzelfde blad gaf de beeldtenis van eenen inlandschen rondreizenden leeraar, eenen neger die Hollandsch onderwijst. Zoo verre gaat het, volgens den *Tour du monde* 1855 : 1, dat de duitsche zendelingen van Barmen in Damara-land, boven de Walvischbaai, den druk der uitgave van het oude Testament in de negertaal gestaakt hebben, omdat de inboorlingen het Hollandsch verkozen. Ook de Italiaansche reiziger Farini moest Kaapsch-Hollandsch leeren, eer hij het binnenland intrekken dorst, en trof hollandsch sprekende inboorlingen aan, verre boven de Kalahari-woestijn. — Wat zeggen onze moedwillige verfranschers hiervan? —

Dit komt overigens overeen met hetgeen reeds ten jare 1692 Sanson d'Abbeville in zijne Inleiding tot de Geographie getuigde, dat de Teutonische taal zich door het Hollandsch gevestigd heeft op verscheidene kusten van Afrika, als Guinea, Congo, Angola en het land der Kaffers, — op de kusten der 2 halfeilanden van Indiën, in de eilanden Ceylon, Java en de Molukken in Azië, en in Amerika, in verscheidene der Caribische eilanden en op de kust van Guiana. — Hoort gij dat, Bestuur van den Congo, waar zich buitendien een twaalftal Hollandsche factorijen, tegen 7 Fransche bevinden, gij die dat nieuwe rijk in het Fransch behcert, juist goed om het later door het Fransche Brazza-land te doen binnenpalmen? — Hoort gij dat ook, Nederlanders, hoort gij die stem uit het verleden: de Dietsche taal door het Hollandsch, — en die stem voor de toekomst: Zuid-Afrika aan u, zoo uw geslacht wil, en Oost-Azië, zoo gij wilt. Maar dan opgehouden met zoo ijverig Maleisch te leeren, en voorts op Engelsche wijze geregerd, niet waar? (Z. nota blz. 19).

∴

Den 23. Juli 1884 landden in Antwerpen met hun schip *Der Schwan*, uit Hamburg over Amsterdam, eene schaar van 120 Hanzeaten aan, d. i. leden der geschiedkundige maatschappij der Duitsche Hanze, die op eene Vlaandervaart waren uitgegaan, en dan ook vervolgens Gent, Yperen en Brugge bezoeken wilden, nadat zij het jaar te voren Wisby op Gothland in Zweden hadden aangedaan.

In de Scheldestad werden zij onthaald door de zorgen der inwonende Duitschers, bij wie zich een zeker aantal Vlamingen hadden gevoegd. Te Gent werden zij verwelkomd door Dr Paul Fredericq, en te Brugge, waar zij stellig het onmiddellijkst en het hartelijkst door de bevolking gevierd werden, door den warmen Dietscher Julius Sabbe, die hen in eene kernachtige nederlandsche aanspraak begroette. Bij hunne aankomst in de haven te Antwerpen, was door de goede zorgen des Heeren Consuls Tieman mijn Welkomgroet uitgedeeld geworden, eindigende met de aldietsche overschrijving van een Hanzeaten-Lied dat voorkomt in het alleszins merkwaardige *Niederdeutsches Liederbuch*, van Dr W. H. Mielck, den ijverigen verzorger van het Vereen voor Nederduitsche Spraakvorschung, Hamburg, Leopold Voss, 1884, in-8°. Nu deed zich het geval voor, dat een der « Oosterlingen, » na de lezing van dit lied, zich verwonderde zoo vloeiend Vlaamsch te kunnen verstaan! Hij had dus zijne eigene taal met Vlaamsch verward; zóo gelijk de tongvallen, wanneer ze slechts naar een gelijkaardig stelsel geschreven worden! De Hanzeaten zongen ook Vlaamsche liederen: *Naer Oostland willen wi varen en Vlaenderen boven al!*

Er was hier gelegenheid met verscheidene voortreffelijke stambroeders kennis te maken, o. a. met de geleerde Heeren Dr. Karl Koppmann, den geschied- en oudheidkundige, en den stamtrouwen oir-Sas Dr. Hermann Jellinghaus, te Segeberg (Holstein), schrijver van *Zur Einteilung*

der niederdeutschen Mundarten (Kiel, Lipsius & Tischer, 1884, 8°), waarbuiten hij echter het Vlaamsch en het Hollandsch gelaten heeft, wegens de moeilijkheid voor eenen Duitscher, « die in holländischer Orthographie fixierten Läute richtig aufzufassen ». Juist voor deze reden van wetenschappelijke samenvoeging, stelde de Hannoversche afgevaardigde op het Taalcongres te Rotterdam in 1865 vooreerst voor, de Nederlandsche VOLKSTAAL te boekstaven, in verband met Kosegarten's Nederduitsch Woordenboek.— Zoo drukten wij ook de hand van Dr. jur. Th. Schrader, landrechter, Hamburg, die de Hanzische Vlaandervaart zeer geestig en gemoedelijk beschreven heeft in den *Hamburgischer Correspondent* 1884: 216-246, en die als echte stam- en taalbroeder, der Vlaamsche en der Dietsche beweging warme hulde toebracht. Menige brok uit dit boeiend reisverhaal verdiende vertaald te worden. — Ook Stephan Waetzoldt schreef hierover in denzelfden zin een belangrijk opstel in *Daheim*, 1885: 10 e. v.; eveneens Dr. Schieman, van Reval, in de *St. Petersburger Zeitung* van 7 Aug. — *De Gartenlaube* en verscheidene andere prent- en nieuwsbladen gewaagden uitvoerig van dezen tocht.

..

Den 24-27 van Oogstmaand 1884 werd te Brugge het xix^e Nederlandsch taal- en letterkundig Congres gehouden. Het vorige had in 1881 te Breda plaats. Aldaar stond ik aangeteekend om te spreken « Over ons Dietsch of het Nederduitsch taalbelang in de Nederlanden en in Plat-Duitschland. » Het onhebbelijk gedrag van het Bureel te Mechelen, niet slechts ten opzichte der sprekers over Dietsche belangen, doch ook dergenen over Tolverbond en Schrijversbond, al dingen welke van de Veem (zooals de *Zweep* van 10. October 1875 in eene briefwisseling over het Maastrichter Congres zekere samenspanningen gedoopt heeft) niet uitgingen en dus moesten verijdeld worden,— was oorzaak dat vele Vlamingen zich onthielden, dewijl er geen vaste waarborg gegeven werd, dat die onhebbelijkheid zich niet weder zou voorgedaan hebben.

En dat er zelfs op zulke waarborg weinig valt te steunen, bewijst het gebeurde te Brugge en te Amsterdam. Men oordeele.

Te Brugge dus, 1884, alwaar twee dietschgezinde mannen : de geachte Heeren De Maere-Limnander en Julius Sabbe als Voorzitter en Schrijver zetelden, en ondanks stellige verzekering, is de geloofsbrief der Vereeniging voor Nederduitsche Taalvorsching (het lichaam dat geheel Platduitschland verbeeldt),—waarbij ik, evenals de Heer De Geyter door de Transvaalsche Boeren, tot afgevaardigde bij het Congres werd aangesteld, —niet afgelezen geworden, — hoewel de Heer Sabbe nog daags te voren in zijne redevoering met liefde de gelukwensching des Konings van Hannover aan het Brugsche Congres van 1862 herinnerd had, — en is die opdracht, nogmaals na plechtige verzekering, in de Verhandelingen niet opgenomen geworden. Het is waar, dat de aanstelling mij eerst den 25. 's avonds was toegekomen, en dat er den 26. door enkele luidruchtige vijanden der

Westvlaamsche particularisten, welke laatste men, niet altoos zonder reden, van geheime clericale bedoelingen beschuldigt, een storm was te wege gebracht, die wellicht, eens uit het gat der geijkte taal waaierende, tegen de Dietschlanders hadde kunnen keeren; — doch waarom dan ook niet tegen de « Afrikaanders, » die immers niet bloot eenen ouden tongval, maar veelmeer eene veranderde taal spreken? En waarom de aanstelling, die toch regelmatig was beteekend geworden, in de Verhandelingen niet vermeld? Zijn de Heremanisten dan zoo verschrikkelijk dat men zelfs hunne schaduw vreezen moet?

In deze omstandigheden, is ook de korte verhandeling met proefstukken achtergebleven, waarmede ik, na het laatste Platduitsche nieuws over de zcetaal en Zuid-Afrika besproken te hebben, Mielck's schier aldietsch geschreven Nederduitsch Liederboek aanbevelen wilde.

Ziehier overigens die aanstelling :

« Rostock in Meklenburg, 22. Aug 1884.

» Aan den Heer Dr. C. J. HANSEN,

Antwerpen.

» *Hooggeachte Heer,*

» Op voordracht van den Heer Dr W. H. Mielck (1), verzoek ik U de goedheid » te willen hebben, op de aanstaande vergadering van het Nederlandsch Taal- » congres in Brugge, aan het hoogachtbare Congres den besten groet en heilwensch » van onze taalverwante Vereeniging en de hoop uit te drukken, dat onze studiën, » werkzaamheden en strevingen wederzijds op het stamverwante gebied der » Nederduitsche stammen gedijen, en allengskens het bewustzijn des samenhangs » van al de tongvallen versterken mogen, dergenen die in de middeleeuwen, onder » den naam van Teutonen (Dietschen, Nederduitschen, Germani of Alemanni Bassi), » trots alle staatkundige scheiding, zich als één volk gevoelden.

» Met de volkomenste hoogachting en verkleefdheid

» De Voorzitter der Vereeniging voor Nederduitsche Taalvorsching,

K. E. H. KRAUSE, Dr.

*Bestuurder van het Gymnasium en het Reaal-gymnasium
te Rostock. »*

« Deze taalbroeders », voegde de berichtgever van het *Algemeen Handelsblad*, Amsterdam, van 31 Augusti bij de aankondiging hiervan, « zullen stellig op het aanstaande Congres in Nederland uitgenoodigd worden. »

Werden zij het, in 1877, te Amsterdam? Stellig is, dat ik den Heere Mr. J. A. van Hall, voorzitter der Regelings-Commissie, met zijne toestemming, eene lijst van zoowat 40 voorname Platduitschen heb overgelegd, en dat Groth zich in een treffelijk schrijven, wegens gezondheidszwakte verontschuldigde, in de hoop dat « geen staatkundig geklets den » band moge loozen welke door der vaderen erfdeel, de gemeenschap- » pelijke Nederduitsche taal, Vlamingen, Hollanders en Platduitschen » omsluit. » Doch geen en enkelen stambroeder van derwaarts-over heb ik

(1) Deze geleerde taalvorschier is eigenlijk de stichter en de ziel der Vereeniging.

aangetroffen, en van het aanbod, om ten minste Groth en zijn Nederduitsch, ook door voordracht van dichtstukjes, waaronder zoo vele heerlijke, aan Nederlands letterpubliek levendig voor te stellen, werd geen gebruik gemaakt, — alhoewel, met allen eerbied voor personen, maar niet begrijp, hoe eene Hoogduitsche rede, en voordrachten over Inquisitie e. d., op een Nederduitsch-Nederlandsch taalcongres meer te huis hooren kunnen !

Genoegen heeft het stellig gedaan, den Voorzitter Prof. Mr. Quack in eene welsprekende openingsrede, met ware liefde van de heilige moedertaal te hooren getuigen, en dat zij (even als hare platduitsche evenknie, blz. 158) nog steeds de zee beheerscht. « Ons taalgebied is zoo klein niet. — De wederdoopers uit Leiden en Munster spraken dezelfde spraak. » De overheersching van het Hollandsch in Noordduitschland is verloren door de schuld der Regenten, meent hij. — Met schaamtegevoel over eigene zwakheid en kleingeestigheid volgde Noord-Nederland de kloekedaden der Boeren. Onze dietsche stam kan zich overal aaneensluiten, bij volle eerbiediging der staatsgrenzen. — Ook hij betreurt het gemis van geestdrijf voor de schoone moedertaal, en dat « onze geleerden, om eene ijdele populariteit na te jagen, in vreemde talen gaan schrijven. » (Zie blz. 8 en 46). — Ook hij haalt het voorbeeld aan, dier handsvol Noren (geene 2 millioen) die Noorsch schrijven en daardoor den vreemdeling verplichten Noorsch (=Deensch) aan te leeren. Hij hadde er Denemark met evenveel, en Zweden met 4 1/2 millioenen kunnen bijvoegen: 2 talen voor 8 1/2 millioenen ! Het is aan onszelven, aan onze lamheid, onverschilligheid, vreemdzucht en « kleinzieligheid » te wijten, dat het Dietsch, *the Dutch*, niet eer dan het Engelsch de wereldtaal geworden is !

Zullen wij getuigen, dat het Congres buitendien veel ontevredenheid verwekt heeft, doordien de Veem (zie hooger) ditmaal alleenheerschend opgetreden is ? Van de Bestedige Commissie zijn eenige der bestgezinde leden, zegt men, niet geraadpleegd geworden, en door de aangestelde Regelings-Commissie werden weder de bureelen naar eigene keuze samengesteld. Van de 70 a 80 Vlamingen zijn, buiten een half dozijn begunstigten (1), die als waardigheid-bekleeders in het volle daglicht treden mochten, al de anderen onmeêdoogend, en dit nog wel met eene soort van minachting, als duistere medeloozers behandeld geworden. Ook zoude het ons, met vele andere Congresvrienden, niet verwonderen, dat dit XXe Congres het laatste ware geweest, getaand door zijn eigen licht. Ten gevolge der wijze waarop die letterkundige bijeenkomsten, welke zoo vruchtbaar en aangenaam konden zijn, in de laatste 20 jaren ingericht werden, zal dit door weinigen worden betreurd. — En dat hier niet overdreven wordt, bewijst o. a. de deftige *Tijdspiegel* van 1887, blz. 301, waar de berichtschrijver, na de splissing in Afdeelingen en de verhandelingen over de Inquisitie en andere weinig of niet passende onderwerpen, bij

(1) Van de Vamingen waren 3 Onder-voorzitters van het Congres (naast 6 Hollanders): HH. Van Beers, Vuylsteke, Rooses, en 3 Voorzitters van afdeelingen: I. H. De Geyter, Fredericq, Sleecx.

uitsluiting van wezenlijk belangrijke, geheeld te hebben, getuigt van « de afwezigheid van zoovelen onzer letterkundigen..., de blijkbare onverschilligheid van ontelbare mannen van ontwikkeling en beschaving »... « Men had hen (onze zuidelijke broeders) wel met wat meer voorkomendheid mogen behandelen. Dit geldt niet van de enkele uitverkorenen, die bijzondere onderscheidingen genoten, maar van het meerendeel, dat vrij wel aan zijn lot werd overgelaten. » — Even als voor het Congres te Brugge, zij hier betuigd, dat deze feiten zonder wrok worden medegedeeld, en eigenlijk om aan te toonen, hoe Dietsche werkzaamheid wel achterblijven moest.

1885.

Den 16. Maart gaf ik in de Hollandsche Maatschappij van Kunsten en Wetenschappen te Amsterdam, over Klaus Groth en de Dietsche Beweging, eene voordracht, welke eindigde met de lezing verscheidener zijner gedichten in oorspronkelijken tekst. « Het publiek schonk den spreker veel aandacht, en juichte hem toe, » zegt de *Amsterdammer*. « Belangrijke voordracht, » schreef het *Nieuws van den Dag*, « die bijzonder genot schonk. » En de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* getuigt : « De spreker vond toejuiching bij zijn gehoor. De Platduitsche tongval heeft, in zijn mond, eene groote buigzaamheid en zachtheid. » — Geen enkele wanklank dus. — Eene voordracht van gelijken aard, waarin ik Groth's leven en werken mitsgaders het Platduitsch besprak, werd door mij, den 27. April 1887, in den Vlaamschen Vooruitstrevenden Studentenkring te Brussel met denzelfden bijval gegeven. — Zulke voordrachten bevorderen de zaak.

..

Ter gelegenheid van een den 18. April mij aangeboden feestmaal als 10-malig voorzitter der Nederlandsche Afdeeling en 25-jarig lid des Kunstverbonds, en op mijn 25-jarig ambtsjubilæum van 1. Juli 1886, ben ik door vrienden uit de Vlaamsche voorwacht om mijne Dietsche werkzaamheid verwelkomd geworden. Zoo getuigde in het eerste geval, vrij vroom vroed vrank, de schrandere en volkslieve raadsheer Nic. Cupérus, in zijnen heildronk, onder toejuiching van Pol de Mont, E. Spanoghe e. a. waardige mannen, van de Dietsche Beweging, dat zij geroepen is, het groote vraagstuk der Nederlandsche letteren te worden. — Zoo zong ook de onvermoeibare Vlaamsche harpenaar, dichter Em. Hiel, in zijne betooging o. a. door de Brusselsche Vlamingen H. Haerynck, Nestor de Tière en Karel Bogaerd bijgestaan, en doelende op de schepping van het ééne letterkundige Dietschland, ongeveer : *O Broeder... welgemeend! — Kwame uw droombeeld toch eens in wezen, — wierde 't Dietsche volk door de tale vereend, — dan zou dat gloeiende woord, — tot vleesch en tot waarheid worden, — weérklinken van oord tot oord, — en ons volk met het krachtzwaard omgorden.* — Deze korte stonden der erkenning van een grootsch en edel streven, hebben menige zure verguizing vergoed.

..

Te midden der drukte van de Antwerpsche Wereld-Tentoonstelling verscheen van den geachten Lierschen Kweekschool-leeraar, heer G. Segers, in het tijdschrift voor opvoeding en onderwijs *De Toekomst*, blz. 161. een opstel: Wereldtalen en Kunsttalen, waarin hij, om maar eene der minst bekende herhaalde drogredenen op te geven, de Dietsche Beweging aanrandt, als willende zij eene niet bestaande en niet bestaanbare Aldietsche taal invoeren. Door mij, en bepaaldelijk door Groth's meesterlijk antwoord in hetzelfde tijdschrift, blz. 396-413, wederlegd, heeft hij zich, blz. 516-525, tusschen de taalgeleerden Heeren W. G. Brill en M. de Vries weder recht gezet, om hetzelfde te beweren; en dewijl die hollandsche geleerden ook al niet van 't rechte standpunt uitgaan, zoo hebben de Dietsche vrienden verkozen den nutteloozen strijd te staken. Die vereerde bestrijders willen de moeilijk verkregene Nederlandsche taaleenheid aan geene dankbeeldige wijziging offeren, en zij hebben gelijk. Intusschen weten de Dietsche vrienden wel, dat wij geene Aldietsche taal, doch slechts eene Aldietsche spelling of schrijfwijze beoogen, welke de Oost-Nederduitschen in staat moet stellen om hunne schriften te gelijker tijd voor het West-Nederduitsch publiek leesbaar te maken, met het gevolg dat zij in den kring onzer letterkunde treden, en hun Platduitsch allengs, zooals o. a. Dannehl getuigt, naar het Nederlandsch uitwerken zouden. Het gevoel van samenhoorigheid op te wekken en elke poging van toenadering te ondersteunen, ziedaar ons doel. Of, wanneer en hoe het Nederlandsch zich uiterlijk of innerlijk vervormen zal, weet de toekomst zelve, en daarvan is vooreerst en vooral geene spraak.

Intusschen getuigt Prof. Dr de Vries dat het (Dietsche) streven « grootsch van aard en strekking is », en de niet minder hooggeachte Dr Brill « waardeert het oogmerk van Dr H. » en zou gaarne diens wensch « vervuld zien, wanneer de uitvoering maar eenigzins waarschijnlijk en daarmede geen gevaar gepaard zou gaan. » — Men ziet dat voor- en tegenstanders in den grond niet zoo wijd van elkanderen gescheiden zijn.

1886.

Den 28. en 31. Januari traden te Brugge betrekkelijk in het catholieke Davidsfonds en in het liberale Willemsfonds, de heeren P. J. H. Brouwers, hoofdopziener van het lager onderwijs te Yperen, en Alfons Wauters, leeraar ter middelbare school van Blankenberghe op, om te handelen, de eerste over het Dietsche Vaderland, de tweede over het Grondgebied onzer taal. Beiden bespraken de Dietsche zaak en bewezen, ook door de toejuichingen van hun gehoor, dat deze overal veld wint.

∴

Het maandschrift *De Tijdspiegel*, van 's Gravenhage, bevat in zijn mei-nummer eene merkwaardige verhandeling van 94 blz. over *Nederland in Frankrijk en Duitschland*, van den welbekenden geleerde en warmen Dietscher Dr Johan Winkler, den schrijver van *Friesland over de grenzen* (1882) en van *Land, Volk en Taal in West-Vlaanderen* (1884), dien wij gelukkig

waren uit onzen voorraad van inlichtingen te mogen bijstaan, en wiens naam meer dan eens met lof in onze studie vermeld wordt; zijn laatste stamverbindend werk: *De Nederlandsche geslachtsnamen in oorsprong, geschiedenis en beteekenis*, Haarlem, 1885, 2 dn. gr. in-8°, mag in degelijkheid naast het beste staan wat in dien aard verschenen is, en overtreft alle andere door oorspronkelijkheid van schrijftrant en opvatting. Hoezeer deze echte stamzoon het met ons eens is, moge blijken uit het slot zijner verhandeling: « Heil den schoonen Nederlanden, van Duinkerke tot Emden! Heil den aldietschen volke, in zijnen grootsten omvang, in Noord- en Zuid-Nederland, in Oost- en West-Dietschland, in Frankrijk en Duitschland, van de Schelde tot de Wijssel, ja van de Vlaamsche Aa en de Somme, tot de Memel, achttien millioenen van ééne volksprake, Friesen, Saksen en Franken, van ouds de edelsten en de eersten onder de Germanen. Heil u, o Vaderland! Heil u, o Volk! » — In de *Zeitung für Literatur*, enz., bijblad van den *Hamburgischer Correspondent*, geeft Th. Schrader daarover een toejuichend bericht.

•••

Sinds de eerste Vlaamsche Landdagen van 1864-1867 te Antwerpen, Brussel en Gent gehouden, waarop ik voor het Onderwijs opgetreden ben, tot dezer dagen (13. Augusti) te Kortrijk, heeft men niet opgehouden liberale, catholieke en onzijdige volksvergaderingen te beroepen, welke machtig tot den vooruitgang der Vlaamsche zaak bijdragen. Op den 2^a Studenten-Landdag te Antwerpen, 5 Sept. 1886, besprak de tegenwoordige advocaat Adolf Pauwels de grootheid van den Nederduitschen stam, welke tusschen Holland en Belgie, in Duitschland en Frankrijk verbrokkelde ligt. Hij wees op de wenschelijkheid en de mogelijkheid om deze bestanddeelen letterkundig te hereenen bij middel der Atdietsche schrijfwijze en verkondigde den lof der Dietsche Beweging, waarvan de Vlaamsche slechts een onderdeel uitmaakt. Ongeveer 3000 jongere en oudere toehoorders juichten hem luidruchtig toe.

•••

In den herfst van dat jaar zag ik op den hoogen bergtop, het fiere gelaat naar het Westen gekeerd, biedend den vrede of den oorlog. het beeld der Germania! Wie Vlaming die dat heerlijke gewrocht bewonderd heeft, voelde zich niet gelukkig ook voor zichzelf te mogen juichen: Lief vaderland, wil rustig zijn, — vast staat, en trouw, de wacht ten Rhijn? — Dietschland mag op Duitschland steunen; het zal eilaas de Leeuw van Waterloo niet zijn, die ons in tijd van nood uit de gierenklauw des eeuwigen en eenigen vijands zal kunnen redden!

•••

« Het hangt als in de lucht, » had de betreunde dichter Jan Van Beers wiens huldefeest wij den 27. September te voren vieren mochten (+ 14. Nov. 1888), reeds op het Congres te Mechelen gezegd, toen er daar en later te Breda gesproken werd van het plan om eene vaste Letterkundige

Vereeniging tot stand te brengen, waarin : « de opzettelijke verhandeling van punten van godsdienst en staatkunde uitgesloten is. » In 1886 kwam eindelijk de lang gedroomde Koninklijke Vlaamsche Academie voor taal- en letterkunde tot stand, welke den 27. October hare eerste zitting hield. Wij zullen hier den kamp niet beoordeelen die rond hare wieg gestreden werd : niet de redenen onderzoeken waarom zij, als oorspronkelijk bedoeld, niet wederzijds Nederlandsch geworden is, noch waarom zekere liberale vrienden den banvloek naar die Instelling hebben meenen te moeten werpen, — doch enkel getuigen, dat zij geroepen schijnt eenen grooten invloed, zoo op de Vlaamsche als op de Dietsche Beweging te zullen uitoefenen. Ook van dit laatste heeft zij overigens reeds bewijzen geleverd. (Zie blz. 168.)

1887.

Den 3. April verscheen het eerste nummer der « Antwerpener Zeitung. Organ der Deutschen in Belgien », een hoogduitsch week- (en wordend dag-)blad (1), dat niet slechts in eene behoefte voorziet, maar nog onder de verdienstelijke leiding van zijnen stichter en opsteller Heer Jos. Kroth, de Vlaamsche en Dietsche belangen duchtig verdedigt en den inwonenden Duitschen bekend maakt.

. . .

Als een welluidende weërgalm op de Breidel- en De Coninc-feesten, welke op 11. Juli en 21. Augusti luisterlijk gevierd werden, en waarop de vermoedelijke erfprins Boudewijn voor de eerste maal als een Vlaamsch Vorst in het openbaar Nederlandsch sprak, zooals korts daarop, 12. October, zijn oom, de regeerende Koning, te Brussel, bij de inhuldiging des Vlaamschen Schouwburgs deed (2), — als een letterkundige weërgalm, had in September te Antwerpen, ter gelegenheid der 300^e verjaring van Vondel's geboorte (1587-1679), de verheerlijking plaats van dezen Dichter, die uit Antwerpen stammende, in Keulen geboren en als Amsterdammer gestorven zijnde, zoo treffend de drie dietschheden in zich vereenigt. Dit werd dan ook door mij herinnerd in een balladisch gedicht « De Wonderman, » hetwelk ik op de feestzitting van den 20. in het Paleis voor Nijverheid voorgedragen heb. Daarin wordt ook gerept van den Dietschen Geest, die de gedeelde volkerschappen eenmaal hereenigen zal door de macht des lieds : « Zoo'n toovenaar was Maerlant nu, — was Vondel uitermaten ; — zij zongen Noord en Zuid bijeen, — ook over grens en staten. — Straks zingt een Derde er 't Oosten bij... » Die derde ware

(1) Dit blad, hetwelk tegenwoordig driemaal ter week verschijnt en driemaandelijks fr. 1,80 kost, wordt allen Vlamingen warm aanbevolen.

(2) Dit geschiedde naar aanleiding der Nederlandsche aanspraak van den hoog verdienstelijken Heer Karel Buls, den eersten Vlaamschen Burgemeester van Brussel, wiens dank- en huldefeest voor zijn moedig optreden in de verfranschte hoofdstad, den 14. November te voren, in den Alhambra-Schouwburg, door de Vlamingen der hoofdstad en des lands luisterlijk was gevierd geworden.

Groth geweest, indien hij van eerst af de Nederlandsche of eene Aldietsche schrijfwijze hadde aangenomen.

. .

Eene leesbeurt in de Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde werd den 20. November door mij vervuld met een opstel : *Eenige taalkundige aanmerkingen*, waarin ik aandrang op toenemende volmaking in germaanschen zin van het Nederlandsch, als nederduitsche hoofdtal, en nogmaals duidde op die « echte » Nederlanders, welke vergeten willen dat zij eigenlijk Nederduitschlanders d. i. Duitschen zijn, en dat heel hunne taal één germanismus is. Tegen : suevismus, d. i. ongewettigden HOOGDUITSCHEN invloed echter, mag en moet ingegaan worden.

1888.

Het jaar stelt zich goed in, met de verschijning, in Bielefeld, van het *Plattdütsch Sünndags-Bladd*, hetwelk wij niet beter aanraden kunnen, om waarlijk nuttig en aanbevelingswaardig te zijn, dan wat meer van dietsche belangen, wat minder aan gewone lezing te doen, de Vlaamsche en Hollandsche stam- en taalbroeders niet geheel te vergeten, en de Aldietsche schrijfwijze aan te nemen. (Zie blz. 26).

. .

De welbekende staat- en letterkundige Karl Blind schreef in *Der Zeitgeist*, bijblad des *Berliner Tageblatt* van 23. Jan. - 12. Maart, een drietal belangrijke opstellen over : *Das Sprachrecht der belgischen Niederdeutschen*, waarin hij bitter klaagt over de onwetendheid en de onverschilligheid Duitschlands jegens de Vlaamsche Beweging, den vreedzamen doch manhaften strijd voor eene taal DIE IN AANVERWANTE TONGVALLEN DOOR MILLIOENEN DUITSCHERS GESPROKEN WORDT, — zooals in 't algemeen te klagen valt over de al te goedzakkige toegeving der Germanen tegenover het barsch of loensch indringende romanendom. «Weg met het bloode gebazel van onwetende franschelaars in de deutsche pers! Schild en Vriend!»

Ongeveer op het zelfde tijdstip, en met gelijke bedoeling, 16. Februari — Maart, in eene reeks van opstellen verschenen in de *Münchener Neueste Nachrichten*, verhandelt de staat- en kunstgeleerde Dr. Georg Hirth de Vlaamsche belangen met betrekking tot Duitschland, alwaar zij niet genoeg gekend zijn en geschat worden. Hij kent de uitgebreidheid van het Dietsche spraakgebied, en roemt het Vlaamsch niet slechts als eene Germaansche taal doch als echt Duitsch, de Vlamingen als de meest duitsche aller duitsche volksstammen. Wat Duitschland in 1870 tegen den gemeenschappelijken ervvijand wrocht, dat verrichteden de Vlamingen reeds in de middeleeuwen; daarvoor leden en strenden zij nog in de 17., 18. en 19^e eeuwen; daarvoor ook is hun eeuwigen dank verschuldigd De verfransching is de hinderpaal die hun belet den hoogsten rang in de germaan-

sche kunst en beschaving terug in te nemen. De verfransching leidt tot den zedelijken dood en is erger dan de Inquisitie zelve, die slechts het lichaam doodt, terwijl de martelaars nog eervol bezongen worden. De vader der Vlaamsche geschiedenis Jacob de Meyer kloeg de *mala fides*, de slechte trouw der Franschen aan (1561), en Warnkönig sprak het vonnis uit, dat al het onheil Vlaanderens sedert de 12^e eeuw van Frankrijk komt. Vlaanderens ondergang ware eene ramp voor heel de duitsche wereld : « Das kann, das darf, das wird nicht sein ! » Dit te verhoeden is nu juist het hoogste doel der Dietsche Beweging.

Den 20. April werd den in April '85 op zijn eereveld bezwekenen Victor Driessens, den begaafden schepper en speler van het Vlaamsch toneel, in den Nederlandschen Schouwburg een standbeeld opgericht, en werd zijn kunstavond gevierd. Zulks wordt hier vooral herinnerd, omdat hij in 1870 met zijnen troep gereed stond, heel de hannoversche en westfaalsche grensstreken langs Nederland af te reizen, toen de oorlog deze dietsche onderneming verhinderen kwam. De spraakgrond was gunstig bevonden.

In *Flandria*, het wekelijksch tijdschrift van Brussel, verscheen 6. Mei en 9. Dec., een waardeerend opstel van den heer Reinier A. Ezerman, te Kiel, over den verdienstvollen Platduitschen dichter Johann Meyer, waaruit nog eens te meer de ééngeboortigheid der dietsche tongvallen blijkt.

Nog mag niet vergeten worden aan te halen, dat tijdens de hardnekkige beraadslagingen in de Belgische Statenkamers over het gebruik der lands taal in gerechtelijke zaken (wetontwerp Coremans-De Vigne), de Heeren volksvertegenwoordiger Edward Coremans en senator J. Van den Benden, als eene beweegreden ten voordeele van het Vlaamsch, de uitgebreidheid der dietsche of nederduitsche spraak tot in Rusland hebben doen gelden. Zoo doet het Dietschlandismus dan reeds nut op practischen grond. — De Coremans-dag van 30. Dec. is door Duitschen medegevierd geworden.

1889.

De plechtige onthulling eener statige gedenkzuil op den grave van Karel Lodewijk Torfs (1808-1868), den stadsgeschiedschrijver bij uitmuntendheid, wiens ontwerping en bewerking der groote *Geschiedenis van Antwerpen* in 8 deelen (1845-1854), met de hulp van den stadsboekwaarder F. H. Mertens (1796-1867) uitgegeven, der *Nieuwe Geschiedenis van Antwerpen* (1862-1866), in 2 deelen, gr. 8°, en van meer dan honderd kleinere schriften, althands zijnen naam in de toekomst, zoo niet de hem onthoudene eer en vergelding in dit leven, gevestigd hebben, — had den 3. Februari, op openbare kosten, en door de zorg der Academie van Oudheidkunde van België op het Kielkerkhof te Antwerpen, plaats, — 20 jaren na de oprichting des gedenkteekens van den gevierden en geridder-

den medewerker, die aan zijne zijde rust. Het mocht niet zijn, dat de verdienstelijke Vlaming, die den Nedersassischen oorsprong der Antwerpenaren vaststelde, louter in de vreemde taal vereerd wierde. Derhalve hebben wij als gade zijner eenige dochter EMMA, die haren dooven, halfblindenvader in zijne werkzaamheden vlijtig bijstond, het dietsche woord doen klinken, om namens de bloedverwanten den vrienden en vereederen Torfs'es dank te zeggen.

∴

Zoo zijn wij dan de dagen der voorbereiding tot de zoowel gelukte Groth-viering genaderd (Blz 168-170). Zullen wij van den Nagalm verder verhalen? Bij voorbeeld van den *Echo du Nord*, van Rijssel in Frankrijk, die zich liet melden dat Dr. Hansen, een Duitscher (sic), in zijne rede heeft voorgehouden dat al de Nederduitschen van Duinkerke tot Koningsberg zich moesten vereenigen, waarop de Vlamingen hebben uitgeroepen, dat zij Duitschers worden wilden?! — Of van de wonderlijke stilzwijgendheid der fransch-belgische pers, omtrent eene plechtige uiting van het Dietsche volksdenkbeeld? — Zeggen wij enkel, dat het Groth-Comiteit zijne zending voltrekken zal door het uitgeven van een volledig verslag over de Viering, en door het plechtige overmaken, aan het Gemeentebestuur, van Groth's lijfbeeld door Harro Magnussen gewrocht, ten einde het in Stads Boekzaal te doen plaatsen.

Een smartelijk nieuws moet, leider, Groth's geschiedenis hier eindigen: de dood in den jeugdigen ouderdom van 23 jaren zijns veelbelovenden zoons August, op 10. Sept. voorgevallen. Nog daags te voren berichtede mij de grijze dichter, hoe hij maanden lang aan de lijdenssponde des lievelings had doorgebracht, zoodat hem nauwelijks de moed was overgebleven om zijne talrijke vereederen in de dagbladen gezamenlijk te danken. — Het schoone en het goede dat hem uit westelijk Dietschland toekwam, heeft hem zeer verheugd, en hij gelastte mij de Vlaamsche Vrienden, inzonderheid de Koninklijke Vlaamsche Academie en bepaaldelijk de Feestinrichting te Antwerpen, hartelijk dank te zeggen voor de eer en de liefde welke hem ruimschoots bewezen werden, alles ten bate en tot meerderen roem der ééne Nederduitsche moederspraak, die ons allen stambroederlijk verbindt. — Hiermede kwijt ik mij van deze dure taak.

∴

Laat ons eindelijk nog getuigen, dat behalve de tijdschriften onderaan blz. 169 vermeld, waarbij men nog de *Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle*, van Antwerpen, 1878 —, voegen moet, verscheidene studenten- en kleinere vlaamsche strijdblaadjes en alle westvlaamsche of andere gouwtongige tijdschriften, als *Rond den Heerd*, Brugge, 1864 —, *Loquela*, van den geleerden spraakvorschcr Guido Gezelle, Roesselare, 1881 —, *'t Daghet in den Oosten*. Hasselt, 1885 —, *Volk en Taal*, Ronse, 1888 —, *Ons Volksleven*, Antwerpen..., de Dietsche Zaak ondersteunen.

∴

Ten slotte :

Moedwillige tegenstrevers, omdat de Zaak niet van hen of hunne vrienden is uitgegaan, of omdat Schrijver dezès de hoogste Vlaamsche belangen anders begrijpt, gaan wij schokschouderend voorbij.

Hardnekkige schoolmannen, onverbeterlijke kortzichtigen, die zich niet tot het volle bewustzijn van stamtrots, stamrecht en stamplicht verheffen kunnen, beklagen wij.

Voor beide soorten van lieden hebben wij niet geschreven.

Doch van allen die oprecht van aard, aarzelig zijn ons te volgen, hetzij uit ongewoonte, onverschilligheid of onnadenkendheid, hetzij uit ingeslopen fransch vooroordeel of uit ongezonden schrik voor al wat Duitsch of Nederduitsch, ja innig onszelven is, — hopen wij bekeering.

Onzen vrienden echter zij dit werk der dubbele liefde — tot Groth en Dietschland — van harte opgedragen.

Alles zonder wrok, zonder nijd of wrevel, en allen Dietschen heil !

Voorts : — aan degenen die het eene snoeverij noemen te willen bewijzen, dat de Nederduitsche taal, van Vlaanderens westhoek tot in Rusland, in verwante tongvallen gesproken wordt, *hetgeen iedereen immers weet*, en dat het onnoozel eenvoudig ware, die letterkundig te willen verbinden, antwoorden wij met Max Rieger : « Es sind auch in der Wissenschaft Colombus-Eier. »

En aan hen die dat ontwerp daarentegen eene hersenschim, een ijdel droombeeld willen heeten, voegen wij de woorden toe welke eenmaal : *Taekverbond. Voorwoord. 1845 :*, men vergete het niet, op de heropbeuring der Vlaamsche taal sloegen : « Ja, zy droomden, maer er zyn van die » droomen, welke als door de Voorzienigheid overgezonden zyn, om den » uitslag eener gebeurtenis te voorspellen. »

Wie kent de toekomst? Wie durft zich aanmatigen haar eene grens te stellen, wanneer zij om haar edel doel te bereiken, slechts den natuurlijke weg hoeft te volgen, langs waar Vlaandersch Brabandsch Limburgsch... VLAAMSCH, Westfriesch Zeeuwsch Groningsch... HOLLANDSCH, langs waar Hollandsch en Vlaamsch NEDERLANDSCH geworden zijn, en langs waar Nederlandsch en Platduitsch algemeen DIETSCH worden kunnen ?

Ende, indien de Dietsche Beweging lang, lang, wachten moest om dit doel te bereiken, ja indien zij het nimmer volledig bereiken konde, dan zoude zij nog uiterst belangrijk zijn, doordien zij onze half verfranschte Nederlanden wijst naar een land van Broederen, in wier aderen ons bloed nog onbedorven vloeit; dat zij onzen geest verruimen, ons hart verheffen moet tot het bewustzijn van eigene kracht, eigene waarde, eigenen trots, en van de taak welke wij, als hoofd des Nederduitschen stams, in Europa en in de wereld te vervullen hebben.

LEVE DE DIETSCHEN BEWEGING.

GOEDHEIL!

*GROTH, grootsch
Galmt dijn rame
Luid door het dietsche land,
Volksheld vechtende
Vroom voor de slantaal,
Eer van het Oosterstrand.*

*Zanger, du zoete
Zwaluw, die blijde
Lente en nieuwe leven melddes,
Nadat de nare
Nevelige winter
Week in den nacht des geweldes.*

*Dijn land bezongs du,
Dijne lieden en spraak,
Zoo treffend, zoo teeder, verheven,
Dat vriend ende - vijand -
Vindt men dien? - gaerre
Dij glans en liefde geven.*

*Dichter, denker,
Du, die der Schepkunst,
Zoo schilderend en beeldend schoon,
Voor duizend tienduizenden
Dietschers en broeders,
Timmerdes den edelsten troon —*

*Die kundig en keurig,
Krachtig tevens,
'T oog op de toekomst gevest,
Het oude, innige
Eenheids-bewustzijn
Wektes in Oost en West —*

*Wees mij warm
Waerdig en hartlik,
Als meester, taalkamper, mensch,
Nu zeventig zonnen
Dij zoenden, verwelkomd
Met Dietschlands wonnigsten wensch!*

24. April 1889.

BLADWIJZER.

INLEIDING.

Eerste kennismaking: REISBRIEVEN en QUICKBORN. Betrekkingen in lief en leed. *Als ik wegging*. — II. Huwelijksreis naar het Noorden: bezoek te Kiel. Groth's huis. Onthaal. Badplaats, Belle-Vue en bosch in Düsternbrook. *In 't Hoult*. — III. Samenspraak: letterkunde en Dietsche Beweging. Nederlandsche Taal-Congressen. Werkzaamheden. *Nederdütschland to-hoop!* — *Thuis-kons heimland*. — IV. Kiel en omstreken. Volksverwantschap. Afscheid. *Myn moederspraak* 5

LEVEN EN STREVEN.

I.

I. Vollediging der Inleiding. Dietsche Beweging. *Marten Haas*. — II. Land en geschiedenis. Nederlandsche Volksplantingen. Ditmarschen. *De slacht by Hemmingsted*. — III. Platduitsche taal- en letterkunde: geschiedenis. — IV. Volkstaal en tongvaldichting. — V. Levensbeschrijving: Groth's omgeving, onderricht, leeraarschap. — VI. Wetenschappelijke vorming. Platduitsche opvoeding. Zijn vader. Liederzang: indruk en invloed. Eerste dichtproef. — *Myn Anna*. 43

II.

I. Klaus als verteller. Platduitsche roeping. Hartz en Selle op Femenen. *Hanne uut Frankryk*. Een Berlijner student. — II. Marcus Petersen, te Tellingstedt. Hebel. Dichterwording. Studie-arbeid. Een platduitsch redenaar. Groth's belofte. Eerste kunstgedicht: *Schiithkroot*. — III. In 't vaderhuis. Bisschop Koopmann te Lauenburg. Vervulde belofte. *Peter Koenraad*. — IV. Prof. Karl Müllenhoff, te Kiel. Voorstudie tot den Quickborn. Van Freia tot Braga. — V. Klaus Harms. Gervinus; dichterwijding. Predikant te Landkerken. Alexander von Humboldt 66

III.

I. Vaders oordeel over den Quickborn, en anderer. Dr Kolster. Een Johan. De landvoogd Hansen. De vriend Selle. Veelzijdige studiën. Vooroordeel tegen Platduitsch. Afscheid van Femenen. Stemmen uit het volk. — II. Tweede en derde uitgaven. Nederlanders, taalcongres en spelling. Kinderovatie. *Hé seé my soo veel*. — III. Onthaal te Kiel. Deensch bestuur: milde aanbiedingen. Verkeer met geleerden. Bewondering, nieuwsgierigheid en wrevel. Boin, Hegewisch. De Brandis-familie en Dalhlmann, te Bonn. Müllenhoff, Nitsch en Harms, te Kiel. — IV. Arbeid: spelling, woordenboek en spraakleer. Noodzakelijke schrijfwijze. Kunstgrap: *Byspel* (fabel), een kniedicht. — V. Goethe en Platen, zijne meesters. Otto Jahn en Welcker, te Bonn. Volksdichting. Vorm, de hoofdvoorwaarde. Eene rijpe vrucht en een kind des schriks. *Myn Johan*. — VI. De Quickborn, hoe onthaald. Prof. Wieding's getuigenis. Denentijd: Deensch en Dietsch in Sleswijk: Angeien. Een warme Duitschlander. Terugblik op Vlaanderen. — *Myn Johan* († 1860). 89

IV.

- I. Badplaats te Düsternbrook. Kennismakingen: de Koester's. Ziekelijke toestand. Badleven. — II. Goethe's vriend Eckermann. — III. Doris Finke: huwelijk en dood. *Myn Poort*. — IV. Bedenkingen en beschouwingen. Platduitsch wint bij. — V. Otto Speckter, de Quickborn-teekenaar; zijn wedervaren. — VI. Afscheid van Kiel. Hamburg: Dr. Meyer. Heerlein. Letterkundigen. — Naar Pymont. Mevrouw Ratje-Niebuhr. *An de Kerkhofpoort* 111

V.

- I. Naar den Rhijn. Te Bonn. Intrek en eerste kennismakingen. — II. Ernst Moritz Arndt. — Friedrich Gottlieb Welcker. — Karl Simrock, e. a. — *Leesprek is 'kom'n*. — III. Otto Jahn. — Friedrich Christoph Dahlmann. — IV. Eduard Böcking. *Vöörjaar*. — V. Gezellig verkeer. *In de Vrémde*. 133

VI.

- I. Terugkeer naar Kiel. Naärbeid. — II. Groth beoordeeld als taalkamper. — III. Als romanschrijver. — IV. Als dichter. *Quickborn*. — V. Zijne verering. *Myn Vaderland* 157
- Lijst der werken van Dr. Klaus Groth 174

NAWOORD.

Vertraging der uitgave. — Overzicht: 1883. Conscience's feesten. — Prayon-van Zuylen. — Prof. Veth. — Hoog- en Nederduitsch: Dr. Aug. Lübben, Dr. H. Berghaus. — Platduitsch en Nederlandsch: Soldaten der *Oder*. Traut en Van der Jagt. Die Gegenwart. The Athenæum. Martinus Nijhoff. Pol de Mont. I

1884.

Transvalers: Du Toit. Krüger. — Bismarck: Schrijfeenheid. Colonisatorische taal. Zeemanstaal. Dietsch in Afrika. — Hanzeaten: Vlaandervvaart. — XIX* Nederlandsch Taalcongres, te Brugge: Platduitsche afvaardiging, en XX*, te Amsterdam ('87): Groth. — Prof. Quack. — Onthaal. IV

1885.

Voordrachten over Klaus Groth en de Dietsche Beweging te Amsterdam, en te Brussel ('87) — Feestmaal: N. Cupérus, en Jubelfeest: Em. Hiel. — Dietsche pennestrijd met Gustaaf Segers: Groth, Brill. De Vries. Dietsche erkenning XII

1886.

Dr. Johan Winkler. — Vlaamsche landdagen en Studenten-Landdag: Adolf Pauwels. — Germania: de Wacht ten Rhijn. — P. J. H. Brouwers en Alf. Wauters. — Koninklijke Vlaamsche Academie voor taal- en letterkunde XIII

1887.

Jos. Kroth en de *Antwerpener Zeitung*. — Breidel en De Coninc. Vondelsfeesten. Taalwerkzaamheid in de Zuidnederlandsche Maatschappij, te Mechelen. XV

1888.

Plattdütsch Sünndags-Bladd. Karl Blind. Georg Hirth. — Victor Driessens. — Johann Meyer. — Het Dietsch in de Belgische Statenkamers XVI

1889.

Gedenkteeken van K. L. Torfs. — Klaus Groth-viering : Nagalm. — Groth's rouw en dank. — Slot. — *Goedheil!* XVII

Bladwijzer XXIII

DRUKFEILEN.

Blz.	g r.	g.	<i>Van onder</i> : der eere naam	<i>lees</i> den eere naam.
»	36	»	7. » <i>boven</i> : schriftelijke	» schriftelijke.
»	46	»	9. » » : erfsvijands	» erfsvijands.
»	55	»	8. 10. » <i>onder</i> : vermits	» mits.
»	61	»	1. » <i>boven</i> : worden	» geworden.
»	71	»	1. » <i>onder</i> : klappen	» klappen
»	105	»	5. 9. } » <i>boven</i> : Zahn	» Jahn.
»	106	»	13. » <i>onder</i> : blz. 223	» blz. 47.
»	»	»	1. » <i>boven</i> : staun	» sta un.
»	108	»	20. » <i>onder</i> : het wel kiedere	» hetwelk iedere.
»	»	»	7. » <i>boven</i> : Het	» Hij.
»	111	»	18. » » : zoovele	» zoovele.
»	132	»	3. » <i>onder</i> : die	» dit.
»	134	»	2. » <i>boven</i> : Schwartschke	» Schwetschke.
»	137	»	9. » <i>onder</i> : ganzenpan	» ganzenpen.
»	141	»	9. » <i>boven</i> : goden-en...	» goden en...
»	150	»	5. » <i>onder</i> : met den haast	» met de haast.
»	»	»	11. » <i>boven</i> : to	» te.
»	164	»	18. » <i>onder</i> : toejuicht	» toegejuicht.
»	170	»	18. » <i>boven</i> : Trant	» Traut.
»	I	»	4. } » » : dankbeeldige	» denkbeeldige.
»	III	»	16. » » : van	» aan.
»	XIII	»	14. » <i>onder</i> : 30 Dec. 1888	» 10 Februari 1889.
»	XVI	»	14.	
»	XVII	»	13.	

Enkele misplaatste of vergetene toon,-schei en verbindingsteekens, uitgesprongene of scheef gedrukte boekstaven en andere die verkeerdelijk aaneengevoegd of vaneengescheiden : *zoogoed*, (blz. 75), *hei de* (blz. 50), of uitgevallen, verkeerd of ingesloten zijn : *Patduits.h*, *atdietsch*, *Parlermo*, e. d , gelieve de lezer zelf te merken en te verbeteren.

LIJST DER WERKEN VAN Dr C. J. HANSEN.

- Het slot Helstein. Verhael uit de middeleeuwen. Dichtstuk.* Antwerpen, H. Peeters, 1851. in-8°, 45 blz.
- Almanak voor Jan en Alleman.* (Met Frans de Cort.) Antwerpen, L. J. de Cort, e. a., 1852-1863. 12 jaargangen, in-32°.
- Lof der Sint-Lucasgilde.* (Bekroond Dichtstuk.) Antwerpen, 1854. (Onuitgegeven.)
- Lofspraak op Antoon van Dyck.* (Bekroond). Gent, I. S. van Doosselaere, 1856. in-8°, 24 blz.
- Reisbrieven uit Dietschland en Denemark.* Gent, I. S. van Doosselaere, 1860, in-8°, XVI-351 blz.
- Noordsche Letteren (Talen, letterkonden, overzettingen), als vervolg op de « Reisbrieven uit Dietschland en Denemark. »* Gent, I. S. van Doosselaere, 1860, in-8°, 240 blz.
- Prijkskamp voor tooneelkunde en declamatie. Antwerpsche gemeentefesten 1864.* Antwerpen, L. Schotmans 1864, in-8°, 16 blz.
- Dietsche Letterkunde. Over Roinaard den Vos en het Nederduitsch, naar aanleiding des Reineke Voss van Karel Tannen.* Brussel, L. Truyts, 1864, in-8°, 130 blz.
- Het Luxemburgsch.* (Eene spraakschets.) Antwerpen, L. J. de Cort, 1867, in-8°, 16 blz.
- De Roodgieter Meester Lamp en zijne dochter. Naar het Platduitsch van Klaus Groth overgedicht.* Amsterdam, J. D. Sybrandi, 1868, in-24°, XIV-102 blz.
- Saint-Willebrord et son église, à Anvers, et Antwerpsche kerkliteratuur, par Louis Torfs.* (Vermeerderd, met aanteekening voorzien en uitgegeven door Dr C. J. HANSEN). Antwerpen, J. E. Buschmann, 1872, in-8°, 27 blz.
- Tijdmattig register der periodische drukfers van Antwerpen, door wijlen Lodewijk Torfs.* (Nagezien, vermeerderd en uitgegeven door Dr C. J. Hansen). Antwerpen, 1873, in-8°, 31 blz.
- Nederlandsche krijgs- en partijnamen, door wijlen Lod. Torfs, nagezien en vermeerderd door zijnen behuwdzoon C. J. Hansen.* Antwerpen, 1874, in-8°, 56 b.
- Waar toe dient het Vlaamsch? (Voordracht).* 1876. Antwerpen, in-16°, 20 blz.
- De Roem van Antwerpen. (Voordracht).* Antwerpen, 1876, in-16°, 33 blz.
- Ons Dietsch of het Nederduitsch in Duitschland.* Gent, C. Annoot-Braeckman. 1876, in-8°, 66 blz.
- Platduitsch en Nederlandsch, of het Nederduitsch en de Dietsche Beweging. (Voordracht). Met proefstukken.* Antwerpen, Mees & Cie 1878, in-16°, 32 blz.

- Vondel. 1679 - 5 Februari - 1879. Voordracht en gedicht.* Antwerpen, Edm. Mertens, 1879, in-8°, 40 blz.
- Vlaanderen gered! Heldenvers.* Antwerpen, Mees en Cie, 1881, in-8°, 12 blz.
- Transvaal of Zuid-Afrika en de dietsche stam.* Antwerpen, L. Dela Montagne, 1884, in-8°, 17 blz.
- Dietsche Beweging.* (Strijdschrift.) Gent, C. Annoot-Braeckman, 1885, in-8°, 18 blz.
- Hulde der Koninklijke Vlaamsche Academie voor taal- en letterkunde aan Dr Klaus Groth 1819 - 24 April - 1889 op voorstel van Dr C. J. Hansen, werkend lid.* Gent, A. Siffer, 1889, in-8°, 10 blz.
- Klaus Groth in zijn leven en streven als dichter, taalkamper, mensch. Met reisverhaal en terugblik op de Dietsche Beweging.* Antwerpen, L. Dela Montagne, 1889, in-8°, 176—XXIV blz.
- Verhandelingen op de Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen: Antwerpen 1856 en 1873, Leuven 1869, Maastricht 1875, Brussel 1876, Kampen 1878, Mechelen 1879, Brugge 1884. — Zie de Handelingen, o. a. : '69. *Over Taal, volk en Onderwijs*; '73. *Over de versmelting van Noord- en Zuid-Nederlandsch*, en: *Staatsgebied. Volksgebied, Taalgebied: onze plichten*; '78. *Lof van Dietschland* (gedicht), met taal- en volkskundige inleiding.

VERSPREIDE STUKKEN.

Een vijftigtal verhalen, brieven, voordrachten, redevoeringen, besprekingen, levensbeschrijvingen, beoordeelingen, taal- en boekkundige opstellen, verslagen, vertalingen.... 1854 —

- o. a. '54. *Eenheid van spelling.* (Schriftelijk voorstel den 20. Februari in de Antwerpsche Roderijkkamer « De Goudbloem » gedaan, ten gevolge waarvan het 1° boek in dubbelvocaalspelling sedert 1830: Mathot's bekroond verhaal *Een koning in de Kempen*, in België verscheen). — '57. *Wouters' Aritophanes' Wolken en Ploutos* (beoordeeld), u. 21 : 11. — '58. *De 10 telwoorden, d.* — '59. *Brief uit Vlaenderen*, u. 22-3 : 11. — *Nederduitsche Uitspraakleer.* — '64. '66. '67. *Redevoeringen over het Onderwijs* op de Vlaamsche Landdagen van Antwerpen, Gent, Brussel, f. '65, *Escout* (vertaald) 11, v. 24 : 4 & *Magazin für die Literatur des Auslandes* '65; v. 22 : 4, '66; p. 22 : 12. — '67. *Practische Vlaamschgezindheid*, redevoering en voorstel in den Nederduitschen Bond, v. 24 a 29 : 2. en s. 12 : 3, '82. — '71. *De Vlaamsche Zaak*, Openingsrede bij de instelling van het Antwerpener Willem's-Fonds, los & m. 14 : 4. '89. — '75. *Willem de Zwijger.* Voordracht. 1. '77. — '81. *De Volksboekereien te Antwerpen*, x. 30 : 12. — '83. *Openingsrede* bij de inhuldiging der nieuwe Stadsboekereien, x. 15 : 8 & *Précurseur* (vertaald) 2 : 9. — '85. *Klaus Groth en de Dietsche Beweging.* Voordracht t₄ Amsterdam. Zie blz. xii § 1. — '87. *Eenige taalkundige aanmerkingen.* Zie blz. xvi § 1.

Een honderdtal kleinere en grootere gedichten: epische verhalen, heldenverzen, balladen, lierdichten, treurdichten, liederen, klinkdichten, ritornellen, oratorios, fantazijen, vertalingen.... 1851 —

- o. a. : '51. *Herinnering, b.* '52. — *Nachtgroet aen de Natuer, c.* '53. —

'52. *Liza*, c. '53. — '54. '55. *De Wondergetuigenis*, b. '55. *De Meerman*, c. '55. *De Visschersbruid* b. '56. — '55. *Lofkrans voor Hendrik Leys*, u. & y. — '56. *Het leven der vrouw*, declamatorium. c. '58. — *Offerdood*, b. — *D'Cyfryn en' die Vincke*, d. '58. — *Volkstelling*, u. — *Dichteroproep tot den Staatsprijkamp*, v. — *Onze Vrijheidsboom*, e. — '57. *Treurzang op Lodewijk Tielemans* (kunstschilder), c. '59. — *Ezelrid*, b. '58. — '58. *Levens-afscheid*, e. — *Loting*, e. — '60. *Eene ware vertelling*, c. & h. '61. — '62. *O twintig jaar!* c. '63. — *Het geloof*, b. '63. — *Hou en trou*, h. — *Het hart*, f. '64. — '63. *Hulde aan Zweden*, c. '65. — '64. *De Wereld*, c. '67. — *November*, *Scheldegalm* 24: 12. '85. — '65. *Kunst is liefde*, c. '66. — '74. *Lente-liet*, i. — '75. *Willem de Zwijger*, oratorio. — '76. *Onze leuze: Vlaamsch volksch vrij*, x. 20: 5. — '78. *Lof van Dietschland*, los & i. '79. — '79. *Ons lied*, k. — *Het Dietsche bloed*, i. — '81. *Kinder-Credo*, n. en s. — '83. *Feestzangen op Conscience*, los, i. & x. 13: 8

In : a. *Het Taelverbond* — b. *Almanak voor Jan en Alleman*. — c. *Nederduitsch letterkundig Jaarboekje*. — d. *De Toekomst* — e. *Het Leesmuseum*. — f. *Nederduitsch Tijdschrift*. — g. *De Eendracht* — h. *De Vlaamsche School*. — i. *Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle*. — j. *Euphonia*. — k. *De Vlaamsche Kunstbode*. — l. *Jaarboek van het Willems-Fonds*. — m. *Flandria*. — n. *De Zweep*. — o. *Het Letterblad*. — p. *De Vlinder*. — q. *Het Vrijie Woord*. — r. *Ieders Belang*. — s. *De Kleine Gazet*. — t. *Plattdütsche Husfründ*, van Sleeswijk. — u. *De Schelde*. — v. *De Beurzen-Courant*. — w. *De Grondwet*. — x. *De Koophandel*. — y. *Het Handelsblad*. — z. *Het Nieuws van den Dag*, van Amsterdam. enz.

DIETSCHÉ BEWEGING

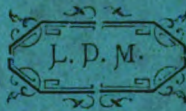
Gene keerzijde omgekeerd

DOOR

D^r. KLAUS GROTH.

HOOGLEERAAR TE KIEL (HÖLSTEIN).

(Overgedrukt uit de « Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle »).

ANTWERPEN.

DRUKKERIJ L. DELA MONTAGNE, WIJNGAARDSTRAAT, 10.

1882.

DIETSCHÉ BEWEGING

Gene keerzijde omgekeerd

DOOR

D^r. KLAUS GROTH.

HOOGLEERAAR TE KIEL (HOLSTEIN).

~~~~~  
*(Overgedrukt uit de « Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle »).*  
~~~~~


ANTWERPEN.

DRUKKERIJ L. DELA MONTAGNE, WIJNGAARDSTRAAT, 10.

1882.

DIETSCH E BEWEGING.

Eene keerzijde omgekeerd.

De vermaarde platduitsche dichter en taalstrijder Dr Klaus Groth richt het volgende merkwaardige schrijven aan eenen Vlaamschen letterbroeder, in wederlegging van zekere op miskenning en angstvalligheid geponde bekamping der Dietsche Zaak.

Kiel, Mei 1882.

Geachte Vriend,

Op het artikel des heeren A. Prayon-van Zuylen-Nyevelt, getiteld: *De Keerzijde van het Dietschlandisme*, in het Nederlandsch Museum 1881: III-IV, hetwelk U mij wel heeft willen mededeelen, kan ik u ernstig, wetenschappelijk niets antwoorden, daar de schrijver met heel andere wapens vecht dan wij. Wie de onwetendheid en den schrik tot zijne helpers oproept, strijdt met middelen die ons, die u niet ten dienste staan. De kern van 's heeren Prayon artikel ligt in twee beweringen, die men in twee eenvoudige stellingen uitspreken kan, namelijk eerstens: de Vlaming verstaat den Platduitscher niet, eer den Hoogduitscher, en omgekeerd, en tweedens: indien zij elkander verstonden, dan zou Duitschland de Nederlanden binnenpalmen, en het ware gedaan met de hollandsch-belgische nationaliteit. Van deze beide stellingen beroept de eerste zich op de onwetende menigte, de tweede op de vreesachtige. Haar beide te bewijzen, hoeft niet; als geloofsstukken zijn zij geboren. Wie een bewijs verlangt, dit kan heer P. hem te elker stonde leveren: hij neemt eenen Vlaamschen werkman vast, dien hij iets Platduitsch voorleest, dat deze niet verstaat, of hij zoekt eenen Platduitscher op, tot wien hij Vlaamsch spreekt, wat deze niet verstaat. Is dat niet klaar? En om de tweede stelling te bevestigen, heeft hij maar noodig in eene volksvergadering te vragen, of zij duitsch willen worden? Zoo antwoordt hem iedereen: Neen! — « Alsdan, mag hij besluiten, hoedt u voor de Platduitschers en voor de Dietschlanders! » En klaar is Kees.

Tegen de domheid kampen, zooals men weet, de Goden zelve te vergeefs, en de staatkundige «schrik» is nog sterker dan de onwetendheid. Wie heeft hier wapens, om dwalingen te bestrijden, en meer dan dwalingen, vermits men eenvoudig daadzaken loochent? Tot dezen behoort juist de

bewering, dat Nederlandsch en Nederduitsch niet nader verwant zijn, dan Nederlandsch en Hoogduitsch. Het tegenbewijs zou eenvoudig door talmatige vergelijking van drie woordenboeken te leveren zijn; men neme b. v. het *hoogduitsche* van Sanders (of Grimm), het *nederlandsche* van De Vries, en het Breemsch-*platduitsche*, of beter nog het Oostvriesche van Ten Doornkaat-Koolman, en vooral den *Sprachschatz der Sassen* van Dr. Berghaus, waarin het Nederlandsch in woord en spelling op iedere bladzijde uitblinkt.

In hoe verre Vlamingen en Platduitschen elkander van mond tot mond verstaan, dit hangt van de heldere uitspraak en de oefening van het gehoor af, onaangemerkt den gedachtenkring waarin zich het gesprek beweegt. Ik zelf heb Holland en België meermaals doorreisid, heb nooit anders dan Platduitsch gesproken, en ben in alle standen der zamenleving door hoog en laag verstaan geworden. Heer P. zal dit betwijfelen, ik kan het hem niet verbieden. Maar ik heb getuigen, die hij niet afwijzen kan, en veroorloof mij hem eenigen dezer voor te brengen.

In 1861 trof ik in Brugge bij de bezichtiging eener kerk, toevallig den professor Guido Gezelle aan. Hij schreef in de voorrede van eenen korts nadien te verschijnen dichtbundel, nopens die ontmoeting, dat hij bij langer onderhoud met mij, de overtuiging gewonnen had, dat Platduitschen en Vlamingen elkander mondelings zeer wel kunnen verstaan.

Korts na deze ontmoeting zat ik met professor Heremans op eenen avond te Gent in het gasthof. Wij spraken tot laat in den nacht, hij vlaamsch, ik platduitsch; een enkele toehoorder zat zwijgend aan onze tafel. Nadat ik mij eens voor een oogenblik verwijderd had, was deze weggegaan. Dan vroeg mij professor Heremans, of ik raden kon, wie de aandachtige toehoorder geweest was? Heremans vroeg zoo, klaarblijkelijk om mij aangenaam te verrassen, zooals ook hij waarschijnlijk was verrast geworden, want hij vertelde nu: « Het was een blikslager van hier » (aldus een man uit het volk.) — « Toen ik den mij bekenden handwerker vroeg, » verhaalde mij prof. H. verder, « of hij in ons gesprek belang gesteld en of hij het verstaan had, antwoordde hij: Ja stellig, maar de vreemde heer (aldus ik) sprak een zonderling Vlaamsch; ik was zeker een Hollander. »

De uitgever van het Nederlandsch Museum — (want denklijk is hij nog dezelfde goedge heer, die mij toenmaals aan het hoofd der afvaardiging der vlaamsche Maatschappij *De Taal is gansch het Volk*, als nieuw benoemd eereid aan de spoorwegstatie te Gent, tot mijne groote en aangename verrassing ontvangen had), — de beste Heremans zal gaarne dit voorval bekrachtigen, hetwelk aldus bewijst, dat een eenvoudig Gentsch burger, en geboren Vlaming, mijn Platduitsch, in een langdurig

gesprek over hem vreemde wetenschappelijke onderwerpen, verstond. Wij spraken namelijk over de mogelijkheid, mijne platduitsche werken in vlaamsche schrijfwijze uit te geven. Ik legde in eene gewis lange redeneering, de voorkomende bezwaren hiervan uit.

Dit gebeurde bewijst ook tevens, dat reeds toenmaals onder de vlaamsche letterkundigen de gedachte levendig was, welke Dr Hansen zoo stelsel- en gevolgmatic heeft weten te ontwikkelen, de gedachte namelijk, dat het mogelijk en nuttig is, Vlaamsch en Platduitsch, Nederlanders en Nederduitschers, elkanderen door onze schriften weder nader te brengen, weder meer bekend en bevriend te maken.

Er was dan ook zeker geene andere beweegreden in het spel, waarom voorname vlaamsche schrijvers mij herhaalde malen dringend, ondanks mijne wederstreving, als den eenigen duitschen letterkundige, toenmaals op het groote internationale Kunstfeest van 1861 te Antwerpen uitnoodigden, en bewerkten, dat mij aldaar eene Hulde, met talrijke naamteekeningen bekleed, aangeboden werd.

Ja die gedachte — zeggen wij maar de Dietsche Beweging. want er wordt onder deze uitdrukking toch geen rumoer met volksoproer verstaan, maar eene gedachte die een aantal breinen gelijktijdig en gelijkmatig hebben opgevat, — is omtrent zoo oud als mijn eerste platduitsch boek, de *Quickborn*. Reeds vóór het verschijnen der tweede uitgave — de eerste is nauwelijks over de grens van Sleeswijk-Holstein gekomen, doch op weinige dagen te lande zelf uitverkocht, — kreeg ik (1851) toen de Handelingen van het Nederlandsch Taalcongres te Brussel, met beleefd verzoek, het volgende Congres bij te wonen, openbaarlijk als taalverwant.

Ook dat men mij als lid of eerlid in zoo menige vereeniging voor de nederlandsche taal opgenomen heeft, is een bewijs te meer, dat die gedachte veel verbreid is en verschillende standen des nederlandschen volks doordrongen heeft, namelijk dat Platduitsch met Vlaamsch en Hollandsch nauwer verwant is, dan Hoogduitsch, zoodat, met één woord, er eene soort van natuurlijke Dietsche Beweging voorhanden is, ondanks de « onverschilligheid, » welke de heer P. zijnen landslieden toeschrijft.

Doch ik moet nog een paar getuigen meer laten optreden — ditmaal Hollanders.

Ten jare 1872 noodigde mij de bekende voortreffelijke volksdichter, wijlen D^r. Heije uit, om in Amsterdam eenige voordrachten te houden. Bij hem sloot zich later het studentengenootschap *Doctrina* voor Leiden aan. Hieraan voldeed ik in het volgende jaar. Nu wil ik mij op Amsterdam niet beroepen, ofschoon ook daar de bekende schrijver van den Trou-Ringh, H. de Veer, in verschillende onderblad-artikels van zijn

Het Nieuws van den Dag, mij als « neef » begroette, en zijnen landgenooten als zulk een' man aanbevoel, die niet door aldaar verblijvende Duitschers in beslag mocht genomen worden, opdat hij onder echte Hollanders zijne verwanten zou leeren kennen. Maar te Leiden waren bij mijne voorlezigen in het beluik der Hoogeschool toch slechts studenten en professors, aldus enkel geborene Hollanders, aanwezig. En wat geschiedde, toen ik over de nauwe verwantschap onzer idiomen sprak, en tevens de spijt uitdrukte, dat wij zonder reden zoo zeer van elkanderen gescheiden waren, alsook den wensch en de hoop op her-toenadering uitte, en ik ten betooge mijner stelling, proeven uit mijne gedichten voordroeg? Ik koos voorzichtig kleine stukken uit en omschreef enkele mijner uitdrukkingen, die ik voor onverstaanbaar hield, als b. v. *pepernööt*. Een vroolijk gelach toonde mij iedermaal, dat het onnoodig was. Niet alleen dit, maar de student, heer Vissering, kwam op last veler toehoorders mij verzoeken, een grooter gedicht zonder onderbreking voer te dragen, want dat men mij woord voor woord verstond.

De heer P. zal mij voorwerpen : dit waren beschaafde lieden. Inderdaad. Maar dan verstaan dus beschaafde Hollanders platduitsch, zonder het geleerd te hebben, enkel omdat het taalverwant is. Hunne beschaving hielp hun slechts zoo ver, als hun oor meer geoefend was om kleine afwijkingen helder te vernemen en hun geest meer geschikt, den draad der gedachten vast te houden. *The mob*, waarop de heer P. zich beroept, gaat ons niets aan. Wij spreken overal slechts van en met beschaafde lieden. Maar de onbeschaafde zal navolgen, niet om rumoer te maken, maar om zijne vooroordeelen af te leggen, waarnaar hij elken Duitscher voor *mof* uitmaakt. Zoo werd ik dikwerf aan lieden voorgesteld, met de opmerking, dat ik geen mof, maar een Platduitscher, een halve Nederlander was.

Nu moet mij — niet de heer P., want die krijgt het goevleesch, kiekenvleesch of kippevel bij zulke belijdenis — maar mijn lezer moet mij gelooven, dat ik tijdens mijn langer oponthoud aldaar, verbaasd en verrast geweest ben over de innige verwantschap van den Sleeswijk-Holsteiner met den Nederlander, eene verwantschap zoo innig als ik ze mij niet voorgesteld had. Deze verwantschap beperkt zich niet tot de spraak ; zij doordringt het gansche volkskarakter, de zeden, de levensaanschouwing, het slach van humor, de kinderspelen, de huislijkheid, tot op de angstvallige reinheid, tot op de « waschwoede » toe. Het is als eene familie-overlevering, wanneer volksscherts, als die uit den Bijbel genomen, bij ons gelijk bij de Nederlanders woordelijk overeenstemt ; b. v. de vraag : Wat voor een landsman was koning David? Antwoord : Een Hollander, want hij zegt zelf : « Ik ben in lijden (Leiden) geboren, » en zoo een groot aantal, als die b. v. in het boek

« Loreley (*) » te vinden zijn. En toch ook geen wonder, daar Hollandsche predikers als Henrik Moller van Zutphen, in Ditmarschen konden prediken en verstaan worden, en men in Hamburg Vondels stukken in het oorspronkelijke opvoerde. Mij althans heeft op mijne vele reizen niets zoo verheven, zoo opgefrischt en verheugd, als de aanblik van dit groote volk, dat zijn bestaan den vijandelijken elementen zoowel als den vijandelijken volkeren afgestreden heeft, zijn land veroverde op de zee en op de vreemden, en dat de sporen van zijn krachtig wezen voor de eeuwigheid heeft ingedrukt, door bewonderenswaardige werken van nijverheid en kunst; — welke verwantschap ik echter op het gelaat van ieder meisje, iederen knaap op straat aflezen konde, zoo wel ze mij toelachte uit het landschap en den bouwstijl, de weiden en windmolens, de schepen midden in het groen, de gestalten op de schilderijen van Rembrandt, Frans Hals, Van der Helst of Cornelis de Vos.

Het was mij werkelijk te moede, zooals ik het uitgesproken heb in de verzen aan Pol de Mont, die de heer P. zijnen landgenooten als woordraadsels ter ontcijfering opgeeft, om, wanneer zij het niet raden, door dit ééne voorbeeld mij te wederleggen, en te bewijzen, dat Hoogduitsch voor eenen Vlaming niet verstaanbaar is, maar Platduitsch in 't geheel niet:

As drück en Broder mi de Hand,
De wedderkumt in 't Vaderland —

Als drükt' een bröder my de hand.
Dé wêderkumt in 't vaderland — (**)

die wederkwam, was trouwens ik; want zóó inheemsch gevoelde ik mij in de Nederlanden, als hoorde ik daar werkelijk tehuis.

Tevens verzoek ik den heer P. deze verzen aan elken Vlaming of Hollander zóó voor te lezen, indien hij dit kan, gelijk zij klinken, wanneer een Platduitscher ze uitspreekt: ik wed, dat iedereen ze verstaat. Schrift is geene taal. En ik neem Pol de Mont's schoone woord aan, terwijl ik het op de Nederlanders toepas:

Bün Kind vun 't sülwe Blot. | Bün kind van 't sülve blöed.

Ik heb deze indrukken niet voor eene reisbeschrijving door Holland en België verbruikt, maar ik heb ze bij iedere passende gelegenheid benuttigd, om in nieuwsbladen en tijdschriften op onze stamverwantschap te wijzen, namelijk heb ik daartoe onzen *Plattdütschen Husfründ* ge-

(*) Sicherer. Loreley. Plaudereien über Holland und seine Bewohner. Leiden, A. W. Sijthoff, 1869. 2 d. in-8°.

(**) Deze en volgende platduitsche verzen worden hier ook in Dr Hansen's aldietsche spelling overgeschreven, medegedeeld.

bruikt. Mistrouwen tusschen naburige volken is licht gezaaid, nijd en afgunst woekeren als onkruid van zelf. Het schijnt mij edeler die uit de roeien, dan te kweeken. Ik heb in den Plattd. Husfründ en elders, schier van ieder opkomend vlaamsch dichtertalent : Frans de Cort, Em. Hiel, C. J. Hansen, Pol de Mont, Coopman, Dela Montagne, enz. melding gemaakt, proeven en overschrijvingen in den platduitschen tongval gegeven. Volgens de zienswijze van den heer P. is dit wel een gevaarlijk handelen in den zin der verderfelijke Dietsche Beweging. *Habeant sibi!* Toen mijn edele vriend de volksdichter Dr. Heije stierf, schreef ik een vers, dat met geringe verandering of overschrijving in het Hollandsch aldaar door alle bladen is overgedrukt. Voor mij was die opneming in Holland eene treffende voldoening.

In der waarheid heb ik ook dit beleefd, — toen de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden mij de eer aandeed, mij tot haar eere-lid te benoemen, en ik in eenen open brief, die in de *Kölnische Zeitung* verscheen, niet slechts mijnen dank uitsprak, maar op gelijke wijze als hier, er op heenwees, hoe het jammer is, dat wij taalverwanten zonder reden zoolang vaneen gescheiden zijn, en dat eene innigere betrekking voor de toekomst te hopen en te wenschen is, — dat alsdan verscheidene nederlandsche vaderlanders de ganzeheid of het kieken-vleesch kregen, en men in hollandsche bladen lezen kon, dat ik een agent van Bismarck was, en reeds mijn loon ontvangen had voor deze opruiing, die natuurlijk met de annectie eindigen zoude, dewijl Bismarck mijne jaarwedde verhoogd had.

Dit is de tweede stelling des heeren P. Hij hoeft enkel deze leugen uit gene nieuwbladen af te schrijven, zoo slaat hij alle dietschlanders te huis en mij daarbuiten, dood. Daar is geen twijfel aan. Tegen zulke middelen bezitten wij geene wapens.

In mijnen jongenstijd hadden wij nog allerlei herinneringen, namelijk uit Holland, bewaard, die mijne verbeelding levendig bezig hielden. Holland was voor ons het land des rijkdoms (niet om het te veroveren. heer P.!) Wij verhaalden elkanderen van tuinen die geheel met ijzerdraad overtrokken waren als eene groote vogelkooi, waarin de wonder-schoonste papegaaien en andere vogels vrij rondvlogen, en met tulpenbedden die duizenden kosteden. Daarin wandelde de zwijgzame Mijnheer met de steenen pijp, die wij ook kenden, gevuld met tabak van Nienaber en Zoonen tot Amsterdam. Wij zongen het liedje :

Amsterdam de grote Stadt,
De is bu't op palen.
Wenn de nu mal runner fallt —
We schall se denn betalen?

Amsterdam de groote stad,
Dé is 'boudw op palen.
Wen dé nu 'maal 'r-under valt —
Wé saal se dan betalen?

Vooral was Holland voor ons het toonbeeld der reinigheid en der zuiverheid: « Pannkoken èten vun de straten, » droomt de jongen in mijne « Rumpelkamer, » — in 't algemeen echter, het land der zeenzucht of des verlangens, zonder eenig vatbaar practisch doel. In mijne gedichten en vertellingen bevinden zich eene reeks van voorbeelden, die dit uitdrukken. Men veroorlove mij één daarvan aan te halen, dat bijzonder kenschetsend voor deze, thans schier verzwondene stemming is. In de Rumpelkamer uit den Quickborn wordt verteld, hoe men den zolder opruimt en oude dingen vindt, die op Holland duiden en de fantasie van een' toeschouwenden knaap opwekken :

Na Jahren kummt dat mal vëllicht,
Dat man en Stück ton Vörschin kriggt :
En Kasten mit en oldmodsch Slött,
Wormfréten Borrn un half verrött :
Dar kikt en Blatt rut mit en Bild,
Swynslèdern Inband, mal vergüldt.
En Dos' ut Mischen mit en Kopp,
Hollandsche Rimels stat darop :
Mynheer mit Kalkpip op de Tünn,
En nakten Neger in de Sünn,
En Schipp mit Segeln wit in 't Meer.
En Mann mit 'n Mistfork achterher —
Wo steit de Jung un drömt un fragt!
Ol Nawer snakt vun ole Dag,
Vun Amsterdam, de riken Staten,
Pannkoken èten vun de straten,
Böt' an de Hüs' un Klockenspill —
De Ole klönt, de Jung is still.
• Widewidewit, dar klingt de Klocken,
• Widewidewit, dar danzt de Poppen —
He hört dat singn, he hört dat brumm',
Sin Hart fahrt op de See herum. — —

Na jaren kumt dat 'maal veellicht,
Dat man een stük to vöörshyn kriigt :
Een kaste mit een oudmod'sch slöt,
Wormvréten bodm un half verröt :
Daar kykt een blad 'r- uut mit een bild,
Swynslèdern inband, 'maal vergüld,
Een doos uut messing mit een kop,
Hollandsche rymels staan daarop :
Mynheer mit kalkpyp op de tön,
Een naakten neger in de sön,
Een schip mit seglen wyd in 't meer,
Een man mit 'n mistvork achterhër —
Wat staeit de jung' un dröomt un vraagt!
Ould nabuur snakt van oude daag',
Van Amsterdam, de ryken Staten,
Pankôeken èten van de straten,
Böote an de hüs' un klokkenspil —
De oude klönt de jung' is stil.
• Widewidewit, daar klingn de klokken,
• Widewidewit, daar dansn de poppen —
Hé höört dat singn, hé höört dat brumn,
Sÿn hart vaart op de see herum. — —

Zoo dweepten wij als kinders nog met Holland en de Nederlanden, want toenmaals waren de rechtstreeksche handelsbetrekkingen nog menigvuldiger, schepen gingen van de Elve uit, en brachten van de wonderen zichtbaars meê. Tegenwoordig komt nog zelden eene nederlandsche smak het kanaal van de Eider op, niet verre Kiel voorbij, en ik zie ze nooit zonder een slach van zeenzucht te gevoelen. Slechts de echte wafelkramen verschijnen ook hier op de jaarmarkt, en ik herinner mij met vergenoegen, dat ik eens juist tijdens de Johannesmarkt het bezoek des bekenden geleerden professors Van Vloten ontving. Hij zegde mij in den loop van ons belangrijk gesprek, dat natuurlijkerwijze ook om de verwantschap oazer spraken en volksstammen heendraaide :
• Kom U eens naar Groningen, daar zal U eene spraak vernemen, die

van de uwe nauwelijks verschilt!» En daar juist een Groningsch wafelkraam op de Kieler markt opgeslagen was, nam ik meteen de proef, kocht van de gladde juffrouw met de goudblanke platen aan de slapen, ietwat van hare waar en stelde mij, platduitsch sprekende, als haren landsman voor. Zij scheen in 't geheel niet verwonderd, doch vroeg slechts naar mijne geboorteplaats, die ik haar echter uit gebrek aan topografische kennis niet opgeven kon. Mijn doel was ook zoo bereikt.

Holland en België waren voor ons toenmaals ongedeeld, zooals zij ook staatkundig eene eenheid vormden. Dat echter België, Antwerpen vooral, ook eene rol bij ons speelde, daarvan levert mij het bewijs, dat ik voor de eerste maal als tienjarige knaap belang stelde in de nieuwsbladen, die ons over de belegering zijner citadel, over de heldhaftige verdediging, over de duizendpond-zware bommen berichtte, waartegen zelfs de stevigste casematten niet bestand waren, en die de overgave veroorzaakten.

Practisch gevolg heeft de Dietsche Beweging tot hiertoe niet aan te toonen, wetenschappelijke intusschen vele, en dezer draagwijdte is niet te berekenen. Dat mannen als Dr. C. J. Hansen, een geleerde, wien zijne werkzaamheid op dit gebied den doctortitel eener duitsche hoogeschool toebrecht, een naamhaft vlaamsch dichter tevens, zich evenals Mejuffrouwen Loveling e. a., met het Platduitsch zooverre bemoeid hebben, dat zij mijne werken overgezet of overgeschreven en openlijk daarover gehandeld hebben, blijft niet zonder voortdurende uitwerking.

Mogelijk is reeds Pol de Mont, een groot lyrisch talent in België, door dezen voorarbeid tot de studie van het Platduitsch aangespoord geworden; de school is niet te miskennen, hij verloochent haar ook geenszins, en dat zij zijne kunstbegaafdheid gezond bewaard heeft voor de fransche woordpralerijen valsche hartstochtelijkheid — phraserie en pathos, — tot welke zoo velen in zijn vaderland ten nadeele hunner inheemsche poëzie vervallen zijn, is elken opmerker duidelijk. Maar de heer P. lucht gevaar hieruit, dat De Mont een enkel maal eenen platduitschen dichter in zijne moederspraak bezongen heeft, daar het toch in België een dagelijksch verschijnsel is, fransche dichters in het Fransch begroet te zien, ja zelfs fransche schriften van vlaamsche dichters en geleerden te lezen!

Van de letterkundige werken, welke uit het Dietschlandism gesproten en boven allen twijfel van blijvende waarde en invloed zijn, wil ik er slechts twee aanvoeren.

Ten jare 1874 verscheen in 2 deelen te 's Gravenhage bij Martinus Nijhoff, het *Algemeen Nederduitsch* en *Friesch Dialecticon* door Johan Winkler, van Leeuwarden. Dit werk, de arbeid van jaren toewijding en groote geldopoffering, bevat de parabel van den Verloren Zoon in

186 verschillende tongvallen, van de grenze Frankrijks tot die van Rusland, over het gansche vlaamsch-hollandsch-platduitsch-friesche gebied heen, en is door zijnen tekst evenals door de inleidingen en taalkundigeaanmerkingen, in den hoogsten graad belangrijk en leerzaam, voor de innige verwantschap der drie hoofdvormen der nederduitsche spraak. Wie in dit Dialecticon zijne geboorteplaats opzoekt, en van den bekenden tongval uitgaande, allengskens naar alle kanten verder leest, dien wordt het te moede, als reisde hij van plaats tot plaats, immer van verwanten naar verwanten, tot aan de grenzen der Slaven en der Romanen.

De overgang is telkens zoo licht, het onderscheid zoo gering, dat hij dit eerst gewaar wordt, wanneer hij de uiterste eindpunten, of dan toch, uitgebreide streken overspringende, verwijderde tongvallen met elkan-der vergelijkt. Dit bewees nu feitelijk Dr Hansen in zijne flinke voor- dracht in het Willemsfonds te Antwerpen, over *Platduitsch en Neder- landsch*, welke hij voor een talrijk gehoor heeft uitgesproken, door de 21 verzen van den Verloren Zoon in even zoovele tongvallen voor te dragen. De reis liep van Brugge, met een uitstapje naar Duinkerke en Middelburg, over Hasselt en Maastricht, naar Munster, Hannover en Frankfort aan de Oder tot aan Koningsberg, en van daar over Dantzig, Grijpswald, Hamburg, naar Flensburg en Heide — op eenmaal weder te huis; — want een brugsche mond kan nauwelijks verbeteren wat een holsteïnsche op 180 mijlen afstands gesproken heeft, » zegt Hansen, en die reis, de enkele namelijk, bedraagt niet min dan 300 mijlen op nederduitsch gebied!

In nog hoogere mate dringt zich den lezer deze indruk op, wanneer hij het werk der neven Leopold doorbladert. De titel luidt *Van de Schelde tot de Weichsel. Nederduitsche dialecten in dicht en ondicht. Uitgekozen en opgehelderd door Joh. A. Leopold en L. Leopold. Te Groningen bij J. B. Wolters 1875-81*, in 3 sterke deelen. Welk eene opoffering van tijd de verzamelaar en bezorger, welk eene opoffering van geld de uitgever aan dit meesterwerk besteed hebben, dit kan slechts hij beoordeelen, die in letterkundige ondernemingen bedreven is. Het ware treurig, indien de door den heer P. geprezene « onverschillig- heid » der Vlamingen en Hollanders genen van het loon en dezen van het nut diens grooten arbeids beroofde, en wanneer opstellen als dat des heeren P. in het Nederlandsch Museum tot deze miskennis- bijdroegen.

Dat zoowel de heer Johan Winkler als de heeren Leopold mijnen raad en mijne hulp bij hunne werkzaamheden verzocht en verkregen hebben, wordt hier enkel als een bewijs aangehaald, dat de Dietschlanders aan Maas en Schelde, trots alle vermaning van angstvolle lieden, daarover heen, reeds met ons Platduitschen samenhangen en samenwerken,—dat, met andere woorden, de Dietsche Beweging geen louter schijnbeeld is.

Wij zijn inderdaad nog maar een hoopje geleerden en dichters ; doch met hen, met de dichters namelijk, valt niet te schertsen. Dat heeft de heer P. gewis gevoeld, toen hij ditmaal Pol de Mont voor het uitgangspunt zijner waarschuwing genomen heeft, nadat in hetzelfde Museum eertijds de hoofdman zelf der Dietsche Beweging in Vlaanderen, met onheusche wapenen werd aangetast.

Begeesterde « apostelen » voor eene ideale zaak, mannen als Dr Hansen en zijne vrienden, stellen natuurlijk hun doel verder en hooger. Dit is altijd zoo geweest en zal zoo blijven. Wie de menigte wil mede hebben, moet haar iets groots vertoonen. En wie waagt het te bepalen, wat uit de Dietsche Beweging in de toekomst eenmaal geworden kan, ofte niet ? Onze verkeermiddelen zijn bezig met zich spoedig te ontwikkelen. Landen die met ons in zóó nauwe betrekking staan, als de Nederlanden, dat zij ter vermakelijking van het verkeer met ons en over ons heen, nieuwe water- en spoorbanen ontwerpen, deden wel, wanneer zij de verstandelijke verbindingswegen in taal, kunst en wetenschap, die van oudsher voorhanden waren, maar door hen verwaarloosd zijn, weder herstelden. Dit Dietschlandism biedt geene « keerzijde. »

KLAUS GROTH.

